ROMAN

HAYMARKET

1 MAYIS'IN ROMANI • MARTIN DUBERMAN

agorakitaplığı

agorakitaplığı

25

MARTIN DUBERMAN

The City University of New York'da tarih profesörü olan Martin Duberman, içlerinde *Charles Francis Adams* (Bancroft Ödülü), *James Russell Lowell* ve Paul Robeson'un biyografisinin de bulunduğu yirmiyi aşkın kitabın yazarıdır. Ayrıca, ilk oyunu *In White America*, Vernon Rice Ödülü'ne layık bulunurken, Emma Goldman'ın hayatını anlattığı *Mother Earth* ve Beat kuşağı hakkındaki *Visions of Kerouac* başlıklı oyunları da yakın zamanlarda sahnelenmiştir.

MEHMET HARMANCI

1932 doğumlu. English High School ve Işık Lisesi mezunu olup, Hukuk Fakültesi'ni yarım bırakmıştır. İlk hikâye çevirileri 1952'de *Varlık*'ta basılmış, Yaşar Nabi Nayır'ın teşvikiyle yaptığı ilk çeviri kitabı 1953'te yayımlanmış, 1953'te askerliğini Kore'de Abdi İpekçi ve Can Yücel'le tercüman olarak tamamlamış, 1965'te Köprü Yayınları'nı, 1973'te Tarık Dursun K.'yla birlikte Koza Yayınları'nı kurmuştur. 1990'da emekli olana kadar özel bir kuruluşta yöneticilik yapmıştır. Haymarket, Mehmet Harmancı'nın 424. çevirisidir.

HAYMARKET

Martin Duberman

Türkçesi: Mehmet Harmancı

a

agorakitaplığı

Dünya Edebiyatı 6

Haymarket
Martin Duberman

Eserin özgün adı:
Haymarket
Seven Stories Press, 2003, New York

İngilizce'den çeviren: Mehmet Harmancı
Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Gül Dönmez

© 2003, Martin Duberman
© 2003; bu kitabın yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Nisan 2004
İkinci Basım: Nisan 2004
ISBN: 975 - 8829 - 27 - 0

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 36

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

Sue Grand'a,
minnet ve sevgiyle...

HAYMARKET

BİRİNCİ BÖLÜM

JOHNSON COUNTY, TEXAS
İlkbahar, 1871

On sekiz yaşındaki Lucy Eldine Gonzales, kararlı ve sert adımlarla, kırmızı elbisesinin eteklerini dramatik bir edayla savurarak odanın bir ucundan diğerine yürüyordu. Onu biraz olsun izlemek bile, kıymetli vaktinin, sabun yapmak için küllü su ya da yağı ne kadar kaynatmak gerektiği, veya kayıp sığır sürücüsünün kasabada bulunup, istediği iki dolar zammın verilmesini mi, yoksa, zaten sığırdan, bir domuzun eyerden anladığı kadar anladığı için çekip gitmesine göz yumulmasının mı daha iyi olacağı gibi sorularla harcanmasını hoş görmeyeceğini anlamaya yeterliydi.

Amcasının Buffalo Creek'teki küçük çiftliğinin yöneticisi olarak Lucy, böyle sorunlarla sık sık uğraşması gerektiğin-

den, kendisine yöneltilen soruların her zaman kısa olmasını ister ve kendi cevaplarını da bu sorulardan kısa tutardı. Uyanık olduğu saatlerin çoğunu, tavuklarla domuzlara yem vermek, mum hazırlayıp çorap onarmak, işçilerin sebze bahçesindeki zararlı otları ayıklayıp buğday tarlalarının bakımını yapıp, kazıklarla çiti sağlamlaştırmalarını denetlemekle, ayrıca iki Meksikalı kadının ev işlerini aksatmamalarına göz kulak olmakla geçirirdi.

Yaşadığını ise, külleri boşaltırken ya da derede bir orman tavuğunu soğuturken değil, ancak geceleri odasında yalnız kaldığında hissederdi; o saatlerde daha çok *New Orleans Tribune*'ü, Kongre'deki Radikal Cumhuriyetçilerin en son şiddet olayları karşısında (on yaşında bir zenci çocuk hadım edilip dağlanmış ve sağ bırakılmıştı; zenci erkeklerle yattığı iddia edilen beyaz bir kadın evinden zorla alınıp vajinasına sıcak zift dökülmüştü) önerdikleri son tedbirlerin haberlerini okurdu.

Lucy, amcası dahil pek çok insanın zencilerden ziyade sığırları için kaygılandıklarını küçük yaşlarda öğrenmişti. Bir de arada sırada, Anayasa'nın 15. yasasının değiştirilmesi gibi bir 'maskaralık' karşısında öfkelerini ifade ederlerdi. Bir sığır çobanı Lucy'nin akşam yemeğini sofraya getirmesini beklerken, yanındakilere, "Anlaşılan sıra Çinlilere oy hakkı vermeye geldi!" demişti. "Bu zorbalıktan başka bir şey değil! Bir de bakarsın, kenefe kadar peşimizden gelirler!"

Lucy, adamın önüne bir tas yulaf lapasını koyarken, "Hayır, sıra kadınlara oy hakkı tanımakta," dedi. "Tabii çok da iyi olacak. Bu kadar cahil erkek oy verirken politik hayatın düzeyini yükseltmenin *bir yolunu* bulmamız gerek."

Adamların hepsi sanki aklını kaçırmış gibi kadının yüzüne baktılar ve sonra da Lucy hiç ağzını açmamış gibi yine önlerine dönüp, kendi bildikleri konuları konuşmaya devam ettiler:

Teksas humması bu yıl da sürüleri vuracak mıydı?

Artık demiryolu ücret savaşları hafiflediğine göre Atchison, Topeka ve Santa Fe hatlarını uzatacaklar mıydı?

Bugüne kadar yapılmış en iyi arabanın New Hampshire Concord olduğunu herkesin bilmesine karşın, eyalet panayırında jüri ödülünü el yapımı o araba mı alacaktı?

Sürüleri Sedalia yerine Abilene'e götürmek için aldıkları ücret zammı, hayvanların eskisinden daha çok dağılmaları ve çalınmaları riskini göze almaya değer miydi?

Lucy'nin bu konularda söyleyeceği bir söz yoktu. Böyle zamanlarda kendini erkeklerden uzak tutar, mutfak ile masa arasında ciddiyetle, sessizce ve için için kendini yiyerek gider gelirdi. Amcası sık sık, insanların onu aşırı kibirli olarak gördüklerini söylerdi.

"Kendine kırmızı kabarık etekli elbise dikecek kadar becerin var," demişti öfkeli bir anında. "Ama bunu *giymeyecek* aklın yok. Sen de diğer kadınlar gibi evde dokunmuş pamuklu kumaştan elbiseler giymelisin."

"Ve onları aynı meşe kabuğuyla boyamalıyım herhalde." Lucy ona cevap verirken sesindeki horgörüyü saklamaya gerek görmemişti.

"Elbette!"

"Meşe kabuğu donuk kalıyor. Ben parlak renkleri seviyorum."

"Eh, günü gelip de bir koca seçmen gerektiğinde, herkes gibi davranmayı öğrenmedikçe bir tane bile bulamazsın." Lucy buna bir cevap vermedi.

'Küstah' olduğu söylentilerinden başka dedikodular da geliyordu kulağına. Bazılarının kendisinin zenci olduğunu düşündüklerini biliyordu. Esmer teni, geniş burnu ve kıvırcık siyah saçları, insanların Lucy'nin amcasının aslında onun patronu olduğunu düşünmelerine yol açmıştı. Adam onu küçük bir kızken o canlı ve ışıltılı esmer güzelliğine kapılıp yanına almış ve o günden beri kendisinden yararlanıyor olabilirdi. Lucy'nin bir köle olarak doğduğu bile söyleniyordu. Başka bir söylentiye göre de, daha küçükken bir köleyle evlenmiş ve sonra adamı terk etmişti.

Lucy bu tür dedikodulara kesinlikle karşılık vermiyordu. Arada sırada nereden çıktığı belirsiz, ne bir çift mahmuzu ne de bir döşeği olan ve cebinde bir içki parası olduğunda çekip giden o serseri sığır çobanlarından biri, suratını Lucy'nin yüzüne yaklaştırıp, bir 'zenci orospu'dan emir almayacağını söylerdi. O zaman Lucy'nin tepesi atar, ağzından bir Gatling makineli tüfeğinden çıkıyormuş gibi dökülen sözlerini hiç esirgemezdi:

"Ben, yürürken yılan gibi yerde sürünen senin kadar yağlı bir serseriyle konuşmam. Şu laf kulağına küpe olsun, bayım: Senin karşında İspanyol ve Aztek kanı taşıyan bir kadın var. Afrikalı kanı taşıyan değil. Benim annem Meksikalı, babamsa uygar bir Creek'ti. Bilmen gereken ve bütün öğreneceğin de bu kadar! Şimdi yaylan bakalım! Yürü!"

Adam eğer inat edecek kadar saldırgansa, o zaman kendini toparlamış olan Lucy, kibirli bir tavırla topukları üzerinde döner ve yürür giderdi. Kısa süreliğine bu çatışmayı sona erdirmiş olurdu ama söylentiler yine devam ederdi.

Bunları Albert Parsons bile duymuştu, hem de Lucy'ye söylemeden çok önce. İkisi, Albert 1869'da eyalet vergi tahsildarı vekili olarak kuzey Texas'a gitmeye başladığında tanışmışlardı. Muhafazakârların, Radikallerin yol yapımı ve devlet okulları sistemi kurmak için 'gereksiz' buldukları yeni masrafları nedeniyle, tahsildarlık pek az insanın istediği bir işti.

Albert iki yıl önce, o Nisan günü Gonzales çiftliğinin avlusuna girdiğinde, Lucy aniden ellerini beline dayamış ve sanki, cesareti varsa atından inmesini söylermiş gibi adamın karşısına dikilmişti.

"Burası Gonzales çiftliği, bayım. Ne istiyorsunuz?"

"Toprağınıza izinsiz girdiğim için özür dilerim, hanımefendi... Atım Bessie çok susadı da, acaba ona..." Lucy boynunu dikleştirip başını kaldırınca Albert'ın sesi soluğu kesilmişti. Hayatında böyle bir kadın görmüş değildi: buğday

ten, çıkık elmacık kemikleri, dolgun ve şehvetli bir vücut, derin simsiyah gözler. Lucy öyle bir otoriter tavırla hareket ediyor ve konuşuyordu ki, âdeta bir eski zaman kraliçesiydi. *Tamam*, diye düşündü Albert. Bu kadın, Waco'daki okul günlerinde bir resmini gördüğü o Mısır prensesi Nefer-bilmemnenin yeniden dünyaya gelmiş suretiydi.

Albert'ın transa girmiş gibi bomboş gözlerle kendisine baktığını gören Lucy gülümsemesini güçlükle tuttu. O bakışı iyi bildiği gibi, onun ardından, genelde kendisini mıncıklamak için kaba bir girişimin geleceğini de çok iyi bilirdi. Ama daha ilk bakışta bu adamın çok sakin ve yumuşak bir tavrı olduğunu sezmişti.

"Atınız elbette su içebilir," dedi. "Hatta eğer siz zavallının sırtından inerseniz onu yalağa götürebilirim."

Albert bir kahkaha atarak hayvanın sırtından atladı, Lucy de dizginleri aldı. "Siz de epey susuz kalmışsınız," dedi. Başıyla uzun binanın önündeki kemeri işaret etti. "Siz içeri girin, ben de Bessie'yi rahatlattıktan sonra size bir şeyler bulurum. Eğer o zamana kadar sağ kalırsanız, yani. Hayatımda sizin kadar zavallı görünüşlü bir sığır çobanı görmedim."

"Ben sığır çobanı değilim, hanımefendi, ben vergi tahsildarıyım."

Lucy'nin suratı kararmışsa da, yüzünde yine de gülümsemesinden bir iz kalmıştı. "Öyle mi? O zaman size peynirle kuşüzümü yerine bir iki galeta veririz."

Lucy, Bessie'yi yalağa götürüp hayvanın su içmesini bekledikten sonra götürüp bir direğe bağladı. Sonra eve dönüp salon, mutfak ve yemek odası işlevini gören geniş ama oldukça tutumlu döşenmiş odaya girdi. İçeri ayak attığında sözünün yarısına varmıştı bile.

"...Nasıl bir 'vergi' toplayacağınızı düşünüyorsunuz bakalım?" Kız içeri girdiği anda Albert yerinden fırladıysa da, Lucy sabırsızlık belirten bir tavırla oturmasını işaret etti. "Rakamları bir duyalım hele."

"Şey, hanımefendi, benim kayıtlarıma göre, Bay Gonzales..."

"Senyor Gonzales. Ben onun yeğeni Lucy Gonzales'im. İkimiz de kendimize doğru hitap edilmesini isteriz."

"Elbette, hanımefendi. Özür dilerim." Albert şaşkın bir telaşla notlarına baktı.

"Burada Senyor Gonzales'in iki yıldır hiç vergi ödemediği yazıyor."

"Paranın harcanma şeklini beğenmediği için ödemiyor. 'Radikaller bir yıl iktidarda kalsalar, Teksas Maliyesi'nin kasasında tek bir sent bile kalmayacak,' diyor. İnsanların elinden binbir güçlükle kazandıkları paraları alıp zencilere, okullara ve hiçbir yere gitmeyen yollara harcıyorlar."

"Ama eyaletin bir okul sistemine *ihtiyacı var*, hanımefendi. Böyle düşünmenize şaştım doğrusu..." Albert, Lucy'nin irkildiğini gördü.

"Ben size amcamın duygularını anlatıyordum. Burada önemli olan da odur. Ben onun görüşlerini paylaşıyor olsam bile -ki, ne evet ne de hayır diyorum- bu sizi neden şaşırtsın ki?"

Kızın bir anlık böyle aşağıdan alması Albert'ı şaşkınlıktan kekeletmişti. "Şey, hanımefendi, o... o izlenime neden kapıldığımı pek bilemeyeceğim..."

"O kadar sinirli olma, çocuk! Aklından geçeni açıkça söylersen insanlar sana daha çok saygı gösterirler. Ayrıca, ben cevabı zaten biliyorum: benim esmer tenim. Ki, onu fark ettiğinden hiç kuşkum yok."

"Doğru, hanımefendi."

"Eh, kör olmadığına göre dikkatini çekmiştir diye düşündüm. Bakışların biraz donuk, ama anlaşılan gözlerin iyi görüyor. Düşüncelerimi de doğru tahmin ettin. Zenciler benim halkım olmayabilirler -ben Meksikalı ve Creek'im-, ama rengi ne olursa olsun, her çocuğun okula gitmeye ve adam olmaya, çalışmaya hakkı olduğuna inanırım. Senin gibi aptal

beyaz çocukların *herşeyi* yönetmeye kalkışmayacakları günün bir an önce gelmesi gerek." Lucy durakladı. "Hey, çocuk, senin adını bile bilmiyorum daha."

"Bana çocuk deyip durmazsan sana adımı söylemeyi düşünebilirim."

Lucy bir kahkaha attı. "Diklenme zamanın gelmişti doğrusu! Henüz tıraş olmaya bile başlamadığını düşünecektim neredeyse. *Kaç* yaşındasın sen?"

"Yirmi bir."

"Hiç göstermiyorsun. Bense on sekiz yaşındayım. Ve sana *kimsenin* bana kız demediğini söyleyebilirim."

"Bahse girerim, başka şeyler de söylüyorlardır. Örneğin, güzel olduğun gibi." Albert gösterdiği cesaret karşısında afallamıştı.

"Eğer onlara izin verirsem tabii," dedi Lucy, muzip bir tavırla. "Kendini korumana ödül olarak sana yiyecek doğru dürüst bir şeyler vereceğim. Belki biraz çiroz ya da bir parça morina balığı."

"Buna pek memnun olurum. Ama daha fazla dalga geçmezsen de ayrıca memnun edersin beni."

"Yazık, hiç şansın yok, çünkü benim huyum böyle. Ama belki de alışırsın." Lucy mutfağa doğru yürüdü. Birden durup döndü. "Peki, adın ne senin?"

"Albert Parsons."

Lucy yıldırım çarpmışa dönmüştü. "Albert Par... İnanmıyorum!"

"Ünlü falan biri miyim yoksa? Belki de vergileri zamanında topladığım içindir."

"Sen *Spectator*'un sahibiydin. Doğru, değil mi?"

"Bu kadar kuzeyde okurum olduğunu bilmiyordum."

"Bir tek okurun vardı herhalde –yani, ben. Cleborne'daki mağazada görmüştüm. Tütsülenmiş etlerin üzerine konan sinekleri kovmak için kullanıyorlardı. Birinci sayfasını ayakta

okudum. İşte o kadar. Ondan sonra bir hafta bile kaçırmadım, ta Waco'dan getirtiyordum. 'Albert Parsons.' İşte, bu gerçekten beklenmedik bir sürpriz!"

Kız bir an durakladı. "Tamam, bundan sonra bana Lucy diyebilirsin. Esmer tenime gelince, onun hakkında bir gün konuşabiliriz de, konuşmayabiliriz de...." Lucy mutfağa dönüp bir tabağa kurutulmuş meyve, peynir, çiroz ve peksimet doldurdu.

"Yani, bir daha bu taraflara yolum düşerse buraya kabul edileceğim anlamına mı geliyor bu?"

"O, amcamın ne kadar borcu olduğuna bağlı," dedi Lucy, kurnaz bir tavırla. "Bir vergi tahsildarını pek hoş karşılayacağını sanmam doğrusu."

"Vergi mi? Ne vergisi?" Albert güldü. Kâğıtlarını gösterişli bir biçimde karıştırdı. "Listelerimde Gonzales adı yok ki. Amcan ya bütün borcunu ödemiş ya da yasa gereğince borcuna karşılık gündeliği bir dolara yol ve köprü yapımında çalışmış. Evet, sanırım öyle olmalı."

Lucy tabağı getirip Albert'ın önüne koydu. "Pek fazla bir şey değil ama, bir sonra gideceğin yere kadar idare eder."

Albert kıza teşekkür edip yemeğe başladı. Ne kadar aç olduğunu unutmuştu.

Lucy de adamın karşısına oturacaktı ki, Meksikalı kadınlardan biri kapıda belirip ona İspanyolca bir şeyler söyledi. Lucy kadının yanına gitti. Albert biraz İspanyolca anlardı ama Lucy'nin yumuşak konuşmasından, dünyaya sadece kendisine gösterdiği bu sertlikle davranmadığını anlamıştı. Kadın sonunda, "*Gracias, senyorita*," diyerek gitti.

"Bu öğleden sonra ayin yapmak için gezici bir rahip gelecekmiş," dedi Lucy. "Amelia tarladan erken ayrılmak için izin istedi."

"Dini ayin mi?"

"Metodist. Amelia katoliktir ama buralarda o tür kiliselerden yok. Doğrusu, Metodist ayinden *ne* aldığını da anlamıyorum ya. Ayini kütüklerden çatılmış küçük bir yerde yaparlar;

orası okul olacaktı ama öğretmen bir ay bile dayanamayıp gitti. Sıralarda arkalık olmadığından uyuklamak bile imkânsızdır. Amelia en çok açık havada yapılan ayinlerden hoşlanır; orada kendilerinden geçip deliler gibi bağırıp çağırırlar."

"Ama sen inanan birine benzemiyorsun pek," dedi Albert.

"İnandığım çok şey var, ama hiçbiri melekler ve büyük beyaz bir babayla ilgili değildir. *Sen* inanır mısın ki?" Lucy bu soruyu sanki cevap evet olursa genç adamın önünden yemeğini alacakmış gibi sormuştu.

"Küçükken ailemin zoruyla kiliseye giderdim. Ama o günler *çok* eskilerde kaldı!" Albert güldü. Neredeyse Ester Teyze'sinin o din ateşinin çocukken az daha kendisine de bulaşacağını söylemedi. Ama hayır, diye düşündü, henüz Ester Teyze'ye hazır değil.

"O batıl inançlara kapılmadığına sevindim." Lucy, adamın yanına oturup kuru eriklerinden atıştırmaya başladı. "Ben sadece bir kere bir toplantıya gittim. Geçen yıl Dr. Mary J. Walker bu taraflara geldiğinde."

"Kim o? Hiç duymamıştım."

"Çoğu erkek duymamıştır. Kadın hakları savunucusu. Mary J. Walker, Brenham'a geldiğinde tren istasyonunda millet onu yumurta yağmuruna tuttu. Konuşmasını bile yapamadı. Ben de onu dinlemek için Hillsboro'ya gittim."

"Lucy, bana kalırsa sen erkekler hakkında kötü düşünmekte çok acele ediyorsun."

Lucy şaşırmış görünüyordu. Kendisine meydan okunmasına alışık değildi; yüzünde bir zevk kızartısı belirdi. "Söyle bakalım öyleyse, Bay Editör. Seni dinliyorum."

"Geçen yıl yayına başladığından beri *Woodhull and Claflin*'i okuduğumu bilmeni isterim. O dergiyi *sen* de okuyor musun?"

"Victoria Woodhull pahalı bir orospudan başka bir şey değil," diyerek, soruyu cevaplamaktan kaçındı Lucy.

"Bağımsız her kadına öyle derler."

"*Bana* o lafı söylemeye cesaret edemezler."

"Yüzüne diyemezler belki. Ayrıca sen yanlış biliyorsun. Komodor Vanderbilt'in metresi olan, ya da söylentilere göre en azından ona tenkiye yapan kişi, onun kız kardeşi Tennessee Claflin'dir."

"*Ne* yapan dedin?"

"Tenkiye. Doğuda, en azından kibar çevrelerde modaymış diye duydum. Tenkiye müshil gibi bir şey, ama insanın ta içine girip prostatına masaj yapıyor. Yaşlı Komodor da bir delikanlı gibi oluyormuş."

"Bana böyle bir şey söylemen büyük cesaret, Albert Parsons. Sana kızmam gerek sanırım. Hatta seni hemen kapı dışarı etmeliyim."

"Bu rol yapmak olur ve öyle olacağını sen de bilirsin. Kolay kolay şoka uğradığını sanmıyorum. Hatta, doğrusunu istersen, sana rahatlıkla her konudan söz edebileceğimi hissediyorum."

Lucy gülümsemesini saklamaya çalıştı. "Zamanla o da olabilir," dedi. "Ama Bay Parsons, sizinle tanışalı henüz bir saat bile olmadı."

"Yine de seni iyi tanıdığımı hissediyorum. Böyle şeyler her zaman olmaz ama olduğunda da birdenbire olur. Ve lütfen, bana Bay Parsons demekten vazgeç."

"Peki. Gördün mü, her zaman aksi değilim işte. Şimdi bir kahveye ne dersin?"

"Çok iyi olur."

Lucy mutfağa giderken Albert arkasından seslendi: "Soruma hâlâ cevap vermedin."

"Hangi soruna?"

"*Woodhull and Claflin*'i okuyup okumadığını sormuştum."

"Hayır, okumuyorum," dedi Lucy. "Ve bir şey söyleyeyim mi? Kendimden utanıyorum. Onların dergilerini *okumalıydım*. Okuyana kadar da o iki hanım hakkında ağzımı kapatmam gerekirdi."

Sorusuna sert bir cevap bekleyen Albert, Lucy'nin bu teslimiyetine şaşırmıştı. "Aferin sana, Lucy Gonzales!" dedi. "Sağlam fikirleri olan bir kadınsın ve onları sorgulamaktan korkmuyorsun! Senin gibisi az bulunur." Bir an durakladı. "Sana bir şey söyleyeyim mi?"

"Söyle bakalım." Lucy'nin sesi çocuksu ve mutluydu.

"Seninle gayet iyi geçineceğiz. Seni bir daha ne zaman ziyaret edebilirim?"

"Pek yürekliymişsin doğrusu!"

"Sakın bana yine *çocuk* demeye kalkışma!"

"Bessie epey susuzluk çeken bir hayvana benziyor. Onu sık sık getirebilirsin, bir hayvanın ıstırap çekmesine dayanamam."

"Bana hayvan mı demek istiyorsun yani?" diye güldü Albert.

"Çok sık uğrayamazsın ama. Sen Waco'lusun Albert, ve Waco da buradan altmış mil uzaktır!"

"Önümüzdeki birkaç ay buralarda olacağım. Ondan sonra da bir yolunu bulurum. Sen o işi bana bırak, tamam mı? Şimdilik buraya uğramak, eyere atlamak kadar kolay benim için."

Ve Albert, dediği gibi sık sık çiftliğe uğramaya başladı. Tahsilat işini mümkün olduğu kadar çabuk tamamlıyor ama Bessie'yi de fazla yormamaya çalışıyordu. Hayvan yorulduğunda kulağına atı zevkten kişnetecek ve adımlarını sıklaştıracak duygulu şiirler okuyordu. Ancak bazen çiftliğe tekrar uğraması bir haftayı buluyordu. Woodson ve Elbert'in kuzeyinde kalan bölge fazla meskun olduğundan gidiş gelişleri kolay olmuyordu. Vergi tahsildarının geldiğini duyanlar çıkıp elini sıkacakları yerde çoğunlukla tarlalarına kaçıyorlardı. Lucy ise erkeği beklerken huzursuzlanıyor, kulağı, Bessie'nin avludaki ayak seslerini duyabilmek için kirişte oluyordu. En kötüsü de günbatımıydı. Günbatımları herşeyin sonu demek olan kızıl çizgileriyle, Lucy'de hep bir melankoli uyandırmıştı. Albert yokken kendisine bodrumda iş bulur,

daha önce başkalarının yaptığı kökleri depolama ya da şarap şişelerinin tıpalarını kontrol etme işleriyle uğraşırdı.

Ancak Albert'a bu huzursuzluğunu kesinlikle belli etmezdi. Tanışmalarının ardından bir iki ay boyunca ona karşı hep iğneleyici ve ters davranmış, erkekten uzak durmaya dikkat etmiş, önüne yemeğini karısıymış tavrıyla koymamış, misafirine de çiftlik çalışanlarına verdiği şarabı çıkarmıştı. Yalnız kaldıklarında bile konuşmayı kamuoyunu meşgul eden konulara kaydırmış, ya da, kendisi hakkında pek az şey söylerken, erkeğe ailesini sormuştu.

Albert pek öyle kendini beğenmiş biri değilse de, herkes gibi kendisinden söz etmekten hoşlanıyordu. Kızı memnun etmek için konuşmanın akışını onun idaresine bırakırdı. Lucy, Waco'yu hiç görmemiş olduğu için onun Waco'daki hayatını öğrenmek istediğinde Albert da seve seve buna razı gelmiş, kasabanın tek büyük caddesinin iki yanındaki küçük, ahşap binaları, havayı dolduran toz bulutlarıyla at pisliği kokusunu, patiska ve kot pantolon satılan, ara sıra tütsülenmiş et, şurup, tereyağı, peynir ve kahve, çok seyrek olarak da çocuklar için naneli şeker bulunduran tek mağazayı, aynı zamanda kasabanın 'doktoru' sayılan eczacının çoğunlukla kinin ve kalomel satılan eczanesini, sayısı çok olan meyhanelerini ve her tarafında tahtakurusu gezinip, aynı yatakta iki müşterinin yatmak zorunda olduğu tek oteli bütün ayrıntılarıyla anlatmıştı.

Lucy bir ara, "Sen bütün hayatını Waco'da mı geçirdin?" diye sordu. "Konuşmanda hafif bir Yankee aksanı seziyorum da."

"Esaslı kulağın varmış, Lucy. Annem de babam da kuzeylidir benim. Babam Maine'li, annem Jersey'li. Onlardan bana da bulaşmış olmalı."

"Göçebesin, demek? Eh, daha kötüsü de olabilirdi."

Albert kızın kendisiyle alay edip etmediğini anlayamamıştı. "Göçebe mi? Ben 1830'dan söz ediyorum. Alabama'ya,

babamın bir ayakkabı fabrikası kurmayı başarıp başaramayacağını görmeye gelmişlerdi. Ben Montgomery'de doğdum ve bütün hayatım Güney'de, çoğu da Texas'ta geçti. Savaş'ta Lone Star Gray'lerle birlikte çarpıştım."

"Ne? Kuzeyli bir çocuk ve Güney Konfederasyonu, ha! Bence ya birisisindir, ya da diğeri."

Albert sanki soğuk hava çarpmasından korunmak istermiş gibi kollarını göğsünde birleştirdi. "Her ikisi de olabilirsin, Lucy. En azından ben öyleydim. O zaman henüz on beş yaşındaydım."

"*Ne* zaman?" Lucy sabrının tükendiğini hissediyordu.

"Ağabeyim William'ın evinden kaçıp Konfederasyon askerlerine barut dolduruculuğu yaptığım zaman."

"Ağabeyin mi? Sen bana bir ağızda kaç hikâye anlatıyorsun? Daha sonra ezberlemek için bütün bunları yazmalı mıyım yoksa?"

Albert göğüs geçirdi. "Eh, sen istedin."

"Bir kerede bütün aileni anlat demedim ya."

"Bak, şöyle anlatayım. Annem babam ben beş yaşındayken öldüler. Beni ağabeyim William büyüttü. En azından bana bir yuva verdi. Ama aslında Ester Teyze..." -tüh, bunu ağzımdan nasıl kaçırdım, diye düşündü Albert. Ama artık çok geçti- "aslında beni yetiştiren ve sahip olduğum değerleri öğreten kişi Ester Teyze'ydi. O kadına her şeyimi, en azından kendimde beğendiğim her şeyi borçluyum. William bana kötü davrandı demiyorum. O da bana pek çok şey öğretti, daha çok pratik şeyler. Silah kullanmayı, at binmeyi, antilop avlamayı falan. Tyler *Telegraph* gazetesinin sahibiyken dizgiciliği de öğretti."

"Ester Teyze onun karısı mıydı?"

Albert arkasına yaslanarak içini çekti. "Sana Ester Teyze'den söz etmediğimden emin misin?" Eh, bu işi bir kerede bitirelim öyleyse, diye düşündü. "Ester Teyze... bir hizmetçiydi... tamam, tamam bir köleydi... ağabeyimin ailesinde..."

Lucy iskemlesini geri iterek ayağa kalktı. "Bu ağabeyin nerede şimdi? Hâlâ Tyler'da mı?"

"Ailesiyle Galveston'a taşındı. Şimdi pamuk tüccarı. Büyük adam. Savaş'ta generaldi."

"Sana 'değerlerini' *onun* öğretmediğinden emin misin?" Lucy odada dolaşmaya, mumları söndürmeye, yerden öteberi toplamaya başladı. Albert ayağa fırladı.

"İnsaf et, Lucy! Ben Konfederasyon Ordusu'na katıldığımda on beş yaşındaydım! Ateşli bir gençtim, kıpır kıpırdım, hepsi bu. Savaşın neden yapıldığını da hâlâ bilmiyorum. Bir heyecana kapıldım, o kadar."

"Neden savaşıldığını ben biliyordum." Lucy'nin sesi koca bir morina balığını bütün bir kış için dondurabilirdi. "Savaş, siyahları zincirli olarak tutmak için yapıldı."

"*Bana* eyaletlerin hakları için olduğunu söylüyorlardı. Çok şaşırmıştım. Ben eyaletlerin değil, insanların hakları olduğunu sanırdım. Ama üzerinde fazla düşünmedim. Savaş'tan önce herhangi bir konuda bir fikrim yoktu, sadece enerjim vardı ve onu boşaltmanın derdindeydim. Fikirlerim daha sonra gelişti."

"Hiç kuşkusuz bana onları da anlatacaksın." Lucy son mumu da söndürdü. "Ama bu gece değil."

Albert zamanla onu da, başka şeyleri de anlattı, ama bir daha ne Konfederasyon Ordusu'ndan, ne de Mississippi'nin batısındaki Konfederasyon süvari komutanı Tümgeneral W.H. Parsons'ın emrindeki ünlü McInoly Scots'daki hizmetinden söz etti. Lucy özellike *Spectator*'u, o işe başlayacak parayı nereden bulduğunu ve neden aradan bir yıl geçmeden kapattığını merak ediyordu.

"Terhis olunca dünyada sahip olduğum tek şeyi, katırımı, hasat zamanı gelmiş otuz beş dönüm mısır tarlası karşılığında sattım. Sahibi Almandı ve adamın katırı alıp Waco'dan uzaklaşmaktan başka bir düşüncesi yoktu."

"Ürünü nasıl topladın? Pek çiftçiye benzemiyorsun da."

"Birkaç siyah tuttum, tarlaları avucunun içi gibi bilen özgürleştirilmiş köleler."

"İyi yapmışsın."

Albert bu defa öfkesine hakim olamadı. "Neyi ima etmek istediğini bilemiyorum ama bundan hoşlanmadığımı söyleyebilirim. O adamlar bir iş bulmak için *can atıyorlardı;* iş bittikten sonra ücret konusunda kazık yemeyecekleri bir iş. Ben onlara paralarını muntazaman ödedim. Ve gururla söyleyebilirim ki, bu, hayatlarında çalışmaları karşılığında aldıkları ilk paraydı."

"Pekâlâ öyleyse." Lucy güldü. "Daha yeni tanışmakta olduğumuzu unutma. Ve ben her şeyden kuşkulanan bir kadınım."

"Fark etmiştim. Benim de hayatımda rastladığım en kuşkucu kadınsın." Albert'ın gözlerindeki öfke parıltısı tam olarak kaybolmamıştı.

"Buna da hakkım var," dedi Lucy, sert bir sesle. "Ama o başka hikâye. Bana hasadı anlatıyordun."

Albert kızı daha fazla zorlamamaya karar verdi. "Hep birlikte topladık, bütün gün güneş altında, kan ter içinde. Yalnız bir yerde haklısın: ben çiftçi yaradılışlı değilim. O hasat bana bunu öğretti. Yine de *Spectator*'u kuracak para kazanmıştım. O para da çoktan suyunu çekti gerçi, yoksa burada vergi tahsildarlığı yapar mıydım? Kimse beni muhabir ya da dizgici olarak da işe almadı..."

"Neden? İşi biliyordun, değil mi?"

Albert güldü. "Elbette biliyordum. Ama bir de ünüm vardı. *Spectator*'u ben kapatmadım. İnsanlar almaz olmuştu. Bana düşman tarafına geçmiş 'kalleş' diyorlardı. Zencilerin çektikleri konusunda çok fazla yazı yazmıştım. Aslında tek kişilik bir işti, her şeyi kendim yapıyordum. Montague yakınlarında ırzına geçerek öldürdükleri sekiz yaşındaki siyah kızın hikâyesi..."

Lucy'nin boğazının gerisinden garip bir ses yükseldi. Yerinden fırlarken az daha iskemlesini devirecekti.

Sesini bir perde hafifleten Albert, "Beni Cullen Banker'ın En Çok Arananlar listesine sokan da o haber oldu," diye devam etti. "Cullen o listeyi haftada bir yeniler ve Waco'da Eagle Meyhanesi'nin kapısına asar."

Lucy odanın içinde ileri geri yürüyordu.

"Cullen Banker'ı tanıyor musun?" diye sordu Albert.

"Elbette tanıyorum! Kim tanımaz ki! Kendisine Sulphur'ın Bataklık Tilkisi denilmesinden hoşlanır. Eğlence olsun diye siyahları öldürür. Bazen de beyazları." Lucy birden sel gibi boşandı. "Kölelik günlerinden *bin beter* şimdi! *Bin beter!* Yetişkin zenci kadınlar için de... hayır demeye cesaret edemiyorlar... Beyaz erkekler bunun kendi hakları olduğunu düşünüyorlar, bir şey sormuyorlar, mezatta inek seçer gibi içlerinden birini seçiyorlar: 'Bu sığırı alacağım, damgalayıp arabama atacağım...' Ben yeteri kadar şey duydum, midemi kabartacak kadar! Duydun mu? Daha fazlasını duymak istemiyorum."

Lucy artık bağırmaya başlamıştı. Albert koşup kızı kollarının arasına aldı. Hıçkırıklar kızın vücudunu sarsıyor, ağzının kenarından tükürükler akıyordu. Lucy gözlerini kurulamadan önce Albert uzun bir süre onu kolları arasında salladı.

Çevrede herkes Albert'ın Lucy'ye ciddi bir şekilde kur yaptığının farkındaydı. Ve o görünür görünmez iki Meksikalı kadının gülümsemelerine bakılırsa, herkes de bunu onaylamaktaydı. Sığır çobanlarından bazıları 'çok çirkin olduğu için kur yapmaya başka kasabaya geldiği'ni söyleyip alay ederler, Albert da onlara, "Eh, çocuklar, Tanrı'nın verdiğiyle idare etmeye çalışıyorum işte," diye karşılık verirdi.

Albert'a karşı sadece Lucy'nin amcası soğuk duruyordu; ilk birkaç ay neredeyse kibarlık göstermeye bile yanaşmamıştı. Sonunda bir gece Albert konuşma arasında 'her an açıklanabilecek olan' yeni vergi listelerine şöyle bir değindi. Ancak tüm vergilerini zamanında ödeyen Senyor Gonzales

gibi görevini bilen yurttaşların kaygılanacak bir şeyi olmadığını söyledi. Gonzales ertesi gece Albert'ı bir kenara çekerek, gayet içtenliksiz bir gülümsemeyle Lucy'yle ilgilendiğini gördüğünü ve iyi bir çift oluşturacaklarını sandığını bildirdi. "Aile üyesi oldun neredeyse," dedi. Fazla bir şey söylemesine gerek yoktu. Vergi konusu bir daha açılmadı ve Senyor Gonzales de genç adama gayet kibar davranmaya başladı.

Lucy, Albert'a geceleri iki seçenek tanıyordu: ya açık havada yatardı ya da yatakhanede. Albert kimsenin bir sığır çobanı kadar horlamadığını bildiğinden açık havayı seçmişti. Ancak sonbaharın sonlarında hava dışarıda yatılmayacak kadar soğumuştu ve Albert'ın, sürekli para almasını sağlayacak kadar vergi tahsilatı yapamadığını kabullenmesinin zamanı gelmişti. Yeni bir iş, ya da en azından yeni bir tahsilat bölgesi bulması gerekiyordu, ki bu da bir süreliğine Waco'ya dönmesi demekti. Lucy'ye Waco ile Gonzales çiftliği arasının önemsenecek bir yol olmadığını ve iki haftada bir yine yanına geleceğini söyledi. Erkeğin sevgisiyle güven duyan ve onun şerefli bir insan olduğunu hisseden Lucy, Albert'a inandı. Gonzales çiftliğine ziyaretlerinde birkaç gün kalabileceğini ve büyük evde kendisine küçük bir oda ayırabileceklerini söyledi.

Albert ve Gonzales sözlerinde durdular, ama Albert'ın sözü daha sıkı bir sınavdan geçti. Waco'dan kuzeye doğrudan doğruya giden araba yoktu. Olsa bile Albert, delik deşik olmuş yollarda ya da taşmış ırmaklarda arabanın arızalanmasına veya postayı verip at değiştirmek için sık sık durmasına dayanacak güce sahip değildi. Tek seçeneği, Gonzales çiftliğine kadar altmış millik yolu Bessie'nin sırtında almaktı. İlk seferi geç kalmış bir sıcak dalgasına rastladı ve bu da, ayazın henüz yok edemediği ve Albert'ın sırtından aşağı boşanan tere amansızca saldıran bir kara sinek sürüsünün hışmına uğraması demekti. Ovada su o kadar çamurluydu ki, yerli halk 'suyu yutmadan önce çiğnedikleri'ni söylerlerdi. Bessie

de, sahibi de temiz bir kaynak bulana kadar susuzluktan ölecek duruma gelmişlerdi. Ancak havalar serinledikçe yolculuk daha kolaylaştı ve Albert iki haftada bir düzenli olarak çiftliği ziyarete başladı. İki ziyaret arasında da, Waco'nun kendisine pek düşman olmayan matbaalarında geçimini kıt kanaat sağlayacak kadar bir iş buluyordu. Nihayet bahar gelip de yine vergi tahsildarlığına başlayınca Lucy'yle ilişkisi o düzgün temposuna kavuştu.

Bir komşuya yardıma gittikleri zamanlar dışında çiftlikten pek çıkmıyorlardı. Yakınlardaki Grandview'a yeni yerleşen bir çift, ev yapmak için yardım isteyince, beş millik bir daire içindeki bütün sağlıklı insanların oraya gitmesi gerekirdi. Lucy ile diğer kadınlar yemek ve içeceği sağlarlarken, Albert da kesilen ağaçları tomruk haline getiren erkeklerle birlikte iri parçaları sırıklar yardımıyla öküz arabalarına yükler, sonra da inşaat yerinde bunları, çentik açılması için havaya dikerdi. Diğerlerinin becerileri ve dayanıklılığından yoksun olmasına rağmen, onlar kadar çalışmaya gayret ederdi. Soluk soluğa kaldığı bir anda Lucy'ye, "Buralarda bu 'eğlence' mi sayılıyor yani?" diye sordu. Lucy bir kahkaha atarak, "Tek eğlencemiz bu," dedi. "Ama suratını asma, iş bittikten sonraki gece, sabaha kadar sürecek dansa bayılacaksın." Gözleri kızarmış Albert şakacı bir umutsuzlukla dizleri üstüne çöküp ellerini yalvarır gibi havaya kaldırdı. Lucy erkeğin kafasını öperek, "Aptal, seninle dalga geçiyordum," dedi.

Bölgenin âdetlerine göre, bir aile kendisi için önemli bir günü kutlamak isterse çevredeki çiftliklere atlılar gönderip, bir dans düzenlediklerini duyururdu. (Lucy, Albert'a bir keresinde bir partide kemancının zenci olduğunu söyledi. Adamı yörede o güne kadar kimse görmemişti; Lucy iki şarkı arasında adamla konuşmaya çalışmış ama kemancı hemen yanından uzaklaşıp gitmişti.) Bir gün, Albert'la bir komşunun kızının düğününe katıldılar. O akşamın kemancısı bütün gece üç parçanın çeşitli varyasyonlarını çaldı: "Kadril", "Vir-

ginia Reel" ve üçünün en sakini, en ciddisi olan "Buffaloyu Vurmak". Albert, Lucy'nin zaten bildiği dans adımlarını çabuk öğrendi ve "Reel" sırasında eşini döndürürken özel bir nara atmayı bile keşfetti. Lucy, onun sesinin domuz homurtusu ile çoban çığlığı arasında bir şeye benzediğini söyledi.

Taşranın bu eğlencelerine rağmen Albert, çiftçiler arasında pek huzurlu değildi; çocukluğunu sınırlarda geçirdiği ve açık havayı sevdiği halde şimdi bu haline kendisi de şaşıyordu. Waco kendisini tahmininden fazla kentlileştirilmiş olmalıydı; çok güzel de olsa ıssız mekânlar yerine insanları tercih etmeye başlamıştı ve buzağıları doğumdan hemen sonra mı, yoksa büyüdükten sonra mı damgalamanın daha uygun olacağını tartışmak yerine, Yeniden İnşa'nın değişen yüzünü tartışmak daha fazla hoşuna gidiyordu. Eğer bir gün Waco'dan ayrılırsa, kendisine muhabir veya dizgici olarak daha fazla imkân tanıyacak ve olayların günlük anaforuna kapılmasını sağlayacak daha büyük bir yere gitmek isterdi.

Ayrıca bu, Lucy'yi de alıp götürme şansını doğurabilirdi. Onunla evlenmek, kendi yuvalarını kurmak istiyordu. Bunu aylar önce açıkça dile getirmişti. Senyor Gonzales ilk başta 'acele evliliğe' karşı çıkmıştı (Albert bu tutumunun becerikli bir kâhyayı kaybetmek istememesinden kaynaklandığına emindi). Ancak Gonzales'in talihi birden dönüvermişti: Texas'ın kuzeyindeki buğday tarlalarını beş yıldır eriten çekirge ve hastalık salgını aniden sona erince, kimsenin benzerini hatırlamadığı kadar bol ürün elde edilmişti. Mutlu ve çok daha varlıklı Gonzales bunun üzerine evlenmelerine izin vermiş ve hemen üçüncü bir Meksikalı kadın tutmuştu.

Ancak Albert'ı şaşırtan şey, Lucy'nin, aynı duyguları paylaştığını söylemiş olmasına rağmen, kendini geri tutmasıydı. Resmen evlenme teklif ettiği akşam kızın gözleri parlamış ve alçak sesle daha tanıştıkları ilk günde hayatı birbirleriyle geçirmek için yaratıldıklarından emin olduğunu fısıldamıştı.

Albert kızı kucaklamış, kalbi yerinden kopacakmış gibi atarken de usulca öpmüştü onu. Ama Lucy erkeğe sarılırken, yüzünü bir hüzün kaplamıştı. En azından Texas'ta resmen evlenemeyeceklerini biliyordu. Karışık evlilik yapmak suçtu (ama Savaş'tan önce köle kadınların ırzlarına geçen beyaz erkekler suçlu sayılmıyorlardı); karışık evlilik yapan çiftler hapse atılabilir, Liberya'ya gönderilebilir ya da diri diri yakılabilirdi. Lucy, atalarından birinin yarı Afrikalı olduğunu kimseye açıklamamaya karar vermişti.

Albert kızın ruhsal durumundaki değişikliği hissederek onu daha iyi anlayabilmek için kendisinden biraz uzaklaştırmıştı. Lucy gülümser gibi yapmaya çalışmışsa da, duygularını saklamayı asla becerememişti. Albert o anda aniden ve kesinlikle kızı neyin rahatsız ettiğini anlayıvermişti. 'Söylentiler' hakkında açıkça konuşmanın vakti gelmişti artık.

Konuya şakayla, göğsünü bir sahne soytarısı gibi şişirerek, kendisininki kadar başarılı ve yurtsever bir aileye girmekle çok şanslı olduğunu söyleyerek girdi.

"Kibar insanlar kuşkusuz," diye burun kıvırdı Lucy. "Can sıkıcı ve kendini beğenmiş, yani."

"Hiçbirinin benim kadar neşeli olmadığını söyleyebilirim."

"Eh, benim soyum da seninki kadar şanlıdır," dedi Lucy. Hangi konuya girmek üzere olduklarını çok iyi anlamıştı. O da Albert'ın şakacı tavrını taklit etti. "Hatta daha şanslı. Damarlarında pek çok büyük uygarlık dolaşıyor. Sende ise sadece o cılız Yankee kanı var."

"Ne?" diye alay etti Albert. "Texaslı küçükhanım, büyükbüyük-büyük amcamın Kuzeybatı'nın ilk yargıcı olduğunu bildirmekle şeref duyarım -kanosu devrilip boğulana kadar, yani. Ailemden biri Bunker Hill'de kolunu, bir diğeri Valley Forge'da bir elini kaybetmiştir."

"Organlarını korumakta pek başarılı değillermiş demek. Herhalde ileriye değil de, geriye doğru koşuyorlardı."

"Ama senin Montezuma'nın aksine hiç olmazsa kafalarına sahip olmayı başardılar."

Lucy sevinçli bir çığlık atıp Albert'a sert bir şamar indirdi. "Sakın benim milletimi aşağılama... anladın mı, Yankee veledi!"

"Sen de benimle vahşi bir kısrak gibi konuşamazsın!"

"Ya? Buralarda kısrak falan görmüyorum ben."

Albert kızı belinden kavrayıp dudaklarına gürültülü bir öpücük kondurdu. Lucy geriledi, sanki şeker varmış gibi dilini ağzının içinde dolaştırdı. "Hah, işte buna tatlı bir öpücük derim," dedi. "Dostça ve sevecen. Ama istekli bir 'genç kısrak' tadı alamadım."

"Ağzın çok kasılmış da ondan, içeri hiçbir şey giremiyor."

Lucy erkeğe şakadan bir tokat savurdu. "Ben ciddi bir kadınım," dedi. "Koca olarak vahşi bir yeniyetme istemem, o yüzden berbat bir öpüşün olması iyi. Ben esaslı inek duyusu olan bir erkek arıyorum."

"İnek dünyanın en aptal hayvanıdır."

"Ama söyleneni yapar."

"Demek, sen patronluk taslayacağın birini arıyorsun. Kusura bakmayın hanımefendi ama, İhtilal Savaşı kahramanlarının soyundan gelenler kimseden, hatta bir Aztek kraliçesinden bile emir almazlar."

"Ben safkan Aztek değilim." Kız, erkeğin yüzüne baktı, artık zamanının geldiğine karar verdi. "Seni seviyorum, Albert," dedi. "İlkelerin, *Spectator*'da benim... ezilmiş halkımın adına yaptığın tehlikeli çalışman... O işi seninle paylaşmak istiyorum. Hayatımı seninle geçirmek istiyorum. Ben gururlu bir kadınım, Albert. Kimliğimin hiçbir parçasından utanç duymuyorum. Ama benim sadece İspanyol ve Kızılderili değil, daha pek çok kan taşıdığımı bilmen gerekir. Beni anlıyor musun? Benimle evlenmen diğer kısımlarımın da günışığına çıkacağı anlamına gelir ki, bunun bedeli çok ağırdır."

"Anlıyorum ve bir süredir de anlamıştım," dedi Albert, sakin bir sesle.

"Sen ve ben, benim kim olduğumu biliyoruz. Seninle yaşamak ve sağ kalmak istiyorsam bunu sadece ikimizin bilmesi gerektiğini de biliyoruz."

Albert kızı kollarına almak için bir adım ilerledi. "Bunu bütün bedelleriyle kabul ediyorum, Lucy." Ama Lucy erkeği itti.

"*Benden* daha iyisini yap, o zaman. Demek öyle! Yapmam gerekeni yapacağım ama yaşamak için beni bir parçamı inkâr etmek zorunda bırakan bu ülkeye de lanet ediyorum. *Lanet ediyorum*, anladın mı?"

Albert, kızı kolları arasına alarak onu olduğu kadar kendisini de avutmaya çalıştı. "Biliyorum, sevgilim," diye mırıldandı. Saçlarını okşarken Lucy ağlamaya başlamıştı. "Biliyorum. Ama biz birbirimize sahibiz. Bunun da bir anlamı var, değil mi?"

Lucy gözyaşlarını silerek erkeğin kolları arasından sıyrıldı. "Bir anlamı var elbette... özellikle de bizi öldürmezlerse." Birden gülmeye başlayınca Albert onun ruhsal durumundaki bu cıva gibi değişikliğe şaştı. Lucy erkeğin elini tutup onu eve doğru sürükledi. "Şimdi bana Bessie'ye okuduğun o şiirlerden oku bakayım. Lucy'ye kendinden emin ve sesi güzel bir erkeğin ellerinde olduğunu kanıtla."

İKİNCİ BÖLÜM

CHICAGO
1873

Eyalet seçimlerinin sonuçları açıklandığı zaman, Albert, "Kuzeye gitmeliyiz," dedi. "Hem de fazla oyalanmadan. Olaylar böyle geliştikçe bizim gibileri zor günler bekler."

"Bana bakma ve beni hazır say. Waco'ya geldiğimizden beri hazırım hem de."

Albert güldü, sonra Lucy'yi kollarının arasına aldı. "Daha kolay olacak sanıyordum," dedi. "Sokakta birbirimize dokunamıyoruz bile."

"Eğer hatırlarsan, ben sana böyle olacağını söylemiştim. Sorun bunu nerede daha az yaşayacağımız?" Albert'ın kollarının arasından sıyrıldı.

"Chicago." Albert sanki kararını çoktan vermiş gibi konuşmuştu. "Bir sürü şey okudum, Lucy. İki yıl önceki Büyük Yan-

gın'dan sonra Chicago bir kent olmuş artık. Oraya 'şimşek kent' diyorlar. Yangından sadece *bir gün* sonra, merkez postanesi artık olmayan adreslere bile postayı dağıtıyormuş."

"Çok aptalca bir şey. O parayı insanlara başlarını sokacak bir yer bulmak için harcayabilirlerdi."

Albert duymazlıktan gelerek devam etti: "O kadar da değil. Chicago Nehri'ni yokuş yukarı akıtmışlar, sonra da merkez ticaret bölgesini çamurdan çıkarmışlar!"

"Sen *ne* diyorsun, kuzum?"

"İçme suyunu iyileştirmek için! Michigan Gölü'ne dökülen nehrin yönünü o yüzden değiştirmişler. Ayrıca, halkı çamurdan ve yerel halkın diliyle 'yol elmaları'ndan kurtarmak için çamurun birkaç karış üstünde kaldırımlar yapmışlar."

Lucy bir çığlık attı. "Yol elmaları mı? Kentliler pek de zarifmişler! Pisliğe neden pislik demiyorlar ki? Neyse, boş ver. Bana epey inatçı ve dediğim dedik insanlarmış gibi geldi. Chicago insanın *yaşayabileceği* bir yer mi? Benim bilmek istediğim bu. Bana maval okuma."

"Her kademede pek çok fırsat varmış."

"Beni kaygılandıran aşağılarda neler olduğu."

"Kaygılanmana hiç gerek yok. Ben soruşturdum, hem de çok soruşturdum."

Lucy hayretle gözlerini açtı. "Bana da söylediğin için teşekkür ederim."

Albert güldü. "Senin o güzel kafanı gereğinden fazla telaşa vermek istemedim."

"Peki, biraz daha derine inmeye ne dersin? İş ve para gibi, örneğin?"

"O kadar derinini bilmiyorum. Ama sana şunu söyleyebilirim: Chicago gazetelerini okudum, günlük gazete satışları çok iyi. Sabahtan başka bir de akşam baskısı çıkarıyorlar, bazıları kadın sayfaları, spor sayfaları açmışlar, hatta roman bile tefrika ediyorlar. Ama yeterli ustaları, özellikle de dizgicileri yok. En geç bir haftada iş bulacağımdan eminim."

"Gördüğüm kadarıyla çenemi boş yere yormama gerek kalmamış. Ben ne dersem diyeyim, sen taşınmamıza karar vermişsin."

"Bu doğru değil ve doğru olmadığını sen de biliyorsun."

"*Benim* tek bildiğim Chicago'nun uzun ve sıcak yazları, karanlık ve soğuk kışları olduğudur."

"Ve de çok haydudu, Bayan Parsons," diye alay etti Albert. "Öyle ki, halk geceleri evinden çıkmaya korkuyormuş ve..."

"*Bayan* Parsons mı? Pek de iyimseriz, bakıyorum!"

Albert'ın yüzü sarktı. "Ama *söz verdin*, Lucy. 'Güneyden çıkar çıkmaz' dedin..."

"Ah, benim sersem yavrum!" Lucy erkeğini avutmaya koştu. "Aptalım benim. Seninle *elbette* evlenmek isterim. Ama kuzeyde izin almanın daha kolay olacağını hiç sanmıyorum."

"Illinois'de ırklararası evlenmeye izin verdiklerini biliyorum."

Lucy omuzlarını silkti. "Bundan bize ne sanki... Bizim birbirimize ait olduğumuzu bir eyalet yetkilisinden öğrenmemize gerek yok."

"Şimdi tam Victoria Woodhull gibi konuştun." Albert yine içini bir coşkunun kapladığını hissetti.

Lucy erkeğin yüzünü avuçlarının içine aldı. "Chicago'ya gideceğimiz gün kendimi Bayan Parsons olarak tanıtmaya kararlıyım, Albert. Kalbimin gerçeğini dile getirmenin yanı sıra bizi karşılamalarını yumuşatmak için. Ne olursa olsun, insanlar ayrı ırktan insanlar olduğumuz için bizden nefret edecekler, ama adımın 'Bayan Parsons' olduğunu bilmeleri hiç olmazsa günah içinde yaşıyoruz diye bizden nefret etmelerini önleyecektir."

* * *

Aşırı yüklü, yıpranmış valizleriyle Lucy ve Albert, Chicago ve Alton demiryolunun Batı Yakası istasyonunda trenden indiler. Aktarmalar ve rahatsızlıklarla süren on günlük bir yolculuk yapmışlardı. Ancak trenden iner inmez -duvarların dökülen boyalarına ve yerlerdeki diz boyu sigara izmaritine rağmen- Albert'ın yüzü heyecanla aydınlandı.

"Tanrım, Lucy, şu insanlara bak!" diye gürültüyü bastıran bir sesle bağırdı. "Hayatımda hiç bu kadar insanı bir arada görmemiştim."

"Ve içlerinden tekini bile tanımıyoruz. Eh, pis kokularına bakarsan böylesi daha iyi ya!" Lucy burnunu kıvırdı.

"Baksana, bunlar yürümüyorlar, *koşuyorlar*! Hepsi birden nereye gidiyor bunların?"

"Albert, n'olur *çıkalım* buradan. Gözlerim sanki biber sürülmüş gibi yanıyor."

Albert'ın çok gezmiş ağabeyi William, büyük istasyonlarında kente yeni gelenleri, hep 'zarif ve ucuz' diye nitelenen ama genelde tek yatağı ve dolabı olan, berbat ve fiyatı aşırı yüksek bir otele ya da pansiyona götürmek isteyen 'çığırtkanlar'a karşı tetikte olması için uyarmıştı onu. Yine William'ın dediği gibi, Albert kutularından birini almak için eğildiği anda çevrelerini saran beş altı kişi, birbirlerini dirsekleyerek valizlerini almaya çalıştılar ve falanca falanca yerin erdemlerini, başka yerlerin kötülüklerini sıralamaya başladılar. Bu ani ve gürültülü saldırı karşısında Lucy korkudan donup kalmıştı, ancak Albert hemen otoriter bir tavırla duruma el koyarak, adamlara bir otelde yer ayırtmış olduklarını söyledi ve hepsini başlarından kovaladı.

Her ne kadar yer ayırtmış değillerse de, gidecekleri bir yer vardı: İşleri nedeniyle sık sık Chicago'ya uğrayan William, kentin batısında Harrison Sokağı'nda Bayan Wright'ın pansiyonunu tavsiye etmişti. Ağır yüklerinin izin verdiği kadar hızlı hareket ederek dışarı çıktılar ve orada bekleyen at arabalarından birine bindiler.

Arabaya binmek bile başlı başına bir işti. Yolcular yeni 'kuyruklu' arabanın arkasından biniyorlar, sonra sürücüye bilet parasını vermek için ta öne kadar yürüyorlardı. Kalabalık nedeniyle insanın elinde kutu, valiz gibi şeyler olmasa bile, güç bir işti bu. Yirmi yolcu taşımak üzere yapılmış arabalar kalabalık saatlerde bunun üç katı insan alıyordu. Rahatsızlık sadece arabaların tıkış tıkış olmasından değildi. Havalandırma da kötüydü; erkek yolculardan bazıları -hele günün geç saatiyse ve işten eve dönüyorlarsa- sarhoştular ve yanlarından geçenlerin yüzüne puro dumanı üflemeyi pek eğlenceli buluyorlardı. Yeri kaplayan pis samanlar üzerinde ilerlemeye çalışan Lucy'nin önüne, yüzü ve kolları kömür tozu kaplı sarhoş bir genç çıktı, şapkasını eline alıp Lucy'yi selamlayarak, "Hızlı yürüyün, bayan, yoksa böcekler kıçınızdan içeri girerler," dedi. Şaşıran Lucy olduğu yerde donup kaldığı sırada, arkasındaki adam kaburgalarına bir dirsek indirerek, öfkeli bir sesle, "Yürüyelim!" diye bağırdı.

Sık duraklar ve delik deşik yollarla araba Bayan Wright'ın pansiyonuna kadar altı millik yolu ancak bir saatte alabildi. Tüm yol boyunca ayakta ve gözleri tutundukları tahta sırık düzeyinde olduklarından kentin hiçbir yerini görmemiş olan Albert ile Lucy pansiyona yorgunluktan bitkin bir halde geldiler. Neyse ki Bayan Wright, William Parsons'ı hatırlamış ve kendilerini iyi karşılayarak hemen sıcak su hazırlanmasını emretmiş, evin getir götür işlerini yapan yeniyetme Alman çocuğuna da eşyalarını odalarına çıkarmasını söylemişti. Oda mobilyalı, havadar ve temizdi; bir ay kalmayı düşündükleri bir yere göre oldukça uygundu. Haftada üç dolara rahat bir yatak, kahvaltı ve akşam yemeği (sıcak çörek, soğuk et ve turşu) veriliyordu. Pansiyonda çoğu aşırı giyimli tuhafiye tezgâhtarları, sağlıksız tenli terziler, ipekliler ve şifonlar içinde olup her parmağında bir yüzük taşıyan esrarengiz bir orta yaşlı kadın vardı. İlginç biri gibi görünen kadın herkes-

ten uzak duruyor, bir şey istemek gerekmedikçe kimseyle konuşmuyordu.

Ortak biriktirdikleri para sayesinde Lucy ile Albert ceplerinde 265 dolarla gelmişlerdi, ki bu da ortalama bir işçinin yarım yılda aldığı ücret demekti. Paranın küçük bir ev için depozito olabileceğini ummuşlardı; William, Chicago'nun güneyindeki Blue Island Land and Building Company'den her nasılsa bulduğu bir broşür göndermişti. Yüzde on depozitoyla arsa ve ev satıyorlardı. Ancak hemen ertesi gün, son araba durağından sonra bir mil yürüdükten sonra, yüzde on depozitoyla satılan yerlerin ev değil, arsa olduğunu öğrendiler.

Bundan sonraki iki hafta ev aramakla geçti. On Dördüncü Bölge'nin temeli ve tesisatı olmayan ahşap evlerine bakmadılar bile. Bir ara Güney Yakası'nda, etnik Çeklerin yaşadığı bir mahallede, her katında bir ailenin oturduğu, mobilyalı, üç katlı bir apartman bulunca umutlandılar. Ama boş katın rutubetli zemin katı olduğunu öğrenince vazgeçtiler. Bir keresinde Chicago Nehri'nin, sanayi kuruluşlarının sıralandığı kirli kuzey kolunda, vasıfsız Alman işçilerinin yaşadıkları mahalleye taşınacak oldularsa da, Lucy orada yaşayabilmek için soluk almamaları gerektiğini söyledi. Sonunda, bütçelerini biraz zorlasa da, kentin merkezi Kuzey Yakası'nda, usta işçi ve zanaatkârların yaşadığı mahalle olan 'demiryolu apartmanları'nda bir daire kiralamaya karar verdiler. Chicago'ya ayak bastıklarının üçüncü haftasında yeni evlerine yerleşmiş durumdaydılar.

Oturacak bir yer bulma koşuşturmacasma dalmışlarken Lucy, zamanın çoğunu şaşkın bir öfke içinde geçirmekteydi. Her şeye şaşırıyor ve çoğu şeyi de itici buluyordu. Ticari merkezde, on beş yıllık sokak düzeylerini yükseltme projesi tamamlanmamıştı ve biriken molozlar, kalabalık ve delik deşik caddeler -hatta, çukurlar- Chicago sokaklarında yürümeyi tehlikeli bir hale getirmekteydi. Belediye, inşaat firmalarına, çalışılan yerlerin önüne, kaldırımlara tahta perde çek-

me izni verdiğinden malzemeler sokakları tümüyle kapatıyordu. Müteahhitlerin çalışma yerleri çevresinde geçici ahşap köprüler yapmaları zorunluysa da, bunlar çoğunlukla zayıf ve dar geçitlerdi ve yayaların ancak adım adım ilerlemelerine imkân veriyordu.

Üstelik bunlar sadece *gündüz* tehlikeleriydi. Kente ilk geldiklerinde Bayan Wright onlara, sıkı sıkı geceleri sokağa çıkmamalarını tembih etmişti. "Kent merkezindeki sokaklar dolandırıcılar, orospular, sarhoşlar ve gaspçılarla doludur," demişti.

Albert ile Lucy, drama düşkün bir havası olan Bayan Wright'ın kentin gece tehlikelerini abarttığı fikrindeydiler. Ancak bunun pek önemi de yoktu: Bütün gün taban teptikten sonra gece zaten sokağa çıkacak takatleri kalmıyordu.

Lucy ile Albert bir gün Haddock Place'de köşeyi döndükleri sırada, önlerinde dört katlı, koskoca bir binanın krikolarla kaldırılıp başka bir yere taşınmakta olduğunu gördüler. Onlarca işçi vinçleri ayarlıyor, makaraları sıkıştırıyor ve kalabalığa yol açmaları için bağrışıyorlardı.

Lucy bir çığlık atarak Albert'ın koluna asıldı ve yandaki sokağa çekerek, "Devrilecek! Kaçalım buradan!" diye bağırdı.

Albert, Waco'da bilinmiyor olsa da, Chicago'da bina naklinin sıradan bir iş olduğunu ve pek kazaya yol açmadığını anlattı. "Bir karınca ordusunun başka bir yuvaya taşındığını düşün," derken, bu yeni otoriter sesinin nereden çıktığını düşünmekten kendini alamadı.

"Bu kent çıldırmış!" diye tepki gösterdi Lucy, kendini toparlamaya çalışarak. "Her şey yarım, hiçbir iş tamamlanmayacak. Sen beni tıpkı bir tuhafiyeci gibi, 'Chicago'nun görkemli yeniden doğuşu' diye palavralar sıkarak kandırdın."

"Ama bu gerçekten bir *yeniden doğuş*, Lucy. Haksızlık etme. Dünya, Chicago'nun bu kadar kısa zamanda yaptıkları karşısında gözlerine inanamıyor."

"Çok doğru! İnsanın gördüğü en dar alana daha fazla pislik doldur ve daha çok gürültü yap. O dayanılmaz koku da cabası!"

Albert, Lucy'yi rahatlatmak için, "Söylentilere göre belediye meclis üyeleri mavnaların burunlarına 'koku kesiciler' yerleştirecekmiş."

"Hah ha, güleyim bari," dedi Lucy.

"Ayrıca gazetelerde nehrin üstündeki kirliliğin çok yoğunlaştığını ve inşaatçıların beton yerine onları kesip kullandıklarını yazıyor."

Lucy gülmemek için kendini zor tuttu. "Ama bunun midemdeki bulantıya ya da gözlerimdeki yanmaya bir faydası yok."

"Hadi ama, sevgilim." Albert kadını kucakladı. "Chicago hakkında söylediklerinin hepsi doğru. Berbat bir yer olduğuna kuşku yok. Ama bak, ben ne diyorum: Bir süre sonra bunlara o kadar alışacağız ki, dikkatimizi bile çekmeyecek ve buranın iyi taraflarını da görmeye başlayacağız."

Belki, diye düşündü Lucy. Ama kesin olan, bunun daha uzun bir süre gerçekleşmeyeceğiydi. Ancak sesini çıkartmayıp erkeğinin kendisini teselli etmesine izin verdi.

Albert'ın kokulardan, pislikten ve gürültüden ne kadar az etkilendiğini görüp şaşıyordu. Kendini güçlü biri olarak görmesine rağmen Lucy, nasıl oluyordu da günün büyük bir kısmında kendini hasta hissediyordu? Nehirden gelen pis koku, mezbahadan, bozuk gaz lambalarından ve binlerce bacadan çıkıp öğle göğünü karartan kömür dumanının berbat kokularıyla sürekli kusmak istiyordu.

Lucy saf Texas havasını özlemişti. Ve dümdüz uzanan ufku. Amcasının çiftliğinde epey koşuşturmaca vardı ama o kargaşa ne de olsa bir amaca yönelik faaliyetle, tamamlanacak işlerle ilgiliydi; uçsuz bucaksız toprakların o yoğun ve uzak sakinliğiyle bir denge oluşturuyordu. Chicago'da ise kökeni bi-

linmeyen bir gürültü dört bir yandan üzerine saldırıyor, bir an bile kesilmiyordu. Kent merkezi, sonsuz bir gürültü ve gözle görülen her yerde insanı ürküten bir karmaşaydı: işçilerin bağrışmaları; midye, pişmiş armut ya da baharatlı çörek satan o saldırgan satıcı ordusu; kıskaçları arasında elli kiloluk buz taşıyan buzcular; çıngırakları hiç susmayan bıçak bileyicileri; birbirleriyle sürekli çatışan dilencilerin çığlıkları. İki at arabası çarpışınca, ya da atlar kaçarsa -gündelik olaylardı bunlar- trafik birden düğümleniyordu ve birbirine geçen bacaklar ayrılana, sinirler yatışana ve iki yanından ille de *birini* tutuklamaya kararlı memurlar sarkan bir polis arabasının geldiğini bildiren kulak tırmalayıcı çanlar duyulana kadar da öyle kalıyordu.

Sokakların pisliği Lucy'ye gürültü kadar boğucu gelmekteydi. Her taraf moloz ve çöp yığınlarıyla doluydu. Yetersiz kanalizasyon sisteminin işe yaramadığı yerlerde dükkân sahipleri dükkânlarının önündeki pislikleri temizlemek için 'sokak süpürücüleri' tutmak zorundaydılar.

Ayakkabılarına bulaşan pisliği o gün dördüncü kere silen Lucy, bir öğleden sonra Albert'a, "Bu insanların nesi var?" dedi. "Kent domuz ağılından beter! Bu ıstıraba neden katlanıyorlar ki?"

Albert'ın, "Herhalde pek umursamıyorlardır," demesi Lucy'yi daha da kızdırdı. "Para kazanma peşinde koştuklarından biraz pisliğe aldırış etmiyorlar."

"Burada sadece ekabir takım para kazanır, onlar da Praire Caddesi'ndeki salonlarında oturmuş, Michigan Gölü'nden gelen serin esintinin keyfini çıkarırken, ya da yazları Avrupa'da bir yerde ona benzer bir salonda otururlarken bu pisliği hiç görmezler. Ben sıradan insanlardan, her gün işe gidip gelenlerden söz ediyorum. *Onlar* buna neden katlanıyorlar?"

"Fazla bir seçenekleri olmadığından herhalde. Belki de bir gün kendilerinin de Praire Caddesi'nde yaşayabileceklerini hayal ettiklerinden."

"Bana kalırsa günde on dört saat çalışmaktan kendilerini bile düşünecek zamanları kalmıyor..." Lucy birden sustu. Yüzü kızararak karşı kaldırımı gösterdi. "*Şuraya* bir baksana."

Karşıdaki iş hanının kapıcısı, binanın kazanlarından çıkan beş galonluk kül dolu tenekeleri sokağa boşaltıyordu. Küller saçlarına ve üstündeki en iyi elbisesine bulaşmaya başlayınca Lucy o kadar sinirlendi ki, Albert dışarı fırlamasın diye kendisini tutarken, Lucy ile kapıcı arasında, karşıdan karşıya bir ağız dalaşı başladı ve sonunda kapıcı, 'pis zenci orospu' deyip, bir de tükürük savurarak binaya girdi.

Lucy, Chicago'nun karmaşası altında ezilirken, Albert, daha ilk andan itibaren âdeta bir canlılık kazanmıştı. Bir gün yeni bir sekiz katlı -kentin en yükseği- binaya bakarken Lucy'ye, "Bu insanlar sınırlarını bilemiyorlar," dedi. "Gazetelerde on katlı Montauk binasının planlarının çizildiğini söylüyorlar. Doğrusu, bu kadar aşırılık hoşuma gitmiyor değil." Albert âdeta bir suçluluk hissederek konuşuyordu. Kendi kendine, evet, diye düşündü; burası beni heyecanlandırıyor. "Hatta dün gezdiğimiz o otel bile."

Lucy ürperdi. "Palmer House'dan mı bahsediyorsun? Gördüğüm en çirkin şey. Giriştikteki o alçı heykeller, sonra içeri giriyorsun ve karşında sadece para konuşup birbirlerinin ayakkabılarına tüküren insanlarla dolu bir salon."

"Ben oda servisi için kurdukları o elektrikli haberleşme sistemine bayıldım. Gayet özel bir şeydi."

"Herhalde çalışmıyordur, ya da kısa zamanda bozulur. Orasını hiç bitirmeyeceklerini umarım. Bitirseler bile inşallah yine yanar. Bu insanlar bir şeyi tamamlamamaya *bayılıyorlar*. Böylece hep hummalı bir hareket içinde oluyorlar."

Albert, kadının elini tuttu. "Çok aptalca konuşuyorsun."

Lucy geriledi. "Nasıl oluyor da bütün bu yıkımlar ve yeniden kurmalar arasında kimse kaybedilen hayatlardan, sa-

kat ve evsiz kalan insanlardan söz etmiyor? Chicago kendisine bir geçmiş ya da şimdi istemiyor, sadece hiç gelmeyecek bir geleceğin peşinde. Bu sonu hiç gelmeyen bir domuz mezadının ortasında olmak gibi bir şey."

"Sen yakında Belediye Başkanlığı'na adaylığını da koyarsın." Albert elinin tersiyle kadının yüzünü okşadı. "Beni kandıramadığını bil, küçük bayan."

Lucy gülümsedi. Geldiklerinden beri hissettiği duygulardan nefret ediyordu: huzursuz ve güvensiz, anlayamadığı kadar korkak. Hayatı boyunca korkuya karşı savaşmıştı; bulunduğu çevrenin buyurgan tavırlarını alay konusu haline getirdiğini bile bile hep dizginleri kendi eline almaya çalışmıştı.

Albert'ı yanağından öperek, "Ne tatlı bir şey söyledin," dedi. "Sen bu kadar sakinken benim neden bu kadar sinirli olduğumu bilemiyorum. Oysa sen bütün hayatını New York'ta, hatta Galveston'da geçirmiş gibisin."

"Bu bir yaradılış meselesi." Albert omuzlarını silkti. "Sen çabuk sinirleniyorsun, ben daha ağırım." Güldü. "Güçlü ve sessiz tip: eski zaman kahramanları gibi." Lucy şakacıktan bir tekme savurduysa da, Albert atik davranıp kenara çekildi.

Ancak Albert, Chicago'ya ayak bastığından beri bir şeye çok kızıyordu: kent halkının, atlarına karşı barbarca davranmasına. Onların gelişlerinden bir yıl önce, 1872'de, altı haftada binden fazla atı öldüren ve sonra da aylarca devam edip teşhis edilememiş bir at hastalığı olan 'At Salgını' yaşanmıştı. Atların çektiği ticari arabalar için kente öküzler getirilmişse de, trafik bir süre durmak zorunda kalmıştı.

Albert, atların 'teşhis edilememiş' olan bu hastalığının nedenini bildiğine emindi: Sadece hayvanlara kötü davranılması. Texas'ta da hayvanlara kötü davranıldığını görmüştü, ama kendisi buna her zaman karşı çıkmış, hatta müdahale edebilmişti. Chicago'da ise bu davranışın boyutları ve sıklığı

karşısında çaresiz kalıyordu. Hayvanlarını vahşice kırbaçlayan ya da güçlerinin ötesine zorlayan onlarca arabacıyı durduramazdı. Ayrıca burada, Johnson kasabasındakinin aksine, kimin başta olduğunu, kimin sorumlu olduğunu bilmesine imkân yoktu. Suçlu arabacı mıydı, yoksa atlı araba şirketi mi? Belki de arabacı evine yiyecek bir lokma götürmek için ağır baskı altındaydı ve bu vahşi zalimlik onun açısından bir zorunluluktan doğuyordu...

Albert ın tek bildiği, çocukluğunun bu güvenilir dostlarının böyle kötü davranışlara maruz kalmasına tahammül edemediğiydi. Bir atın sokakta sert bir şekilde kamçılandığını ya da hayvanın dizlerini bükecek kadar ağır yük çekmeye zorlandığını görünce sevgili Bessie'sini hatırlar ve gözleri dolardı. Chicago'nun atlarının neredeyse hepsi bir deri bir kemikti; onlara sıkıntılı günlerde ölmeyecek kadar yem verilir, yaşlandıklarında veya hastalandıklarında ise başıboş bırakılıp terk edilirlerdi.

Bu durumdan kaygı duyan sadece Albert değildi. Birkaç yıl önce bir grup, Illinois Hayvanlara Zulmü Önleme Derneği'ni kurmuştu. Albert yeteri kadar insan koşulları protesto ettiği takdirde, belediye meclisinin hayvanlara karşı daha iyi davranılması yönünde bir yasa çıkaracağına inanıyordu. Herkesten çok kendine güvenmeye alıştırılmış olarak yetiştirildiği için Albert, başkalarıyla birlikte bir şey yapmak üzere bir araya gelecek biri olmadığının farkındaydı. Bu, onun gözünde doğal bir şey değildi. Ancak yine de derneğe üye oldu. Bu dernek, katıldığı ilk örgüttü.

İkinci örgütü de Dizgiciler Sendikası'nın 16. Şubesi oldu. Lucy'ye daha önce söylediği gibi, *Inter-Ocean* gazetesinde yedek dizgici olarak hemen iş bulmuştu. Her şeyi çabuk kavrayan bir insan olarak, yeni gravür tekniklerini zaman geçirmeden kapınca da, *Chicago Times*'da dizgici olarak tam gün çalışmaya başlayacaktı. Bu arada dizgiciler sendikası üyeliğini herkesten saklıyordu: Çünkü *Times* sendikacılığın karşı-

sındaydı, ayrıca kendisi de kolektif örgütlenmenin yararı, hatta ahlâklılığı konusunda kesin bir karara varamamıştı.

Lucy de çalışmakta ısrar ediyordu. Albert'ın ayda aldığı altmış dolar işçi sınıfı ortalamasından epeyce yüksek olsa da, yine de bu para yoksulluğu göze almadan çocuk sahibi olmalarına imkân vermiyordu. Ayrıca, Lucy'nin bütün ömrünü evde getirmeye hiç niyeti yoktu. "Zaten çok oturdum, küllü su hazırlayarak, kül taşıyarak, oturak boşaltarak çok zaman harcadım," diyordu.

Albert, Lucy'yi iş bulması için teşvik etmekteydi, ancak kadınlar için evlerde yatılı hizmetçilik ya da fahişelik dışında fazla bir seçenek yoktu. Albert üst sınıf genelevlerin çekici yanlarını, zarif salonlarını, kültürlü piyanistlerini, Fransız mutfağını ve sevişmeden sonra oynanan körebe oyunlarını ballandıra ballandıra anlatarak kadınla dalga geçiyordu. "Gazetedeki çocukların anlattıklarını bir duysan... Carrie Watson'un evinde kızlara bedava içki ve morfin bile veriyorlarmış... geceleri kocana bile getirecek kadar."

Lucy, "*Ben de* kızlarından havlu başına bir dolar aldığını duydum," dedi. "Clark Sokağı'nda açık pencere önünde bluzumu çıkartıp otururum daha iyi iş yaparım. Egzotik Aztek Kraliçesi. Kısa zamanda zengin olurum. Hatta bir *para babasıyla* bile evlenebilirim'"

"Şahane!" Albert bir kahkaha patlattı. "Servet seni başağrılı, çarpıntılı ve sık sık üşüme nöbetlerine tutulan bir Sinirli Kadın yapar. O zaman diğer hanımefendilerle birlikte dinlenme kürü için dağlara gidersin."

"Orada yatakta yatarım..." Lucy eteğini, altında kabarık taftası varmış gibi geriye attı, saçlarını bir topuzmuş gibi başının üstüne kaldırdı. "... ve düzenli olarak afyon, Bakers Mide Hapı ve belki de arada sırada biraz kokain hidroklorür alırım –kalite kontrolü yapılmış maldan elbette." Sonra kahkahalarla gülmeye başladı.

"Bir dakika, hanımefendi!" Albert, önemli bir hekim taklidiyle bir elini ceketinin içine soktu. "Sıkıntılarınızın temelinde cinsel organlarınızın yattığının farkındasınız sanırım. Tıp Bilimi kadında cinsel isteğin bir tür akıl hastalığı olduğunu ve kendisi kadar ilişkide bulunduğu erkekler için de tehlike yarattığını kanıtlamıştır." Lucy, sessizce ellerini Albert'ın pantolon ceplerine sokup uyluklarını okşadı.

"Bedeninize hakim olmayı, anormal cinsel arzularınızı frenlemeyi ve erkeğin iradesine tabi olmayı öğrenmelisiniz." Albert kadının ellerini ceplerinden çıkarttı, kollarını beline doladı. Lucy kolları arasında gevşeyerek bayılmış numarası yaptı.

"Evet, lordum. Benimle istediğinizi yapabilirsiniz. Emirlerinize amadeyim. Ama önce küçük bir soru sorabilir miyim?"

Albert, kadının kulağını hafifçe ısırarak, "Çabuk sor," diye fısıldadı.

"Sadece şu, efendim: bir kadının 'anormal' cinsel arzu sergilediğini nasıl anlıyorsunuz?"

Albert gülmemek için kendini tuttu. "Basit bir test yapıyorum, hanımefendi. Parmağımla memesini ve klitorisini mekanik bir şekilde -yani, şöyle- uyarıyorum." Elini ağır ağır kadının vücudundan aşağı kaydırdı.

"Bu pek mekanik bir duygu değil, lordum."

"Aha!" dedi Albert yapmacık bir dehşetle. "Dokunuşlarıma karşılık veriyorsun! Dejenereliğin kesin belirtisi. Derhal jinekolojik bir ameliyata gönderilmelisiniz. Bu kadar ağır bir durumu sadece klitorisin alınması önleyebilir." Ağır ağır yere kayarlarken kadını dudaklarından öptü.

***

Albert tam gün gazetede çalışmaya başladığında Lucy de apartmandaki komşuları arasında birkaç arkadaş edindi. Özellikle de bir kat yukarıdaki tek odalı dairede yalnız yaşa-

yan Lizzie Swank'le dost oldu. Albert gibi Lizzie'nin de ailesi İhtilal'de savaşmış, sonra batıya, Iowa'ya göçmüşlerdi. Annesi de aralarında olmak üzere tüm ailesi toplum sorunlarıyla uğraşırlarken, Lizzie de arada sırada basına özgürlük yanlısı yazılar yazıyordu. Lucy ile Albert'tan daha çok okumuş -liseyi bitirmişti- olan bu kadının verdiği kitapları ve bu arada sözlüğü hevesle okumaktaydılar.

Lizzie, Chicago'ya onlardan birkaç yıl önce gelmişti ve geçimini evinde terzilik yaparak sağlıyordu. İş imkânlarını konuşurlarken Lucy'ye, "Fazla bir seçeneğin yok," dedi. "Bazı meyhaneler kadın garsonlar kullanmaya başladılar ama ücretler çok düşük ve iş, nasıl diyeyim, biraz 'şüphe uyandırıcı'."

Gözleri hınzırcasına parlayan Lucy, "Nasıl yani?" diye sordu. "Müşterileri sarhoş etmem mi gerekiyor?"

"Tam üstüne bastın. Ancak bu işin kullanılan tanımı şöyledir: 'Gerekli kadınsı kurnazlıkların tümünü kullanarak erkek müşterileri içmeye teşvik etmek.'"

"Eğer öyle ise, o zaman lüks bir geneleve girip gerçek para kazanabilirim."

"Tabii, fabrikalarda çalışmayı da deneyebilirsin." Lizzie'nin çatılan kaşları bu seçenek hakkındaki fikrini ortaya koyuyordu. "Kadınları günde en az on, en çok on dört saat çalıştırıyorlar."

"Bunlar çiftlikte normal çalışma saatleri ama."

"Ve böyle yerlerde yemek ve yatak *yok*. Arkadaşlarımdan biri, düzinesi yirmi iki sentten dantel yaka yapıyor; on iki saatte altmış altı sent kazanıyor. Kötü beslenmeden dolayı yüzü tebeşir rengini aldı."

"Ama bu kölelik!" diye bağırdı Lucy. "Ben köleleri özgürleştirdiklerini sanıyordum."

Lizzie, Lucy'nin bu sözü rastgele mi söylediğini, yoksa gizli bir konuşma mı başlattığını anlayamayarak, soru sorarcasına baktı arkadaşının yüzüne.

"Çok daha beter hikâyeler var. Tanıdığım bir kız halı dikişinde çalışıyor. Elleri yara bere içinde ama bir inşaat yerinde sakat kalmış kocasına bakabilmek için çalışmak zorunda. Patronu halı kenarlarını bedavaya diktiriyor, 'işin bir parçası' demiş. Zaten hep böyle 'parçalar' yüklerler." Lizzie içini çekti. "Arkadaşım Mary Perkins geçimini ceket dikerek sağlıyor, ceketleri her gece kolalı suya batırıyor ve ütülüyor, bu iş için de para almıyor. Sofraya bir tabak yemek koymak için hemen her gece sabahlara kadar çalışıyor. Sen para kazanan bir kocan olduğu için şanslısın. Bu kentte yalnız yaşayıp da açlıktan ölen çok sayıda kadın var."

"Ben çalışmaya kararlıyım," dedi Lucy, umutları kırılmışçasına. "Çalışmalıyım."

"O zaman en iyisi bir hizmetçilik düşün. İstesen de istemesen de başka iş yok."

"Yarım günlük hizmetçilik diye bir şey var mı? O zaman yatılı kalmam ve akşamları eve Albert'a dönebilirim."

"Bu tür işlerden arada sırada söz edildiğini duydum. Ancak yatacak bir yer, yiyecek bir lokma ve eski elbiselere ihtiyacı olan o kadar çok İrlandalı kız var ki. Kibar hanımlar sabahları şömineleri yakmayacak ve geceleri gaz lambalarını söndürmeyecek birini neden tutsunlar? Zaten öyle bir işte sen fazla dayanamazsın, Lucy! Gördüğüm kadarıyla sen kimseye boyun eğmezsin."

"Benim fazla yeteneğim yoktur. Doğru dürüst bir eğitim almadım, sadece rakamları ve aşağı yukarı düzgün bir cümle yazmasını öğrettiler. Ama çok dayanıklı ve çalışkanım. Belki de bir hırsız falan olabilirim."

Lizzie güldü. "Onlar erkek işi. Ve o işlerde uzun bir bekleyenler listesi vardır."

"Eh, o zaman başka seçeneğim yok demek. Yarım günlük hizmetçilik imkânı var mı diye araştırmaya başlayacağım hemen."

"Denemekten zarar gelmez. Ama işçi bulma kurumlarından uzak dur. Onların çoğu bir gecelik yerlerdir. 'Başvuru ücreti'ni aldıktan sonra hemen ortadan kaybolurlar. Ben senin için iyi bir büronun adresini alayım, hizmetçi kızlarla işverenlerinin birbirlerine uygunluklarını araştıran bir yer."

Lizzie sözünü tuttu ve Lucy, bir öğleden sonra Bayan Burke'ün iş bulma bürosuna gitti. Bir odada kadife elbiseli ve kat kat dantel etekli üç dört zarif bayan oturmuşlar, sabırsızca bekleşiyorlardı. Birinin üzerinde özellikle geceleri giyilen lama derisinden ceket vardı. Yüzünü boyadığı bizmut ve arsenik karışımı, tenine o zamanın modası olan ölü beyazlığını vermişti. İskemle olmayan yan odada ise çoğu yeni gelmiş, sağlıklı görünen göçmen bir genç kızlar sürüsü, mevcut bir iki işe koşullar ne olursa olsun seçilmek için doluşmuşlardı.

Lama ceketli kadın kızların beklediği odaya gitti, hepsini gözucuyla şöyle bir süzdükten sonra, "İğrenç bir şey!" diye yüksek sesle konuştu. "Bunların içinde kibar evlere girecek tek bir kişi bile yok." Ve sonra eteklerini toplayıp gitmek üzere döndü. Lucy kadının arkasından, "Öyle orospu gibi takıp takıştırmışken, sen kibar bir evin nasıl olacağını ne bilirsin!" diye bağırdı. Bir anda nereden çıktığı belli olmayan iri yarı bir adam Lucy'yi kolundan yakaladığı gibi sokak kapısından dışarı attı.

Bu olay üzerine Lucy kararını vermişti. Evde oturacak ve parça başı iş alacaktı; her gün tembel kadınların kaprislerini tatmin etmek ya da kocalarıyla oğullarının tacizine uğrayıp aşağılanmaktansa, daha düşük ücretle çalışacaktı. Lucy çocukluğunda dikiş öğrenmişti. Kurdelelerden güller, kadife biyeler, ipekli astarlar ve hatta Medici yakaları yapmayı bile biliyordu. Lizzie onu öğüt verecek, iş bulacak ve müşteri gönderecek terzilerle tanıştırmaya söz verince, terziliğe başlayabileceğinden hiç kuşkusu kalmadı. Evde çalışmanın kötü yanı, istememesine rağmen ev işleri de yapmak zorunda kalmasıydı.

Chicago'daki ilk yıllarında Lucy ile Albert evlerine sadece birkaç parça mobilya alabilmişlerdi. Küçük odanın neredeyse tümünü kaplayacak büyük demir bir karyola ile bir şilte; günlük yıkanmaları için leğeni ve ibriğiyle bir masa, bir dik arkalıklı iskemle ve giysilerini koymak için bir sandık. 'Oturma' alanı olarak kullanılan ikinci odada ise iki gaz lambası, bir Alman sokak satıcısından aldıkları elden düşme iki küçük, bodur koltuk ve duvarda da günün popüler 'kromo'larından biri vardı: batı yaylalarını gösteren bir yağlıboya tablonun renkli taşbaskısı. Kalan alanın büyük bir kısmı Lucy'nin terziliğine ayrılmıştı. Albert küvetin üzerine bir tahta koyup üstünü muşambayla kaplayarak bir çalışma masası yapmıştı. Lucy masa kullanılmadığı zaman üstüne örtmek için bir örtü örmüş ve pencerelerden görünen çöplüğe dönüşmüş arka sokağı görmemek için perdeler dikmişti.

Evi küçük bir buzluk ve kocaman ocağıyla, mutfak köşesi tamamlıyordu ve bu köşe Lucy'ye hiç hoşlanmadığı o sürekli tekrardan oluşan işleri çıkarmaktaydı. Günde bir kere eve temiz su taşır, birkaç kere de kirli bulaşık sularını, çöpü, kurumları dışarı götürür ve ayrıca apartmanın arkasındaki küçük kulübedeki tuvaletten insan pisliğini toplardı. Sonra lambalara gaz almak için sık sık mahallenin oduncusuna gider, lambaları temizleyip doldurur, fitilleri keser ve değiştirirdi ki, bunlar günlük olarak, hatta günde iki kere yapmak zorunda olduğu işlerdi. Kömürlü ocak ise ateşi yakıp kollamak, külleri boşaltmak, sobanın paslanmasını önlemek için yüzeyini kazıyıp boyamak gibi daha bir özen isterdi.

Lucy günün kalan kısmını yiyecek alıp yemek hazırlamakla geçirmemek için pazara gitmez, alışverişini bütün gün kapının önünden geçen sokak satıcılarından yapardı. Bu sadece vakit kazanmak için değildi: Çok geçmeden doğrulanan bazı söylentilere göre büyük bakkallar çürümüş sebze ve meyveleri boyayıp renkli kâğıtlara sarıyorlardı ve kıymaya da kıyılmış bağırsaklardan talaşa kadar pek çok şey karıştı-

rılmaktaydı. Çoğunluğu İtalyan olan sokak satıcılarından süt ürünleri, et, buz ve kömür; Alsaslı Yahudi satıcılardan da ara sıra kendine özel bir şey ya da ucuz bir giysi, süslü bir tarak, kışlık yün çoraplar alıyordu.

Albert ile Lucy birkaç ayda, kente alışmış sayılırlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse kent hayatına Albert daha çok, Lucy daha az alışabilmişti. Gazete yaşantısının temel rutinlerini zaten bilen Albert için, o güne kadar görmediği bir tempoyla çalışan *Chicago Times* heyecan verici bir yerdi. Gazete bürosu Randolph Sokağı'nın Haymarket bölgesinde, kent merkezinin hummalı faaliyetlerinin yaşandığı ticaret semtinin kalbindeydi. Ancak Albert yine de kendi sakin temposunu korumayı başarmıştı.

Lucy ilk birkaç haftadan sonra kent merkezine pek seyrek gitmeye başladı. Korse balenası falan gibi özel şeyler almaya gittiğinde de o derin kanyonlar ve dumandan kararmış gökyüzü huzursuzluk duygularını geri getiriyordu. Bunun nedenini anlayamıyor, anlamadığı için de huzursuzluğu artıyordu. Oysa çiftlikteyken gayet cesurdu, sarhoş bir çobanla karşılaşmaktan korkmadığı gibi, ani sel baskınlarında bile korkan insanları hiç çekinmeden suçlardı.

Bu yeni huzursuzluk duygusu o kadar alışılmadık bir şeydi ki, onun kendisinin gerçek bir parçası olması mümkün değildi. Zayıflığı ve saçmalamayı bırakıp eski Lucy gibi -Johnson Kasabalı Lucy gibi- davranmaya karar verdi. Kent merkezinin o garip ürkütücü tehdidinden mümkün olduğu kadar uzak kalacaktı artık.

O da Albert da, Chicago'yla, birbirinden farklı yöntemleriyle anlaşmaya giriyorlardı.

* * *

Eylül sonlarında bir gün, Albert dizgi makinesi başında sayfaları bir arada tutan metal çerçeveyi çıkarmakta ustalaş-

maya çalışırken, başka bir bölümden bir işçi gelerek, 'Philadelphia'daki Jay Cooke ve Şirketi mali kurumunun 'faaliyetlerini durdurduğu' haberini verdi. Herkes uzun zamandır beklenen ekonomik felaketin geldiğini anlamıştı. Dizgi odasındaki işçiler işlerini bırakıp bir araya toplanarak, yakında başlayacak olan işten çıkarmaları, bunun ne kadar yaygın olacağını ve toz duman yatıştığında geride kimlerin kalacağını konuşmaya başladılar.

Aradan birkaç hafta geçince felaketin çok kapsamlı olacağı ve vahim sonuçlar doğuracağı anlaşıldı. Cooke and Company'nin çöküşünün borsada başlattığı panik, aracı kurumları, sigorta şirketlerini ve banka iflaslarını tetikledi. Büyük çaplı bir çöküş söz konusuydu. Bir gece içinde devasa bir işsizler ordusu ortaya çıktı ve çoğu kiralarını ödeyemedikleri için evlerinden atılan insanlar, iş ve barınak bulmak için Chicago'nun ve diğer büyük kentlerin sokaklarını aşındırmaya başladılar.

Albert'la Lucy komşularına kıyasla kendilerini şanslı görüyorlardı. Ekonomik çöküşün bir iki hafta sonrasında apartmanlarındaki ailelerin tümü bunalmaya başlamışlardı. Lucy yakınlardaki bir tekstil fabrikasına yaptığı işlerin bir kısmını düşük ücretle de olsa korumayı başarabilmişti. Albert da işe devam edebilmişti. *Chicago Times*, işçilerinin beşte birine yol vermiş, ancak dizgideki hızı ve ustalığı nedeniyle, aylığı altmış dolardan kırk iki dolara indirilerek de olsa Albert alıkonulmuştu.

Aileler içinde en kötü durumda olan, zemin kattaki beş çocuklu koyu Katolik Joe ve Margaret Hennesey'ydi. Joe taş ustasıydı, Margaret ise parça başı çalışıyordu. Birer hafta arayla ikisi de işlerini kaybetmişlerdi. Hiç birikmiş paraları yoktu ve kirayı da zaten ay sonlarında güçlükle denkleştirdiklerinden, aile açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. İlk olarak değerli iki eşyalarını rehine verdiler: Joe'nun, gençliğinde Montana'da Butte madenlerinde çalışır-

ken satın aldığı gümüş kemer tokası ve Margaret'ın da on beş yaşında İrlanda'dan gelirken annesinin ayrılık armağanı olarak verdiği emaye broşu.

Hennessey'lerin üç büyük çocuğu da ara sıra çalışarak evin geçimine katkıda bulunuyorlardı. Dokuz yaşındaki oğlan sokakta tahta kibrit kutusu satıyor, on bir yaşındaki çocuk da gazete satıcılığı yapıyordu. On dört yaşındaki Sheila ise okuldan sonra diğer çocuklarla birlikte paçavra topluyor, fabrika atıkları arasından kumaş parçaları bulup, bunları, koltuklara kıtık olarak kullanılmak üzere satıyordu. Üç çocuğun toplam kazancı sabahları sofraya yumurta, incecik dilimlenmiş et ve şekersiz kahve koymaya ancak yetiyordu.

Günün geri kalan öğünleri için yiyecek bir şey bulmak sorundu. Margaret, Chicago Yardım Derneği'ne başvurduysa da, istekleri ilk başta reddedilmişti; Dernek kimin yardıma hak kazandığını saptayan 'bilimsel' formülüne göre Hennessey'lerin kendilerini geçindirebileceklerine karar vermişti: eğer aile 'düzensiz alışkanlıkları ve müsriflikleri'nden vazgeçerse (bu konuda da iki örnek verilmişti: Joe'nun tütün kullanması ve Margaret'ın bir kez çocukları Anılar Evi'ne, Büyük Yangın'dan kalan erimiş metal yığınını görmeye götürüp kişi başına iki sent giriş ücreti ödemesi) kendi başlarının çaresine bakabilirlerdi.

Margaret olanları anlattıktan sonra Lucy, "Yani *her* sabah kahvaltı ediyorsun diye de *azarlamadılar* mı seni?" diye sordu. Kadını ikinci bir başvuru daha yapması için teşvik etti ve -belki de sert kış başladığı ve her gece sokaklarda insanlar donup öldükleri için- Dernek bu sefer az da olsa insafa geldi: Hennessey'lere iki günde bir yiyecek sepeti ile biraz odun vereceklerdi. Ancak Margaret bu yardımlara eşlik eden 'çok çalışma ve nefsine hakim olma' konferanslarına dayanamadığından, bir ay sonra derneğin yardımını reddetti.

Lucy ile Albert, Hennessey'lere haftada iki dolar 'borç'

vermekte ısrar ettiler. Ayırabildikleri bütün para buydu. Lizzie Swank de iki haftada bir, kendi dar bütçesinden yarım dolar yardım yapıyordu onlara. Ancak kötü talih ailenin peşini hiç bırakmıyordu. Sadece yiyecekleri değil, evlerindeki tencereler, tabaklar, soba ve hepsinden önemlisi, değerli Singer dikiş makineleri de dahil neredeyse herşeyleri taksitle alınmıştı. Taksitleri ödeyemeyince eşyalarının birer birer götürüldüklerine tanık oldular. Son giden dikiş makinesiydi ve haciz memurları gelip onu götürürlerken, Lucy hüngür hüngür ağlayan Margaret'ı kolları arasında tutuyordu.

Ne yazık ki daha kötü günler de gelecekti. Lucy bir öğleden sonra bir eteğin belini teyellerken, Margaret ağlayarak içeri daldı ve on bir yaşındaki oğlu Tom'un çalıntı malları rehinciye satmaya çalışırken tutuklandığını söyledi. Yapılan soruşturma sonunda Tom'un bir sokak çocukları çetesiyle ilişkisi ortaya çıktı. Kentte böyle bir sürü, yaratıcı, hayatta kalma yolu bulmaya çalışan sokak çeteleri doğmaya başlamıştı. Çocuklardan biri kalabalık bir sokağın ortasında sara nöbetine tutulmuş rolü yapıyor, dehşete kapılan halk da aceleyle oradan uzaklaşırken çocuğun eline birkaç kuruş sıkıştırıyorlardı. On iki yaşındaki bir kız da görenleri acıya boğacak bir 'topal' olmuştu; kırık koltuk değnekleriyle yürümeye çalışırken eli dilenmek üzere açık bulunurdu; kimi zaman bu rolden sıkılır, sahte bir protez çıkarır, ya da kendini pis sargı bezleriyle sarardı. Çete, Praire Caddesi'ndeki konaklara kendi özel kartvizitlerini de bırakmayı ihmal etmezdi: mesela kapı zillerini çalarlardı, Marshall Field'ın evinin bahçe kapısını menteşelerinden sökmüşlerdi; Pullman konağının bahçesine de kocaman bir 'İşkembe ve Domuz Paçası' tabelası dikmişlerdi.

Polis, çocukları tehlikeli suçlular olarak görüyordu. Tom, yargılanmadan doğruca kentin dışında hem hapishane, hem tımarhane, hem de evsizler için barınak olarak kullanılan üç katlı, tuğla bir bina olan Dunning'e gönderildi. Margaret hıç-

kırıkları arasında, o güne kadar Dunning'i duymamış olan Lucy'ye, orasının Chicago'nun en korkunç binası olduğunu anlatarak, "Yaramazlık yaptığında Tom'u oraya göndermekle korkuturdum," dedi.

Lizzie, Margaret'a duyurmamaya çalışarak, o yer hakkında bildiklerini anlattı Lucy'ye. "Bir kız arkadaşım çok çalışmaktan ve yetersiz yiyecekten sinir krizi geçirince Dunning'e gönderilmişti. Aralarında tek bir kibar insan olmayan çalışanlar, kızcağızın yırtık çoraplarına kadar her şeyini çaldılar. Binadaki iki 'doktor' bütün hastalıklara aynı reçeteyi yazan deneyimsiz iki tıp öğrencisiydi. Yemekler ise sulu çorba, küflü ekmek ve 'D.Ö.', yani 'demirci önlüğü' diye adlandırılan sertlikte bir tür 'et'ti."

"Ben böyle bir şeyi kabul etmezdim!" dedi Lucy.

"Ah, Lucy, Chicago hakkında daha öğreneceğin o kadar çok şey var ki! Derdini kime anlatırdın? Dunning müdürüne mi?"

"Evet, orayı kim yönetiyorsa ona."

Lizzie sanki komik bir şey duymuş gibi başını salladı. "Birkaç yıl önce Dunning skandalı koptuğunda sen burada değildin."

"Ne skandalı?"

"Bağırıp küfür etmeyeceğine söz ver ama: Müdürün on yedi yaşındaki kızını, baş yönetici olarak atadığı ortaya çıktı; başhekim de yıllardır, yeni ölenlerin cesetlerini mezarlarından çıkartıp tıp fakültelerine tanesi yirmi dolara satıyormuş. Anlaşıldığı kadarıyla gayet kârlı bir ticaretmiş."

"Boş tabutları ne yapmış?" diye sordu Lucy, sakin bir sesle. "Büyük Yangın'ı başlatmak için mi kullanmış? Gördün mü, bağırıp küfür etmeme *gerek kalmadı* işte."

Tom'un gönderildiği gün, Margaret sakince gelip Lucy'ye, "Tommy'ciğim Dunning'de çok kalmayacak. Bu kadarına yemin edebilirim," dedi.

"Peki ama onu salıvermeleri için mahkemeden nasıl karar çıkartacaksın?" Lucy, Margaret'ın niyetini pek anlamamıştı. "Bu para demek. Hem de bizlerde bulunandan çok fazla para."

Üç gün sonra Lucy, Hennessey'lere gittiğinde kapıyı ardına kadar açık buldu. Dairede son kalan eşyalar da boşaltılmıştı ve Hennessey'ler gitmişlerdi. Lucy önce mal sahibinin onları çıkarttığını sandıysa da, mal sahibi de herkes kadar şaşkındı.

Aradan aylar geçtikten sonra komşularından Kruger adlı bir genç başını alıp gittikten bir süre sonra ailesini ziyarete döndüğünde, içlerinde küçük Tom da olan -her nasılsa Dunning'den kaçırılmıştı- Hennessey ailesini, Des Moines'dan batıya giden bir yük katarında gördüğünü söyledi. Onlar da ülkenin içinde, oradan oraya dolaşan işsiz ve evsiz barksızlar ordusuna katılmışlardı. Kruger, "Köprü altlarında, samanlıklarda ve kümeslerde yatan insanlar gördüm," dedi. "Iowa'da beş kişilik bir ailenin eski bir kireç ocağında yattıklarını ve o gece, bir çökme sonunda ezildiklerini duydum."

Lizzie şaşkına dönmüştü. "Peki, bu insanlar ne yiyip ne içerler?"

"Kasaba yetkililerinden arada sırada yardım alırlar, birkaç günlük bir çiftlik işi bulur ya da sokak süpürücülüğü yaparlar." Kruger sonra çekinerek, "Ve hırsızlık yaparlar," diye ekledi.

Hennessey'lerle bir iki kelime konuşabildiğini de söylemişti. Trenin birkaç dakikalık duruşu sırasında, yakındaki bir su kanalında alelacele yıkanmaya çalışırlarken görmüştü onları. Margaret'ı selamladığında kadın boş gözlerle yüzüne bakmış, sonra başını çevirmişti. Joe Hennessey ise, madenlerde bir iş bulmayı umduğu batıya gittiklerinden başka bir şey söylememişti.

Lucy, Hennessey'leri bir daha ne gördü ne de kaderleri hakkında bir şey duydu.

Lucy, Lizzie'ye, "O Bay Gianni bugün yine sokaktaydı," dedi. İki kadın artık işlerini Parsons'ların dairesinde birlikte yapıyorlardı.

"Gianni mi?"

"Arada sırada at arabasıyla sebze falan satan adam var ya, o işte. Malları pek taze değil ama, kendisi o kadar bitkin görünüyor ki, her geçtiğinde ondan en azından bir iki domates almaya çalışıyorum. Kızının nasıl olduğunu sorduğumda az daha ağlayacaktı. Fazla bir İngilizcesi de yok. 'Sophie'ciğim fabrikada var çok çalışmak... malzeme kötü... iğne kırmak... para ödemek..' dedi. Önce ne dediğini anlayamadım, ama sonra paltosunun kalın kumaşını parmakları arasına alınca, bana kızının diktiği kaba kumaşları anlatmak istediğini fark ettim. Kumaş, makinenin iğnesini, zaman zaman da aynasını kırıyormuş."

Lizzie bilmişçe başını salladı.

"Ustabaşı, Gianni'nin kızıyla diğer kızlara iğne için beş sent, ayna için de elli sent ceza kesiyormuş. Kimi zaman hafta sonunda evlerine bir sent bile getiremiyorlarmış."

"Üstelik bu kırılmalar onların suçu değil," dedi Lizzie.

"Onların tek suçu *yoksul olmak*. Kızların çalışırken vakit geçirmek için birbirleriyle konuşmalarına bile izin verilmiyor. Oğlunun durumu daha da kötü. Çocuk henüz sekiz yaşında ve günde on saat sucuk doldurup kasaları temizleyerek çalışıyor, bütün bu süre boyunca mezbahanın dizlerine kadar çıkan suyun içinde, pis havayı soluyor. Çocuk birkaç hafta önce Pazar günü eve arabayla getirildi. Yaşlı bir adamdan farkı yok. Ah, Lizzie, bir şeyler yapmalıyız! Ne yapabileceğimizi bir bilsem..."

Albert ceketini çıkartıp yorgunluktan yığılır gibi çöktü koltuğa. "Dışarısı felaket. Böyle bir ıstırap hayal bile edilemez."

Lucy, sanki kendi hayatında yeteri kadar sefalet yokmuş gibi, birden katılaştı. Ama Albert'ı daha önce hiç bu kadar sı-

kıntılı görmediğinden yumuşak davranmaya karar verdi. Sakin bir sesle, "Tahmin edebiliyorum," dedi. "Biz de Lizzie'yle bütün gün bunu konuşuyorduk."

Albert kalkıp, odayı arşınlamaya başladı. "*Times* olup bitenlerin ancak bir kısmını yayınlıyor. Bugün muhabirlerden birine şikayet ettim, öğle tatilinde tanık olduğum bir sahneyi anlatmaya çalıştım. Ama boş boş yüzüme bakıp, 'Gazete sahipleri kamuoyunu aşırı nahoş haberlerle korkuya sürüklemek istemiyorlar,' dedi. Sanki kamuoyu, kendi ailelerin ahırlarda yatmaları ve bir lokma yiyecek çaldıkları için hapse atılmalarıyla dehşete kapılmıyormuş gibi!" Albert homurdanarak koltuğa oturdu. "Bu büyük bir rezalet, bu..."

"Lizzie'yle ben de aynı şeyi söylüyorduk... olup bitenler yöneticilerin umurunda değil ve bizler ne yapacağımızı bilemiyoruz... Öğle saatinde ne oldu?"

"Canını sıkacak şeyler işte... boş ver şimdi..."

"Anlat, Albert. Bilmek istiyorum."

Albert bir an durakladı. "Küçük bir kız...." diye başladı, ama sonra yine sustu.

"*Anlat* dedim, Albert!"

"Bir sebze arabasının arka tarafında bir kalabalık toplanmıştı.... taze sebze falan sattıklarını sanıp, seni bir iki meyveyle sevindirmek için aralarına girdim... sonra kızı gördüm..." Albert'ın göğsü inip kalkmaya başladı. "Küçücük bir şeydi... on üç, on dört yaşlarında... şey... soğuktan donmuştu. Zavallı çocuk, sığınak olarak ancak boş bir arabanın arkasını bulabilmişti..."

Albert hıçkırmaya başladı, vücudu sarsılıyordu. Lucy koşup erkeğini kollarının arasına alıp, solukları düzelene kadar salladı. Albert mendiliyle gözlerini kuruladı. "Sana bir çay getireyim," diyen Lucy mutfağa gitti. Döndüğünde el ele tutuşup konuşmaya başladılar.

"Lizzie evsizlerin geceleri karakollarda uyumalarına izin verdiklerini söyledi. Bu daha az sayıda insanın öleceği anlamına gelir..."

"*Sadece* bir geceliğine," dedi Albert. "Bir hücreye on kişi sokuyorlar ve ikisi sabaha kadar ayakta kalıyor. Sabah saat altıda da polisler hepsini yine sokağa atıyorlar –ne bir kahvaltı, ne de yüz yıkama veya tuvalete gitme izni vardı. Gazeteler Emniyet Amiri Washburne'ün 'insanlığı'nı yere göğe sığdıramıyorlar."

Lucy taş gibi bir yüzle, "Nereye gidiyorlar peki?" diye sordu.

"Kim nereye gidiyor?"

"Karakoldan atılanlar."

"Çaresiz olanlar Yoksullar Oduncusu'na gidiyorlar, orada..."

"Yoksullar *nesi*?"

"Binalara asılan ilanları görmedin mi?"

"Görseydim sorar mıydım?"

"Şimdi sinirlenme," dedi Albert. "Zaten havamda değilim."

"Sinirlenmiş miydim?" Lucy gerçekten şaşırmıştı. "Kimi zaman kendi sesimi bile duyamıyorum."

"Bu sende sık sık oluyor, bebeğim."

"Öyleyse neden daha sık uyarmıyorsun?"

Albert gülümsedi. "Senin bu ateşli tavırlarını sevdiğim için. Sen insanların daha iyi hayatları olsun istiyorsun. Ve bunu hemen şimdi istiyorsun." Albert kıs kıs güldü. "Ama bazen de tam bir cadı olabiliyorsun."

"Albert, bu korkunç bir şey! Hayır hayır, gülme. Komik değil. Hiç ama hiç hoşuma gitmedi. Bana yardım etmelisin, daha iyi olmam için yardım etmelisin bana."

"Pekâlâ, edeceğim. Söz veriyorum."

Kadının yanağına kocaman, ıslak bir öpücük kondurdu.

"Bunu sana hatırlatacağım. Şimdi bu Yoksullar Oduncusu dediğin nedir, onu anlat bakalım."

"Zengin sınıf kentte başıboş dolaşan işsiz sayısının artmasından korkuyor. Yardım Derneği bu amaçla bu yeri açtı, oraya gidip de bir çeki odun kesen herkese üç öğün yemek, bir gecelik yatacak yer veriliyor ki, bunun da değeri elli sent kadar. Oysa bu işe normalde iki dolar yetmiş beş sent ödenir."

"Ne kadar da cömertlermiş."

"Aslında daha da az. Usta bir oduncu bir çeki odunu on saatte keser. İşsizlerin çoğu, bu tür bir işte çalışmamışlardır. Ayrıca uykusuzluktan ve açlıktan zaten bitkin durumdalar. O nedenle genelde ancak bir öğünlük odun kesebiliyorlar."

"Verdikleri de herhalde domuz ayağıdır."

"Yardım Derneği, oduncu deneyiminden çok memnun olduklarını bildirdi. Buna 'aylak aylak dolaşan' insanların gerçekten çalışmak isteyip istemediğinin bir ölçüsü olarak bakıyorlarmış."

"Ya böylesine büyük bir fırsattan yararlanmayı reddedenler?"

"Onlar resmen profesyonel dilenci olarak damgalanıyor ve polise teslim ediliyorlar."

"Bu korkunç bir şey, Albert! Bir şeyler yapmak gerek!"

"*Bir şeyler*, evet. Ama ne?"

"Lizzie'nin dehşet hikâyeleri! Senin dehşet hikâyelerin! Ve biz de burada oturmuş, sanki Praire Caddesi'nde kabul günündeymişiz gibi çayımızı içerken bunları konuşuyoruz..."

"Düzenlenen bazı protestolar var..."

"Sahi mi? Bana neden söylemedin? Ben neden bu konuda bir şey duymadım?"

"Ben de yeni yeni duymaya başladım. Yakında daha fazla bilgi edineceğim."

"Hangi konuda? Bana da söyle! Lütfen!"

"*Times* binasında çalışan genç bir marangozla bir süredir selamlaşıyoruz; bir baş selamı ya da bir iki kelime falan. Adam bu hafta kent merkezindeki işçi lokantalarının birinde yemek yememizi önerdi. Ben de gittim."

"Artık hiçbir şeye şaşmıyorum. Peki, kim bu marangoz? Sana neler anlattı?"

"Adı George. Soyadını söylemedi. Emeğin Şövalyeleri için adam topluyor ama aynı zamanda Birinci Enternasyonal'in gizli örgütçülerinden. Çok ciddi, çok..."

"Birinci Enternasyonal nedir?"

"Marksist bir grup."

"Karl Marx'ın takipçileri mi?" diye sordu Lucy. "Ama o çok...."

"Evet, *çok* radikaldir. George, Chicago'da Enternasyonal'in on yıldır bir şubesi olduğunu söyledi; kuran işçilerin çoğu Almanmış. Ama bu ekonomik krizden sonra üye sayısı hızla artmaktaymış."

"Kaç kişi olmuşlar?"

"George dört yüz kadar dedi."

Lucy güldü. "*Times*'da çalışanların sayısı herhalde ondan fazladır."

"Yine de zenginlerin ödlerini patlatmaya yetiyor. Gazeteler Enternasyonal'den sanki yeni bir Paris Komünü'ymüş gibi söz ediyorlar. Şuna bak."

Albert masanın üstüne bir *Chicago Tribune* attı.

Lucy gazeteyi alıp yüksek sesle okudu: "İnsanlar iş bulamadıklarından şikayet ediyorlar, ama her nasılsa sarhoş olup her türlü bela çıkarma tehdidinde bulunacak paraları var. Bu insanlar savurgan kişilerdir."

Lucy gazeteyi bırakırken, "*Tribune*'ün editörünün Hennessey'leri tanımaması yazık olmuş," dedi. "Ne kadar ayyaş serserilerdi, değil mi?"

"Benim sevgili işverenim, *Times*'ın, yaklaşan devrim diye adlandırdığı şeyi bastırmak için, Milli Muhafızlar garnizonunun kente yerleşmesini istiyor. Marangoz dostum George da. Devrim'in gerçekleşmesinin an meselesi olduğundan. Lucy, doğrusunu istersen bu gidişat beni biraz ürkütüyor. Emeğin

Şövalyeleri'ne her gün biraz daha sempati duyuyorum. Bir günlük çalışmanın adil bir ücret karşılığı olmasını istemekte haklılar. Ve vasıflı vasıfsız bütün işçileri kucaklıyorlar... Ama Enternasyonal -en azından George'un anlattığı şekliyle- kapitalizmi tümden kaldırmak istiyor. George, çok para kazanmış herkesin hırsız olduğunu düşünüyor."

"Hayır, sadece beyazlar," dedi Lucy.

Albert başını salladı. "Bu iş beni aşıyor... Ama Şövalyeler'e sempatim gittikçe artıyor."

Lucy kuşkuyla baktı erkeğine. "Bunu az önce de söyledin. Sen bir işler çeviriyorsun."

"Doğrusunu istersen, öğle paydoslarında onların toplantılarına gidiyorum..."

"Toplantılara mı gidiyorsun? Bana ne zaman söyleyecektin? İhtilal'den sonra mı?"

"Seni işe karıştırmadan ne olup bittiğini anlamak istedim. Bunu anlayabilirsin."

"Eğer kötü giden bir evliliğimiz olsaydı, anlardım. Hem benim için kaygılanmana gerek yok. Emeğin Şövalyeleri hakkında duyduklarıma bakılırsa, garip kıyafetler giyen bir grup budala oldukları anlaşılıyor."

"O zaman olayı anlamamışsın," dedi Albert. " Şimdi de, benden seni uyarmamı istediğin, o cadı sesini kullandın yine."

"Ne?" Lucy birden parlamıştı. "Ben sadece Emeğin Şövalyeleri'nin politikadan çok, kostümlerle ilgileniyormuş gibi göründüklerini söyledim."

"Bu da yeteri kadar kötü, ama tek söylediğin bu değildi. Ayrıca, ben senin ses tonuna tepki gösteriyorum."

"Anladım. Kadınların değil tutkuyla dile getirmek, kamuoyunu ilgilendiren sorunlar hakkında fikirleri bile olmamalı, değil mi?"

"Lucy! Gereğinden fazla sert olduğunda uyarmamı isteyen sendin!"

"Bu da senin her seferinde haklı olduğun anlamına gelmez."

"Belki. Ama bu defa ben haklıyım."

"Belki evet, belki hayır." Lucy gerilemeye başlamıştı. "O toplantılara ne kadardır gidiyorsun?"

"Bir iki hafta oldu. Ve birlikte olduğumuz bunca zaman içinde, senden başka bir şey saklamadım. Doğrusunu istersen, bunu da neden sakladığımı bilmiyorum. Belki de beni vazgeçirmenden korktum. Ama söz veriyorum, bundan sonra..."

"Olayı bu kadar büyütme, Tanrı aşkına! *Ben* büyütmüyorum!" Lucy, Albert'ı ağzı açık bırakmaya bayılırdı. "Eğer yaptığımız ya da düşündüğümüz her şeyi birbirimize söyleseydik, bir haftaya kalmadan sıkıntıdan boğulurduk. Ayrıca, bu kadar içtenlikli ve pişman olarak, beni Emeğin Şövalyeleri hakkındaki fikirlerimden vazgeçireceğini sanma!"

"Lucy, sen insanı deli edersin!"

CHICAGO
1875 - 1876

Adam, adını söylemedi. Albert'a toplantı salonunun yanındaki antrede -oraya Dış Mekân diyordu- beklemesi talimatını verdi. Bir duvar önüne sıralanmış iskemleler ve salona açılan kapalı kapıların yanında üzerinde bir küre, kapalı bir Kutsal Kitap ve boş kartlarla dolu kırmızı bir sepetin durduğu üçgen bir mihrap dışında, dar oda boştu. Adam kartlardan ikisini aldı, birini Albert'a vererek adını yazmasını söyledi. Sonra kendisi de ikinci karta bir şeyler yazdı.

Ciddi bir sesle, "Kapının vurulduğunu duyunca kalkacak ve arkamdan içeri gireceksin," dedi. Sonra Albert'tan uzak bir iskemleye oturdu ve ikisi de konuşmadan beklemeye başladılar. Albert kendini, alışık olmadığı bir gergin-

lik içinde hissediyor, duyduğu her seste yerinden fırlamaya hazır bekliyordu.

Birkaç dakika sonra kapı vuruldu ve toplantı salonunun kapısı içeriden açıldı. Adam tek bir kelime söylemeden açık kapıya doğru yürürken, Albert'a da kendisini izlemesi için işaret etti. Karşılarında iri yarı bir adam vardı: uzun ve sarkık bıyıklarının ucu dışında yüzü maskeliydi, başındaki şapkasını gözlerine kadar indirmiş ve siyah bir pelerine sarınmıştı. Albert'ın daha sonraları öğrendiği gibi, bu Meçhul Şövalye olarak tanınan kişiydi (bu bilgiyi kendisine veren kişi gülerek, "Bütün bu törenlerin ve sembollerin ne anlama geldiğini bilen birine rastlamadım daha. Her kafadan ayrı bir ses çıkıyor," demişti).

Pelerinli kişinin önünde büyük, üçgen bir altın madalya vardı. Loş ışığa rağmen Albert, madalyanın kenarlarında ve altında Gizlilik, İtaat ve Karşılıklı Yardım anlamına gelen *G*, *İ* ve *KY* harflerini görebiliyordu. Bunlar Emeğin Şövalyeleri'nin resmi prensipleriydi. Siyah pelerinli adam Albert'ın sağ elini tutup kendi başparmağını onun parmaklarına bastırdı; Albert da daha önce aldığı talimat karşılığı aynı hareketi tekrarladı ve sonra eline iki kere hafifçe vuruldu.

Tokalaşma başarılı bir şekilde tamamlanınca adam kapalı elini çenesinin altına götürdü. Albert yine önceden öğretildiği gibi, "Ben bir yabancıyım," dedi. Adam, "Yabancıya yardım edilmeli," diyerek pelerinini yana açarak Albert'ın salona girmesini işaret etti.

Albert bekleme odasından biraz daha büyük ve havagazıyla aydınlatılmış odaya merakla baktı. Beş altı kişi yarım daire şeklinde duruyorlardı. Bir kısmı farklı renkli, süslü kurdeleli, püsküllü ve madalyonlu giysiler giymişlerdi. Hiçbiri diğeri gibi giyinmiş değildi. Albert bu fantezi giysileri ayrıntılı olarak göremeyecek kadar heyecanlıysa da, gözleri bir an parlak bir armaya takıldı: iri bir mercan sütunun içinden fildişinden açık bir el çıkıyordu, çevresinde yapraklar, meyveler ve 'Önce İki Tarafı Dinle, Sonra Hüküm Ver' yazısı vardı.

Albert iç odaya girdikten sonra kapının önüne bir mızrak kondu ve kapı kapandı. Toplantı başlamıştı. Albert'ın iki yanına geçen iki adam, kendisini koltukaltlarından tutarak odanın ortasına götürdüler. Diğerleri çevrelerini sararak tam bir daire oluşturdular. Birbiri ardından karmaşık tokalaşmalar yapıldı, işaretler verildi, parolalar söylendi.

Tören tamamlanınca siyah pelerinli adam Albert'a alçak sesle, pek de anlaşılamayan bir şeyler söyledi. Albert onun sözlerinin ancak birinci cümlesini duyabilmişti: "Açık ve sivil derneklerin, emeğin hakkını korumak ve ilerletmek için yüzyıllarca süren mücadelesinin başarısızlığa uğramasından sonra bu meclisi yasal olarak kurmuş bulunuyoruz."

Albert bunun dışında ancak birkaç sözcüğü duyabilmişti: "... Zengin tekelciler Devlet'ten büyük bir güç olmuşlardır... demokrasinin temelini çürütüyorlar... büyüklüğün gerçek ölçüsü servet değil, ahlâki değerliliktir..." Ve bütün grubun bir ağızdan söylediği son cümle: "Bir kişiye verilen zarar herkesi ilgilendirir." Törenler herkesin el ele tutuşup Emeğin Şövalyeleri marşını söylemesiyle sona erdi. Nakarat tam dört kere tekrarlandı:

Emeğin Şövalyeleri, saldırın kaleye,
Davanız için savaşın;
Her komşuya eşit hak,
Kahrolsun zorba yasaları!

Marş bitince gaz lambalarının ışığı arttırıldı. Albert gülümsemeler ve kucaklaşmalarla selamlandı; kendisine, birazını gördüğü ve ancak kısmen anladığı törenin esaslarını daha iyi anlatan *Adelphon Kryptos* (Gizli Kardeşlik) adlı broşürden bir tane verildi.

* * *

"Gizli tokalaşmalar, fantezi giysiler, ha Albert?" Lucy alaycı bir kahkaha attı. "Klan gibiler, ya da komşuları korkutmaya çalışan ama halde pek de zeki olmayan bir öğrenci grubu."

"Sen ilkelere bakmıyorsun." Albert'ın düş kırıklığı sesinin yükselmesinden değil, o karakteristik yumuşaklığının renksiz bir monotonluğa dönüşmesinden anlaşılırdı. "Bir kişiye verilen zarar herkesi ilgilendirir," dedi. "*İşte*, Şövalyeler'in felsefesinin özü bu. Birbirlerinin tavır ve yöntemlerinden hoşlanmayan emekçi insanları bu şekilde bir araya getiren başka bir platform yok."

Lucy hâlâ ikna olmamıştı. "O zaman bütün o gülünç süsler altında gizleyeceklerine, ilkeyi vurgulasınlar. 'Dış Peçe,' *Adelphon Kryptos* –hah! Bana daha çok batıl bir inançmış gibi geliyor. Özellikle de aptalca olanından."

"Hokus pokusu unut," dedi Albert; Lucy'yi ikna etmek istiyordu. "Bu Masonlardan ya da işin aslına bakarsan Katoliklerden pek farklı bir yapı değil. İnsanların buna ihtiyacı var. Bu onlara bir özellik, bir önemlilik duygusu veriyor. Hayatlarında hissetmedikleri şeyleri yani. Zavallılara karşı bu kadar sert olma. Bırak, biraz olsun kendilerini yücelmiş hissetsinler."

Bu Lucy'yi az da olsa yumuşatmıştı, ama bunu şimdiden göstermek istemiyordu. "Bir kişiye verilen zarar herkesin kaygısı' ha? Peki, bu 'herkes' kimleri kapsıyor? Toplantıda kadın var mıydı? Bir tane olsun siyah bir yüz gördün mü?"

"Üyeliğe sadece bankacılar, avukatlar, kumarbazlar, spekülatörler ve içki ticareti yapanlar alınmıyor."

"İçki ticareti yapanlar mı?" Lucy sevincinden neredeyse bir çığlık atacaktı. "Yani Alman birahaneleri yok demek? Bak, işte bu birlik için gayet *etkili* bir taktik!"

"Sen beni dinlemiyorsun. Yasak, içki *satış* tekelini elinde bulunduranlar için. *İçkiyi* yasaklamayı düşünen yok. Bırak artık bu saçmalığı."

"Bırakacağım elbette, ama önce sen kadınlar ve zenciler hakkındaki sorumu cevapla."

"Bu toplantıda ikisini de görmedim." Albert huzursuzdu. "Ama çok küçük bir toplantıydı ve güvenilir kişilerin söylediğine göre..."

Albert'ın verecek bir cevabı olmadığından emin olan Lucy, "Kimmiş onlar?" diye sordu.

"Şef." (Albert, adamın gerçek unvanı olan Usta Emekçi'yi söyleyemedi, bunun Lucy'yi sabaha kadar güldüreceğini biliyordu). "Toplantıdan sonra doğrudan doğruya kendisine sordum."

"Peki, o ne dedi?" Lucy, erkeğin kendisine yalan söylemeyeceğini biliyordu.

"Elbette katılabilirler," dedi Albert. "Kadınlar ve zenciler. Bana inanmalısın. Uriah Stevens'in ..."

"Kim?"

"Uriah Stephens, Emeğin Şövalyeleri'nin kurucusu. O..."

"Ne biçim bir ad bu! Posası çıkmış bir muhasebeci sanki."

"Stephens kadınların alınmamasını istemiş. Onların sır tutamayacakları fikrindeymiş." Albert, Lucy'nin öfkesini bekleyerek sırıttı.

Ama Lucy sadece gülmekle yetindi. "Çok doğru! Biz beynimizi yormadan ve sinir krizleri geçirmeden ciddi kitaplar da okuyamayız. Siz erkekler her şeyin çözümünü bulmuşsunuz."

"Haksızlık bu, Lucy. En azından Şövalyeler'e haksızlık." Albert birden masanın üstünde duran *Adelphon Kryptos*'u alıp daha önce işaretlediği yeri açtı. "Bir kere olsun kulaklarını aç da şunu dinle: 'Önümde her meslekten, inançtan ve renkten erkek ve kadınların yer alacağı bir örgüt görüyorum.' Bunu kim söylemiş, biliyor musun? Bunların kimin sözleri olduğunu biliyor musun?"

"Tanrı'nın."

"Uriah Stephens'ın! Gördün mü? Adam fikrini değiştirebiliyor demek. Görüşleri taşa kazınmış değil. Bir mücadele veri-

yor. Kişisel olarak yanılsa bile önemli değil. Emeğin Şövalyeleri kurulduğundan bu yana geçen yedi yıl içinde giderek daha çok şubesi kadınları ve zencileri üyeliğe alıyor. Bu 'evrensel kardeşlik' çağrısı. Ve bunlar sadece boş sözler değil diyorum sana, birkaç yıla kadar on binlerce kadın ve zenci üye olacak."

Lucy alay edercesine, "Eh, başkaları zencilere uşaklıktan başka bir şey vermiyorlar ya," dedi.

"Pes yani, Lucy."

"Sinirlenmene gerek yok. Bu evrensel kardeşlik işi hakkında daha çok bilgi istiyorum... Doğrusunu istersen, ortalıkta bıraktığın o Şövalyeler'in broşürlerinden bazılarını okudum –zayıf beynim için her ne kadar yorucu olduysa da. Çinliler hakkında epey kötü şeyler yazıldığını gördüm. Biri onları 'kötülük dolu, insan çekirge, dinsiz' diye niteliyor. Çok az paraya çok çalışarak gerçek Amerikalıların ağızlarından ekmeklerini aldıklarını söylüyor. Siz Şövalyeler'in evrensel kardeşlikle kastettiğiniz şey bu mu?"

Albert içini çekti. "Bunu kastetmediğimi sen de biliyorsun. Ama tamam, haklısın. Şövalyeler'in çoğu ülkedeki herkes gibi Çinlilerden nefret ediyor." Albert bir an sustu, huzursuzluktan dili tutulmuştu. Lucy onun biraz daha ıstırap çekmesini isteyerek hiçbir şey söylemeden bekledi.

"Başka ne var ki, Lucy?" diye sonunda patladı Albert. "Hiçbir işçi örgütü, hatta ona bakarsan seçimle gelen hiçbir yetkili Çinliler hakkında farklı bir şey söylemiyor. Önemli olan beyaz insan. Bunu bana sen öğrettin."

"Ama soluk beyaz olmalı –Yahudi ya da İtalyan olamaz."

"Emeğin Şövalyeleri, kendi ilkelerine henüz tam olarak sahip çıkmıyorlarsa da, hiç olmazsa daha iyi bir şeyi *amaçlıyorlar*. Evet, önlerinde çok uzun bir yol var. Şimdi sorulacak soru şu: Onların hedeflerine varmasına yardımcı olacak mıyız, yoksa o üstün burunlarımızı kırıp pes mi edeceğiz?"

Lucy sıcak bir gülümsemeyle baktı erkeğin yüzüne, sesi duygu doluydu. "Onların hedeflerine varması için elbette

yardımcı olacağız." Albert'ı kucakladı. "Seni terletmekten hoşlanıyorum. Ama sonuna kadar yanındayım, tatlı çocuk."

* * *

"Sekiz yüz yirmi gösterici ve yirmi dokuz araba, hele bir düşünün, arkadaşlar!" diye sahnedeki konuşmacı gürledi. "İki yıl önce bir bira bahçesi, hem de küçük bir bahçe bizlere yeterdi! Bugün Colehour piknik alanını tıklım tıklım doldurduk. Sonunda bağımsızlık ruhunu temsil eden bir 4 Temmuz pikniği yapıyoruz."

Kalabalıktan bir sevinç çığlığı yükseldi. Albert ile Lucy öne yakın duruyorlardı, Albert kolunu kadının beline dolamıştı. Heyecandan kolunu sıkınca Lucy küçük bir çığlık atarak eline vurdu.

Konuşmacı, "Emeğin Şövalyeleri durdurulamaz," diye devam etti. "Ne devlet, ne polis ne de tekelciler, herkes için saygın bir hayat hedefimize varana kadar bizi durduramazlar!"

Albert eğilip Lucy'nin kulağına, "*Herkes* dedi, duydun mu?" diye fısıldadı. Lucy erkeğe şakadan bir tokat daha attı.

Kalabalığı bir heyecan dalgası sarmıştı, kulakları sağır eden bir onay gürlemesi uzun uzun çınladı. Onlarca pankart ve döviz ('TOPRAK HALKINDIR; BİRLİKTE DİRENECEĞİZ') alçaktan uçan kuş sürüleri gibi havada dalgalandı. Babalar çocuklarını havaya fırlattılar. Bir davul ekibi çalmaya başladı. İki orkestradan biri "Kaleyi Tutun, Ey Emeğin Şövalyeleri" marşına girince herkes olanca sesiyle ona katıldı. Konuşmacı sakin olmaları için boşuna kollarını kaldırdıktan sonra pes etti. Ellerini boru gibi ağzına götürerek, "Haydi pikniğe, arkadaşlar! Eğlenme zamanı geldi! Yarışlar... el becerileri... kebaplar!... Göl pistinde dans etmeyi unutmayın! Ve de yağlı domuzları... Belediye Başkanı Colvin'i buradan denize kadar sürüklemeye yetecek kadar bira!" diye bağırdı. Yöneticiler sahneden indiler.

Albert ve Lucy Colehour'a, Lizzie Swank'le beraber gelmişlerdi ve kalabalık çeşitli eğlencelerin peşinde dağılınca, üçü birlikte çimenler üzerinde yürümeye başladılar.

Lizzie, "Hava dans edilmeyecek kadar sıcak," dedi. "Zaten polkadan başka bir şey çalacakları da yok."

"Bence birer bira ve çörek zamanı geldi," dedi Albert.

Lucy de aynı fikirdeydi. "Bir kadeh bira şu anda hayatımı kurtarır."

Üçü birlikte bira bahçesine doğru yürürlerken Lizzie sol yanından geçen bir adama çarptı. Geri çekilerek, "Özür dilerim," dedi. Sonra birden yüzü sevinçle aydınlandı. "Tanrı aşkına! Bay Spies!"

"Sevgili Bayan Swank, ne beklenmedik bir sürpriz bu!" Adamın İngilizcesi hafif Alman aksanlı da olsa kusursuzdu. Yirmili yaşlarında, aşırı derecede yakışıklı, özgüven sahibi, atletik yapılı bir erkekti. Kalın bıyığı ve neşeyle parlayan mavi gözleri olmasaydı, yüzü klasik bir heykel sanılabilirdi. Yanında bir adam daha vardı.

Lizzie, adamı Albert ve Lucy'yle tanıştırdı. "August Spies. Bir zamanlar çalıştığım giyim dükkânının yanında küçük bir döşemeci dükkânı vardı August'un. Onunla ara sıra sohbet ederdik." Tanıştırıldıktan sonra Albert, Spies'ı kendi işine sahip olduğu için kutladı.

Spies, "Annemle kız kardeşlerim Landeck'ten yakınlarda geldiler, onları geçindirmek için çalışmalıyım," dedi.

"Aha!" diye gülümsedi Lucy. "Gelişmekte olan bir kapitalistsiniz demek!"

"Ne yazık ki, başkasının mobilya mağazasında çalışırken daha çok kazanıyordum," dedi Spies. "Ama işlerin artacağını umuyorum."

Spies dönüp, iri yarı, esmer, kendisinden biraz yaşlı, kalın kaşlı ve gür kara sakallı arkadaşını tanıştırdı. "Bu da taş ocağında çalışan arkadaşım Samuel Fielden."

Fielden şapkasını kaldırarak, "Chicago'da alın terimin damlamadığı tek bir sokak yoktur," dedi. Güçlü sesi ve fiziği, alçakgönüllü tavrı, gözlerindeki sıcaklık ve İngiliz aksanı olmasaydı, ürkütücü olabilirdi.

Fielden gözleri parlayarak, "Sizi uyarmalıyım," dedi. "Paramı bir at ve araba almak için biriktiriyorum, böylece taşları sırtımda değil de, arabamla taşıyacağım. Herhalde bu da beni geleceğin kapitalistlerinden biri yapar, değil mi?"

"Saçma," dedi Lucy. "Bu sizi sadece çok çalışan bir insan yapar ki, o da kapitalist sınıf üyeliğinden *dışlanmanız* için yeterlidir."

Hepsi gülüştüler ve tanışır tanışmaz kendini Spies'a çok yakın hisseden Albert, iki adamı birer bira içip bir şeyler yemeğe davet etti. Adamlar daveti sevinerek kabul ettiler.

Lizzie yolda el becerilerinin ve iğne işlerinin sergilendiği pagodaya uğramak istediğini söyledi. Fielden de şişman erkekler yarışına girmek istediğinden kendilerine daha sonra katılacağını bildirdi. Dediğine göre, elli metre koşacaklardı.

"Bay Fielden, siz şişman değil, güçlüsünüz," dedi Lucy, kendine özgü o kesin tavrıyla. "Bu öteki yarışmacılara karşı haksızlık olur." Havanın sıcaklığı nedeniyle Fielden de, Lizzie de önce dinlenmeye, daha sonra panayır alanını gezmeye kolaylıkla ikna edildiler.

Bira bahçesi ağaçların gölgesinde kurulmuş olup girişine kocaman bir pankart asılmıştı: "HER TARAF SENDİKA: SENDİKA PUROLARI, SENDİKA YARDIMI, SENDİKA MÜZİĞİ, SENDİKA BİRASI."

"Sendika müziğinin ne olduğunu biliyorum," diye şakalaştı Lucy. "Gürültücü ve teneke gibi." Boş ön masalardan birine oturdular. "Peki ama sendika birası ne oluyor?"

Spies ciddi bir sesle, "Sekiz saatten fazla olmayan bir çalışma gününde yapılmış bira," dedi.

"Yani, olmayan bira," diye atıldı Albert. "Benim sekiz saat çalışan hiç bir tanıdığım yok, meslek sendikalarında çalışan

bir iki talihli dışında yani." Bu tavrına kendisi de şaşmıştı ve yeni tanıdığı insanlarla içki içme fikrinin doğru olup olmadığını düşündü. Ama yeni gelenler hemen kendisine katıldılar.

Fielden boru gibi bir sesle, "Hiçbir işveren artık ayrıcalık tanımıyor," dedi. "Sendikalara bile. Ne de olsa, normal ücretin yarısına, on iki saat çalışmaya hazır bir işsizler ordusu var."

"Ücretler düşüyor ama fiyatlar düşmüyor," diye atıldı Lucy.

"En çok da yiyecek fiyatları," dedi Lizzie. "Bugünlerde gelirimin yarısı yemeğe gidiyor. Buna bir de kirayı ekledin mi, kendim için bir top patiska bile alamıyorum."

Lucy konuşmayı hafifletmek için, "Bir de bira parası var," dedi, Lizzie'yi göstererek. "Bu da siz beylerin bu zavallı işçi kızcağıza bira ısmarlamanız gerektiği anlamına geliyor."

Spies ile Fielden bu şeref için tartışmaya başladıklarında, sesleri Lizzie'nin öfkeli protestosunu bastırdı. "Tanrı aşkına, Lucy, benim biraya verecek beş sentim var."

Lucy susmaları için elini kaldırdı. Spies ile Fielden'e, "İkinize de çok teşekkür ederim. Lizzie *ve* ben nazik teklifinizi kabul ediyoruz. Albert kendisininkini ödeyebilir. İkinci kadehler de bizden olacak."

"Yani, benden," diye güldü Albert.

"Öyle bir şey söz konusu değil!" diye cevabı yapıştırıverdi Lucy. "Benim kendi kazancım var. Sevgilim, benim de senin kadar bağımsız olduğumu hatırlarsan memnun olurum."

Albert kocaman bir gülümsemeyle, "Ah, tatlım, sen benden çok daha bağımsızsın," dedi.

Ren şarabını tercih ettiğini söyleyen Spies dışında diğerlerinin biraları ısmarlandı. Spies'ın eğitim görmüş zevkleri ve konuşmasına hayran kalan Albert, adamın geçmişini merak ettiğinden, birbiri ardına sorular yağdırmaya başladı.

Spies'ın sadece beş yıl önce, yirmi beş yaşındayken Almanya'dan geldiği ortaya çıktı. "Mutlu bir çocukluğum vardı," de-

di. "Oyun oynar ve çalışırdım. Memleketimde çocuklar okula sekiz yıl giderler ve bu süre içinde yasalar gereği, ne anne babalar ne de işverenler tarafından kâr amacıyla çalıştırılabilirler."

Albert, "Buradaysa yoksul çocuklar sadece iki üç yıl okula giderler," dedi. "O yüzden kendimi hâlâ bir köylü gibi hissediyorum. Tam da şimdi olduğu gibi." Spies'e bakıp sırıttı, Spies da ona bir gülümsemeyle karşılık verdi.

Çöken sessizliği Lucy doldurdu. "Bazı çocuklar hiç okula gitmezler. Kölelik artık sona erdiği halde onlar doğuştan köledirler." Fielden'in dikkatle kendisine bakmakta olduğunu fark etti ve bunun nedenini anladığını sandı; adam bunun tartışmaya girebileceği bir konu olup olmadığını düşünüyordu. Fielden bir an duraksadı, sonra, babasının bir orman bölgesi yöneticisi olduğunu anlatan Spies'a döndü. Spies da gençliğinde o mesleğe girmeye hazırlanmıştı.

"Arada sırada özel öğretmenlerim bile vardı ve bir süre Kassel'deki Polytechnicum'da bile okudum."

Lizzie gayet masumca, "Siz zenginmişsiniz galiba," dedi.

"Bu ülkeye geldiğimden beri karşılaştığım yoksulluğu ve ıstırabı, daha önce başka hiçbir yerde görmedim."

"Neden yönetici olmadınız?" diye sordu Albert.

"Babam ben on yedi yaşındayken öldü, ben altı çocuğun en büyüğüydüm. Derslerime devam etme hakkını görmedim kendimde. O yüzden ABD'ye geldim; önce New York'a, ertesi yıl da Chicago'ya. Ormancılıktan döşemeciliğe, bütün maceramın özeti bu işte."

"Size bir şey sorabilir miyim," dedi Albert.

"Elbette. Ben açık konuşmayı severim." Spies'ın sesinde hafif bir burukluk vardı. "Ama sorunuzu tahmin ettim, cevabını hemen vereyim: Hayır, evli değilim."

Lucy sevinçli bir çığlık atarak 'bunu yakında hallederiz' anlamında bir şeyler söyledi.

Albert alınmış gibiydi. "Benim sorum bu değildi," dedi.

Fielden, "Yakışıklı Bay Spies'a herkes bunu sorar," dedi. "Ama kimse *bana* sormaz. Sormuş olsaydınız bir karım ve üç çocuğum olduğunu ve hepsini çok sevdiğimi söylerdim."

Lizzie onaylarmışçasına adamın kolunu sıktı.

Spies, Albert'a, "Özür dilerim," dedi. "Soracağımızı sorun, lütfen."

"Ben asıl sizin felsefenizi merak ediyordum. Politik görüşünüzü. Bir cevap vermek zorunda değilsiniz, tabii."

Lizzie, içtenlikle ağırlaşmış gözlerle, "Lütfen, bir cevap verin, yoksa sizi nasıl tanıyabiliriz ki, Bay Spies," dedi.

"Bir çömez olarak soruyorum," dedi Albert. "Politik olarak yolunu bulmaya çalışan biri gibi."

"Ama ben de aynı duygular içindeyim," diye güldü Spies.

"Bence alçakgönüllü davranıyorsunuz," dedi Lucy. "Siz okumuş bir insansınız; bu açıkça görülüyor."

"Eh, çok kitap okuduğum doğru. Ama onlar kafamı cevaplardan çok sorularla doldurdular. Eğer temel bir felsefem varsa, şudur sanırım: Hayatın amacı, onun keyfini çıkarmaktır. Ve başka insanların da hayatın keyfini çıkarmalarını sağlamak."

Düş kırıklığı yüzünden okunan Albert, "Ya politik görüşünüz?" diye sordu. "Siz de, Fielden de yoksulların durumları için kaygılı görünüyorsunuz, ama..."

"... bizler *yoksuluz*," diye gülümseyerek, onun sözünü kesti Fielden.

"O zaman durumunuzu düzeltmek için hangi politik yolu tercih edersiniz?" diye devam etti Albert. "Birbiriyle rekabet halinde olan o kadar çok örgüt ve ideoloji var ki."

"Evet ve hepsi de sadece kendisine sadık olunmasını istiyor," dedi Spies. "Ama sadakatimizi neden sadece birine verecek mişiz ki? Neden sadece Emeğin Şövalyeleri'ne, ya da Enternasyonal'e veya Lehr-und-Wehr Verein'e veya diğerlerine, hepsi de gayet değerli işler yapıyorlarken? Ben işte bu mecburiyeti anlamıyorum...."

"... Sözünüzü kestiğim için özür dilerim," diye araya girdi Lizzie. "O son söylediğiniz grup nedir? Daha önce hiç duymamıştım. Ne demiştiniz?"

"Lehr-und-Wehr Verein."

"Evet, o. Ne demek bu ve neyi hedefliyor?"

"Bunu bilmeniz için bir neden yoktu. Özür dilerim. Birinci Verein daha yeni kuruluyor." Spies, Almanca sözcüklerin 'eğitim ve savunma derneği' anlamına geldiğini açıkladı.

"Bu da Almanya'da çok popüler bir jimnastik derneği olan Turnverein model alınarak düzenleniyor," dedi.

"Peki bu 'savunma' kısmı ne demek oluyor?" diye sordu Albert.

Spies sıradan bir şeyden söz edermiş gibi, "Üyeler toplantı ve yürüyüşlerde güvenlik sağlamak için talim yaparlar," dedi. "Ve kendilerini savunmak için."

"Neye karşı?" diye merakla sordu Lucy.

"Emekçi halkın güvenliğine yönelecek her türlü tehdide karşı." Spies'ın bu çok açık cevabı, daha önceki konuşmalarının belirsizlik dolu zarafetiyle tam bir çelişki oluşturduğundan hepsi şaşırmışlardı.

Spies sözlerinin etkisini yumuşatarak devam etti. "Ama daha önce de dediğim gibi, çeşitli örgütler arasında bir seçim yapmak için tutarlı bir neden göremiyorum. Hepsinin taraflı da olsa, gayet geçerli mesajları var, hepsinin geçerli katkıları var."

"O zaman neden hepsine birden katılmamalı?" Lucy'nin sesi aksiydi; Spies'ın, sanki kendilerini, tutarlı bir açıklama yapılamayacak kadar aydın insanlar olarak görmediğini gösteren kırıcı tavrına kızmıştı. Adamın şehvetli bir jestle bıyığını sıvazlaması da kuşkularını arttırıyordu.

Lucy'nin öfkesine şaşıran Lizzie, "Bu iş için yeterli zaman olmadığından," dedi. "Buraya gelmemiz bile, kiramı karşılayabilmek için gelecek hafta fazla mesai yapmam demek değil mi?"

Spies, Lucy'nin sesindeki düşmanlığı fark etmişti ve onu yatıştırmak amacıyla -buna neden gerek duyduğunu anlamıyordu ya- daha politik girişimlerde bulunmak için çaba harcadığını söyledi. "Ama sizi namusumla temin ederim ki, insanların henüz kendileri için neyin en iyi olduğunu bildiğine inanmış değilim. İşçilerin çoğu birer robota dönüşmüşler, kendi çıkarlarını bile anlamaktan yoksunlar."

Lucy'nin adama güvensizliği bir derece daha yükseldi. Küstah biri, diye düşündü. Geniş ufukluymuş, tartışmaların ötesindeymiş gibi görünmek istiyor.

"Zengin biriymişsiniz gibi konuşuyorsunuz," dedi.

"Ben de herkes kadar kafası karışık bir insanım. Beni İnandığım Şeyler konusunda bu tumturaklı sözleri söylemeye zorlamanızdan önce, söylemeye çalıştığım şey de tam buydu. Şu anda tek bildiğim, düşüncelerimi, herhangi bir örgütle ilişki kurmak yerine okuyarak daha iyi netleştirebileceğim."

"Saçma bence." Lucy, Spies'ın irkildiğini görünce sevindi. "Bana kalırsa insan tek başına gaz lambası altına oturmak yerine, bir mücadelede başkalarıyla güç birliği yaparak daha fazla şey öğrenir."

Bu konuşma sırasında ellerini düşünceli bir tavırla çenesinin altında birleştirmiş olan Albert suskun kalmıştı. Şimdi Spies'a dönüp kelimelerini tartarak, "Hangi mücadeleye katılmayı bilmenin güç olduğu fikrine katılıyorum," dedi. "Sekiz saatlik çalışma hareketine mi? İşçi sendikalarına mı? Devletin bütün..."

"Tamam, Albert!" diye sözünü kesti Lucy. "Var olan bütün grupların platformlarını sıralamaya başladın."

Albert güldü. "Herhalde bütün gece *devam edebilirdim*! Göründüğü kadarıyla herkesin kendince bir fikri var..."

"Ayrıca, Şövalyeler'in açık bir hedefi var," dedi Lucy.

Albert kulaklarına inanamadı, az kalsın havaya fırlıyordu. "Lucy, yine alaya başladın!"

"Kesinlikle alay etmiyorum."

"Kısa süre önce Emeğin Şövalyeleri'ni suçluyordun ama."

"Fikrimi değiştirdim. Onların broşürlerini okudum, toplantılarına gittim. Ve sadece onların, bütün işçilere açık bir örgüt olduklarını öğrendim. Bizi ancak böyle bir yaklaşım kurtarabilir. Buna sadakat yemini etmekte hiçbir sakınca yok." Lucy gözlerini Spies'a dikti.

Albert şaşırmış ama sevinmişti. "Eh, bütün bunları bana özel olarak söyleyebilirdin, canım," dedi. "Ama böyle büyük bir dönüşümün, sıkıcı kocandan çok daha büyük bir kitle gerektirdiğini de anlıyorum."

Lucy erkeğin sevecen iğnelemesini duymazdan geldi. "Ve Şövalyeler ilkelerine sadıklar. Philadelphia'da liderlik pozisyonuna bir kadın seçildi, Iowa'da da zenci kömür madencileri bir şube oluşturuyorlar. Chicago'da bile toplantılarda daha fazla zenci görüyorum."

Lucy'nin zencilerden söz etmesi üzerine Fielden merakla kadının yüzüne baktı. Onunla ileride bir gün özel olarak konuşmaya *çalışacağına* karar verdi.

"Başka hiçbir grup eski önyargıların üstesinden gelmeye çalışmıyor," diye devam etti Lucy.

"Doğru, bunu isteyen başka bir grup yok," dedi Albert.

Spies, "Lucy, senin bir lider olabileceğine inanıyorum," dedi. "Bunun için gerekli heyecan var içinde."

"Bu doğru olabilir. Siz erkeklerden daha kötü bir şey yapmayacağım kesin. Albert da çok iyi bir anne olur –tanıdığım en sevecen insandır."

Hepsi güldüler buna; Lucy'yi takdir mi ettiği, yoksa sakinleştirmeye mi çalıştığı pek anlaşılmayan Spies'ın kahkahaları biraz abartılıydı. Albert sanki bu kaplan yavrusuyla oynamanın tehlikeli olmadığını belirtmek istercesine, güven verici bir gülümsemeyle baktı Spies'a.

Fielden, "Bana göre Emeğin Şövalyeleri yeterince radikal değiller," dedi. "Tekelleri ortadan kaldırmak istemiyorlar, sa-

dece onları adil bir rekabet adına, devletin düzene sokmasını istiyorlar. Eğer Şövalyeler'in istedikleri olursa, varılan nokta, özel mülkiyetin güvenceye alınmasından başka bir kapıya çıkmaz. Bense özel mülkiyetin kaldırılmasını istiyorum."

Fielden, başladığı gibi aniden susunca havaya saygılı bir sessizlik çöktü.

Lucy sonunda, "Çok güzel ifade ettiniz, Bay Fielden," dedi. "Gayet etkili konuşuyorsunuz."

"Teşekkür ederim, hanımefendi." Fielden kıpkırmızı kesildi; güçlü çerçevesi içinde başını uzatmış bakan utangaç bir çocuktu sanki.

Yine bir sessizlik girdi araya.

Albert, "Her neyse, umarım böyle konuşmaya devam edebiliriz," dedi. "Bu... bu benim için ... gerçekten çok iyi oldu." Kendini aptal gibi, tam bir Texaslı köylü gibi hissediyordu. Ama bunu kimsenin fark etmemiş olmasına da şaşmıştı.

Lizzie gülerek, "Ama *bu gece* konuşmayalım," dedi. "Benim saat beşte kalkmam gerek." İskemlesini itip kalktı. Diğerleri de onu izlediyse de Spies pek gitmek ister gibi görünmüyordu. Grup bahçeden çıkarken Spies, Albert'ı kenara çekti, ikisi birlikte kapıya doğru yürüdüler. Spies, Verein konusunu açtı hemen.

"Almanca bilmiyorsun, değil mi?"

"Bilmiyorum. Ama Alman toplumu bu kadar aktif olduğuna göre öğrenmem gerekecek sanırım."

Spies sesini hafifleterek, "Sözünü ettiğim Lehr-und-Wehr Verein'ın, sadece bir yıl önce kurulmuş ve henüz küçük bir örgüt olduğunu anladığını umarım," dedi.

"Sen oraya üye misin?" diye sordu Albert.

"Toplantılara katılıyorum ve görüp duyduklarım beni cezbediyor. Verein, aynı zamanda bir milis gücüyse de eğitime, Sosyal Sorun'a önem veriliyor."

"Gerçek silahlarla mı talim yapıyorsunuz?"

"Bulabildiğimiz zamanlar. Daha çok silah ve üniforma almak için para toplamaya çalışıyoruz. Sosyalist kulüplerden bazıları bağışta bulundular."

"Doğrusunu istersen, ben şiddet kullanmanın ters tepki doğuracağına inanıyorum." dedi. Albert yine kendinden emin konuşuyordu, artık kendisinden daha bilgili biriyle konuşurken kekeleyen köylü değildi. "Şiddeti 'bir devrimci romantizm biçimi' diye adlandıran yazara hak verecek kadar kitap okudum. Yıkıcı bir yöntem bu. Sosyalizme gelince... eh, ben daha az idareye taraftarım, daha fazlaya değil."

"Verein da şiddeti onaylamıyor. Silahlarımız *sadece* kendimizi korumak için." Albert'ın dirseğini tuttu. "Chicago polisinin tamamen barışçı bir havadaki protesto toplantılarını dağıtmak için güç kullanmaya ne kadar istekli olduğunu görmüşsündür."

"Gördüm. Hem de pek çok defa."

"Ayrıca Anayasa da milis sistemine izin veriyor," dedi Spies. "Halkın silah taşıma hakkına, yani."

Albert ciddi bir tavırla, "Ama Spies, ya Verein güçlenirse? Yetkililerin hiçbir şey yapmadan bir kenarda beklemeyeceklerini biliyorsun."

"İşçi mitinglerinde devriye gezen, onların yürüyüşlerinde ve protestolarında önde olan silahlı bir milis gücü polisi durduracaktır. Bizim amacımız, karşı koyacak gücümüz olduğunu göstererek şiddeti önlemektir."

"Bence silahlı işçiler paralı sınıfı çok korkutacağından hükümet müdahale edecektir. Siz şiddeti önlemek yerine körükleyeceksiniz."

"Belki. Ama söyle bana, Parsons." Spies daha serinkanlıydı şimdi. "Polisin bizim toplanma ve fikrimizi söyleme hakkımıza müdahale etmesini önleyecek başka bir önerin var mı?"

"Şey," diye duraksadı Albert. "Belki de bu tür suiistimalleri önleyecek yasalar çıkaracak olan insanları seçmek."

"Ah, dostum! Seçimi kazanacak çoğunluk nerede?" Adamın sesindeki üstünlük havasını sezmemek imkânsızdı. "Bu ülkede işçiler sorunlara ilgisizdir ve üstelik kendi aralarında bölünmüşlerdir. Ayrıca, seçim sandığından başarıyla çıkmak için gerekli oyları toplasak bile, yetkililer sonuçları iptal etmenin yasal ve münasip bir yolunu mutlaka bulurlar. Ama yine de ben bunun pek hayırlı olacağını *sanmıyorum*."

"Bence sen biraz fazlaca kuşkucusun," dedi Albert. Spies başını sabırsızlıkla çevirdi ama bir şey söylemedi.

Albert daha cüretkâr olmaya karar verdi. "Spies, az önce bira içerken yaptığın konuşmalara bakarsak, güncel sorunlarla göründüğünden çok daha ilgili gibisin. Ama orada âdeta bir kitap kurdu gibiydin ve karımı sinirlendirmeyi de başardın."

"Lucy takdir edilecek bir kadın," dedi Spies. "Burnu iyi koku alıyor, en ince ipuçlarını, özellikle de fark edilmeden söylenenleri, hemen yakalayıveriyor. Benden hoşlandığını sanmıyorum. Beni ukala ve üstünlük taslayan biri olarak görüyor. Ne yazık ki, ben kimi zaman o izlenimi veririm. İnsanlar beni kendini beğenmiş sanırlar. Ama öyle biri değilim. Beni daha iyi tanıyınca, bunu sen de göreceksin."

"Seni tanımayı gerçekten istiyorum."

"Gayet iyi dost olacağımızı hissediyorum. Dost ve müttefik."

"Bunu ben de hissediyorum," dedi Albert.

İki adam kucaklaştılar, sonra birkaç dakika yan yana yürüdüler.

"İnsanlar arasında temkinli olmaya çalışırım," dedi Spies. "Bu poz yapmak değildir. Düşüncelerimi somutlaştırmadan önce, öğrenecek çok şeyim olduğuna inanırım." Esrarlı bir tavırla gülümsedi. "Ne de olsa, senin aksine, ben daha Emeğin Şövalyeleri'ne bile katılmadım."

"Sahi mi? Bana göre çevremizdeki en ilerici grup odur."

"Eh, bunu ancak zaman gösterecek, değil mi?" Spies daha fazla şeyler söylemek ister gibiydi.

Kapıya varmışlardı. Arkaya bakınca Lucy, Lizzie ve Fielden'in kendilerine yaklaştıklarını gördüler.

"Bu konuda konuşalım," dedi Albert.

"Evet, mutlaka konuşmalıyız. Umarım yakın bir zamanda vakit buluruz."

Lucy, Lizzie ve Fielden arasındaki konuşma da daha az yoğun geçmemişti. Her şey Lizzie'nin Fielden'e, Lancashire'daki hayatını sormasıyla başladı.

"Biz el tezgâhında dokuma yapan bir aileydik. Ben sekiz yaşımda bir pamuk fabrikasında çalışmaya başladım. Tam bir işkencehaneydi. Günde on saat, makinelerden dolu bobinleri alır, yerlerine boş bobinleri yerleştirirdim. Yorgunluktan tükenmiş çocukların görüntüsü çok acı bir sahnedir. Çoğunlukla gözlerimden yaşlar akardı, ellerim dönen bobinlerden yara bere içinde kalırdı ve kotamızı doldurup dayak yemekten kurtulmak için makineden makineye koşardık."

"Ne kadar korkunç," dedi Lizzie.

"Ben talihlilerdendim. On yaşımda bile epey güçlü bir çocuk olduğumdan, beni oradan alıp, ağır bobinleri tarak makinesi odasından dokuma makinelerine taşıma işine verdiler. Sekiz yıl önce, yirmi iki yaşımda fabrikadan ayrıldım ve Amerika'ya geldim."

Sonra, 'birkaç zenci konferansçı'nın Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kölelik hakkında yaptıkları konuşmaları fırsat buldukça dinlemenin, kendi eğitimi açısından ne kadar önemli olduğunu anlattı. "O beylerden birinin adı Henry Box Brown'dı. Bu ismi duydunuz mu, Lucy... şey, Bayan Parsons?"

"Bana bütün gece Lucy dediniz, Bay Fielden. Şimdi neden vazgeçtiniz ki?"

Şaşıran Fielden bir özür mırıldanmaya çalışırken Lucy sözünü kesti.

Kesin bir sesle, "Ben öyle resmiyete düşkün biri değilim," dedi. "Öyle değil mi, Lizzie?"

Lucy'nin ses tonundaki gizli öfke Lizzie'yi şaşırtmıştı. "Bence haklısın," dedi.

"Evet, Henry Box Brown'ı duydum," dedi Lucy. "Onun ismini kim duymamıştır ki?"

"Ben duymadım," dedi Lizzie, gayet masum bir tavırla.

"Kendini özgürlüğe gönderdi," dedi Fielden, sonra konuyu kapatmasının daha iyi olup olmadığını bilemeyerek durakladı.

Hikâyeye Lucy devam etti. "Henry Brown, Virginia'da bir köleydi, Lizzie. Kendini, hava delikleri açtığı bir sandığa kilitledi, yanına yiyecek içecek aldı. Adams Ekspresi'yle Philadelphia'daki köleliği kaldırma merkezine gönderildi ve yirmi altı saat sonra sağ salim oraya vardı."

"Ne kadar da cesurmuş!" dedi Lizzie.

"Onun konferansları beni çok etkiledi," dedi Fielden. "Köleliğin dehşetini onun sözleriyle anladım. O konuda çok şey okudum... Harriet Martineau... Fanny Kemble... *Tom Amca'nın Kulübesi*. Amerikan İç Savaşı'nda Lancashire halkı, pamuk ithalatı yapılamadığı için çok sıkıntı çekti, ama Kuzey'i desteklemekten de hiç geri kalmadık."

"Yapmanız gerekeni yapmışsınız," dedi Lucy. Sesi az da olsa yumuşamıştı.

"1868'de bu ülkeye geldiğimde, bir süre Güney'de çalıştım ve o sözde özgür insanların, aslında, her zamanki gibi köle olduklarını gördüm. Sambo, devletin kendisine kırk dönüm arazi ile bir katır vermesini bekliyordu ama..."

"Sambo mu?" Lucy'nin tüyleri diken diken olmuştu. "*Sambo* bir Güneyli terimidir, alay etmek için kullanılır, Bay Fielden –yoksa artık samimi olduğumuza göre size Sam mi demeliydim? Sambo. Sam. Birbirlerine bu kadar benzemeleri şaşırtıcı, değil mi?"

Fielden bir yumrukta yere serilmiş gibiydi. "Hiç... hiçbir fikrim yoktu... sizlerin bu terimden alındığından..."

"Bizlerin mi? Şimdi anladım!"

Lizzie de anlamış ve ağzından hafif bir inilti çıktı.

Fielden ise hiçbir şey anlamış değildi. İyi niyetini belirtmek isterken her nasılsa kırıcı laflar etmişti.

"Bu benim pek konuştuğum bir konu değildir, Sam. Asla. Ama politik olarak birlikte çalışmamız mümkün göründüğü için size bir istisna yapacağım. Sadece bir kere ama. Sözümü bitirince bir daha konuya asla dönmeyeceğim." Lucy'nin ağzından alevler fışkırıyordu. Lizzie sakinleştirmek için arkadaşının elini tuttuysa da, Lucy elini çekti.

"Elbette, Lucy... nasıl istersen. Çok özür dilerim... Ben sadece kaygılarımı belirtmek istemiştim..."

Lucy adamın sözünü kesti. "Kaygını anlıyorum. Bu sana şeref veriyor. Benim de paylaştığım bir kaygı bu. Bu ülkede zencilerin durumları gerçekten feci ve bunu hafifletmek için hepimiz bir şeyler yapmalıyız. Sana şaşırtıcı gibi gelecek ama ben zenci değilim, Sam. Görünüşüm bu yanlış izlenimi doğruyor, biliyorum. Yani esmer tenim, burnumun geniş olması falan. Benim atalarım İspanyol ve Aztektir. Afrikalı değil. Yine de zenci ırkına hayranım. Bana göre zenciler üstün insanlardır, namuslu ve sevecen, sıradan ilişkilerde beyazlardan kat kat üstün. Ama ben onlardan biri değilim."

Fielden yıkılmış görünüyordu. Lucy adama acıdı ve sanki bunu söylemek istermiş gibi göğsünde sıkı sıkı kavuşturduğu kollarını iki yanına indirdi.

Çok daha uzlaşmacı bir sesle, "Hiç kuşkusuz, esmer tenim sizi yanılttı," dedi. "Doğrusu ya, çoğu kişide aynı izlenimi bırakırım."

"Hem de pek çok kişide, Sam!" Lizzie şaşkınlığından ne dediğini bilemiyordu.

Lucy şaşkın bir halde kaşlarını kaldırıp Lizzie'ye baktı. "Çok kişi mi?"

İstemediği bir söz söylemiş olan Lizzie hemen geri adım attı. "Şey... komşular işte... bir ikisi yani..."

Lucy derin bir soluk aldı. "Adlarını bilmek istemiyorum."

Lizzie arkadaşını avutmak istediyse de başaramadı. "Arkanızdan konuşulacak, biliyorsun," dedi. "Albert'la derileriniz farklı renkte... insanlar merak ediyorlar işte..."

"Evet, hepsi o kadar. Bu konuyu kapatalım artık. Bir daha açmamak üzere. Neden daha hafif bir konuya dönmüyoruz... örneğin, karakol bombalamak gibi."

Lucy'nin neşesi o kadar beklenmedik bir şeydi ki, Lizzie kahkahalarla gülmeye başladı. Fielden de gülümsemeye çalıştı. Bir iki dakika içinde toplanıp 'aptalca' davranışlarından dolayı Lucy'den özür diliyor ve iyi arkadaş olacaklarını umduğunu söylüyordu. Lucy bundan hiç kuşkusu olmadığını söyledi.

Artık kapıya yaklaşmışlardı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALBERT R. PARSONS'IN GÜNLÜĞÜ

Bugün, 3 Mayıs 1877'de mümkün olabildiğince bir günlük tutmaya karar verdim. Lucy, yeni Emekçiler Partisi'ndeki çalışmalarım arttıkça, görüp duyduklarımı kaydetmek gibi bir sorumluluğum olduğunu söylüyor. Bizim gibi çalışan insanların hayatları çoğunlukla yazılmaz; hikâyelerimiz ve mücadelemiz bir sonraki kuşağa ya da ders kitaplarına aktarılmaz. Tekelci sermaye ekonomiyi olduğu kadar tarihi de kontrol ediyor. Bu günlüğü elimden geldiğince dürüst tutmayı amaçladığımdan, henüz başlarken, boş bir gurura da sahip olduğumu itiraf etmek isterim; bu günlük benim adımı geleceğe taşımaya yardımcı olacak çünkü. Zaten hiç kimse bir iz bırakmadan bu dünyadan göçüp gitmek istemez.

Bu kentte ve ülkede olup bitenler hakkında hissetmeye başladığım yoğun heyecanın, kurduğum gerçekliği etkileyeceğinin farkındayım. Yine de kaygımın, ilgisiz kişilerin olayların ilgisiz kişiler tarafından gözden kaçırılacak yanlarını görmeme imkân vereceğini sanıyorum. Her neyse, olayların doğru bir tarihçesini ortaya koymak için elimden geleni yapacağıma söz veriyorum. Ne yazık ki, ben bir yazar değilim. O tür bir hayalgücüm yoktur. İyi yazarlar koskoca hikâyeler yaratabilirler. Fakat benim bunu yapamamam belki de daha hayırlı olur.

Son zamanlarda konuşmacı olarak sık sık aranır oldum. İnsanlar Emekçiler Partisi'nin ne demek olduğunu anlamak istiyorlar ve bana hitabet yeteneğim olduğunu, karmaşık konuları, anlayabilecekleri bir dilde açıklayabildiğimi söyleyerek iltifat ediyorlar. Benim öne itilmemin başlıca nedeni, Emekçiler Partisi'nin Chicago şubesinde John McAuliffe, Philip Van Patten ve benden başka çok az Amerika doğumlu konuşmacı olmasıdır sanırım. Partinin 'yabancıların yönetiminde' diye damga yemesinden ve Amerika doğumlu işçilerin bu nedenle uzak duracaklarından korkuluyor.

Şimdiye kadar, doğuda Philadelphia'ya kadar gittim ve çok şey gördüm. Spies'ın haklı olduğunu anlayacak kadar: Bizim emekçilerimizin çoğu, kendi çıkarlarından habersizler ve örgütlenmenin değerini bilmiyorlar. İşverenler Emekçiler Partisi'nin amaçlarını yanlış yönlere çekerek bunu teşvik ediyorlar. Kapitalist basın beni 'emekçi kışkırtıcısı' diye nitelemeye başladı. Gazetedeki işimi kaybetmek istemiyorsam da, neler olacak, bir görelim bakalım.

4 Mayıs

Öncelikle Emekçiler Partisi hakkında bazı gerçekleri kaydetmeliyim. Sadece Illinois'de 2.500 üyemiz var. Asıl amacımız, milliyeti ya da dini ne olursa olsun, tüm emekçilere ulaş-

mak. Bu konuda Emeğin Şövalyeleri gibiyiz, ama biz daha politik düşünüyoruz. Emekçiler Partisi'nin Chicago'daki on beş şubesinin çoğu Almanca konuşan insanlardan oluşuyor, ayrıca üç Bohemyalı, bir Polonyalı ve bir İskandinavyalı var. Bir İrlanda kulübümüz de vardı ama o dağıldı. İrlandalılar, Emekçiler Partisi'nin tanrıtanımaz bir yapı olduğuna karar verdiler. Onlar mistik törenleri ve işten atılma korkusunu azaltan gizliliğiyle Emeğin Şövalyeleri'ni tercih ediyorlar. Şövalyeler, Emekçi Partisi'nin aksine, hemen hemen tümüyle İrlanda, İngiltere ve Amerikan doğumlu işçilerin yönetiminde.

İrlandalılar haklı sanırım: biz Emekçiler Partisi'nde yer alanların çoğu tanrıya inanmıyoruz. Geçen gün Spies'ın tutumumuzu özetleme biçimi çok hoşuma gitti. "Kilise, ezenlere hizmet ediyor," dedi. "Doğal Düzen ve öteki dünyada daha iyi bir hayat vaadiyle kitleleri hizaya getiriyor." Sam Fielden, İngiltere'de delikanlılığında Metodist bir vaiz olduğunu söyledi –kendi deyişine göre 'batıl inancın tuzağına düşmüş' biriydi.

Ama olayların sırasını şaşırdım sanırım. Günlük tutmak böyle bir şey belki de, kendini düşüncelerin akışına bırakmak. Fakat bu sanki amacımı gerçekleştirmiyormuşum gibi huzursuz ediyor beni.

Neyse, devam edelim: Emekçiler Partisi'nin öncü gazetesinin adı *Der Vorbote*. Ülkedeki emekçi faaliyetleri hakkında haber toplamakta başarılı ve 3.300 satışı var. Beş yıl önce 300 bin olan sendikalı sayısının şimdi 50 bine düştüğüne bakılırsa bu tiraj hiç fena sayılmaz. İşsiz bir insan, olmayan işler için pazarlık eden bir sendikaya yardımcı olmak üzere nasıl aidat ödeyebilir ki?

Der Vorbote'nin bürosu Market Sokağı'nın batısında bir binanın ikinci katındaki küçük bir oda. Burası biz 'emekçi kışkırtıcıları'nın çoğunun toplantı yeri oldu. Basın burasını bir 'hırsız ve devrimci yuvası' diye nitelemeye bayılıyor. Abart-

mıyorum. *Times* geçen gün büroyu şöyle tanımlıyordu: "Pis ve küçük bir in, dar bir merdivenden kovana çıkılıyor ve tembel bir arı sürüsü durmadan kendi dillerinde vızıldayıp homrdanıyor. Hiçbirinde doğru dürüst bir işçi görünüşü yok. Soluk benizli Bohemyalılar ve Polonyalılar, tembellikten serseme dönmüş pis ve pejmürde kaçak Fransızlar, kendi ülkelerinden kovulmuş Almanlar." İşte, bizi böyle görüyor ve bütün dünyanın da böyle görmesini istiyorlar.

Der Vorbote'nin editörü, benim Texas'ta muhabir olarak çalıştığımı her nasılsa öğrenmiş, o yüzden gazetede yazmamı istedi. Bunu ne kadar çok isterdim! Ama şu anda bu işe ayıracak bir dakikam bile yok. *Times*, dizgicilerine yeni baskı sistemini öğrenmeleri için fazla mesai yaptırıyor (hem de ücretsiz olarak). Marder-Luse dökümevi, sistemi benimseyerek yeni hurufatın patentini aldı; birkaç yıla kadar sistemin evrensel olacağı düşünülüyor. Eh, toplum değilse bile en azından dizgicilik sanayi bir devrim yaşıyor. Her neyse, zaten politik görüşlerim nedeniyle tehlikede olan işimi korumak için yeni sistemi bir an önce öğrenmem gerek.

5 Mayıs

Bir kamu görevine adaylığımı koyuyorum! Buna ben de herkes kadar şaşırdım. Her şey dün gece oldu. Odd Fellows Salonu'ndaki Emekçiler Partisi toplantısına, yaklaşan yerel seçimleri konuşmaya gitmiştim. Aslında geç kalmış olmamıza rağmen, biz de bir iki aday ileri sürerek, politik havayı koklamaya karar verdik. Kent meclisi üyeliğine aday olarak seçilen üç kişiden biri bendim. Lucy'yle oturduğumuz On Beşinci Bölge'nin adayı olacağım. Arkadaşlar çok ateşli olduklarından hayır deyip heveslerini kırmak istemedim. Ancak karar öyle bir heyecan fırtınası içinde verilmişti ki, kararın tüm sonuçlarını oturup konuşamadık. Benim görüşüme göre, aday olmanın, kı-

sıtlı kaynaklarımızı kullanmanın en iyi yolu olmadığını söyleyemedim.

Arkadaşlar konu üzerinde bölünmüş durumdalar. Ferdinand Lasalle'ı izleyenler (Lizzie'nin ısrarıyla ben de onu okumaya başladım ama çok zor ilerliyor) seçim sandığında başarının çok önemli olduğunu söylüyorlar. Fakat politikanın zaman kaybı olduğunu söyleyenler de aynı derecede ısrarlılar. Herkes tartışıyor bu konuda. Yakınlardaki bir Şövalyeler toplantısında -imkân buldukça oraya hâlâ gidiyorum- konuşmacılardan birinin, orta sınıf Amerikalıların, çalışma koşullarını öğrendikleri zaman yanımızda yer alacaklarını ve birlikte siyasal çoğunluğa ulaşacağımızı söylediğini duydum.

Yakın dostlarımız arasında en kuşkucu olanı Spies. Politikaya katılmaya karşı değil, ama bunun tek yararının propaganda yapmak olduğunu ve çalışma koşullarının sertliği hakkında kamuoyunu eğitmenin bir yolu olduğunu düşünüyor. Spies, seçim sisteminin tek başına temelden bir değişiklik getiremeyeceği iddiasında. Bunun ancak ekonomik mücadeleyle gelebileceğini, en iyi silahımızın genel grev, en iyi örneğimizin de Paris Komünü olduğunu söylüyor. Spies'ı daha fazla tanıdıkça, onun çok açıksözlü ve radikal olduğunu görüyorum. Onun 'öğrenme' aşamasının sona erdiğini tahmin ediyorum. Ben onun fazla gerisinde değilim ama daha ağır (ya da daha güneyli) bir tempoda ilerlemekteyim.

14 Haziran

Günlük tutmayı da bu kadar becereceğim anlaşılan. Son yazdığımdan bu yana bir aydan fazla zaman geçti. Bütün zamanımı seçim için harcadım. Kentin her yanından yardıma geldiler; *Tribune* bunları 'ithal yabancılar' olarak adlandırdı. Lucy on kişilik iş yaptı, kapı kapı dolaşıp sokaklarda broşürler dağıttı. Kampanya sırasında çoğunlukla kent projelerinde şeffaf ihale yapılması ve daha kısa çalışma saatleri gibi yerel

konular üzerinde durduk. Doğrusunu söylemek gerekirse, çok heyecanlı birkaç haftaydı. Herkes çok ateşliydi. Ayrıca bölgemiz hakkında bir sürü şey öğrenip pek çok yeni insanla tanıştık.

Sonuçları söylemeyi unuttum! Kazanamadım. Ama zaten hiç kimse, Lucy bile, kazanmamı beklemiyordu. Toplam oyların yüzde 15'i kadar olan 400 oy aldım ki, bu da yeni bir parti ve son dakikada katılınmış bir kampanya için hiç fena sayılmaz. Spies, kendine özgü o alaycı üslûbuyla, "Daha iyisini de asla bekleme," dedi. Kimi zaman onun fazla kuşkucu olduğunu sanıyorum. Belki örgütlenme ve eğitime daha fazla zaman ayırabilirsek, gerçek bir farklılık yaratacak kadar önemli politik mevziler kazanabiliriz.

15 Haziran

Seçim tüm zamanımı alırken dünya durmamıştı. Bir demiryolu krizi patlamak üzere. Birkaç ay önce demiryolu hisseleri düşmeye başladı. Sermaye sahipleri, kayıplarını çalışanların sırtından çıkarmaya çalıştılar. Boston and Maine, ücretlerde yüzde 10 kesintiye gitti –sonra da her zamanki yüzde 6 kâr payını ödedi *ve* başkanla başmüfettişinin aylıklarını arttırdı. Bu durum, parasının çoğunu işsizlere yardımdan çok, içki aleyhtarlığına harcayan eski kafalı Lokomotif Makinistleri Birliği'ni bile uyandırdı. Birlik greve gitti ve makinistler için günde on sent zam istedi. Boston and Maine'in sadece altmış yedi makinisti olduğundan, istenen zammın demiryolu sahiplerine günlük maliyeti 6.70 doları aşmayacaktı. Ama onlar zammı reddettiler. Bunun üzerine Birlik trenleri durdurdu. Yine de yönetim onlardan kurnazdı. Aradan birkaç saat geçince şirket, makinistlerin yerine sendikasız yedekleri aldı; nitekim, aradan dört ay geçmesine rağmen trenler hiç aksamadan işliyor. Bir-

lik hâlâ grevde ama parası giderek tükeniyor. Demiryolu yöneticilerinden bazıları sendikayı tümüyle yıkma zamanın geldiğine karar verdiler. Charles Francis Adams II (evet, Adams ailesinden olan), Birliğin 'artık kamuoyuna bir tehdit oluşturduğu'nu ve buna bir son verilmesi gerektiğini söyledi. *Tehdit* –sırf günde *on sent* istedikleri için.

Bu arada, Chicago'da otel sahibi John B. Drake, yıllık Av Yemeği'ni veriyor. Müthiş bir para karşılığında dünyanın her yerinden yüzlerce yabani hayvan getirtiyor, onları kestiriyorlar ve şölende konuklarına sunuyor. Yemeğin her zamankinden daha çok talibi var. Bugünkü *Tribune*, yaklaşan olayı şöyle niteliyor: "Kentin kibar sınıfının sosyal takviminin doruk noktası ve Chicago'nun bir metropol olarak giderek artan inceliğinin işareti." Biraz daha incelecek olursak, herhalde birbirimizi kesip yiyeceğiz.

16 Haziran

Doğu eyaletlerinden 'zengin beyler'in özel birlikler kurdukları, atlı polis kiraladıkları ve Pennsylvania'da her 'saygın' yurttaşa 'aylaklara karşı savaşı başlatmak için' bir borazan ve bir cop dağıtıldığına ilişkin haberler geliyor. Oysa aylaklardan kurtulmanın en kolay yolu, onlara iş bulmaktır.

17 Haziran

Demiryollarından bazıları 'mallarını korumak için' özel dedektifler tutuyorlar. Lucy bunun 'çalışan insanların mülkiyet sahibi olmalarını önlemek' anlamına geldiğini söylüyor. Allan Pinkerton Ajansı, 'gizli bir işçi teröristleri çetesi' -sözde Molly Maguire'lar- olduğunu iddia ettiği grubu ortaya çıkardıktan sonra, artık bütün özel dedektiflere Pinkerton deni-

yor. Benim tanıdığım hiç kimse Molly Maguire'ler diye bir grup duymamış, ama Pennsylvania madenlerindeki çalışma koşullarını protesto eden bu kömür işçilerinden on tanesi, şu anda darağacında asılmayı bekliyorlar.

20 Haziran

Lucy benim son zamanlarda çok çalıştığım ve artık cumartesileri tam gün dinlenmem gerektiği konusunda, Spies'ı ikna etti. Sonra beni de öyle güzel bir şekilde kandırdı ki, 'peki' demekten kendimi alamadım. Lucy'nin ilk istediği, yeni 'paten kayma' çılgınlığını denememizdi. Spies buna razı geldi ama daha sonra bizi bir Turnverein'a götürmek istedi; düzenli egzersiz yaparak sağlığımızı daha iyi koruyacağımızı düşünüyor. Hava çok sıcak olduğundan ben de, Erie Sokağı'nın sonundaki Gutchow kumsalının ötesindeki göle yüzmeye gitmeyi önerdim. Ancak Lucy orası özel mülkiyet olduğu için tutuklanacağımızı söyledi. Spies da aynı fikirdeydi. Hemen tutuklanacağımızı, oysa böyle bir olayı daha önemli bir şeye saklamamız gerektiğini söyledi. Onların istediğini yaptım, ama yine de biraz yüzmek iyi olacaktı. Buraya geldiğimiz 1873 yılında, sağlık dairesinin, Lincoln Parkı yetkililerinden, yoksullar için bir plaj yapılmasını istediğini hatırlıyorum; parkın idare heyeti bunun parasını sağlık dairesinin ödemesi gerektiğinde ısrar etti ve o konuda bir daha hiçbir şey duymadık.

Paten kayma merakımız uzun sürmedi. Bu, zengin eğlencesiydi. Piste girmek için adam başına yirmi beş sent, sonra tahta tekerlekli paten kirası olarak da yirmi sent alıyorlardı. Ve ne yapmak için? Düz ahşap zeminde durmadan dönmek için. Düştüğünde de insanın her yeri ağrıyordu. Lucy benim iki kere düşüşüme çok güldü. Ben yerde sırtüstü yatarken, "Dörtnala gitmeden önce tırıs gitmeyi öğrenmelisin!" dedi.

Sonra da Spies'ın Turnverein'ına gittik. Onun gittiği, kadınları da kabul eden az sayıda yerden biri. *Turnverein* sözcüğü akla fantezi bir şey getiriyorsa da, büyük bir egzersiz salonundan başka bir şey değil. Çevrede çeşitli aletler vardı ve Spies bunlardan çoğunu deneyerek bize gösterdi: halkalar, çemberler, kürek aletleri, ağırlıklar ve Hint sopası denilip bowling kukasına benzeyen bir şey (Lucy onu başının çevresinde çevirmekten pek hoşlandı). Spies beden eğitimi meraklılarının diyet konusunda çok sıkı kuralları olduğunu söyledi. Alkol ve tütün içmiyorlar, düzenli olarak maden suyu içerek içlerini temizliyorlarmış. Spies bize kendisinin de egzersiz yaptığını ama diyete aldırmadığını söyledi. "Bunu duyduğuma sevindim, o kadar da disiplinli bir arkadaşım olmasını istemezdim," dedim. Spies'ın gerçekten görkemli bir bedeni var, ama onu elde etmek için bu kadar ağırlık kaldırıp terlemek gerekiyorsa, ben bıyığımı briyantinlemeye devam edeceğim.

21 Haziran

Sam Fielden, Pittsburgh'dan, yeni kurulan Demiryolu Çalışanları Sendikası (DÇS) haberiyle döndü. Sendikanın safları demiryollarında çalışan herkese -makinistlere, kondüktörlere, ateşçilere, frencilere, işaretçilere- açık. Üyeler, bir grev durumunda hiçbir işçinin bir başkasının yerine çalışmayacağına yemin ediyorlar. Grevde olmayan bir hatta çalışanlar, grevde olanların malzemelerine el sürmeyecekler. Bu çok büyük bir haber! Demiryolu sahipleri işçilerin isteklerini reddetmek için birleşmişlerdi; şimdi de tren işçileri, bu oyunu kendilerinin de oynayabileceklerini gösterdiler.

Fielden ayrıca, bir frenci olan Robert Ammon'un, DÇS'nin 'genel örgütçüsü' olarak seçildiğini ve örgütü yaygınlaştırıp yeni üyeler kaydetmek amacıyla, ülke içinde dolaşmaya çıkacağını da söyledi. Fielden'e göre ağzı iyi laf yapıyormuş ve

demiryolu işçileri akın akın kaydolmaya geliyorlarmış. Fielden, Ammon'un biraz karışık bir ünü olduğu konusunda uyarısında da bulundu. Blackfeet'lere karşı süvari birliğinde savaşmış, içkiyi severmiş ve adı Arizona'da bir elmas madeninde bir dolandırıcılığa karışmış. İnatçıymış, kendinden eminmiş ve sözüne karşı çıkılmasından hoşlanmazmış. "Texas'ta tanıdığım herkes gibi," dedim. Onunla iyi anlaşacağımızı tahmin ediyorum.

22 Haziran

Dün sabah Pennsylvania'da, Pottsville'de, on Molly Maguire yanlısı asıldı. Adamları kurtarma girişimi olacağı haberleri alındığı için gece boyunca eyalet milisleri dolu silahlarla sokaklarda devriye gezdiler. Ama söylentiler gerçekleşmedi ve yeni bir çatışma yaşanmaması da çok iyi oldu; daha fazla ölü işçi istemiyoruz çünkü. Binlerce madenci ve aileleri, yağmur altında sessizce bekleştiler kapaklar açılırken. Spies, Devlet'in hiç duraksamadan şiddet kullanması ile işçilerin boş silahlarını yere vurduklarında bile koparttığı yaygara arasındaki çelişkiye dikkatimi çekti.

24 Haziran

Müttefik adaylarımız olarak çiftçileri ve bir tür çiftçiler loncası olan Granger hareketini unutabiliriz. Ülkenin dört bir yanında, rekor düzeyde bir rekolte bekleniyor. Buğday ve mısır üretiminin tarihte görülmedik miktarda olacağı söyleniyor ve Granger'lar da, politik toplantılar yerine, börek günleri ve istiridye şölenleri düzenlemeyi tercih ediyorlar. Paranın kokusunun, insanları haklı bir davadan döndürebilmesine çok şaşıyorum. Kendi ıstıraplarıyla birlikte arkadaşlık duygusu da bitiyor sanki. Lucy arkadaşlık duygusunun, si-

zin sıkıntınızı paylaşan birine acımak anlamına geldiğini söylüyor. Ben buna katılmıyorum ve bunun gayet güzel bir örneği de Lucy. Terzilikte ustalığı çevreye yayılınca, haftalık geliri de neredeyse beş doları buldu; paranın büyük kısmını bizden daha çok ihtiyacı olan ailelere veriyor. Sofraya yiyecek koyamayan, ya da çocuğu hasta bir aile duyunca, yardıma ilk koşan kişi o oluyor ve bunu kendini göstermeden, kapının altından zarf atarak yapıyor. Alaycı tavırları pek çok alaycı insan gibi, onun sevecen kalbini saklayan bir örtü.

Lucy geçenlerde özel bir müşteriden ilk işini aldı. Ancak müşteri zengin olduğu için az daha reddedecekti. İşi Lizzie buldu. Lizzie'nin uzak bir akrabası varlıklı bir kadınmış ve Lizzie'den zaman zaman, bir mağazada ya da *Godey's* dergisinde gördüğü bir elbiseyi kopya etmesini istermiş. Bu defa Lizzie'nin işi çok olduğu için eteği kabarık göstermek amacıyla arkaya dikilen parçayı Lucy'den istemiş. Kadın, Lucy'nin ipekli ve organza iki kumaşla iki ayrı ton macentayı uydurmasını çok beğenerek, Lucy'yi 'dahi terzi' diye adlandırmış.

Bu akraba Lucy'yi, Astor Sokağı'nın ünlü doktorlarından birinin karısı olan Bayan L.B. Risberg'e tavsiye etmiş. Bayan Risberg de hemen arabasını yolladı. Lucy pek isteyerek gitmedi gerçi. Daha çok Praire Sokağı konaklarından birinin içinin nasıl olduğunu merak ettiğini söyledi, ama üst sınıftan birinin güzel görünmesi için yeteneğini asla kullanmayacağına da yemin etti.

İnşaatı sırasında, gazetelerde Risberg konağının resimlerini görmüştük. Lucy ise oradan dönünce resimlerin gerçeği yansıtmadığını söyledi. Bir duygu karmaşası içindeydi. "Evin güzelliği inkâr edilemez," dedi. Gözleri bir öfke ve hayranlık karışımıyla parlıyordu. "Bayan Risberg'e de hakkını vermeliyim; ciddi ve resmi olmasına rağmen, bana alt katı gezdirme nezaketinde bulundu. Ne manzaraydı ama! Maun giriş holü soluğumu kesti. Yerden tavana kadar, bu kadar ince ahşap işi

görmemişsindir. Tabii onu yaratmak için parmakları kopana kadar çalışan Alman ve Çek zanaatkârların adları yazılı bir plaket yoktu. Risbergler herhalde onlara haftada beş dolar verip yemeklerini de ahırda yemelerini söylemişlerdir."

"Eğer yemek molası verdilerse," dedim.

"Ah... hele o ön oda! Gözlerine inanamazsın. Duvarda goblenler, tavanda altın ve kızıl yaldız, çiçekli halılar ve hepsinin ötesinde de bir şömine, beş periyi çeşitli pozlarda gösteren bir vitray... sanki yıkanan güzeller gibi!"

Lucy bu suçlu heyecanını örtmek istercesine, duruma gayet uygun bir öfkeyle tamamladı sözünü. "Avrupalı baronlar gibi yaşıyorlar. Chicago'nun dört bir yanında insanlar yatağa aç yatıp, avunmak için zavallı bir bez bebeğe sarılırken! Bir de benim böyle gösterişli insanlara elbise dikmem isteniyor! Bunu asla yapamam! Asla!"

"Bu kadar burnu havada olma," dedim. "Namusunla çalışarak para kazanmak suç değildir."

Lucy kavurucu bir bakış fırlattı benden yana. "*Chicago Times*'dan paranı aldığın için, elbette öyle diyeceksin sen," dedi.

Yutkundum ve verecek bir cevap bulamadım.

"Büyük hurufat dökümhaneleri karşısında nasıl olsa batacak bir dizgiciler kolektifi kurma dışında insan lekesiz, 'şerefli' bir işi nerede bulabilir?" diye sordu Lizzie. "Böyle bir yer söyle, ben de oraya başvurayım."

"Spies buldu," dedi Lucy. "Kendi işinin patronu. Fielden de kendine bir araba ve at almaya çalışıyor."

"Ama onlar da *müşterilere* bağlılar," dedi, beni mi yoksa Lucy'yi mi ikna etmeye çalıştığını pek anlayamamış olan Lizzie. "Müşterilerini de politik görüşlerine göre seçme lüksüne sahip değiller. Bu toplumda şerefli yaşamak diye bir şey olamaz diyorum ben. Ayakta kalabilmek için hepimiz bu yozluğa bulaşmak zorundayız."

Sonunda, olayın 'ahlâklılığı' konusunda birkaç kere daha dönüp dolaştıktan sonra Lucy, Bayan Risberg'in işini kabul

etmeye karar verdi. O günden beri Bayan Risberg'in arabası sürekli gelip, kendisini provalara götürüyor. Lucy siyah ipekli elbisesiyle suçlu bir gurur duymakta. Bayan Risberg elbiseyi bir 'başarı' olarak niteledi ve Lucy'yi, bele, balina kemiği yerleştirmesi (anladığım kadarıyla şimdi moda buymuş) ve on beş metre kumaş gerektiren bir arka yastığı yaratmasından dolayı takdir etti. Lucy elbisenin aslında bir zevksizlik örneği olduğunu, nefes almayı ve hareketi kısıtladığını söylüyor. Bir gün Lizzie'ye, "Modern bir kadından çok bir ortaçağ askerine uygun," dedi. Ama Lizzie omuzlarını silkti. "Kadına ne kadar sıkıntı verirse, o kadar iyi. Sadece varlıklı kadınlar bedenlerine böyle bir işkence yapabilirler." Kahkahaları mutfakta oyalanan bana kadar geldi.

25 Haziran

Ammon Chicago'da. Fielden'in evinde buluştuk. Fielden'in davet ettiği bir de dördüncü kişi vardı. Adı George Engel. Bizlerden yaşlı, en azından kırk yaşlarında. Alman asıllı. Epey zor bir hayatı olmuş. Çocukken anne babasını kaybetmiş ve hep aç kalmış. Kendisine kimsenin bakmadığını söyledi. Sonunda bir badanacının yanına çırak girmiş de hayatta kalmayı başarmış. Almanya'da artık bir iş umudu kalmadığında Amerika'ya göçmüş. Evli ve iki çocuklu, geçen yıla kadar bir vagon fabrikasında çalışmış. Şimdi karısıyla küçük bir oyuncakçı dükkânı işletiyor. Geçimini güçlükle sağlıyor, ama böylece okumaya daha çok vakit ayırabiliyormuş. Yakınlaşması güç bir adam. Ciddi ve suskun.

Ammon'la konuşmak çok daha kolay. Ama o kadar çok konuşuyor ki, ne hissettiğini anlamak mümkün değil. Bütün duygularını açık seçik ortaya döken Fielden'le ne büyük bir tezat. Onu tanıdıkça daha çok hayran oluyorum. Gerçekten namuslu ve temiz bir insan; içinden iyilik yayılıyor. Lucy ilk kar-

şılaştığımızda, 'sambo' diye bir şey söylediği için ona kızdığını söyledi, ama zamanla bunu masumiyetle söylediğine ve zencilerin sıkıntılarıyla gerçekten ilgilendiğine inandı artık.

Ammon, bize Tom Scott ve diğer demiryolu patronlarının, işçilerin şikayetlerini dinlemek için bir komiteyle bile görüşmeyi reddettiğini anlattı. Yakında bir genel grev olacağına inanıyor. Frencilerden çoğu, anlamını bilmediğim 'çifte işe' çıkmayı reddediyorlarmış. Bu, normalin iki katı katarla uğraşmak demekmiş. Ammon'un söylediğine göre, en tehlikeli işi yapan frencilermiş. Aslında hiçbirinin işi kolay değil ya. Ateşçiler saatlerce, Ammon'un deyişiyle, 'canı bile eritecek sıcaklıkta' kazanlara kömür atıyorlar. En iyi durumda olan makinistler bile sürekli tehlikelerle karşı karşıya. On iki saat süren vardiyalarında, her sert viraja ve yokuşa dikkat etmeleri gerek ve bu çalışmalarına karşılık sadece üç dolar yirmi beş sent alıyorlar.

Ammon frencilerin her aşamada sakat kalma riskiyle yüz yüze geldiklerini söylüyor. Şirketlerin çoğu yeni hava frenleri ve otomatik bağlama gibi güvenli teçhizata para yatırmak istemiyor. Bir frenci, hiç kontrol edilmeyen ve kimi zaman kopan tutamaklara tutunarak vagonun kenarına çıkıp vagonlar arasından geçerken, ayağı sürekli bir makasa takılma riskiyle karşı karşıya ve bu durumda, bacağı kopmadan kendini kurtarmasına imkân yok. Fren çarklarını çevirmek için vagonun üstünde koşarken, ya da bağlantı halkasını yerine yerleştirirken alçak bir köprüye rastlayıp çarpan kafası kopuverir de farkına bile varmaz. Ammon, işaret parmağı olmayan elini göstererek, "İki eli ya da bütün parmakları sağlam frenci çok azdır," dedi. "Böyle birinin işe yeni girdiği hemen anlaşılır." Sadece Massachusetts'de yılda elli kadar demiryolu işçisi kazalarda ölüyormuş. Dul eşlerine hiçbir tazminat verilmezmiş. Ya ölmeyip de sakat kalırsan? Normal ücretleri dışında sakatlık için de fazladan bir şey almazlarmış. Ammon bana, "Bizler onların gözünde pislikten başka bir şey değiliz," dedi. "Şimdi de bizi çifte işe koşmak istiyorlar. Artık bizi daha çabuk öldürmenin yolunu buldular."

7 Temmuz

Bu son iki haftada garip bir durgunluk oldu, ben de bu sayfaları boş sözlerle doldurmak istemedim. Belki de sıcaktandır. Günlerdir kavurucu bir sıcak var. Eski tuğla kanalizasyon borularının bazıları da tıkandığından, sokakları öyle pis bir koku bastı ki, insanlar bir tifüs ya da kolera salgınının başlamasından korkuyorlar. Baltimore'da 150 çocuk geçen hafta tifüsten öldü. Zenginler kuşkusuz, White Sulphur Springs'in ya da Adirondacks'ın serin rüzgârlarına attılar kendilerini. Bir değişiklik olarak şimdi işçi yerine ayı avlıyorlar.

Lizzie ile Spies, hastalıktan korunmak için haftada bir bağırsaklarımızı temizlememizi öneriyorlar, ama ben kuru erikle kepeğe tahammül edemiyorum. Spies'ın lahana turşusu önerisine gelince, mide rahatsızlığı yerine ağır işleyen bir karaciğeri her zaman yeğlerim. Sokak satıcıları o kadar çok değişik şurup, iksir ve ilaç satıyorlar ve hepsini öylesine aynı derecede övüyorlar ki, tahminimce hiçbiri işe yaramaz. Ancak Lizzie'yi memnun etmek için bir keresinde Fletcher Castoria içmeye razı oldum.

11 Temmuz

Durgunluk sona erdi. Baltimore ve Ohio demiryolu başkanı Garrett, işçilerin ücretlerinde yeni kısıntı ilan etti: bu defa tam yüzde 10. İnsanların nasıl yaşamalarını bekliyor bu adam? Eski ayakkabılarının köselesini kemirerek mi? Havada fırtına kokusu var.

17 Temmuz

Fırtına patlak verdi. Hem de nerede? Batı Virginia'da Martinsburg'da! Bu kimin aklına gelirdi ki? Ammon orada geçen ay küçük bir DÇS şubesi kurdu, ama işçilerin bir iş bı-

rakma eylemi bile yapamayacak kadar zayıf olduğunu ve herhalde boşuna çalıştığını söyledi. Şimdi de başardılar işte! Yıldırım hiç beklenmeyen yere düşer.

Aldığımız haberler çok karışık. Anlaşıldığı kadarıyla ateşçilerden bazıları yük trenlerini terk etmişler, haber çabuk yayılmış ve işçileri teşvik etmek için bir kalabalık toplanmış. Lokomotifleri katardan ayırıp depoya sokmuşlar ve yerel Baltimore and Ohio yetkililerine, ücret kesintisi kaldırılana kadar Martingsburg'dan bir tek trenin bile kalkmayacağını söylemişler. Başkan Garrett bunun üzerine Vali Henry Mathews'dan askeri koruma istemiş, o da Berkeley Muhafız Birliği'ni göndermiş.

18 Temmuz

Grev, Baltimore ve Ohio'nun diğer bölümlerine de sıçramış. Kondüktörler, frenciler ve makinistler de ateşçilere katılmış. Grevciler yolcu ve posta trenlerine el sürmemişler ama yetmiş lokomotifi ve altı yüz adet yük trenini Martinsburg depolarına tıkmışlar. Herhangi bir şiddet gösterisine izin vermeksizin son derece düzenli ve kontrollü bir yol izliyorlar. Buna rağmen *New York Times* editörü, köşesinde "kendi çıkarlarını korumak için fazla cahil ve fazla pervasız olan adamların gerçekleştirdiği gözükara ve nefret dolu bir eylem" diyerek kınamış grevi.

19 Temmuz

Vali Mathews, Başkan Hayes'e telgraf çekerek, 'bu isyanı bastırmak' ve 'eyaletin yasalara saygılı yurttaşlarını grevcilerin yasadışı gösterilerinden ve iç şiddetten korumak için' asker istemiş. Bütün bunlar aslında gerçeği yansıtmaktan çok uzak şeyler. Federal askerler henüz ortalıkta görülmeyen şiddeti yaratacaklardır.

20 Temmuz

Hayes, İkinci Birleşik Devletler Topçu Birliği'ni Martinsburg'a gönderdi: üç yüzden fazla asker. Yük katarları bugün Baltimore'dan getirilen grev kırıcılar tarafından depolardan çıkarıldı. Vali Mathews, "Ayaklanma bastırılmış sayılabilir," dedi.

Sam Fielden üzücü haberlerle geldi. Ortanca çocuğu Ephraim, kimsenin çocuğun tehlikede olduğunu anlamadığı çok kısa bir hastalık dönemi sonunda, dizanteriden ölmüş. Fielden gözyaşlarını tutamıyordu. Karısı tümüyle kendini kaybetmiş durumda. Bir medyuma gitmeye başladı. Spiritüalizm çok yaygınlaştı ama bizim aklı başında insanlarımız şimdiye kadar bundan uzak durmayı başarmışlardı. Fielden karısını böyle 'saçma' bir şeyden vazgeçirmeye çalıştıysa da, daha sonra her türlü avunmanın iyi olacağına karar verdi. Kadın medyumun dediklerini harfiyen yerine getirdiği takdirde oğlunun 'geri döneceğine ve canlanacağına' inanıyor. Medyumun talimatları arasında çocuğun resmini gece gündüz kalbinin üstünde taşımak, 'sağ elin pozitif manyetik enerjisi'ni kullanmak için 'tedaviler'e para ödemek de var. Zavallı kadıncağız.

21 Temmuz

Martinsburg'da durum sakin, ama başka yerlerde yeni protestolar başladı. Sanki kupkuru bir çalılığa bir kor atılmış gibi. Chesapeake ve Ohio Kanalı mavnacıları teknelerini bağlayıp, tüm kanalı trafiğe kapattılar. Binlerce kömür madeni işçisi grevde. Çeşitli şubelere bağlı demiryolu işçileri trenlere binip tarifeleri altüst ediyorlar, trendeki ekipleri indirip bağlantı pimlerini çıkarıyorlar. Martinsburg'dan batıya gönderilen on altı yük treninden sadece biri geçebildi; geri kalanlar Maryland'de, Cumberland'de durduruldu. Haddehaneler boş kaldı, işsizler çoğaldı, çoğu insan açlıktan ölecek durumda. Oradaki kalabalık çok öfkeli gösteriler yaptı, silahlar patladı ve demiryolculardan biri vuruldu.

Baltimore'da göstericiler alay cephaneliği önünde toplanıp taşlar atarak bütün camları kırdılar ve içerideki 180 askerin paniklemesine neden oldular. Üç bölük dışarı çıkmaya çalışınca coplar ve sopalarla karşılandılar, bunun üzerine askerler kalabalığa ateş açtı. Silah sesleri kesildiğinde on erkek ve çocuk ölmüştü ve aralarında bir tek grevci yoktu. Artık 15 bin kişiyi bulmuş olan öfkeli kalabalık bu defa Baltimore and Ohio deposuna yöneldi, yolcu vagonlarını ateşe verdi ve polisle silahlı çatışmaya girdi.

Pittsburgh'da eyalet milisleri tam bir kıyım yaparak Yirmi Sekizinci Sokak bölgesine toplanmış bir kalabalığa ateş ederek sekiz-on kişiyi öldürdüler ve çoğu küçük çocuk olmak üzere elli kişiyi yaraladılar. Kent üzüntü ve öfkeden çıldırmış durumda. Onlarca dolu petrol ve kömür vagonu ateşe verilince ortalık tam bir cehenneme döndü. İç Savaş'ta günlük vahşet boyutuna varan insan kıyımından sonra, Amerikan halkı şiddet karşısında şoka uğramıyor.

Basında genellikle grevciler suçlanıyor ve askerler aklanıyor. Gazetelerin çoğunun sahipleri tekelciler olduğundan bunda şaşılacak bir şey yok: Jay Gould *New York Tribune*'ü kontrol ediyor. Penn Central'ın başı *New York World*'un politikasını belirliyor... Başyazılarda demiryollarının ülkenin ekonomik sağlığı için gerekli olduğu ve genel bir iş bırakmaya tahammül edilemeyeceği yazılıyor –ama demiryollarında çalışan işçilerin sağlığından söz eden yok. *New York Tribune*'e göre, demiryolu mülkiyetine izinsiz girmeye çalışan 'mülkiyetsizler sürüsü'ne ancak Gatling marka makineli tüfeğiyle karşılık verilebilir. Tom Scott şöyle diyormuş: "Onlara birkaç gün silah diyeti verin bakalım, o tür ekmek hoşlarına gidecek mi?" Bunu sanki hastalıklı hayvanları öldürmekten söz edermiş gibi hiç utanmadan söylüyor. *Chicago Tribune* ondan bir adım ileri giderek 'serseri güruhu'na karşı el bombası kullanılmasını öneriyor.

Grev hızla, giderek artan bir kin ve kararlılıkla batıya doğru yayılıyor. Sermaye ve emek, hiçbirimizin düşünmediği bir

hız ve şiddetle çarpışmış durumdalar. Bu süreci hızlandırdıkları, ülke tarihinde ilk defa barış zamanında federal birlikleri kendi yurttaşlarına saldırmaya kışkırttıkları için tekelcilere teşekkür etmeliyiz. Spies bunun delilik olduğunu ve bizim, işçi sınıfını, onların aleyhine seferber etmeyi başaramadığımızı, ama onların bunu başardıklarını söylüyor. Hepimiz bundan sonra olacakları nefeslerimizi tutmuş bekliyoruz.

22 Temmuz

Tırmanış devam ediyor. Özel hayatlarımız artık önemsiz ve hatta yok gibi. Franklin Gowan'ın Philadelphia ve Reading hattının, asla Büyük Grev tarafından etkilenmeyeceğini söyleyerek böbürlenmesi, Reading kentinin ayağa kalkmasıyla şimdi alaylara neden oluyor. Yüzlerine kömür karası sürmüş işçi giysili elli kadar adam rayları söktüler, makasları kilitlediler ve kendilerine katılan büyük bir kalabalıkla Lebanon Vadisi Köprüsü'nü yakarak Schuylkill ve Union kanallarını tıkadılar. Ülke temellerine kadar sarsılıyor. Üstelik ufukta bir son da görülmüyor.

23 Temmuz

Emekçiler Partisi liderliği ele aldı. Emekçiler Partisi'nin genel sekreteri Philip Van Patten'le Pazar Meydanı'nda bir miting planlanmasını konuştuk az önce. Bir broşür hazırladık. Van Patten benim gibi otuzuna yaklaşmış ve 'eski yerli aileler'den gelen birkaç sivrilmiş liderden biri. (Bunu tırnak içine aldım, çünkü Lucy geçen hafta benim böyle konuştuğumu duyunca haklı olarak alay etti. "Vay canına! Ben seninle altı yıldır yaşıyorum ve bir Kızılderili olduğunu fark etmemiştim. O soluk suratınla bu kimin aklına gelirdi ki!")

Van Patten çukura batmış gözleri, uzun siyah saçları, dik yakalığı ve geniş kravatıyla gerçekten alımlı bir adam. Bir şair ha-

vası var ama bir at tüccarı kadar pratik ve dürüst. Hemen konuya girdik. Burasının ülkenin demiryolu merkezi olduğunu, sokaklarında 30 bin işsizin iş ve yiyecek peşine düştüğü Chicago'da şiddetli bir patlamanın yakın olduğunu söyledi. Demiryolu sahiplerinin basına verdiği umursamaz beyanatlara rağmen, kentin patlamaya hazır bir bomba olduğunu biliyorlar.

24 Temmuz

Dün gecenin o ateşli heyecanını nasıl dile getirebilirim ki? Büyük bir kalabalık -bazıları 30 bin kişi olduğunu söylüyorlar- çağrımıza uyarak Market ve Madison kavşağında toplandı. Kentin her yanından meşaleli göstericiler geldi. Bu heyecan verici manzara karşısında Lucy elimi öyle sıkı tuttu ki, az kalsın parmaklarım kırılıyordu.

Konuşmalar sırasında Lucy'yi bırakıp kürsüye çıkmak zorunda kaldım, ama onu da Lizzie, Spies ve Fielden'in yanında bıraktığımdan içim rahattı. Önce John McAuliffe konuştu. Çok ateşli bir konuşma yaptı, bu grevin "emeğin Fort Sumter'i" olduğunu ve "sesini, düşüncelerini ve kolunu kanlı ve acımasız bir savaşa karşı" yükselteceğine yemin etti. Bana göre bu tür konuşmalar saçma denecek kadar kışkırtıcıdır. Van Patten'in gözlerindeki hoşnutsuzluğu fark ettim. Kendisi hemen podyuma çıkarak kalabalığın heyecanını azaltmaya çalıştı.

Ondan sonra sıra bendeydi. Van Patten'in beni 'gecenin baş konuşmacısı' diye sunduğunu duyunca dizlerim titremeye başladı. Benim açımdan bu konuşma bir ilkti! Ama neyse ki, beynim kapanmaya fırsat bulamadan ağzım açıldı. Çoğunlukla şiddet kullanılmasına karşı çıktım, sekiz saatlik çalışma gününü savundum ve haklarımızı kazanmak için seçim sandığını kullanılmasının önemini vurguladım. McAuliffe konuşmamdan hoşlanmamış gibiydi ve neredeyse

ayakkabımın üstüne düşecek bir balgam fırlattı. Ancak kalabalık benden yana görünüyor, beni onayladıklarını tekrar tekrar bağırarak gösteriyorlardı. Van Patten daha sonra beni 'gerekli havayı verdiğim için' kutladı ama, "Sana açıkça söyleyeyim, konuşmanın pek çok yerinde hoşuma gidenden fazla McAuliffe'e benzedin," diye de ilave etti.

Tahminime göre, hiç de pişman olmadığım en ateşli bir anımda şu söylediklerimden rahatsız olmuştu: "İşverenin ücretleri belirleme ve bir emeğin değerinin ne kadar olduğunu söylemeye hakkı varsa, demek ki biz elleri kolları bağlı köleleriz ve haftada adam başına bir tas pirinçle bir fareye razı olmalıyız." Kalabalık arasındaki Lucy, Fielden'den bir kalem alıp yazdığı için, söylediklerimi tam olarak hatırlıyorum. Lucy bu sözlerimi bir kumaşa işleyip oturma odamızın duvarına asacakmış.

Bir kerecik olsun hoşuna gidecek kadar ateşli olduğumu ve her zamanki 'insaflı' tavrıma takılıp kalmadığımı söyledi.

Lucy'nin bu alaycı konuşması canımı sıktı. Bazı insanlar beni açık fikirli olduğum için överler diye düşündüm. McAuliffe'in görüşlerinden bazılarını paylaşsam da, bu, hepsini bir bütün olarak yutmak zorunda olduğum anlamına gelmez. Lucy'ye karar vermekte acele ettiğini, sonra da koşullar ne kadar değişirse değişsin, kendi tutumunu değiştirmediğini söyledim.

"Bu lanet bir savaş!" dedi. "McAuliffe haklı!"

"Öyle mi?" Giderek öfkelendiğimi hissediyordum. "Belki de benim Savaş sırasında pek çok kere gördüğüm gibi yüzünün yarısı parçalanmış bir delikanlı görseydin 'lanet savaş'ın o kadar arzulanabilir bir şey olmadığını düşünürdün."

"Hey bayım, vahşet olaylarını gören yalnızca sen değilsin," dedi. "Ben de çok kan aktığını gördüm, hem de çoğunlukla, zencilerin vücutlarından."

Bu söze, utanmak dışında verebileceğim bir karşılık yoktu....

Koca bir gün geçti; hayatımın en önemli günlerinden biri. Bitkin ve hastayım ama biraz uyumadan önce -saat şimdi sabahın ikisi- olanları yazmalıyım.

Dün sabah Van Patten'le 'Chicago Emekçilerine Manifesto'muz üzerinde çalışmak için buluştuk. Mevcut krizde düşüncesiz bir eylemden kaçınmayı önerirken, aynı zamanda, ülke çapında sekiz saatlik işgünü ve ücretlerde yüzde 20 artış isteyerek, kararlılık ile tedbirlilik arasında bir denge bulmaya çalışıyoruz.

İstesem de izin verilmeyeceğini bilerek *Times*'a zamanında geldim. Ama geç gelsem de fark etmezdi. Adım personel listesinden silinmişti. Sadece kovulmakla kalmayıp, kara listeye de alınmıştım; tabii toplantıda konuştuğum için. *Times* bugünkü başyazısında durumunu açıkça ortaya koymuştu: Michigan Central'in grevdeki makasçılarını 'sefil ve pis tembeller çetesi' diye niteliyordu.

Zaten aslında *Times*'ın beni işte bu kadar süre tuttuğuna şaşmak gerekirdi. Bunu işimdeki başarıma bağlıyorum. *Paper and Printing Trades Journal*'ın her sayısını okurum ve yeniliklerden hep haberdarım. Kendimi vazgeçilmez kılmak için Nonpareil altı puntoluk hurufatta bile ustalaştım. Ama sonunda beni attılar işte; gazetede bir 'kışkırtıcı'nın bulunmasındansa vasıflı bir işçiyi kaybetmek daha iyiydi. Birkaç parça eşyamı hemen topladım, arkadaşlar sırtımı okşadılar ve birden kendimi binanın dışında buldum. Lucy'ye haberi vermenin sıkıntısıyla ağır ağır eve yürüdüm. Gelirimizin üçte ikisini kaybetmenin dışında, başka bir gazetede iş bulamamam için kara listeye alınmış olduğumdan, kiramızı nasıl ödeyeceğimiz, ikimizin de o kadar çok istediğimiz çocuklara nasıl kavuşacağımız artık tamamen belirsiz. Lucy'nin terzilik işi giderek artıyor, ama henüz o işi başlıca gelir kaynağımız olarak göreceğimiz günlerden çok uzağız.

Der Vorbote'nin kapısını açtığımda içeride hummalı bir faaliyet gördüm. Oda grevcilerle doluydu; çoğu Emekçiler Partisi'ne nasıl kaydolabileceklerini sormaktaydılar. Ceketimi çıkartıp hemen isim ve adresleri almaya başladım.

Çok geçmeden grevin tüm kente yayılmış olduğunu öğrendim. *Tribune*'ün bu sabahki manşeti her şeyi anlatıyordu: BURADA. Yük trenleri tümüyle durmuş halde. Göl gemilerinin çoğunun mürettebatları günde bir buçuk dolar almak için greve gidince, Kuzey Chicago haddehaneleri kömürsüzlükten durmuş. Kalabalıklar kentte dolaşıp trenleri, fabrikaları kapatıyorlar, hatta bazı mezbahalardaki işçilere bile ulaşmayı başarmışlar. Ticaret durma noktasına geldi. Silah mağazaları satışların arttığını bildiriyorlar ve Belediye Başkanı Heath -bence akıllı davranıp- meyhanelerin kapanmasını emretti. Ancak 'namuslu' yurttaşların devriye ekipleri çıkarmalarını ve çoğu İç Savaş gazisi olan gönüllülere yeni Remington tüfekleri dağıtılması emrini vermekle bence hiç de akıllı bir iş yapmadı. Adı verilmeyen 'özel bir yurttaş'ın göreve yeni alınacak polislerin masraflarını ödeme teklifini de kabul etti ve sonuçta düzenli polis gücü gibi eğitim görmemiş yüzlerce 'özel' kişiye yemin ettirildi.

Öğle saatinde ben hâlâ Emekçiler Partisi'ne üye kaydederken, iki sert tavırlı adam beni masanın başından yaka paça kaldırdılar. Sonra da beni Belediye Başkanı Heath'in bürosuna götürme emrini aldıklarını söylediler: "Vali seninle konuşmak istiyor." Şaşırmıştım ama Belediye Başkanı'nın şiddeti önlemek için bizimle işbirliği yapmak isteyebileceğini düşündüm (her ne kadar adamlarının tavırlarından böyle anlaşılmıyorsa da).

Adamlarla sokağa çıktım. Her biri bir yanıma geçip hızlı adımlarla yürümeye başladılar. Rüzgâr sert olduğundan ceketleri havalanınca ikisinin de silahlı olduğunu gördüm. Bu-

na şaşırmıştım ama Belediye Binası'na gelince rahatladım, ta ki Belediye Başkanı'nın değil de Emniyet Amiri Hickey'in önüne çıkarılana kadar. Odası, bazılarını tanıdığım kentin ileri gelenleri ve hiç tanımadığım polis yetkilileriyle doluydu. Hickey'i zaten tanıyordum.

Kaldı ki, kefalet çetesi kurmaktan Mike McDonald'ın kumar sarayı The Store'u korumaya ve büyük bir genelev sahibi Lizzie Moore'un elmas koleksiyonunu bizzat çalmaya kadar, pek çok kere suçlandığı için Chicago'da herkes Hickey'i tanır. Daha geçen yıl Kent Meclisi onun hakkında bir soruşturma açarak, kendisini hileli emlak işlemlerine bulaşmak, hırsızlardan rüşvet almak ve liman boyundaki depoların üst katlarında kumar oynatılmasına göz yummaktan suçlu buldu. Fakat Belediye Başkanı Heath kanıtları 'inceledi' ve bunların yeterli olmadığını ilan ederek Hickey'i makamında tuttu.

Hayır, o adamın bürosunda, asık yüzlü adamlarla çevrili olmaktan hiç hoşlanmadım. Hickey herşeyi yapabilecek bir insandır. Beni oturttukları iskemlenin kenarlarına tutunarak zorbaların karşısında eğilmemeye karar verdim. Önümde iri vücuduyla dikilen Hickey, beni, Chicago'ya 'büyük bela' getirmekle, 'Texas'tan buraya halkı isyana teşvik etmek için gelmekle', Emekçiler Partisi'ni de grevi başlatmaktan sorumlu olmakla suçladı. Benim sesim iki gece önce dışarıda konuşmaktan kısılmıştı. O kısık sesle gerçekleri elimden geldiğince anlatmaya çalıştım. Grevin, Emekçiler Partisi'nin kurulmasının başlıca nedenlerinden, yanı sömürülme ve yoksulluktan kaynaklandığını söyledim.

Odadakilerin yüksek sesle homurdandıklarını duyuyordum. Biri, "Ne bekliyoruz, atın içeri bitsin," dedi. Bir başkası, "Orospu çocuğunu linç edelim!" diye bağırdı. Neyse ki, üçüncüsü bana verilecek zararın 'devrimciler'i daha fazla şiddete başvurmaya yönelteceğini söyledi. Bunun üzerine ortalık biraz sakinleşti ve Hickey beni sorguya çekmeye devam etti. Nerede doğmuştum, ailem nereliydi, karım ve ço-

cuklarım var mıydı? Bu bilgilere zaten sahip olduğundan eminim. Sakin kalmak için elimden geleni yaptıysam da, birkaç kere bayılacağımdan korktum.

Hickey sonunda yanımdan ayrılıp odadaki büyükbaşlarla konuşmaya gitti. Sonra döndü, beni çekip ayağa kaldırdı ve suratını yüzüme yaklaştırarak, "Seni bu defalık bırakmaya karar verdik," dedi. Kolumdan çekip kapıya doğru itekledi. "Şu andan itibaren hayatının tehlikede olduğunu unutma. Biraz aklın varsa ilk trenle Chicago'dan ayrılırsın. Kendini kandırma; adamlarımız bu günden itibaren hep peşinde olacak. Yaptığın her şey, ağzından çıkan her söz anında bana bildirilecek."

Hickey, kapıyı açıp beni koridora iterken, arkamdan, "Uyarıldın!" diye bağırmayı ihmal etmedi. Hemen sonra da kapı suratıma kapatıldı.

Birden başım döndü ve uzun koridorda bir çıkış yolu arayarak sarhoş gibi sendeledim.

Ancak korkunç gün henüz sona ermemişti.

Kent merkezine vardığımda gözüm *Times*'ın akşam baskısına ilişti: "GREVİN ÖNDERİ PARSONS TUTUKLANDI!" Adım atamayacak kadar felç olmuştum sanki. Sokakta mıydım yoksa bir hapishane hücresinde mi? Ünlü Bir İhtilalci miydim, yoksa işsiz bir dizgici mi? Her an yığılıp kalacağımı hissederek yürümeye devam ettim. Bir saat kadar öyle amaçsızca yürüdükten sonra başımı kaldırınca, *Tribune* binasının önünde olduğumu gördüm.

Birden dalgınlığımdan uyanıverdim; belki de dizgihanede bir gece işi bulabilirdim. Hemen beşinci kata çıktım ve manşetleri gören, şimdi de beni aralarında bulan işçiler tarafından heyecanla karşılandım. Saat sekize geliyordu. Fakat tam dizgiciler sendikasının başkanı olan Bay Manion'la konuşurken üç kişi beni arkamdan yakalayarak çevirdiler ve Parsons olup olmadığımı sordular. Kim olduğumu söyleyince ikisi kollarımdan tuttu, üçüncüsü gömleğimin arkasına yapıştı ve beni kapıya doğru sürüklemeye başladılar. Bu de-

fa kafam karışık değildi, çok öfkelenmiştim; buraya bir insan gibi geldiğimi ve bir köpekmişim gibi dışarı atılmayı protesto ettiğimi söyledim. Bana cevap olarak küfre başladılar, kapıdan dışarı çıkarıp merdivene doğru itelediler. Biri ansızın tabancasını çekip başıma dayadı ve, "Şu anda beynini dağıtırdım ama bir beynin olduğunu sanmıyorum," dedi. Pencerelerden birinin önünden geçerken ikinci adam beni aşağı atmakla tehdit etti. Beş kat aşağı indiğimizde de arkamdan bir tekme savurarak beni sokağa attılar. Sırtımdan bir kurşun yemeyi bekleyerek bir an durakladım, sonra koşmaya başladım. Bu defa beni yöneten korku değil, öfkeydi; bu insanların bizim başvurmadığımız bir şiddet için bizi suçlarken kullandıkları şiddete karşı duyduğum öfke.

Onların görüş mesafesinden çıktıktan sonra adımlarımı yavaşlattım ve boş görünen Dearborn Sokağı'na saptım. Bir iki dakika kafamı toparlamak için kaldırımda oturacaktım ki, az ilerideki binanın önünde elleri silahlı adamları görünce hemen ayağa kalktım. Sonra bunların Illinois Milli Muhafız askerleri olduğunu anladım. Birden şiddetli bir ürperti geçti sırtımdan. Bugün şiddetle tehdit edilmiştim; yarın aynı şeyi pek çok kişinin yaşayacağından korkuyordum. Vakit kaybetmeden oradan ayrılıp eve, Lucy'ye koştum. Lizzie, Lucy'ye manşetleri göstermiş ve o da doğal olarak çılgına dönmüştü. Hemen Cook kasabası hapishanesine gitmekte ısrar etmiş, Lizzie onu caydıramayınca ikisi birlikte gitmişlerdi. Tabii, hapishanede Parsons adında bir mahkûm olmadığını öğrenince şaşkın bir halde eve dönmüşlerdi.

Eve geleli ve Lucy'nin kolları arasında uykuya dalalı bir saat olmuştu ki, kapının vurulmasıyla uyandık. Gelen *Tribune*'ün dizgicilerinden Abel Hinson'du. Benim binadan sürüklenerek çıkarılmamdan sonra, dizgihanedeki işçilerin hemen o anda grev tehdidinde bulunduklarını söylemeye gelmişti. Gazete sahibi Joseph Medill olayı yatıştırmak amacıyla bizzat gelmek zorunda kalmıştı. Bana yapılan muameleden haberi olmadığına ve böyle bir şeyi asla onaylamadığına

yemin etmişti. Ancak Hinson, "Bizimkiler Medill'in sandığı gibi aptal hayvanlar değiller," dedi. "Onun yalan söylediğini biliyorlar ve harekete geçme zamanını kolluyorlar."

Bizi bekleyen kanlı şafaktan korkuyorum.

Tamamen tükendim artık...

1 Ağustos

Hayal edilebilecek olayların çok, ama çok daha kötüsü oldu. Şu anda ülkenin üzerine huzursuz bir sükûnet çökmüş gibi. Ama geçen o birkaç gün tam bir karabasandı. Ben bir insana ömür boyu yetecek kadar zulme tanık oldum. Yüzlerce ölü ve yaralının tüm suçunu askerlere ve polislere atıyor değilim; pek çok yerde kendilerini taş yağmuruna tutan çocuk çeteleri tarafından kışkırtıldılar. Yine de güvenlik güçleri tetiklerine basmakta çok acele davrandılar. Bunların neden bu kadar azı *işçi arkadaşlarına* ateş ettiklerinin farkında ki? Chicago emniyet gücünün yarısından fazlası Alman ve İrlanda asıllıdır. Çoğu o sıkıntılı göçmen hayatını yaşamış, zorba bir ustabaşı emrinde bir fabrikada çalışmış, sefil evlerde yaşamıştır ve şimdi de ayda elli-altmış dolardan fazla almayan insanlardır. Ama yine de, yozlaşmış amirlerinden, 'Hamam' Coughlin'lerden ve Mike McDonald'lardan emir alıyorlar; 'bozkurtlar' adını verdiğimiz bu kişiler de, emirlerini mülkiyet sahibi sınıflardan almaktalar. Bu kaosun sorumlusu bu sonuncular işte. Büyük patronlar on yıldır işçilerin daha iyi çalışma koşulları için ortaya attıkları barışçı talepleri önemsemediler, onları geçip gidecek bir çekirge sürüsü gibi gördüler. İşçiler seslerini duyurmak için yükseltince, patronlar kulaklarını tıkamaktan vazgeçip kendilerine yardakçılık eden politikacılara döndüler ve zehirlenmiş fareleri süpürürken bile bir an duraklandığı halde, hiç tereddüt etmeden işçileri vuracak haydutlar tuttular.

Gözlerimle gördüğüm olayları yazarken ellerim titriyor. Bütün ayrıntıları buraya aktaramayacağımı hissediyorum.

Yine de, bu günlüğe başlamamın amacı olayları kaydetmek olduğu için kendime hakim olmalıyım.

Emniyet Amiri Hickey ve *Tribune*'deki haydutlarla çatışmamdan sonra, Emekçiler Partisi'nin düzenlediği bir açık hava toplantısına daha katıldım. Gün boyunca sayısız küçük çatışmalar olmuştu. Öfkeli işçi grupları fabrikaları, taş ocaklarını ve tabakhaneleri kapatmışlar, Burlington Demiryolu'nun silolara tahıl teslimatını önlemişlerdi (polis kurşunları üç kişiyi öldürüp dokuz kişiyi yaralamasına rağmen). Michigan Central depolarında polis, coplarını sallayarak doğrudan doğruya kalabalığın arasına daldı. *Times* bile şöyle yazıyordu: "Kafataslarına inen copların çatırtısı mide bulandırıcıydı; her vuruşta bir isyancı yıkılıyordu, yerler devrilen isyancılarla kaplıydı." Eğer bu kanlı olaylar *Times*'ın bile midesini bulandırabilmişse, saldırının şiddetinin ne olduğu kolaylıkla tasavvur edilebilir.

Yine de o gece, toplantıya katılan 3 bin işçi hiçbir taşkınlıkta bulunmadılar. Van Patten bir önlem olarak o sabah emniyete gitmiş, toplantının gürültüsüz ve düzenli olacağını bildirmişti. Bu iyi niyeti 'Parsons muamelesi'yle karşılanmış, ayrıca bir sokak lambası direğine asılmakla tehdit edilmişti. Lucy'nin ısrarı üzerine ben platformdan *uzak durdum* ve ikimiz de kalabalığın arasına karıştık.

Van Patten toplantıyı açıp konuşmasına başlayınca atlı polisler kalabalığa arkadan saldırıya geçti. İnsanlar kaçmak isterken derme çatma kurulmuş platforma çarpıp devirdiler, meşaleler çevreye dağıldı, Van Patten yaralandı. O anda geç kalmış olan bin işçi, başlarında boru ve trampet takımı olduğu halde toplantı alanına girdi. Polis onları ordu 'sandı' ve uyarı ateşi açtı, sonra kalabalıkla çatışmaya girdi. Bir mucize olarak olay sadece birkaç ölüyle atlatıldı.

Belediye Başkanı Heath ertesi gün federal güçlerden yardım istedi ve Başkan Hayes de Illinois Milli Muhafızları'nın harekete geçirilmesi yetkisini verdi. Muhafızların sayısı başka yerlerden gelenlerle arttırıldı. Bazı işadamları ve demiryolu yöneticileri kendi işçileri arasından silahlı bölükler kurdu-

lar. Bu insanların kendi istekleri dışında bunlara katıldıklarını düşünmek istiyorum ama işçi dayanışmasının 'mantığı'na pek güvenmemeyi de öğrendim artık.

Yüzlerce İç Savaş gazisi 'özel' polis memuru olmak için sokaklar boyunca kuyruklar oluşturdular. Bunun beni şaşırttığını itiraf etmeliyim. Savaş felaketini yaşamış olan bu insanlar, neden tekrar çarpışmak için bu kadar hevesliydiler ki? Şimdi hayatlarında eksik olan o duygu ve amaç yoğunluğunu tekrar tatmak için mi o ıstıraplı anıları unutmayı yeğlemişlerdi? Grant'la Donelson'dan Vicksburg'a yürüdükten sonra, günde on iki saat bir memur ya da duvarcı olmanın konyak yerine çay içmeye benzediğini tahmin ederim.

Olayın doruk noktası Halsted Sokağı'nda 5 bin kişilik öfkeli bir kalabalığın polisle açık çatışmaya girmesiydi. Ben o sırada kentin başka bir yerindeydim ama Spies kargaşanın tam ortasında kalmıştı. Kafasına veya göğsüne yediği kurşunla düşen ya da coplarla bayılıncaya kadar devrilen insanları gördüğünü anlattı. Başının arkasından kanlar ve beyin parçaları akan bir grevci, o anın heyecanıyla, ölü olarak devrilmeden birkaç blok koşmuş. Bir de, bir gencin iki elinde iki tabancayla ateş ettiğini, sonunda kafasından vurulup yere yığıldığını görmüş. Emekçiler Partisi'nin Bohemya şubesi liderlerinden Frank Norbock da, boynuna yediği bir kurşunla (ya da ertesi gün *Times*'ın anlatımına göre 'gelişmemiş beyninin köküne yediği kurşun'la) devrilince kalabalık dağılmaya başladı. 18 ölü ve 32 yaralıdan -arkadaşları tarafından kaçırılanlar hariç- oluşan tabloyla buna hiç şaşmamak gerekirdi.

Polis hâlâ tatmin olmuş değildi. Doğruca Harmonia Marangozlar Derneği'nin 250 kadar üyesinin, sekiz saatlik çalışma gününün nasıl elde edileceğini konuştukları On İkinci Sokak'taki Turner Hall'a gittiler. Polis herhangi bir uyarıda bulunmadan silahlarını çekip içeri daldı, önüne çıkanın kafasını coplamaya başladı. Olay birkaç dakika içinde sona ermişti: bir marangoz vurulup ölmüş, on kadarı ağır yaralanmıştı. Birkaç kişi üçüncü kat pencerelerinden atlayarak kaçmaya çalışmıştı.

Bugün gazeteler polisi bu 'atik davranışı' yüzünden kutluyor. *Tribune* her su kazanına 'komünist çapulcular'ın üzerine kaynar su püskürtmek için bir hortum takılmasını öneriyor.

Bu kana susamış basına rağmen, Turner Hall olayı kamuoyunun havasında bir değişiklik yarattı. İnsanlar sanki bir darbe yemişler de solukları kesilmiş gibi oldular. O olaydan bu yana geçen üç gün içinde, her tarafta hızlı bir gerileme başladı. Tek tük olaylar bildiriliyorsa da, dehşet ortamı dağılmaya yüz tutmuştu.

Ülkenin başka yerlerinde de benzer sahneler görüldü. St. Louis'de karışıklıklar pek çok yerden uzun sürdü. Orada Emekçiler Partisi'nin bin üyesi var. St. Louis toplantılarından birinde bir zencinin kürsüye çıktığını duyunca çok gururlandım. Adam nehir gemilerinde ve setlerde çalışan insanlar hakkında konuşmak istediğini söyleyince herkes dikkat kesilmiş. *Vorbote*'ye göre -olayı başka gazete yazmadı- zenci şöyle demiş: "Biz yazın ayda yirmi dolara çalışıyoruz ama kışın çalıştığımız insanları bulamıyoruz." Sonra da kalabalığa, "Rengimize rağmen bizim yanımızda olacak mısınız?" diye sormuş. "Olacağız!" diye gürlemiş kalabalık.

Bunlar heyecan verici sözler ama Lucy'nin bana, o ânın heyecanında söylenen şeylerin çok çabuk unutulduğunu söylemesine hiç gerek yoktu. Yine de, ben umutluyum (Sevgili karım, "Sen hep öylesin!" diyor). Temmuz sonlarında Galveston'daki zenci liman işçileri, beyazlarla eşit ücret almak için greve çıktılar ve kazandılar. İki gün önce aynı kentte zenci yol işçileri, beyaz meslektaşlarını günde iki dolar zam istemeleri için ikna ettiler. Ve zammı da aldılar!

Diğer yandan, San Francisco'da beyaz işçiler bütün Çinlilerin demiryollarından atılmalarını istiyor, sokaklarda Çinlilere rasgele saldırıyor, çamaşırhanelerini kundaklıyor ve evlerini yağmalıyorlar. Emeğin Şövalyeleri bile Çinlilere 'kötü aşağı ırk', hatta 'insan mikropları' diyor. Bunlar beni iğrendi-

riyor, ama bu davranışlar o kadar yaygın ki, bir *Çin-yanlısı* platformun kurulmasını bekleyecek olsam, ilişki kurabilecek tek bir işçi sendikası bulamam. Sadece en radikal gruplar olan Marksistler ve anarşistler daha geniş bir hoşgörü gösteriyorlar. Ancak onlar da bana fazla ideolojik geliyor. Özellikle Marksistler, geçmişin ne anlama geldiğinden ve geleceğin neyi gerektirdiğinden emin gibiler. Benim gözümdeyse bilinmeyen ve tahmin edilemeyen o kadar çok şey var ki. Belki de kabahat benim. Eğitimim Spies'ınkiyle kıyaslandığında çok geç başladı. Bugünlerde çok okuyorum ama elime aldığım kitaplar çoğunlukla pek önemli şeyler değil. Lucy bunları okumamanın çok daha iyi olacağını söylüyor.

Neyse, konumdan uzaklaşıyorum.

Olayların geri kalanını kısaca özetleyeceğim. Gerçeklerle yüzleşmeliyiz: Büyük Grev çöktü. Demiryolları İşçileri Sendikası'na kayıt olanlardan bir kısmının özel dedektifler ve muhbirler olduğu anlaşıldı; patronlar çok geçmeden üye listelerini ele geçirdiler. Şimdi çoğu işçinin durumu eskisinden bin beter. Özellikle de benim. İşim yok ve 'ayak takımının lideri' olarak damgalandığım bu kentte, pek bir umudum da kalmadı. Demiryolları grevde elebaşı rolü oynayan herkesi kovup kara listeye aldı. Demiryolu İşçileri Sendikası çöktü ve Ammon bir iki demiryolu yetkilisiyle dost olmaya başladı -cesaretine hayransam da zaten ona hiç güvenmemiştim. Üye sayısı azalan ve baskı tehditleri altında bunalan Emekçiler Partisi, şimdilik ortalarda görünmemeye dikkat ediyor.

Olayın olumlu yanına gelince, mülkiyet sahibi sınıfların 'alt sınıflar'a karşı nefretleri azalmadıysa da, çok sarsılmış durumdalar. Geçen hafta Rahip Henry Ward Beecher, New York cemaatine, grevcilerin 'asayişe karşı zorba bir muhalefeti' temsil ettiklerini söyledi. Buna inanabiliyor musunuz? Şimdi *işçiler* zorba oldu! Beecher daha sonra şöyle dedi: "Adam sigara ve içki içmeye devam ederse, günde bir dolar bir işçiyle

beş çocuğunu geçindirmeye yeterli olmaz elbette! Oysa günde bir dolar, ekmek almaya yetmez mi? Su bedava. İnsan yalnız ekmekle yaşayamaz, doğru; ama ekmek ve suyla yaşayamayan bir insan da yaşamayı hak etmez." Bunu söyleyen bir kadın ayartıcısı, lüksün kucağında yaşayan bir zampara.

İşçiler hiç olmazsa sayıları çok ve örgütleri güçlü olduğunda neler yapılabileceğini gördüler. Şu anda yeraltına girmek zorunda bırakılmış olsa da, işçiler arasındaki kırgınlık eskisinden daha fazla artık. Yakında mutlaka yeni bir ifade yolu bulunacak. Buna eminim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CHICAGO
Şubat 1879

"Bu büyük bir risk, göze almamayı tercih ederim." Lucy'nin sesi gergin ve kırgındı. "Ama nasıl geçineceğiz ki?"

Lizzie'yle birlikte, apartmanlarının boş zemin katındaydılar. Oda üç metreye iki buçuk metre, döşemesi kaba yontulmuş tahtadandı ve en ufak bir konfora sahip değildi: duvarları badanasızdı, yıkanmak için bir leğeni, yiyecek saklamak için buzluğu ya da bir sobası yoktu. Kirası aylık dört dolar olmasına rağmen bunca yıldır boş kalmasının nedeni buydu.

Odanın tek cazip yanı, sokağa bakan büyük penceresiydi. Lucy'ye fikri veren bu pencere olmuştu. Sokaktan gelip geçenler içeriyi göreceklerdi ve belki de kendilerine gösterilen eşyaya kapılıp içeri girerlerdi.

"Lucy, kışları donarsın ve yazın o pencereden giren güneşle burası cehenneme döner."

"Ben burada oturmayacağım, sadece çalışacağım. Havalandırmak için kapıyı açık bırakırım."

"Ama günün yarısını burada geçireceksin."

"Ben bu fikirden hoşlanıyor muyum sanıyorsun? Bana başka bir alternatif söyle öyleyse. Albert kara listeye alınıp da eve ancak *Vorbote*'ye yazdığı bir yazı için üç kuruş getirirken nasıl yaşamamızı bekliyorsun?"

"Ama... ama bu mahallede bir terzi dükkânı o kadar olmayacak bir şey ki..."

"...Albert bir gecede meslek değiştirip fıçı yapımcısı ya da nalbant olamaz ya!"

Lizzie cevap vermektense, iki elini havaya kaldırdı.

"Hayır," diye devam etti Lucy. "Albert bir yazar ve bir konuşmacıdır ve zamanını bu işlerle geçirmeli, bir işçi ya da ucuz bir sirk çığırtkanı olarak değil."

Lizzie beş yaşındaki bir çocuğun suyuna gitmeye çalışır gibi, "Seninle aynı fikirdeyim," dedi. "Albert sadece kendisinin altından kalkabileceği önemli işler yapıyor."

"Kabul ediyor musun? Öyleyse neden tartışıyoruz ki?"

"Ben tartışmıyordum. Sadece bir iki pratik fikir oluşturmaya çalışıyordum. Bu mahallede hemen her kadın dikiş dikmeyi bilir ve ailesinin giysilerini diker. Müşterin kim olacak? Hangi kadın, pli yapmak ya da eteğini bastırmak için para veremezken, etek almak için parayı bulacak? Yoksa Bayan Risberg'in çevresinden tenis ve binicilik giysileri için müşteri mi bekliyorsun?"

Lucy burnunu kıvırdı. "Ondan henüz bir müşteri gelmedi. Kentte yeni bir 'kreole dahisi' gelmiş olmalı. Ayrıca, benim tenis ve binicilik giysileri dikemeyeceğimi sanma! *Arthur's Magazine*'den kopya edebilirim. Benim gayet yetenekli bir terzi olduğumu unuttun sanırım."

"O konuda hiçbir kuşkum yok. Ben sadece müşteri bulamayacağımdan kaygılanıyorum."

"Çok az para isteyeceğim. İki dolara, hem de iyi kumaş, metresi yirmi sentlik saten kullanarak basit bir ev giysisi dikebilirim. Ucuz olunca mahalleden müşteri bulabileceğimi düşünüyorum. Eğer şansım varsa 'neredeyse bedavaya iş yapan harika terzi' lafı kulaktan kulağa yayılır."

"Lucy, sen müthiş bir kadınsın! Seni hiçbir şey yıldıramaz."

"Şimdilik." Lucy birden Chicago'ya geldikleri ilk yıllarda kent merkezine giderken hissettiği korkuyu hatırladı. "Ha, unuttum!" dedi. "Albert eğer bir broşür hazırlarsam politik gösterilerde ve sendika toplantılarında dağıtacağını söyledi. İnsanlar ona hayranlık duyuyorlar. Sıkıntıda olduğumuzu duyunca bize yardım edeceklerdir."

"Ben de sana yardım etmek istiyorum," dedi Lizzie.

"Sen mi?" Lucy çok şaşırmış ve duygulanmıştı. "Ama sen bana nasıl yardım edebilirsin ki, Lizzie'ciğim?"

Lizzie sırıttı. "Ben de *hemen hemen* dünyaca ünlü Lucy Parsons kadar iyi bir terzi sayılırım."

Lucy'nin yüzünde bir rahatlama belirdi. "İlik açmakta benden ustasın. Hatta sana astar işini de verebilirim. Ama, Lizzie, buna nasıl zaman ayırabilirsin ki?"

"Pazarları var, sonra akşamları da bir iki saat boşum."

"Senin şu anda bile kendine ayıracak zamanın yok. Daha çok pikniğe ve sosyal toplantılara gitmelisin. Bana teyel yaparak koca bulamazsın."

"Zamanı gelince o da olur. Acelem yok. Şimdi önemli olan sana bir katkıda bulunmak."

"Günün birinde çocuğun olsun istemez misin?" diye Lucy, gökten düşercesine sordu.

"Şimdi bu konuyu neden açtın?"

"Ben çocuk sahibi olmak istiyorum. Albert da. Ama bir üçüncü kişi gelmeden sofrada iki kişilik yemek olacağından

emin olmalıyız." Sesi bir fısıltıya dönüştü. "Dükkân için bir neden daha işte..."

Lizzie'nin gözleri heyecanla parladı. "İyi ya, hemen işe koyulmalıyız öyleyse. Ben, Kinzie Sokağı'nda oturan dul Arnstein'la yakınlaşmayı düşünmüştüm. O yaşta gözleri artık iyi görmüyor, kocası da iyi para bıraktı."

"Namuslu işe namuslu bedel isteyeceğiz. Asla kazık atmayacağız." Lucy bir kalabalık önünde konuşuyor gibiydi.

Onun bu ciddiyeti Lizzie'yi her nasılsa neşelendirmişti. "Sen kendi adına konuş," dedi. "Ben parça başı işler için senden alışılmış olandan fazlasını isteyeceğim. Ne de olsa bir *zenci* için çalışan bir beyaz olacağım. Hiç duyulmamış bir şey bu!"

Lucy bir an şaşırdı, sonra kahkahayı bastı.

CHICAGO
Eylül 1879

Albert güleç bir yüzle bira kupasını kaldırarak, "Şerefe içmek istiyorum," dedi. "Daha doğrusu, zamanımız ve paramız yeterse pek çok şeyin şerefine."

Spies ve Fielden'le, çeşitli ırklardan müşterisi olan popüler Kuzey Yakası meyhanesi Mackins'de oturuyorlardı. Arkada çalınan piyanonun konuşmalarını kesmemesi için girişe yakın, pencere önünde bir masa seçmişlerdi. Pencere ilan posterleriyle öylesine kaplıydı ki, saksıdaki çiçekler biraz ışık alsınlar diye odanın *içine* döndürülmüştü. Masalarının tam karşısında Mackins'in ünlü maun barı, altında ayak dayayacak pirinç borusuyla odanın bir ucundan diğerine kadar uzanmaktaydı.

"Evet, en azından şu an kutlayacak çok şey var," dedi.

"Spies... bu akşam o Alman kötümserliğini bırakacaksın!" diyen Albert, kadehini Spies'ınkiyle tokuşturdu.

Fielden'in gözleri sevinçle parlıyordu. Parsons'a eğilerek, "Ben ayrıcalığımı kullanmak istiyorum," dedi. "Bu topluluğun en yaşlısı olarak kadehimi ilk kez ben kaldıracağım. Bu şerefi bana vermelisin."

"Ama benim kadehim havada bile," diye kadehini kaldırdı Parsons.

Fielden de kendi kadehini kaldırarak, "Öyleyse orada dursun," dedi. Spies da kadehini kaldırdı.

"Son zamanların en büyük olayına içelim," dedi Fielden. "Albert Richard Parsons'ın doğumuna! Dünya gözünü dört açsın, yeni bir Parsons kuşağı yeni bir ajitatör kuşağı demektir!"

Üç adam, "Albert Jr." diye bağırarak içtiler. Spies, Albert Jr.'ın yeni kurulan Sosyalist İşçi Partisi'ne kaydolup kaydolmadığını sordu. "Yoksa sen ve Lucy hâlâ Anglosakson Emeğin Şövalyeleri'yle birlikte misiniz?" dedi.

"Albert Jr. kolay kolay herhangi bir gruba girmeyecek," diye karşılık verdi Albert, diğerlerini şaşırtan bir ciddiyetle.

Albert'ın bu ani ses değişikliğine şaşıran Fielden, komik havayı devam ettirmeye çalıştı. "Yani, oğlan sırt mı çevirdi?" diye sahte bir dehşetle sordu. "Düşünün hele... iki haftalık ve şimdiden kapitalistlerin safına geçmiş."

"Gayet mantıklı," dedi Spies. "Çocuk düzenli olarak yemek istiyor."

Parsons, "Dostlarım, doğrusunu isterseniz, Albert Jr.'ın çocuk ya da yetişkin, pek seçeneği olmayacak," dedi.

"Bilmece gibi konuşuyorsun," dedi Spies.

"Pekâlâ, sadede geleyim öyleyse. Albert Jr. hastanede 'zenci bebek' olarak kaydedildi. Tahmin edebileceğiniz gibi, bu durumda doğru dürüst bir okula girmesi bile çok güç olacak."

Masaya tam bir sessizlik çöktü. Parsons gerilimi hafifletmenin kendisine düştüğünü biliyordu. "Abartıyorum elbet-

te. *Her* kapı yüzüne kapanacak değil. Bu aydınlanma günlerinde bir garson olmayı umabileceğini duydum. Ünlü Palmer Oteli bile birkaç zenci hademe alıyormuş... ara sokak kapısından otele girmeleri o kadar da önemli değil sanırım."

"Lucy ne yapıyor?" diye sordu Fielden. Konu üzerinde Lucy'yle eski dalaşmasından dolayı huzursuzdu.

"Zenci bir bebek doğurduğu için mi, yoksa onu öyle kaydettikleri için mi?" Albert gergin bir gülümsemeyle baktı arkadaşlarının yüzüne. "Lucy *kendini* 'zenci' olarak kaydettirmiyor. Oğluna bu yaftayı koymayacağını tahmin edersiniz. Oğlanın teni annesininki gibi, esmer, bronz... Ama..." Albert sözünü kesti; aklı diline yetişmişti.

"Albert Jr. hakkında bu kadar konuşma yeter," dedi. "Güzel ve sağlıklı bir bebek ve ikimiz de çok mutluyuz." Daha fazla tartışmayı önlemek için kadehini kaldırdı. "Ben de Sam Fielden'in yeni atlı arabasına içiyorum. Sonunda kendi işinin sahibi bir taşçı ustası oldu!"

"Ve arabacılar sendikasının lideri!" diyen Spies da kadehini kaldırdı.

Ondan sonra yakın zamanlardaki talihli olayların hepsine kadeh kaldırıldı: Lucy'nin Çalışan Kadınlar Sendikası'nın kurulmasına yardım ederken terzihanesinde mütevazı ölçüde de olsa kâr etmesine; Emeğin Şövalyeleri'nin sayısının giderek artmasına ve Büyük Grev'in ardından kaydolan yarı vasıflı demiryolu işçilerine; yeni işçi gazetelerine ve bu arada Albert'ın yardımcı editörlüğüne getirildiği *Socialist*'e; son olarak da, yeni Sosyalist İşçi Partisi'nin artık kapanmış olan Emekçiler Partisi'nin yerini doldurmasına, zenci üye kabulüne, kadın üye kaydetme kampanyasına ve Frank Stauber'in Kent Meclisi'ne seçilmesiyle politikaya girişine...

Spies ayağa kalkıp dili biraz dolaşsa da ciddi bir tavırla Albert'ın On Beşinci Bölge'den Meclis'e aday olma girişimine kadeh kaldırdı: "Yoldaşımızı seçtirmemek, kazandığı za-

feri kabul etmemek için yoz bölge şeflerinin oy sandıklarında hile yaptığını bütün kent biliyor."

Albert gururdan yüzünün kızarmasından rahatsız olarak konuşmayı gelecek bahar seçimlerine yöneltti. O kadar aklı başında konuşuyordu ki, Fielden içtiklerinin yarısını, ağzı yerine gömleğinden içeri boşalttığını söyledi. Parsons çocukluğunun aksanıyla, "İnsaf, ortak, bu bir şey değil ki," dedi. "Texas'ta yetişmişsen bunlar doğal şeylerdir." Sonra sözde bir kürsüye çıkmış gibi yaparak, "Gelecekteki bu seçim, sendikacılığın ve politik eylemlerin el ele gittiğini kesin olarak kanıtlayacak," diyerek hıçkırdı. "... ve birlikte kendi insanımızı iktidara getirerek ve....." Albert'ın zihni aniden boşalmıştı.

"Bir son vereceğiz," dedi Fielden.

"Evet, çok doğru... bu ülkeyi bir yoksullar, dilenciler ve uşaklar ülkesine çevirmeye son vereceğiz."

Fielden'le Spies gürültülü bir alkışa başlayınca çevre masaları ürküttüler. Üçü de artık sarhoş olmaya başlamışlar, ilk birkaç kadehten sonra beş sentlik biradan on sentlik viskiye dönmüşlerdi. Onu da susuz içiyorlardı. Sadece midesi zayıf olan Spies ayran içmekteydi.

Gece sona ererken konuşmalar politikadan Spies'ın midesine döndü. "Her şeyi üstüne alınıyorsun, senin hazımsızlığının nedeni bu," dedi Fielden. "Sinirlerin aşırı uyarılmış."

"Hayır hayır," diye güldü Albert. "Annen ve kız kardeşlerinle oturduğun için. Sen kaç yaşındasın, Spies?"

"Yirmi dört."

"Tanrım! Orta yaşlı sayılırsın artık; kasıkların pes etmeden hemen evlenmelisin. Üstelik çok yakışıklısın. Seçecek o kadar çok kız varken, derdin içlerinden birini seçmektir kuşkusuz."

Spies'la sanki kendisi orada değilmiş gibi alay ederlerken, o da kendisini seven iki ağabeyin arasındaymış gibi keyifleniyordu. Fielden, "Yanılıyorsun, Parsons!" diye bağırdı.

"Spies'ın doğası evliliğin sıkıntılarını kaldıramayacak kadar *hassas*. Bana bak!" Göğsünü yumrukladı. "Öküz gibi adamım ama karımın ve çocuklarımın sevgileri sayesinde zamanından önce yaşlandım. Bak oğlum, büyük sözü dinle ve hep bekâr kal. Sen entelektüel bir insansın, zamanını okumaya falan ayırmak zorundasın."

"'Hassas', öyle mi? Şaka diye buna derim işte!" Albert güldü. "Bu adam kötünün ta kendisi! O namussuz Lehr-und-Wehr Verein'a katıldı ve silahlı başkaldırıya inanıyor!" *Chicago Tribune*'de okudum."

Spies kendini toplamış görünmeye gayret ederek, "Ayıldığın zaman sana bir kere daha anlatırım," dedi. "Siz yerli Amerikalılar çok *kalın* kafalısınız. Verein, silahlı mücadeleyi işçi davasına bir ihanet olarak görür ve... sınıf savaşını reddeder..."

"Ama lüks Remington ve Springfield tüfekleriyle talim yapmaktan vazgeçmez," diye sözünü kesti Albert. "Ve o tüfekler hiç de ucuz değildir. Paranın doğruca Karl Marx ile Almanya'daki çetesinden geldiğine iddiaya girerim."

"Karl Marx Londra'da yaşıyor," diye sırıttı Spies.

"Aynı şey," dedi Parsons, hepsinin pek komik buldukları gürültülü bir hıçkırıkla. Yakındaki masaları susturarak, "Bu ülkeyi yıkanlar hep yabancılar," diye bağırdı. "Kıyılarımıza akın akın gelen bu pis anarşistler!"

Gömleğinden aşağı salyaları akan Fielden, "Ya o üniformalar!" dedi. "Praire Caddesi hanımları bile süslerine Verein üyeleri kadar para harcamıyorlar."

"Bizim paramız balolardan, pikniklerden ve gönüllü bağışlardan geliyor," dedi Spies.

"Tanrım, bu hâlâ cümle kurabiliyor!" dedi Albert. "İçtiği ayrandan olmalı."

Spies güldü. "Anlaşılan bu gece...." İskemlesini itip kalktı.

"Nereye gidiyorsun?" diye gürledi Fielden. "Daha kraliçenin şerefine kadeh kaldırmadım. Uriah Stephens'ın şerefine de!"

"İkisi de seni bağışlarlar," dedi Spies. Masanın öteki yanına geçip Albert ile Fielden'in kalkmalarına yardım etti, sonra üçü birlikte sendeleyerek kapıya doğru yürüdüler.

CHICAGO
Ekim 1879

Parsons, Richard Andrews'un *Chicago Tribune*'deki odasında onun karşısına otururken, "Anlaştığımız gibi size sadece yarım saat ayırabilirim," dedi.

"Bu kadarı yeter de artar bile, Bay Parsons. Geldiğiniz için teşekkür ederim." Andrews'un sesinin samimiyetsizliği, özenli kibarlığını yalanlıyordu. İlk başta randevu istediğinde Albert kabul etmek istememiş, ama Spies bu riski göze almaları gerektiğini söylemişti: "Sadece yarım gerçekler gazeteye girse, bu bile bir ilerleme sayılır. Ayrıca, sen de o rezil *Times*'da çalışmıştın. Belki Andrews da gizli bir sempatizan olabilir."

Andrews, Paris Komünü'nün sekizinci yıldönümünü kutlamak için büyük Sergi Sarayı'nda yapılacak Sosyalist İşçi

Partisi'nin toplantısıyla ilgileniyordu. Toplantı daha şimdiden gazetelerde Milli Muhafızların çağrılmasını isteyen başyazıları başlatmıştı. Ancak Andrews, konuya Albert'ın 'kapitalizme karşı mücadele'de giderek artan rolünü dile getirerek konuya dolambaçlı yoldan yaklaştı.

Albert bunu duymazdan gelerek genel bir cevap verdi. "Ben işçi sınıfının ekonomik ve politik yollar aracılığıyla birleşmesinin önemine inanırım. İşçi sendikalarını örgütlemek ve Sosyalist İşçi Partisi adaylarını seçmek aynı amaca varmanın iki yoludur."

"O zaman Paul Grottkau'nun en azından *Der Vorbote*'de açıkladığı görüşlerini kabul etmiyorsunuz." Bilgisinin derinliğinin Albert'ı şaşırtmasını bekleyen Andrews'un yüzü kendini beğenmişçesine kızardı.

"Bizim iç tartışmalarımızı ve yayınlarımızı dikkatle izlediğinizi görüyorum," dedi Albert.

"Evet, rakiplerimizi yakından izlemeliyiz," diye kıs kıs güldü Andrews.

Adamın bu havalara girmesine sıkılan Albert, konuştukları konulardan uzaklaşmamaya karar verdi.

"Paul Grottkau bilgili bir insandır," dedi. "Kendisine büyük saygım vardır. Pek çok konuda, özellikle de işçi sendikalarının güçlendirilmesinin önemi konusunda onunla hemfikiriz."

Elinde bir sinek öldüreceğiyle, sinir bozucu hayvanın vuruş mesafesine konmasını bekler gibi duran Andrews'un cevabı gecikmedi. "Ama Grottkau ekonomik eylemin politik eylemden önce gelmesinde ısrar ediyor. Bunu Kent Meclisi'nde bir üyelik için harcadığınız enerjiyle nasıl bağdaştırıyorsunuz?"

Albert sakinliğini korumaya çalışarak, "Chicago'nun işsizlerini 'serseri asalaklar' diye niteleyen *Tribune* yetkililerini, sizin, ailelerini beslemeye çalışan insanlara duyduğunuz *aşikar* sempatinizle bağdaştırabildiğiniz gibi."

Andrews'un yüzünün kızardığını gören Albert, ele geçirdiği üstünlüğü kaybetmek istemeyerek hemen devam etti.

"Ortak bir davada birleşen insanların bütün görüşleri ortak değildir. Ayrıca sizin Grottkau'nun konumunun inceliğini anlamadığınız anlaşılıyor. O politik eyleme karşı değil, ama politik eylemin tek başına işçi sınıfını ekonomik kölelikten kurtaramayacağını söylüyor. Sağlam bir sendikal mücadele temeline dayandığı zaman politik eylemin yararlı olabileceğini söylüyor. Gördüğünüz gibi, Grottkau'yla birbirimizden o kadar da farklı değiliz. Ve kimbilir? Gelecek bizi daha da yaklaştırabilir –özellikle de yönetici sınıf değişimi seçim sandığında gerçekleştirmeye yönelik yasal çabalarımızı hile ve tehditle önlemeye devam ettikçe."

Albert öyle hızlı konuşmuştu ki, Andrews kendini o yeni çıkan bir metreden fazla çaplı bisikletlerle yayaları tehdit eden çılgın bisikletlilerden birinin kurbanı gibi hissediyordu. Basit bir soruyla geriledi: "Bu bir daha belediyede bir göreve aday olacağınız anlamına mı yoksa olmayacağınız anlamına mı geliyor?"

"Geçen yıl bir hileye maruz kaldığımdan, zamanımı başkalarının adaylığını desteklemeye ayıracağım ve bunu da çoğunlukla *Socialist*'te yazarak yapacağım."

"Ah evet, yardımcı editör olduğunuzu duymuştum. Henüz söz konusu olan o küçük gazeteyi görmüş değilim. Etnik yayınlardan biri mi?"

Albert gözünü bile kırpmadı. "*Socialist*, Sosyalist İşçi Partisi'nin İngilizce'deki organıdır. İngilizce etnik bir dil olduğuna göre, bizimkine de etnik bir yayın denilebilir. Ancak amacımız, bütün işçileri bir tek siyasal parti altında toplamaktır."

Bütün işçi gazetelerinin çok az bir destekle varlıklarını sürdürdüğünü çok iyi bilen Andrews, "Herhalde epeyce geniş bir abone kitleniz vardır," dedi.

"Sürekli büyüyoruz." Albert âdeta tehdit edercesine bir heyecanla konuşmuştu.

Andrews yılmış değildi. "Bu yıl sizi diğerlerinden fazla ilgilendiren bir adaylık var mı?"

"Belediye Başkanlığı yarışı elbette."

Andrews gerçekten şaşırmış göründü. "Sosyalist İşçi Partisi o makama da aday göstermeye mi kararlı yani? Şimdiye kadar belediye meclisinden daha üst bir makama aday göstermemiştiniz."

"Dünyada yükselmeye hazırız artık."

"Sosyalist İşçi Partisi'nin adayı kim olacak? Siz mi?"

"Dediğim gibi, benim bu seçimde katkım yazılarımla olacak. Beni başkanlığa aday göstermek için bir öneri vardı gerçi, ama..."

"... Sosyalist İşçi Partisi Başkanlığı'na mı? Ama Phillip Van Patten henüz..."

"Hayır, Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı'na."

Andrews'un soluğu kesildi. Tepkisi o kadar komikti ki, Albert gülmemek için kendini güç tuttu. Masum bir tavırla, "Bunu neden bu kadar şaşırtıcı buldunuz?" diye sordu.

"Ama, efendim, yani... bu anlamsız..." Dizginleri elden kaçırdığı için çılgına dönen Andrews kekeliyordu.

"Reddettim tabii."

"Tahmin ederim." Andrews başını şiddetle salladı, sanki her şey yerli yerine oturmuştu.

"Çok gencim."

"Efendim?" Andrews yine şaşkına dönmüştü.

"Anayasa. Başkanlığa aday olmak için otuz beş yaşında olmak gerek. Daha dört yıl var, yani. Ama 1884'te yaş şartı yerine gelmiş olacak."

Andrews iskemlesini deviren bir öfkeyle yerinden fırladı. "Bayım, sanırım otuz dakikamız doldu."

"Haklısınız." Albert de ayağa kalktı. "Havadan sudan konuşunca vakit ne kadar çabuk geçiyor, değil mi? İhtiyacınız olan her şeyi öğrenmişsinizdir sanırım."

"Gereğinden fazlasını," dedi Andrews.

Albert, "Bir gün gelecek işçi sınıfından biri bu devletin başına *geçecek*," dedi. "Yani, işçi sınıfı, o gün gelmeden önce devlete olan inancını kaybetmezse."

Sonra dönüp dışarı çıktı.

Andrews'un yazısı iki gün sonra *Tribune*'de yayınlandı. Manşet şöyleydi: "ANARŞİST PARSONS YAPILACAK SOSYALİST İŞÇİ PARTİSİ TOPLANTISINDA 1884'TE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ BAŞKANLIĞINA ADAYLIĞINI KOYACAĞINI AÇIKLAYACAK."

CHICAGO
Kasım 1879

Spies kararlı adımlarla elli kişilik grubunun önüne geçti; bu, onların sıraya girip saflarını sıklaştırmaları için bir işaretti. Grup, Lehr-und-Wehr Verein'ın Sergi Sarayı'na yapacağı yürüyüşte asayişi sağlayacak gruplardan sadece birisiydi. Hâlâ günışığı varken yürüyüş yolunda düzeni sağlama planlarını son bir kere gözden geçirmek üzere, Ogden Grove piknik alanında toplanmışlardı. Üyeler arasında Spies serbestçe dolaşıyor, kimiyle İngilizce kimiyle Almanca konuşuyor, gözleri heyecanla parlayarak hepsini bir düzene sokmaya çalışıyordu. Kimi zaman aristokrata benzese (hatta bir aristokrat gibi davransa) bile, Parsons gibi Spies da, her türlü kalabalıkta ve çeşitli kökenlere sahip insanlar arasında gayet rahattı.

Spies gelecek ay yirmi beşine gireceği halde, daha yaşlı bir insanın otoriter görünüşüne sahipti ve insanlar kolaylıkla onun emri altına giriyorlardı. Bu doğal otoritesi kısmen fiziki yapısından kaynaklanıyordu. Almanya'nın ortaçağ şatoları kalıntılarıyla dolu dağlık bir bölgesi olan Landeck'teki çocukluk günlerinde bir orman korucusu olan babasının yürüyüşlerine katıldığı gibi, sık sık da tek başına yasak keşiflere çıkardı. En sevdiği yıkıntı olan Wildeck Şatosu'nun kayalık arazisinde dolaşır, yılanlardan ve yarasalardan korkmaz, en yüksek tepeye çıkıp, verimli vadilere ve köylere bakarken mutluluktan kendinden geçerdi. Sadece bir kere korkmuştu; eski bir işkence aletine rastlayıp, aletin paslanmış sivri uçlarının insan kanıyla kaplı olduğunu hayal ettiğinde. Yetişkinliğinde bu korkuyu felsefeye dönüştürmüş, ortaçağ şövalyelerinin barbarlıkları ile polisin copunun verdiği ıstırap arasında paralellikler kurmuştu.

Bugün Ogden Grove'da Spies'ın grubu, onun doğal karizmasını daha da arttırıyordu. LWV tören üniformasını giymişti: püsküllü pamuklu ceket, kış rüzgârından korunmak için kalın siyah pantolon (pantolonlar yazları beyazdı), mavi keten gömlek, göğüs üzerinde açık renkli çaprazlama bir kuşak ve siyah Sheridan şapkası. Pek az LWV üyesi bu giysiye verecek paraya sahipti ve adamlarının çoğunun resmi giysiye yakın bir şeyler bulabilmesi için bol miktarda bağış toplanmıştı. Çoğunda gömlek yerine eprimiş fanilalar vardı ve Sprigfield veya Remington yerine eski namludan dolma tüfekler taşıyorlardı. Bohemya Keskin Nişancıları'nın gri tören üniformalarının da hayranları olmasına rağmen, çeşitli işçi milislerinin en iyi teçhizatlısı LWV'ydi.

Spies ve adamları kendilerine verilen sorumluluktan gurur duyuyorlardı. Uyanmış bir işçi sınıfının potansiyel gücünü göstermek üzere tasarlanmış ve uzun zamandır beklenen Sergi Sarayı toplantısı, kentin yoksul mahallelerini yüreklendirip, daha varlıklı mahallelerinin ödünü patlatmıştı. *Tribu-*

ne, mülk sahibi unsurlar adına, toplantıya katılacakları, 'varoşların süprüntüleri, en seçkin hırsızlar ve kadın ahlâksızlığının en kötü örnekleri' diye nitelemişti.

Ogden Grove piknik alanı, sıradan bir cumartesi günü binlerce işçiyle dolar, işçiler burada yemek, dans ve eğlence için çeşitli barakalara uğrayıp vakit geçirirlerdi. Bugün ise neredeyse boştu. Alanın müdavimlerinden çoğu, Sosyalist İşçi Partisi'nin, yürüyüşü oluşturacak her işçi sendikası ve örgütüne belirlediği toplanma noktalarına gitmişlerdi.

Chicago'nun Kuzey Yakası'nda Thalia Salonu'nda, Zep'in Birahanesi'nde, Greif'ın Yerinde, Neff'te ve Batı On İkinci Sokak'taki İşçi Salonu gibi daha küçük yerlerde ve pek çok köşebaşı ile boş arsada haftalardır provalar yapılmaktaydı. Geceler boyunca küçük büyük ayrıntılar uzun uzun tartışılmıştı: bir pankarta yazılacaklar, seçilen bir konuşmacının onaylanması ya da reddedilmesi, bir örgütün yürüyüş kolundaki yeri, kaç meşaleye ihtiyaç olacağı, silah taşıyıp taşımamak gibi bir sürü konu tek tek ele alınmıştı.

Ogden Grove'da o gün açık olan birkaç yerden biri de, Stuttgart'taki kraliyet mahzenlerinin 1873 Riesling'iyle ünlü şarapçıydı. Alana gelen LWV üyelerinin çoğu, soluğu önce orada alıyorlardı. Ancak Spies buna hemen bir son verdi. Sakin ama sert bir sesle, "Her türlü içki yasaktır," dedi. "Bize çok önemli bir görev verildi ve ona sadık kalmalıyız. Zihinlerimiz açık olmalı." Spies'a bir iki şaka yollu küfür savrulduysa da, adamlar kahve, tereyağlı bademli çörek ve tatlı mayalı ekmek olan Topfkuchen verilen ikinci çadıra yollandılar.

LWV ve diğer işçi milisleri silahları boş olarak yürüyeceklerdi. Kentin ileri gelen işadamlarından oluşan Yurttaşlar Derneği bunu sağlayabilmişti. Büyük Grev sırasında gösterilen militanlıktan korkan ve Sergi Sarayı toplantısının 'Chicago'da tehlikeli bir komünist ayaklanması ihtimali' doğurduğuna inanan dernek, eyalet yasama meclisine, silahlı işçi gruplarını yasaklayan bir yasa çıkarması için baskı yapmıştı.

Sosyalist İşçi Partisi yönetimi, militarist gösterinin doğru olup olmadığı konusunda bölünmüştü. Van Patten gerçek niyetleri ne olursa olsun silahlı işçi grupları görüntüsünün halkı korkutacağını ve Sosyalist İşçi Partisi'nin devrim yapacağı propagandasını doğrulayacağını iddia ederek tartışmayı kazanmıştı. Ancak Van Patten'in boş silah taşınmasını bile yasaklamasına rağmen, partinin militan Chicago kesimi emre uymayı reddetmiş ve Sosyalist İşçi Partisi'nde genişlemeye devam edecek bir çatlak açılmıştı.

Öğleden sonra saat tam beşte, Spies'ın LWV birliği Ogden Grove'dan çıkarak, Bohemya Keskin Nişancıları, İrlanda İşçi Muhafızları, Jagerverein ve diğer LWV gruplarıyla buluşmaya gitti. Hep birlikte beş yüzden fazla kişilik on birlik oluşturmuşlardı. İşçi sendikası bayrakları, kızıl bayraklar ve Amerikan bayraklarıyla birlikte dalgalanıyordu. Aileler yürüyen akrabalarına sokağın iki yanından alkışlarla eşlik ediyorlar, Jagerverein'ın iki mızıka takımı halkı coşturuyordu. Milisler çiftlik çalışanlarından fabrika işçilerine, sandıkçılara, fırıncılara ve arabacılara kadar çeşitli etnik ve işçi gruplarını temsil etmekteydiler.

Yürüyüş kolunda milislerin arkasında, Paris Komünü'nün son günlerinin canlandırıldığı, kırmızı kalsiyum ışıklarıyla aydınlatılmış tablolar gelmekteydi. Bunlardan en ilginci, Mobilya İşçileri ve Demir Dökümcüler Sendikası'nın ortaklaşa hazırladığı tabloydu: Temsili devlet uşakları General Jeroslas Dombrowsky'yi vuruyorlar ve o da yaralı bir halde, özgürlük savaşçılarının kolları arasına düşüyordu.

Fielden arabacılar sendikasıyla yürüyordu. Spies'ı görünce saflarından ayrılıp birbirlerini kucakladılar. Fielden'in, Spies'ı, yanında yürüyen adama tanıştırması için ancak birkaç saniyesi vardı. Adamın adı George Engel'di: Fielden'in bir yıl kadar önce Albert'a tanıştırdığı o etkileyici kişi. Ancak konuşmaya vakit yoktu; yürüyüş tekrar başlamış ve her biri kendi birliklerine dönmüşlerdi.

Yürüyüş kolunun sayısı artıp da göl kıyısına doğru uzanmaya başladığında hava kararmıştı. Artık bu insan kuyruğu kıyı boyunca, yürüdükçe sallanan bir meşaleler dizisiydi. Katılanlar o kadar artmıştı ki, Sergi Sarayı yolu çok geçmeden bir insan deniziyle kaplandı. Konuşmacılardan biri olan Albert, Lizzie ve Lucy'yle (Lucy'nin kucağında, battaniyelere sarınmış Albert Jr. vardı) salondaydı. Dev binanın ikinci katından büyük kalabalığı seyrediyorlardı.

"Hayallerimin çok ötesinde bir şey!" dedi, soluğu kesilmiş olan Lucy.

Gözleri heyecanla parıldayan Albert, âdeta fısıldarcasına, "Gerçekten akıllara durgunluk verici," dedi. "İnsanlık uyanıyor."

Lizzie ise kalabalıktan bazılarının ayaklar altında ezilmesinden korkuyordu.

"Merak etme, bak!" dedi Lucy. Dışarısını gösterdi. "Gayet düzenli. İtişen kakışan yok. Sabırla içeri girmeyi bekliyorlar."

"Peki ama hepsi içeri nasıl sığacaklar?" diye sordu Lizzie.

"Hepsi giremeyecek. Orada belki de 40 binden fazla insan var. Bu bina bile o kadarını alamaz. Ancak kimse gitmeyecek ve kimseye bir zarar gelmeyecek. Bunu biliyorum. İnsanlar torunlarına, bu görkemli olayın bir parçası olduklarını söylemek istiyorlar; çalışan insanların sayılarının ve gücünün farkına vardıkları bugünün. İçeri girip de konuşmaları dinlemek olayın en önemsiz kısmı. Ben artık platforma gidip programın aksayıp aksamadığını öğreneyim. Unutmayın, ilk sıralarda size yer ayrıldı."

Albert önce kadınları kucakladı, sonra da oğlunu öpüp gitti.

Spies'ın Verein birimi şimdi 'Marseillaise'i çalmakta olan bandoların hemen arkasındaydı. Kalabalık da marşı heyecanla okuyarak binanın büyük salonuna girmeye başlamıştı. Sergi Sarayı'nın içi duvardan duvara bayraklar ve pankart-

larla süslenmişti. En büyük pankartta da 'ÖZGÜRLÜK ŞAFAĞININ BÜYÜK YILDÖNÜMÜ: PARİS, 1871' yazıyordu. Bir saate kalmadan, platform dahil salonda iğne atacak yer kalmamıştı ve dışarıda da bunun iki katı bir kalabalık vardı.

Milis gruplarının bir talim gösterisi yapmaları planlanmıştı, ancak kalabalığın artması üzerine hepsi silah çatıp güvenlik sağlamak üzere tedbir almaya başladılar. Konuşmalar arasında planlanan akrobasi ve dans gösterileri de yersizlikten iptal edilmek zorunda kalınmıştı. Bu kalabalıkta konuşmaların büyük salonun dışından duyulması da pek mümkün görünmüyordu.

Saat sekiz buçuk olmuş, resmi programın başlaması yarım saat gecikmişti. Düzenleme komitesi, sahneye toplanarak W.B. Creech ve John McAuliffe gibi denenmiş kişileri kürsüye çıkarma kararı verdiler. Creech çoğunlukla büyük işçi toplantılarında açılış şarkısı veya şiiri okuyan gezici bir ozandı. Bu gece de, ta balkonlara kadar yükselen gür sesiyle en son bestesini okumaya başladı:

Gelin dostlar, katılın aramıza,
Asla pişman olmayacaksınız,
Biz sokacağız bu düzeni
Sosyalist yola.

Creech, şarkısının sonunda alkışlandı ve o da halkı birkgösterişli reveransla selamladı. O yerine dönmeden, John McAuliffe koşar adımlarla sahneye çıktı. McAuliffe, Sosyalist İşçi Partisi adayı olarak Kongre seçimlerine katılıyordu. Az sonra gür sesi kalabalığın üzerinde yankılanmaktaydı: "Bağıralım, gürleyelim, kasırgalar gibi eselim oy sandığı başında ve böylece, barışçı yoldan ama büyük bir yüreklilikle zaferimizi kazanıp bunun keyfini çıkaralım, *ya da bunun neden böyle olmadığını bilelim!* İşçi kardeşlerim, özünüze sadık kalın, düşmanı terk edin; seçimi izleyen sabah Emeğin güneşi bütün görkemiyle doğacaktır!"

Lucy ile Lizzie sahneye çok yakın oturduklarından McAuliffe'in sesi bir yankı odasında çınlıyormuş gibi geliyordu kulaklarına. 'Görkemiyle doğacaktır!' dediği anda, Lucy, Albert Jr.'ı neredeyse düşürecek bir telaşla Lizzie'ye vererek, sanki yıldırım çarpmış gibi ayağa fırladı. Kollarını başı üzerine kaldırıp iki yana sallayarak, "Yaşa! Yaşa!" diye bağırdı McAuliffe'in yüzüne doğru. Sesi o kadar güçlüydü ki, McAuliffe o gürültüye rağmen onu duydu ve kadına dönerek bir öpücük gönderdi.

Lucy, hüngür hüngür ağlayan çocuğu susturmaya çalışan Lizzie'ye dönerek, "Gelecek yıl!" diye bağırdı. "Gelecek yıl o sahnede bir kadın olacak ve o kadın ben olabilirim!"

Toplantı ertesi güne kadar devam etti. Ertesi gün Pazar'dı. Ailelerden çoğu arazide kamp kurmuşlardı; erkekler yiyecek, battaniye ve diğer gerekli malzemeleri taşımak için sürekli kente gidip geliyorlardı. Ticaret Odası ve Borsa'dan resmi şikayetler alan polis, halkı binadan çıkarmaya çalıştıysa da, çoğu, yerlerinden kıpırdamadı bile. Ya sert parke döşeme üzerine uzanıp birkaç saat dinlendiler ya da sabaha kadar konuştular.

Albert'ın konuşma sırası geldiğinde kalabalık iyice azalmıştı; Lizzie ile Lucy de bebeğin ishal olması üzerine sabah erkenden gitmek zorunda kalmışlardı. Geri kalan binlerce kişi o kadar çok ruhsuz konuşma dinlemişlerdi ki, tekrarlanan sözcükler beyinlerine işlemiyordu bile. Yorgunluk ve düş kırıklığı artık güne hakim olmaya başlamıştı.

Albert, Chicago işçi sınıfının 1879'da istediklerinin, Alman işçilerinin 1848'de, Fransız işçilerinin de 1871'de istediklerinden farksız olduğunu söyleyerek başladı konuşmasına: "Kitlelerin kendi çalışma ve beceriyle yarattıkları uygarlıktan pay almalarını sağlayacak bir cumhuriyet." Bu sözlerin yarattığı alkış dalgası, Albert'ı, seçim politikası lehinde bir konuya getirdi. Ancak konuşmanın içeriğinin tabanca ve tüfekten oy sandığına kayması, sinirleri törpülenmiş, gözleri

mahmurlaşmış kalabalığın hiç hoşuna gitmemişti. Temsili de olsa cesur atışlar beklenmekteydi. Kalabalığın huzursuzluğu Albert'ın moralini bozmuş, kafasını karıştırmıştı. İleri sürdüğü taktiği, sesi kadar bezgin gösteren bir tonda, "Oy sandığı ilk çaremiz olarak kalmalıdır," dedi. Daha sonra, "Bugünkü koşullarda, ordu mülkiyet sahibi sınıfın emrindeyken, grevler ne kazanılabilir ne de kalıcı bir değişiklik sağlar," deyince hafif alkışlar da yuhalamalara dönüştü.

Yuhalamalar karşısında Albert'ın sinirleri artık iyice bozulmuştu. Daha önce böyle bir şeyle karşılaşmış değildi. Popüler bir konuşmacı, kalabalıkların hoşuna giden denenmiş biri olarak hep alkışlara alışmıştı. Enerjisinin aniden boşaldığını hissedince konuşmasını şu sözlerle sona erdirdi: "Tekrar ediyorum, çözüm bağımsız politik eylemdir. Toplumsal programımızı yasama yoluyla gerçekleştirmek için kendi temsilcilerimizi seçmeliyiz. Ve sözümü bitirirken vurgulamak istiyorum ki, o program -düşmanlarımızın iddia ettikleri gibi- mülkiyeti kaldırma ya da eşitlemeye yönelik komünist çağrısı değildir. Daha çok kamu araçları mülkiyetinin devlete geçmesi ve insanlar aç gezerken ülkenin zenginliğinin birkaç kişinin ceplerine aktarılmasına son vermeye yönelik sosyalist taleplerdir."

Albert tek tük alkışlar arasında neredeyse sendeleyerek, hatta dengesini kaybedip düşme tehlikesi geçirerek podyumdan indi ve kalabalığın arasında kayboldu.

* * *

Albert eve döndüğünde, iki gece uyumamış ve ağzına da pek bir şey koymamış olduğu için hâlâ çok şaşkındı; teselli ve dinlenmeden başka bir şey düşündüğü yoktu. Ancak Lucy, bunların ikisini de veremeyecek kadar kavgacı bir ruh halindeydi.

"Ne bekliyordun yani? Kalabalığın havasını yanlış anladın, onlar da sana haddini bildirdiler. Bir haftadır seni uyar-

maya çalıştım! Ama sen her zamanki gibi beni dinlemeyi reddettin."

"Sen ne diyorsun, Tanrı aşkına? Ben senin fikirlerine herkesinkinden çok önem veririm ve hemen her zaman sözünü tutmuşumdur. Şimdi bu haksızlık neden?" Albert çaresizliğinden neredeyse ağlayacaktı.

"Seçim politikasıymış! Oy sandığıymış!" Ellerini beline dayamış olan Lucy, daracık oturma odalarında ileri geri yürümeye başladı. "İktidara sahip olanların bunu barışçı yollardan ellerinden çıkarmayacaklarını neden anlamıyorsun? Senin oy sandıklarını sahte oylarla doldururlar. Senin oylarını geçersiz ilan ederler. Sen ve Spies oy sandığıyla 'barışçı değişim' konusunu yaşlı kadınlar gibi yineleyip duruyorsunuz. Spies hiç olmazsa bir tüfek satın aldı..."

"Sence ben de öyle mi yapmalıyım?" Albert öfkelenmişti. "Gidip birkaç kişiyi öldürmemi istersin belki de?"

"Belki," dedi Lucy, gayet sakin bir tavırla.

"Aman ne iyi... şiddetin Büyük Grev'de bize getirdiği o şahane sonuçlar gibi... sonunda herkes köle konumuna indirildi..."

"Köleden köleye fark var," dedi Lucy. "Elli yıl önce onlardan birinin adı Nat Turner'dı."

"Nat Turner'ı ben de senin kadar biliyorum!" diye bağırdı Albert. "Ve sonunun ne olduğunu da biliyorum. Darağacında can verdi ve isyanı başarısız oldu."

Lucy öfkeyle iyice sertleşti. "Senin başarısızlık ölçütüne göre belki. Ama kendi halkının yüreğinde Nat Turner, hâlâ yaşayan bir esin kaynağıdır."

Sonra döndü, "Bebeğe bakmalıyım," diyerek öteki, odaya geçti.

CHICAGO
Aralık 1879

Lucy telaşlı adımlarla Albert'ın önünde gidip geliyordu. "Ben yazmak istiyorum. Lizzie de istiyor."

Bir bildirimde bulunuyordu, yoksa tartışma açmak istiyor değildi. "Ve hemen başlamaya kararlıyım. Terzihane ile Albert Jr.'a bakmak arasında zaten bütün gün evdeyim."

Albert, Lucy'nin bu sert ses tonuna şaşırmışsa da, sakin olmaya çalışıyordu. "İyi ama buna nasıl vakit bulacaksın?"

"Senin, Spies'ın ve Grottkau ile Van Patten'in -bütün diğer erkeklerin- vakit bulduğunuz gibi. Yeteri kadar uyumayarak. Yemekleri ayakta yiyerek. Gününü hızlı geçirerek. Eşini ancak geceleri başın yastığa değdiğinde görerek. Bunu neden soruyorsun ki? Benim senden beceriksiz ya da daha az enerjik olduğumu mu sanıyorsun?"

Albert yerinden kalkıp karısını kucakladı. "Sevgilim, sende bizim hepimizin toplamından daha fazla enerji vardır. Ayrıca, ben de bu işi yapmanı istiyorum. Gayet güçlü fikirlerin var ve bunların da duyulması gerek."

"Lizzie'nin de."

"Lizzie senin kadar güçlü konuşamadığından tutumu pek belli olmuyor."

"Ben onu anlıyorum. Biz sürekli konuşuyoruz. Hem de kumaşlar ve dikiş hakkında değil."

Albert güldü. Şakayla, "İkinizin de en büyük amacınızın bir dikiş derneği kurmak olduğunu sanıyordum," dedi.

Ancak Lucy bundan hiç hoşlanmamıştı. "Frank Hirth'ü, yazılarımızı *The Socialist*'te yayınlaması için ikna etmeni istiyorum. Ve yazılarımızın karşısında para istiyoruz."

Albert bu kez gerçekten şaşırmıştı. "Lucy, ben sadece onun yardımcısıyım! Editör odur, son kararı o verir!"

Büyük bir patlamanın habercisi olan kızarıklık Lucy'nin boynundan yükselmeye başlayınca, Albert hemen yelkenleri suya indirdi. "Frank bana danışıyor elbette. Ama sana sadece bu fikri ona aktaracağım sözünü verebilirim."

"Yarın."

"Yarın... ne?"

"Hirth'le yarın konuş."

"Eğer o kadar süre dikkatini çekebilirsem konuşurum."

"Albert!"

"Tamam tamam. Söz veriyorum. Ben senin basına yazmanı *istiyorum*. Senden ve yeteneğinden kuşku duymadığımı bilirsin." Albert'ın çaresizliğini gören Lucy yumuşadı.

"Biliyorum," dedi sakinleşmiş bir sesle. "Ve kocam olduğun için ne kadar talihli olduğumu da biliyorum. Sergi Sarayı konuşmanda katır gibi inatçılık etmiş olsan bile." Albert karşılık vermemeyi yeğledi.

Lucy, "Çoğu erkek, kadınları toplumsal sorunlarla ilgilendikleri takdirde sinir hastalığına tutulduklarını sanırlar," di-

ye devam etti. "Ben sana sahip olduğum için çok şanslıyım." Erkeğin yanağını okşayarak kolunu beline doladı.

Albert hafifçe gerileyerek, "Bunu duyduğuma sevindim," dedi. "Son zamanlarda bana karşı hep kızgın gibisin de."

"Ben aslında kendime kızıp, acısını senden çıkarıyorum. Katkıda bulunacak çok şeyim var, ama bunu yapacak yolum yok."

"Sana söz veriyorum, bir yolunu bulacağız." Albert kadının itirafından çok duygulanmıştı. "Eğer Hirth kabul etmezse, yazılarını *Arbeiter-Zeitung*'a götürürüz. Gazetenin, Sergi Sarayı'nda topladığı beş bin doların bir kısmını Spies'ı işe almak için kullanabileceğini söylemiş miydim? İdareci olarak."

"Şanslı adam! Geçimini sağlamak için koltuklara kıtık doldurmaktan kurtulmasına sevinecektir."

"Söylentiyi duyduğunu ona söyleme. Kesin bir teklif almadı daha. Ben önce Hirth'le konuşurum."

"Yarın."

"Yarın." Birbirlerine bakıp mutlulukla gülümsediler.

"Şimdi bana bir şey söyle," dedi Albert. "Bunu ciddi bir soru olarak soruyorum. Ne yazmak istiyorsun? Konuların ne?"

"Birinci konum reformcuların bencillikleri olacak. Bence erkek dostlarımızın çoğu, davadan çok kendi ünlerini düşünüyorlar."

"Herhalde hepimizde az da olsa kişisel bir hırs vardır."

"Ben *seni* kast etmemiştim, Tanrı aşkına. Sen tanıdığım en alçakgönüllü erkeksin. Ama seninle Bay Philip Van Patten arasında çok büyük bir fark var."

"Sahi mi? Ondan hoşlandığını sanıyordum."

"Hoşlanıyorum. Ama adamın en çok istediği şey Sosyalist İşçi Partisi'nin başkanı olarak kalmak. Bunu sağlamak için ilkelerinden ödün verebilir."

"Ona karşı çok sert davranıyorsun. Van Patten de bir insan, hepsi bu. Hepimiz gazetelerde kendi adımızı görmek isteriz."

Lucy birden katılaştı. "*Ben* istemem. Lucy Parsons'tan kişi olarak söz edilmemesi umurumda bile değil. Yazılarımda kendimden söz etmeye hiç niyetim yok. Böyle bir şey yapmayı reddediyorum.

"Vay vay," diye muzip bir tavır takındı Albert. "Bir azizeyle yaşadığımı bilmiyordum."

"Benimle alay etme."

"Pekâlâ. O zaman sana gerçekten ne düşündüğümü söyleyeceğim. Bence sen çok hırslı bir kadınsın." Albert böylesine açık konuşmasına kendisi de şaşmıştı. "Dahası, bunda herhangi bir kötülük yok. Ben hırsı doğuştan gelen bir özellik olarak kabul ederim. Önemli olan onu nasıl kullanacağın, hangi dava uğruna, nereye varmak için."

"Ben hırslı olmadığımı asla söylemedim." Lucy kozları eline geçirdiğini düşünüyordu. "Sadece kendimi öne çıkarmak için, kişisel ün kazanmak için bir şey yapmayacağımı söyledim. Kibir düşmanlarımızın birincisi, en yakını ve en aşağılığıdır."

Bir anlık sessizlik oldu. Lucy'nin namuslu, âdeta törensel açıklamasıyla karşı karşıya kalan Albert, aklından geçenleri söylemeye karar verdi. "Ne düşünüyorum, biliyor musun sevgili Lucy?"

"Öğrenmek için sabırsızlanıyorum."

"Sende birinci sınıf bir devrimci fanatik yapısı var."

"Haklı olduğunu umarım. Çok geç başladım çünkü."

"Ayrıca, sana yetişemezsem ne olacağını da merak ediyorum doğrusu."

"Seni kapı dışarı ederim, ne olacak ki!" Lucy'nin gülümsemesi konuşmayı şakayla bitirmeyi kabul ettiğini gösteriyordu. "Hem zaten yazacağım ilk şey de bu olacak."

"Beni kapı dışarı etmek mi?"

"Bencillik –seni namussuz!" Lucy şakayla kocasının koluna bir şaplak indirdi.

"Ya ikinci konun? İçimde bir ses senin şimdiye kadar onlarca konu hazırladığını söylüyor."

"İkinci konum, kadın hizmetçilerin yarı köleliği hakkında olacak. Kibar Praire Caddesi hanımlarının hizmetçilerini on altı saat çalıştırmaları ve sonra, haftada ne kadar çay içip şeker kullandıklarının kaydını tutmaları hakkında. Çalışan Kadınlar Sendikası'nın, şikayetlerini iletebilecekleri bir yer olduğunu daha çok kadının bilmesini istiyorum. Yazı, ÇKS'nin bahardaki toplantısında söylediklerimin bir özeti olacak."

"John McAuliffe'in tepkisine ne kadar şaştığımızı hatırlıyor musun?"

"Sosyalist İşçi Partisi'ni Chicago'da sadece beş kadın üyesi olduğu için kınamakta haklıydı."

"Eh, ama parti hiç olmazsa kadınların oy hakkını destekledi."

"Ama uygulanması için kılını bile kıpırdatmadı. Sosyalist İşçi Partisi bir sonraki platformunda kadınlara oy hakkını ele almazsa, kadınlar partiye yardımı kesmelidirler."

"En saçma olan da McAuliffe'in, kadınların Sosyalist İşçi Partisi'nden bir erkekle *dans etmeyi* bile reddetmeleri çağrısı olmuştu. Bundan sonra ne isteyecek? Birlikte yatmayı reddetmelerini mi?"

Lucy'nin gözleri kasıldı. "Beni yine sinirlendirme. Tam da uygarca bir konuşmaya başlamışken..."

"Beni yatağımdan uzaklaştırmaya kalktığın anda..."

"Evet, ne yaparmışsın bakalım?"

"O anda Sosyalist İşçi Partisi'nden istifa ederim."

"Sevgili kocam benim!" Lucy erkeği kucakladı, sonra birden kollarını gevşetti. "Üçüncü yazım, doğrudan doğruya sana yönelecek."

"Ben ne yaptım şimdi?"

"Seçim politikası konusunda yanıldığını kabul etmiyorsun. Son sonuçlar sana bir şey öğretmedi mi?"

"Sosyalist İşçi Partisi, Belediye Başkanlığı için 12 bin oy aldı: toplam oyların yüzde yirmisi, Carter Harrison'a kazandıran oyların neredeyse yarısı."

"Ya kazanmış olsaydınız? Göreviniz rıhtımlara ve çiftçi pazarlarına ruhsat vermek olacaktı!"

Albert'a bir günde bu kadar tartışma yetmişti, ancak yüzündeki asık ifade Lucy'ye sözsüz zaferi sunuyor gibiydi. "Bu günlerde boş vaktimin tümünü sekiz saatlik çalışma günü hareketine ayırıyorum," dedi. "Pek çok şeyi yeniden düşünmeye başladım."

"Ben onları düşündüm bile. Asıl mücadele ekonomiktir, politik değil."

"Teşekkür ederim, Karl Marx."

"Bir şey değil. İstediğin zaman öğüt vermeye hazırım. Bu da senin 'yeniden düşünme' sürecini hızlandırabilir." Lucy meydan okurcasına gülümsedi. "Bana yardımcı olan şey Lizzie'nin -senin sakin ve 'güçsüz' Lizzie'nin- Mirabeau'dan gösterdiği bir deyiş oldu: 'Gülyağı püskürterek dünyada reform yapamazsın.'"

ALBERT R. PARSONS'IN GÜNLÜĞÜ

17 Ocak 1880

Bugünlerde kendimi uzun zamandır olmadığı kadar sıkıntılı hissediyorum. Sosyalist İşçi Partisi güç kaybettikçe birbirine düşman gruplara bölünüyor. Havada iflah olmaz bir inatçılık var. Dört bir yandaki kaskatı esneksizlik beni çok huzursuz ediyor. Bunu genellikle hayal kırıklığına bağlıyorum; umutlarımız kırılınca içine girdiğimiz çaresizliğin acısını en yakınlarımızdakilerden çıkarmaya çalışıyoruz. Çok fazla sözü edilen 'refaha dönüş'ün bunda bir rolü olduğuna inanıyorum. Gazeteler koşullardaki düzelmeyi abartıyorlar, ama gerçekten iyi bir zamanda yaşıyoruz. Çiftçiler yine iyi ürün kaldırıyorlar, demiryolu inşaatları büyük ölçüde geniş-

ledi, bazı fabrikalar yine açıldı, işçiye talep arttı ve bazı yerlerde ücretler arttı.

Ancak bu sözde refah çok yavan bir çorba ve bir sonraki pazar manipülasyonu başlayınca hemen suya dönüşecek. Bu yılki yukarı gidişten, çoğunlukla Jay Gould ve onun gibi büyük spekülatörler kârlı çıkacaklar. Ticaret dengesinin dönüşü, Kongre'nin gelir vergisini kaldırması ve altın standartına dönmesi, faizlerin inip borsanın yükselmesiyle keyiflerine diyecek yok. Bizim gibi yaşamak için çalışan ve bir varlığı olmayanlar açısından 'refah', haftada en fazla iki dolar artış anlamına geldi ki, onun da iş güvencesi yok.

Konferans vermeye ya da bir işçi sendikası toplantısında konuşmaya gittiğimde insanlara bunu anlatmaya çalışıyorum. Dinleyicilerimin sayısı yarıya düştü ve onlar da tepkilerinde hiç ateşli değiller. İşçilerin büyük kısmı 'sistemin' sağlamlığını kanıtladığını düşünüyorlar sanırım. Sanki geçen on yılın dehşetinin anısı belleklerinden silinmiş gibi. Belki de insanlar -zenci köleler veya fabrika köleleri- ancak böyle ayakta kalabiliyorlar: ıstıraplarını unutuyorlar, ya da kendi kendilerine, onların kendi suçları olduğunu ve hiçbir şey yapılamayacağını (ve onun yanısıra da, cennetin zevklerinin kendilerini beklediğini ve sonunda herşeyin iyiye dönüşeceğini) söylüyorlar. Vaaz kürsüsü ile basın, kesinlikle plütokratlarla birlikte kutsal kitabın 'yoksullar her zaman yanında olacaklar' mesajını iletmekte. Bu, Tanrı'nın iradesi. Ne kadar da uygun ama. İnsanların gözlerini örten örtü ve bacaklarındaki katılık sadece çaresizlik zamanlarında çekilip alınıyor herhalde.

Politika ve sendikacılığa karşı ilginin azalması beni umutsuzluğa itiyor. Sosyalist İşçi Partisi'ne katılmış olan pek az insan da, şimdi, partiyi terk etmeye kararlı görünüyor. Partinin son zamanlardaki yüksek umutları karşısında lider kadrosunun düş kırıklığı anlaşılır bir şey. Ayrıca, iktidarı ellerinde tutanların bize karşı sağır olmaları da bunu arttırıyor. Ör-

neğin, geçen hafta Chicago Sekiz Saatlik Çalışma Birliği beni işçi reformcuları konferansı için delege olarak başkent Washington'a gönderdi. Orada hükümetten 1868 yılında çıkarılan sekiz saatlik iş yasasının neden işletilmediğini, ama Washington'un demiryolu baronlarının isteklerine uygun bir yasa çıkarmak için neden bu kadar bastırdığının hükümetten sorulmasını öngören bir taslak sundum. Konferans taslağımı destekledi ve ben Washington'da tam bir hafta kalarak Kongre'de olayı gündeme getirmek üzere lobi faaliyetleri yürüttüm. Ancak değil bir eylem, kimseden şu kadarcık anlayış bile görmedim. Belki de bu, beni, sorunlarımızı politikanın çözebileceği umudumdan vazgeçirtir artık. Ama o umut ısrarla içimde kalmaya devam ediyor. Yine de, daha ne kadar?

18 Ocak

Spies, Sosyalist İşçi Partisi içindeki, gün geçtikçe derinleşen bölünmeyi tartışmak için arkadaşları acil bir toplantıya çağırdı. Üye sayısı azaldıkça kin de artıyor. Grottkau politik eylemden önce, güçlü bir sendikal hareketin kurulmasında ısrar ediyor. Spies, işçi milislerinin polis zulmüne karşı mutlak bir gereklilik olduğunu söylüyor. Van Patten ikisini de, Sosyalist İşçi Partisi'ni yolundan saptırmakla suçladı; o, partinin sadece siyasal eylem üzerine odaklanmasında ısrar ediyor. Spies bana Van Patten'ın, görüşlerinde ısrar ettikleri takdirde onu ve diğerlerini partiden atmakla tehdit ettiğini söyledi. Ne kadar da yanlış bir yolda! Uzun zamanda oluşmuş bağları nasıl da tehlikeye atıyor!

19 Ocak

Dünkü toplantıda *Arbeiter-Zeitung*'un kurulmasında yardımları olan Oscar Neebe adlı bir maya satıcısı, Van Patten'ın

görüşlerini açık açık eleştirdi. Neebe'le daha önce karşılaşmamıştım ve sendikacılığa olan güçlü bağı beni çok etkiledi. Ancak toplantıya katılanların bazıları, Van Patten'a karşı dişe diş mücadeleye girmeyi reddettiğimden bana kuşkuyla bakıyorlar sanırım. Aynı amaçları paylaşan kişilerin, birbirlerini kötülemeden de farklı fikirler savunabileceklerini asla anlatamayacağım galiba.

5 Şubat

Lucy'yle gurur duyuyorum. O ve Lizzie erkeklerin politika dünyasında öne çıktılar, seslerini her gün biraz daha duyuruyorlar. Çeşitli işçi gazetelerinde çıkan yazıları olumlu tepkiler alıyor. Onun ve Lizzie'nin ne kadar akıllı olduklarını bilirdim ama itiraf etmeliyim ki, yazılarının bu kadar canlı tartışmalarla dolu olacağını düşünmemiştim. Lizzie'nin iyi bir eğitim görmüş ve ayrıca özgür düşünen bir aile çevresinde yetişme avantajına sahip olmasına karşılık, Lucy adına kaygılanıyordum. Ancak Lucy hemen öne geçti. Kadınların sıkıntıları konusunda aklına geleni söylemekten çekinmiyor. Geçen gün şöyle yazıyordu: "Daha az ücret alan, biraz daha fazla çalıştırılan, şikayet şansı daha az olan kadınlar, aslında kölelerin köleleridir."

15 Şubat

Lucy yeni ortaya çıkan ve federal hükümetin çıkardığı paranın tek geçerli para sayılmasını isteyen Greenback Partisi'nin sermaye ile emek arasında 'doğal bir uyum' olduğunu söylemesi üzerine, çok şiddetli bir eleştiri yazısı yazdı. "Bu, hırsız ile soyguncu arasında doğal bir uyum olduğunu söylemekten farksızdır," diyordu. Amerikalı işçilerin çoğuna, zenginler için iyi olanın tüm ülke için iyi olduğu öğretilmiştir. Ancak mülkiyet sahibi sınıf sadece kendi çıkarını düşü-

nür ve 'uyum'u, işçinin kendine zorlanan koşulları sessizce kabul etmesi olarak tanımlar. Ve bunlar ne koşullardır! Bugünlerde hangi işçi gazetesini elinize alsanız, tıbbi bakıma paraları olmadığı için veremden ölen annelerle, onların açlıktan ölen çocuklarına, ya da beş parasız kalan İç Savaş gazilerine hiç yardım eli uzatılmadığını okursunuz.

18 Şubat

Lucy bana Lizzie'nin biriyle flört ettiğini söyledi. Meğer adam yakınlarda bir Sosyalist İşçi Partisi toplantısında tanışıp çok tuttuğum biri olan William T. Holmes'muş! Fielden gibi o da İngiltere doğumlu, ama beş yaşındayken ailesiyle buraya gelmiş. Babası sakat kalınca mecburen okulu bırakmış. Sandık fabrikalarında bıçkıcılık yapmış, şimdilerde kendi kendine steno öğrendiği için stenograf olarak çalışıyormuş. Hikâyesi saflarımızdaki pek çok insanınkinden farksız: okuyup araştırmayla geçirilecek bir hayatı olması gereken yetenekli bir insanın, doğal yeteneklerini kullanamaması.

Holmes otuz yaşında, Lizzie'den bir, benden üç yaş küçük. Sakin, alçakgönüllü, huyları Lizzie'ye benzeyen bir adam: ikisi de barışçı, doğuştan arabulucu, cömert insanlar. Benzer huyların mutlu bir evliliğin garantisi olmayacağına inanan biri olmama rağmen (zaten mutlu bir evliliği ne garanti edebilir ki?) birbirlerine çok uyduklarına inanıyorum. Lucy ile bana bakın: birimiz delifişek, diğerimiz serinkanlı mizaçlara sahibiz. Uzaktan bakılınca bundan daha uyumsuz bir çift olabilir mi? Ama benim (onunkine kıyasla) sakinliğim onun çılgın enerjisini frenliyor, onun tutkusu da benim serinkanlılığımı ateşlendiriyor.

Lucy, Lizzie ve Holmes konusunda dilimi tutmam için bana yemin ettirdi. Evlilik için şimdilik bir planları yok ve mahremiyetlerini korumak istiyorlar. Lizzie adına çok sevindim. O kadar iyi bir insan ve bu mutluluğu o kadar çok hak ediyor ki!

Günlüğüme iki aydan fazla ara verdim. Lucy'yle taşınmak zorunda kaldık. Pek çok talihsiz gibi evimizden atılmış değiliz. Gerçi sadece biraz daha geniş bir yer bulsak iyi olur diye düşündük. Albert Jr. ilk adımlarını atmaya başladı ve bu daracık yerde orasını burasını vurup yara bere içinde kalıyor. Ayrıca, Lucy yine hamile ve bu kış doğurmadan önce yeni dairemize yerleşmek istedik. Benim artan aylığım ve Lucy'nin terzihanesi sayesinde biraz daha fazla para kazandığımızdan, daha büyük bir yer için bundan iyi bir fırsat olamaz diye düşündük.

Önce Chicago'nun güneyinde yeni yapılan dört odalı altı yüz dolarlık evlerden birini satın almayı denedik. Texas günlerimizin o geniş alanlarına ve yeşilliklerine ikimiz de hâlâ özlem duyuyoruz sanırım. Ancak sonra, bu kent gürültüsünün artık bizim tempomuz olduğuna ve kent dışına çıkmanın bizi dostlarımızla politik çalışmalarımızdan uzaklaştıracağına karar verdik. Lucy bir gün gülerek, "Cebimizde sadece yetmiş beş dolar varken, hiçbir inşaat kooperatifi ya da kredi kuruluşu, ünlü fanatikler Lucy ve Albert Parsons'a tek kuruş ödemezler," dedi. "Ayrıca içimden bir ses, o villaların beyaz mal sahiplerinin aralarında, şey, nasıl desem, esmer bir teni hoş karşılamayacaklarını söylüyor. Hele herkes ev sahibi olana kadar hiç kimsenin ev sahibi olmamasını savunan bir kadını."

Yine de Sam Fielden sayesinde çok geçmeden şansımız açıldı. Bize bazı arkadaşlarının California'ya taşınmak üzere olduklarını, Grand Sokağı'nda boşalttıkları üç odalı dairenin kirasının bizimkinden ayda sadece birkaç dolar fazla olduğunu söyledi. Dahası, bina sadece iki blok ileride olduğundan, Lucy yine dükkânına çok yakın olacaktı.

Daireyi almak için yapmamız gereken tek şey mal sahibine küçük bir 'hediye' vermekti. Mal sahibine ve karısına pahalı (on dolarlık) renkli bir taşbaskısı aldık. Fielden, çiftin 'ince' -yani, küçük burjuva- zevkleri olduğunu söyledi ve

Robert L. Newman'ın iğrenç *Blue-Fringed Gentians*'ını almamızı önerdi. Kromo dükkânında Lucy'nin gözlerinde bir kıvılcım çaktı ve Currier ve Ives'ın, zencileri sorumsuz geri zekâlılar gibi tasvir eden *Darktown* adlı taşbaskısını almamızın daha iyi olacağını söyledi. "Bu onları şaşkına çevirecektir," dedi. *"Bayan Parsons bizimle mi alay ediyor, kendisiyle mi?* Bu en azından bizim önümüzde, ırk konusunda çenelerini kapatacaktır." Sonunda bir kere olsun işi sağlama bağladık ve Lucy'nin hemen *Kadın Cinsel Organı Şeklinde Menekşeler* diye adlandırdığı Newman'ı aldık.

Taşınma günü tam bir karabasandı. Bütün Chicago taşınmak için Nisan'ın 10'unu beklemiş gibiydi. İki blok öteye gitmek, yolda düşürülen kayıp eşyaları aramak (kimi hiç bulunmadı, kimiyse bir daha onarılamayacak şekilde parçalandı) ve eşyalarımızı boşaltıp üç kat yukarı taşımak bütün günümüzü almıştı. Ama her neyse, artık yerleşmeye başladık ve bu kadar geniş bir mekânda çok mutluyuz. Yeni evimizi kutlamak için oturma odasına iki adet elden düşme koltuk, bir orta masası ve çam tahtasından bir kitaplık aldık.

Şimdiye kadar çoğu Spies'ın armağanı olan kitaplarımız odaların köşelerinde yığılmış halde duruyordu. Spies bizim isteğimiz üzerine eğitimimizi, daha doğrusu eğitimsizliğimizi ele aldı ve -çoğunlukla büyük güçlüklerle olduğunu itiraf etmeliyim- biz de çeşitli Avrupalı sosyal düşünürleri okumaya başladık. Bilgimin artmasına sevinmekle birlikte, sanki bir şeyler öğrendikçe köklerimden biraz daha uzaklaşıyormuşum gibi bir üzüntü hissettiğimi de söylemem gerekir. Asla gerçek bir Texas delikanlısı olamamıştım ama, şimdi, Yüksek Avrupa kültürü sayesinde, artık öyle biri hiç değilim. Ester Teyze'min ne kadar sevineceğini düşünerek kendimi avutuyorum. Parmağını yüzüme doğru sallayarak, "Okul kitaplarına baksan iyi olur, yoksa tam bir cahil olacaksın," derdi herhalde.

Bizi en çok çeken, o güne kadar adlarını bile duymadığımız anarşist yazarlar oldu, özellikle de Proudhon ve Prens Kropot-

kin. Onların yazdıkları bize yeni ufuklar, hatta insan doğasına yeni bir bakışın yolunu açtılar. Parası ve gücü olanların, kendi acımasız yöntemlerini haklı göstermek için, bencilliğin ve saldırganlığın, en yeteneklinin (bu da onlar oluyor) ödülleri aldığı bir yarış olarak tanımladıkları hayat yasasının bir parçası olduğunu iddia etmeleri, işlerine geliyor elbette. Kropotkin, evrimin insanlar arasında vahşi bir rekabetten çok işbirliğine dayandığını söylüyor. Bizim toplumsal yaratıklar olduğumuzu; birbirimizle uyum ve bağlılık aradığımızı iddia ediyor: Devlet ve Kilise gibi zorla kabul ettirilen diğer otorite kurumları bizim doğal karşılıklı yardım eğilimimize müdahaledir. Geleceğin özgür toplumunun temeli gönüllü işbirliğine dayanacaktır. Bu soylu bir düş... Tanrım, ben taşınma gününü yazarken felsefenin ağına takılmış, nereye gidiyorum böyle!

Ne diyordum? Ha, aldığımız yeni eşyaları anlatıyordum. Kitaplıkla liste tamamlandı sanırım. Ev sahibinin, rafları dantel kâğıdıyla kaplama, 'kumaşlarımızı yağlı pomatlardan korumak için' koltuklara kılıf geçirme ve bir düzine vazoya evde yapılma kâğıt çiçekler yerleştirme 'önerileri'ne kulak asmadık. Adam onun 'kendi moda görüşüm' diye nitelediği öğütlere uymadığımız için bize biraz kızdı, ama biz de o kadar güçlükle kazandığımız parayı böyle saçma şeylere harcayacak değildik. Dairemiz mobilya açısından pek zengin değilse de, Fielden'ın 'ev sahibinin küçük burjuva modası merdivenleri tırmanıyor" diye yorum yapmasına izin verecek kadar dolmaya başladı. Lucy'yle benim böyle bir burjuva hastalığına yakalanma tehlikesiyle karşılaştığımızı hiç sanmıyorum. İkimiz de mala pek önem vermiyoruz. Belki de fazla eşyamız olmadığından. Ama o konuda püriten de değiliz. Çevrede birkaç güzel parça olmasının ruhu beslediğine inanırım ben. Yine de insanın mekânını moda olan süprüntülerle doldurması ruhu mahveder.

Yeni dairenin keşfedebildiğimiz tek kusuru, polis müdürlüğünün apartmanımızın tam önüne bir alarm kutusu yerleş-

tirmiş olması. Bu, kentin her tarafına polis 'çağrı sistemi'nin bir parçası olarak yerleştirdiği iki metre yüksekliğinde ve bir metre eninde, çam tahtası kulübelerinden biri oluyor. Her birinin içinde bir telefon ve göstergesi on bir seçenekten birine çevrilebilen bir kadran var: 'ayaklanma,' 'hırsızlık,' 'cinayet' falan gibi. Kulübeler telgraf direkleri vasıtasıyla karakola bağlı; alarm çaldığı zaman bir araba ile iki polis olay yerine koşuyorlar. Alarm kutusunun anahtarı kimde dersiniz? 'Muteber yurttaşlar'da. Polisin tanımına göre yani. Bu da anahtarların sıradan yurttaşlardan çok bölge şefleri ve onların uşaklarının elinde olacağı demek. Kimse Lucy'yle beni önermediği gibi, mahallede tanıdığımız birine de teklif edilmedi.

Telefonun velespit gibi, bir gecede ortadan kalkacak o dünya harikalarından biri olacağını sandığımı itiraf etmeliyim. Ancak alet, orman yangını gibi yayılıyor. Dün gazetede New Haven kentinin iki yıl içinde bir santral kuracak kadar abone bulduğunu okudum. (Ancak makalede santral memuru olarak alınan delikanlıların telefon edenlere çok kaba davrandıkları için yerlerine 'alo kızları' alınacağı da yazıyordu.) Chicago'da telefon henüz zenginlerin bir oyuncağı; bin tane bile yok –telefondan söz ediyorum, zenginlerden değil.

1 Haziran

Yeni dairemizde kendimizi artık yuvamızda hissetmeye başladık. Aslında aynı mahallede olduğumuzdan, gece gündüz kulaklarımızı sağır eden o alarm kutusu dışında pek bir uyum zorluğu da yoktu. Artık tüm dikkatimizi birkaç hafta sonra başlayacak olan Greenback toplantısına veriyoruz. Sosyalist İşçi Partisi'ni temsil edecek olanlarımız, gerçek sosyalist kazanımları içeren bir taslak sunmaya kararlıyız; aksi takdirde herhangi bir birleşmeyi düşünmüyoruz. Ancak çeşitli kaynaklardan aldığımız haberlere göre Greenback'çiler, sulandı-

rılmış bir 'daha iyi çalışma koşulları' platformunu destekleyeceklermiş. Spies onların, ekonomik sistemimizin yanlışlıkları üzerinde durmayan ve bu nedenle yoksullara hiçbir yararı dokunmayacak güvenilmez ucuz para politikasına güvenen, 'anavatan yurtseverleri' olduğunu söylüyor. Bu da enflasyon doğurur ve ülkenin çiftçileri gıda maddeleri fiyatlarının artmasını dört gözle bekliyorlar. Ancak enflasyon halen midelerine doğru dürüst bir şey girmeyen kent işçisine ne yarar sağlar ki? Toplantının neler getireceğini göreceğiz....

10 Haziran

Büyük haber! Spies, *Arbeiter-Zeitung*'un müdürü seçildi ve yakında editörü olmasının istenmesi de büyük ihtimal! Gazete kötü yönetim yüzünden iflasın eşiğine gelmişti. Spies gazeteyi kurtarmakla -ki bunu yapacağına eminim- bizim hareketimiz adına önemli bir kürsüyü de kurtarmış olacak. Zaten çok az işçi gazetemiz var ve bunların içinde kalıcı güçleri olanlar daha da az. O kadar umut bağladığımız ve Lucy ile Lizzie gibi kadın yazarlara kucak açan *The Socialist* çoktan battı ve şu anda, İngilizce konuşan sosyalistlerin bir tek gazeteleri bile yok.

20 Haziran

Neyse ki sonu iyi biten çok feci iki gün geçirdik. Albert Jr.'un Cuma günü aniden ateşi çıktı. Lucy çocuğa bizim denenmiş ev yapımı ilacımızdan verdi ve ateşi düştü. Ancak bu geçici bir çareymiş; birkaç saat sonra ateşi yine yükseldi, çocuk yutkunma güçlüğü çekmeye başladı, boynundaki bezler şişti. O küçücük boğazından çıkan sesler çok ürkütücüydü. Lucy'yle çılgına döndük. Bütün parasız insanlar gibi evde kalmanın genelde yaşama şansını daha çok arttırdığını bilmemize rağmen, hastaneye götürmekten başka çare bulamadık.

Çocuğu hemen Merkezi Ücretsiz Dispanser'e götürdük. Dr. John Zeigler adında bir hekimin eline düşmemiz bizim açımızdan büyük talih oldu. Doktor çocuğa difteri teşhisi koydu ve bize boğazında oluşan 'zar tabakası'nı eritmenin gerekliliğini vurguladı. Ancak bunda başarısız olursa ameliyat edip çocuğun boğazına bir tüp sokmak zorunda kalacağını da ekleyince Lucy ağlamaya başladı. Onu görünce ben de az kalsın ağlayacaktım.

Bundan sonraki yirmi dört saat çok zor geçti. Zeigler önce ıhlamur ve pepsin denedi ama bir etkisi olmadı. Sonra, demir klorür de fayda etmedi. Lucy dehşet içindeydi, hıçkırıkları koridoru çınlatıyor, kalbimi parçalıyordu. Tam umut kesmeye başlayacağımız sırada, bir doz kalomel ve cıva klorür vermeye karar verdi ve birkaç dakika sonra bebeğin boğazından çıkan o korkunç hırıltı hafifledi. Bir iki saat sonra, pis kokulu balgamsı bir madde çıkarmaya devam etmesine rağmen, artık daha rahat soluk alıyordu.

Albert Jr.'ın tehlikeli durumu geçince Dr. Zeigler bir süre yanımızda oturup bize olanları anlattı. Ve sonunda, bitkin halde dinlemek istediğimizden çok daha fazlasını duymuş olduk. Doktorumuzun en son tıbbi gelişmeleri izlemekle gurur duyduğunu ve bunu tüm ayrıntılarıyla anlatmaya kararlı olduğunu anladık. Oğlumuzu kurtardığı için kendisine öylesine minnettardık ki, sonunda bir konferansa dönüşen anlattıklarını ses çıkarmadan dinledik. En azından ben dinledim; Lucy hâlâ o kadar üzgündü ki, birkaç dakika sonra başının döndüğünü ve gidip yatacağını söyleyerek yanımızdan ayrıldı.

Dr. Zeigler yakın zamanlara kadar Almanya'da çalışmış ve Louis Pasteur adında bir Fransızın çalışmalarından çıkarılan yeni 'mikrop teorisi'ne inanmış biri. Zeigler 'mikrop teorisi'nin yakında hastalıkların açıklanması ve tedavisinde bir devrim yaratacağını söylüyor. Ancak bunun tıp mesleğinde güçlü bir direnişle karşılandığını ve pek çok doktorun eski fikirlere sıkı

sıkı bağlı olduğunu anlattı. Bunlar difteriyi Chicago ile diğer büyük kentlerin baş belası olan çürüme kokularına -'miyazma'ya- bağlıyorlarmış. Zeigler, heyecandan parlayan gözlerle miyazmanın, ne difterinin ne de başka bir sürü hastalığın nedeni olduğunu, ancak 'temiz su ve hava eksikliğiyle ve doğru dürüst bir kanalizasyon sistemi olmamasının mikroplar için ideal bir üreme alanı oluşturduğu'nu söyledi. Doktorun tutkusuna hayran kaldıysam da, o anda, korku ve rahatlama dışında bir şey hissedemeyecek kadar büyük bir badire atlatmıştık.

Ancak ertesi gün oğlumuz eve dönünce, Zeigler'in sözlerini ve özellikle de kentin, o kadar gencin canına mal olan koşulları düzeltmekte pek az şey yaptığını düşünmeye başladım. Evet, sağlık müfettişleri sürekli dolaşıyorlar ve kentin yoksul kesimlerindeki 'feci' koşullar hakkında ayrıntılı raporlar yazıyorlardı: Kent henüz gerekli havagazı bağlantılarını sağlamadığı için yağ kandillerinin yaygın kullanımı, avlulardaki suyu kirli kuyular, antika ahşap boruları 'güncelleştiren' ruhsatsız tesisatçılar, bodrum katında bir çukurdan ibaret olan pis su ve atık giderleri, On Dokuzuncu Bölge'de yerde açılmış bir deliğe boşalan 'kanalizasyon'... Bu listeyi daha da uzatabilirim.

Ama hiçbir şey yapılmıyor. Pis hava konusunda da. Kentte kurulan dernekler yıllardır, fabrikaların yüksek ısı bacaları kurmaları ya da, yetersiz kazanlara (yetersiz, çünkü bitümlü kömürden daha az kirlilik yapan -ve daha pahalı- antrasite geçmiyorlar) dumanı önleyici tertibat takmayı zorunlu kılan bir yasa çıkarılması için boşuna uğraşıyorlar. Basının ve belediyenin inanılmaz cevabı ise, suçu yoksullara yüklemek, onları 'kötü ve pasaklı alışkanlıklar'ı ve pislik içinde yaşamaya kayıtsız bir 'köylü' mantığına sahip olmakla suçlamak oluyor. Bu arada belediye, halkı hayvanlar gibi kalabalık apartmanlara doldurmaya devam ediyor (doğrusunu söylemek gerekirse, biz Texas'ta hayvanları asla bu kadar sıkışık

tutmazdık), hastalıkların arkası alınamıyor ve çocuklar ölüyorlar. Bugünkü gibi dumanlı havada, insanlar sokaklarda kayıtsızca birbirlerini itip dururken, Waco'nun o geniş mekânlarını öyle özlüyorum ki. Artık kentli olduğum kuşkusuz, ama aklımda hep Brazos'un o tertemiz rüzgârları estikçe başka bir zamana, daha özgür günlere geri dönüyorum...

Kentin sağlık sorunları zenginleri etkilemediği gibi keyiflerini de kaçırmıyor. Gazeteler 'varlıklı kişiler'in şimdi Boston İstiridye Evi'nde canlı ıstakoz yiyebildiklerini, ya da, Henrici'de Viyana mutfağının harika çeşitlerini tadabileceklerini gururla ilan ediyorlar. Büyük otellerimiz zengin müşterilerini şımartmak için rekabet halindeler. Potter Palmer, müşterilerini tren istasyonunda karşılamak ve onları, sıradan halkla temas ettirmeden otele getirmek için özel bir hat kurdu.

Neyse, bizim değerli yavrumuz kurtuldu ya. Artık ateşi falan kalmadı ve kısa zamanda kendine geldi. Bütün hastalığa tutulanlar onun kadar talihli olsalardı keşke. Bu sıkıntıların Lucy'nin hamileliğini etkileyeceğinden korkmuştum ama neyse ki pek bir sıkıntısı yok.

28 Haziran

Yeni Belediye Başkanı Carter Harrison, emniyet amirliğine, reformcu bir ünü olan William McGarigle'ı seçerek herkesi şaşırttı. Belediye Meclisi iki yıl önce Hickey'i görevinden uzaklaştırdığından beri, hep geçici beceriksizlerin (yani, büyük değil, küçük hırsızların) elindeydik. McGarigle'ın on yıllık polislik deneyimi var ve kolej bitirmiş. Eğitimin belirli bir akıl düzeyi ya da en azından bir dürüstlük demek olduğu düşüncesine hâlâ sahibim ben. Lucy ise, "Hayır, kolej öğrenimi, insanın suçlarını haklı göstermek için daha geniş bir kelime haznesi sağlamaktan bir şeye yaramaz," diyor.

3 Temmuz

Dün gece bizim evde birkaç kişi toplandık. Spies, Fielden, Lucy, Lizzie ve Spies'la benim Fielden aracılığıyla tanıştığımız o oyuncak dükkânı sahibi George Engel. Engel sakin ama ateşli biri. Bir zamanlar inandığı 'serbest oy sandığı' fikrinin bir kandırmaca ve hayal olduğunu söylüyor artık. Sanki Baş Budala benmişim gibi, bunu söylerken dik dik yüzüme baktı.

Gecenin sonunda Lizzie, Lucy'nin doğum gününü kutlamak için hazırladığı kocaman bir pastayla hepimizi şaşırttı. Lucy de herkese, yine hamile olduğunu açıkladı. Bu defa bir kız olacağını umduğunu ve adını daha şimdiden seçtiğini söyledi: Lula Eda (*çok* Güneyli bir ad). Onu yürekten kutladık ve o da mutluluğundan neredeyse ağlamak üzere olan utangaç, on iki yaşında bir kızmış gibi, öylece durdu karşımızda. Sonra yetişkin Lucy ortaya çıktı, sanki kendisine olduğundan daha yaşlıymış gibi davrandığımızı söyledi. Engel, "Peki, kaç yaşındasınız?" diye sordu. Lucy'nin yüzü kızardı. "Bu sizi hiç ilgilendirmez, bayım," dedi. Tabii, kendisi bile bunu tam olarak bilmiyor...

12 Temmuz

Greenback toplantısı sona erdi. Grubumuz nezaketle ama kesin bir şekilde bir kenarda tutuldu –hem de Van Patten'ın marifetiyle. Sosyalist İşçi Partisi artık çöküşe geçtiğinden Van Patten Greenback'lere katılarak kendini kurtarmak istemiş olmalı. Lucy'yle ben komitedeydik ama komite bizim kadınlara oy hakkı verilmesi taslağımızı görüşmeyi bile reddetti. Lucy bunun için söz almaya çalıştığında, 'usul' ve 'öncelikli sorunlar' hakkında o kadar hummalı bir tartışma vardı ki, kendisine sıra bile gelmedi.

Kırk dört Sosyalist İşçi Partisi delegesi son programı tartışmak için toplandıklarında, Lucy'yle ben, 'işçinin çalışma-

sının sonuçları üzerindeki kutsal hakkı' gibi saçma sapan bir iki deyim dışında, herhangi bir sosyalist görüş ileri sürülmediğini söyleyerek kıyameti kopardık. Ben Sosyalist İşçi Partisi'nin toplantıdan çekilerek gelecek seçime bağımsız bir adayla katılmasını resmen teklif ettim. Ama grup Van Patten'ın yanından ayrılmadı.

Şimdi ne olacak? Sosyalist İşçi Partisi'nden istifa edecek miyiz? Eğer edersek nereye gideceğiz? Spies bir süre daha sabırlı olmamızı öneriyor ve Sosyalist İşçi Partisi içindeki tartışmaların henüz sona ermediğine inanıyor.

1 Ağustos

Bütün bu karmaşanın, partilerin tökezleyip toparlanmasının, eski dostların birbirlerini suçlamasının arasında, 'bir tek büyük birlik' çağrısıyla Emeğin Şövalyeleri son uykusundan uyandı artık. Yıllardır gerçek inananların oluşturduğu gizli bir grup olarak, hep etkisiz ve yok olmanın eşiğinde debelenip duruyordu. Ama şimdi insanlar, "Hey, belki de çare onca zamandır burnumuzun dibindeydi," demeye başladılar. Belki de bize üyeden çok parti vermiş olan bütün o ince örülmüş ideolojik farklılıklarımızı bir kenara atma ve bir tek temel gerçeği vurgulayan bir bayrak altında toplanma zamanımız geldi artık. O temel gerçek de şu: Hepimiz vasıflı vasıfsız emekçileriz ve ortak zalime karşı mücadelede birleşmeliyiz.

Küçük, parçalanmış gruplar Şövalyeler'e katılmaya başladılar. Üye portresi de ağır ağır değişiyor. Şövalyeler'in çoğu bu ülke doğumlu, usta kent işçileriydi. Şimdi özellikle orta Pennsylvania'dan olmak üzere kömür madeni işçileri, hatta az da olsa tarım işçileri de katılmaya başladılar. Kadınlar da artık saflara alınıyorlar; Frances Willard, Susan B. Anthony ve Elizabeth Cady Stanton şimdi Şövalye oldular ve Philadelphia ayakkabı işçileri arasında sadece kadınlardan oluşan ilk şube kurulmak üzere. Lucy kadınlar için ayrı şube kurul-

masına karşı ve ben de onu onaylıyorum. Sadece zencilerin katıldığı şubeler olduğunu da duyduk. Özellikle de Iowa'da Ottumwa kömür madenlerinde. Emeğin Şövalyeleri çok uzun zamandır Evrensel Kardeşliğin başlıca öğesinin ırkların dayanışması olduğu inancını ilan etmekteyse de, söz ve uygulama pek uyuşmuyor.

Toplantılarına en son ne zaman katıldığımı hatırlamıyorsam da, Şövalyeler'in kuruluş ilkesine olan duygusal bağlılığımı hiç kaybetmedim: Birine verilen zarar herkese verilmiş zarardır. Bence emekçi hareketi sadece budur, ya da böyle olmalıdır. Ancak ne yazık ki, Şövalyeler yeni Büyük Usta Emekçi olarak Perence Powderly'yi seçtiler. O sadece bir reformcu, uzlaşmayı greve tercih ediyor, sınıf düşmanlığı temelinde örgütlenmek yerine, bunu öne çıkarmamaya çalışıyor.

5 Eylül

Lizzie ile Lucy'nin çok şaşırtıcı bir konuşmalarının üstüne geldim. Bir taraftan bir elbise biçerlerken, bir yandan da sperm duşları, rahim ağzına konan tampon (bunu hiç duymamıştım) ve lastik tamponlar yerine hayvan bağırsağından yapılma prezervatiflerin hangisinin daha yararlı olduğunu konuşuyorlardı! Konuyu duyar duymaz hemen oradan sıvışmaya kalkıştıysam da, Lucy oturmamı emretti. Bir kahkaha atarak, "Seni erdemlilik kumkuması," dedi. "Sen de diğerlerinden farksızsın –işi yapmaya can atarsın ama konuşmaya gelince hemen yan çizersin! Sen de Anthony Comstock kadar kötüsün!"

Ben kendimi toparlamak için zaman kazanmaya çalışarak, "Ne *işi*?" diye sordum.

"Seks tabii. O kadarını anlamışsındır diye düşünmüştüm! Lizzie'nin bazı konularda öğüde ihtiyacı var, bunu ben senden daha iyi sağlayacak durumdaysam da, senin de bir kat-

kın olabilir." Lucy çok eğleniyordu ve doğrusunu söylemek gerekirse ben de keyif almaya başlamıştım. Hiçbir Texaslı çiftlik çocuğu seks konusunda utangaç değildir; çekingen davranmayı ancak kentte öğrenir.

Yine de olayı bana anlattıklarında şaşkınlıktan az daha dilimi yutacaktım. Lizzie hamileymiş. William Holmes'tan. İkisi de birbirlerine en başından beri âşıkmışlar ama evlenmeye pek hevesli değillermiş. Lizzie daha önce Bay Swank adında biriyle evlenmiş –bu da şaşırtıcı yeni bir haberdi, ben Swank'i onun aile soyadı sanıyordum. Adam evlendikten sadece birkaç yıl sonra veremden öldüğü için evlilik fikri Lizzie'ye hoş düşünceler çağrıştırmıyormuş. Holmes ise hasta babasına karşı büyük bir sorumluluk duyuyormuş. Aile yirmi beş yıl önce İngiltere'den buraya göç etmiş ve birbirlerinden hiç ayrılmamışlar. Evlilik en azından şimdilik bir seçenek olmadığından, Lizzie ile William çocuğu aldırtmaya karar vermişler. Lucy, Lizzie'ye, "Bebek için daha sonra vaktiniz olacak," diyordu.

Lucy bana dönerek, "Bu günlerde bu işi yapacak birini bulmak bile imkânsız," dedi. "Comstock, Kongre'yi kürtaja yirmi yıl hapis cezası vermeye ikna ettiğinden beri bu operasyon çok ürkütücü oldu."

"Comstock iki yıl önce New York'taki o kürtajcıyı intihara sürükledi," dedi Lizzie. "O günden beri usta hekimler o kadar gizli çalışıyorlar ki, kimin gerçek kimin sahtekar olduğunu bilemiyorsun."

Lucy, "Bu arada bizim namuslu doktorlarımız 'aşırı heyecanlı' cinsel iştahı olan -yani, seksten zevk alan- kadınlara klitoridektomi ameliyatları yapmaktan hiç çekinmiyorlar," diye söze karıştı. "Bu konu beni çıldırtıyor. Kadınları cinsel tutkunun bir hastalık belirtisi olduğuna öyle inandırmışlar ki, zavallılar sonunda vücutlarını kestirmeye gönüllü gidiyorlar. Doktorlar orta ve üst sınıf kadınlarını kandırabilirler ama biz yoksul kadınlar neyin ne olduğunu çok iyi biliriz.

Zaten çok az zevk alacak şeyimiz var, bir de elimizden seksi alamazlar bizden! Onlara göre yoksul olmak zaten umutsuz bir hastalıktır."

Lizzie, orta sınıftan ve Amerika'ya ilk gelenlerin ailesinden olduğundan durumu fazla yakınmadan kabul ediyordu. Onun söylediğini duyduğum en hoş şeylerden biri de şuydu: "Ben bronz renkli bir Kızılderili kadar Amerikalıyım." Bütün bu olayda Lucy'nin kendisini yönetmesine izin verdiğini tahmin ediyorum. Biz konuşurken o sadece saçlarıyla oynadı ve pek bir şey söylemedi.

"Comstock ne kadar çabalarsa çabalasın bize engel olamayacak," dedi Lucy. "Gazeteler 'kesin sonuçlu Fransız kadın hapları' ilanlarıyla dolu. Ben kadın arkadaşlar arasında da soruşturdum. Çoğu en güvenilir olanının kalisaya adı verilen bir kinin türevi olduğunu ve piyasadan sorgusuz sualsiz satın alınabileceğini söyledi."

"Lucy bu sabah aldı," dedi Lizzie, çekingen bir tavırla. "Sen gelmeden az önce bir tane içtim."

Solgun ve suçlu görünüyordu. "İyi misin?" diye sordum.

Lizzie kalkıp dikişlerini toplayarak, "Herhalde," dedi. Sonra karnını okşadı. "Ama Püriten atalarım, içimde tekmeler atarak kararımı onaylamadıklarını bildiriyorlar." Bu epey yürek isteyen küçük bir şakaydı, Lucy'yle gülmeye çalıştıysak da pek beceremedik. Lizzie her geçen an biraz daha kötüleşiyor gibiydi; evine gitmesinin iyi olacağını söyledi. Lucy de ona eşlik etti.

Döndükten sonra dolu dolu gözlerle, "Zavallı Lizzie," dedi. "O da çocukları bizim kadar seviyor ve bir çocuğu olmasını istiyor."

Ben, Lucy'yi teselli etmeye çalışarak, "Vakti gelince o da olacak," dedim. "William'la daha uzun yıllar var önlerinde."

"İkimizin de aynı anda hamile kalmamız ne garip, değil mi? Sanki ikimizin bebeğine de ağlıyormuşum gibi ürkütücü bir his var içimde."

Lizzie çok kötü günler geçirdi. Kanamayı başlatan kalisaya mı, yoksa fetüsteki bir deformasyon mu oldu, bilemiyoruz. Ancak haplara başladıktan iki gün sonra şilteyi kan içinde bıraktı ve büyük sancılarla rahminden fetüs olduğunu sandığımız küçük bir kütle çıkardı. Tabii sancıları geçmediği gibi ateşi de çok yükselmişti. Lizzie'nin yanından bir an bile ayrılmayan Holmes onu hastaneye kaldırmamızda ısrar etti. Merkezi Ücretsiz Dispanser riskini göze almak istemiyorduk, ama çok daha iyi bakım sağlayan doktorlar veya dini gruplar tarafından işletilen küçük özel hastanelerden biri için yeterli parayı bulabileceğimizden de emin değildik. Yine de parayı çok çabuk toparladık; hangi arkadaşımızdan istediysek elinde avucunda olan bütün parasını çıkartıp verdi. Sam Fielden, öküzlerini karşılık göstererek kredi bile aldı.

Lizzie dini grupların işlettiği hastaneye gitmek istemedi; hekimlerin hastanelerinden ilk seçtiğimiz Garfield Park da onu kabul etmedi. Resepsiyondaki hemşire 'kadın rahatsızlıkları'yla ilgili vakalara bakmadıklarını söylediyse de, bizi tepeden tırnağa kadar süzerken, suratındaki alaycı ifade, aslında bakmadıkları kişilerin yoksullar olduğunu açıkça belli ediyordu.

Kadınlar Hastanesi'nde talihimiz yaver gitti ve sonunda oraya gitmekle iyi bir iş yapmış olduk. Hastabakıcılardan bazıları, yine de bizi görünce burun kıvırmışlardı. Biri Lizzie'nin giysilerini sanki kor tutuyormuş gibi elledi; belki de hamileliğin -ya da yoksulluğun- bulaşıcı olduğunu sanıyordu. Ancak, en azından ilk başlarda iyi davranan Michael Fenton adındaki genç bir doktor Lizzie'nin tedavisini üstlendi ve kanamasını kısa zamanda kesti. Bir iki saat sonra kızcağızın ateşi de düşmüştü.

Lizzie tehlikeyi atlatınca Dr. Fenton yatağının yanına oturdu ve "onunla ve kocasıyla bazı hassas konuları" konuşmak için izin istedi. Lizzie ile William, Fenton'ın evlilik du-

rumları hakkındaki varsayımını düzeltmeye kalkışmadan, peki dediler. Lizzie en iyi iki arkadaşının, yani bizim de odada kalmamızı istedi. "Onlardan gizlimiz saklımız yoktur ve sizin öğütlerinize gösterecekleri tepki ilerideki kararlarımızda bize çok yardımcı olacaktır," dedi. Fenton bundan hoşlanmamış görünse de, kendisi gidene kadar Lucy'yle benim konuşmamam koşuluyla yanlarında kalmanızı istemeye istemeye kabul etti. Lucy'nin kaşlarını kaldırdığını gördüm ama ağzını açmadı ve Fenton büyük bir gururla tıp eğitimini Paris'te gördüğünü, 'barbar Komüncüler o güzel kenti neredeyse yakıp yıkmadan hemen önce' okulu tamamladığını söylerken bile konuşmamayı başardı. Lizzie daha sonra o anda doktora soyadlarımızı söylemediği için talihine şükrettiğini söyledi; Parsons adını duyan iyi yürekli doktor hepimizi anında kapı dışarı edebilirdi çünkü.

Dr. Fenton fazlasıyla üstünlük taslayan bir tavırla, kendimizi gülmekten güçlükle alıkoyduğumuz saçma bir teoriyi anlatmaya başladı. Önce, anlaşıldığı kadarıyla Paris'te pek revaç gören, genel bir açıklamada bulundu: "Evlilikte mahrem ilişkiler, sadece iki taraf da zihnen gayet sakin oldukları bir zamanda yapılmalı, kan kızışmamış ve mide boş" olmalıydı. (Lucy akşam yalnız kaldığımızda, "O seksi değil, aile bütçesinin konuşulmasını tarif ediyordu," dedi.)

Fenton bundan sonra "aile olma kararı verildiğinde güçlü ve güzel çocuk yetiştirmek" için, gerçekten de garip bir reçete gösterdi. Buna göre kadın, ilişkide bulunmadan önce çok miktarda kırmızı et yemeli ve koca da sıcak banyo yaparken portakal suyu içmeliymiş. Fenton, Lizzie'nin hayatını kurtarmamış olsaydı arkadaşımızı hemen oradan kapıp götürürdük. Lizzie, "Kırmızı et bizim için biraz pahalı, ama durumumuz düzeldikçe sizin bu mükemmel fikrinizi aklımızdan çıkarmayacağız," dedi. Lucy'nin daha fazla dayanamayıp kahkahalarla güleceğinden korkuyordum. O da aynı şeyi düşün-

müş olmalı ki, odanın öteki köşesine, Fenton'la göz göze gelmeyeceği bir yere kaçtı.

Fenton ondan sonra, Lizzie'yi, bundan böyle eczanelerde ya da gezici satıcılar tarafından reklamı yapılan çocuk düşürme ilaçlarından uzak durması ve 'koruyucu' önlemlere başvurması konusunda uyardı. Tehlikeli ilaçlara olan ihtiyaç öncelikle hamileliği önlemekle ortadan kaldırılabilirdi. Fenton en çok seçilen yöntemin 'rahim dışı boşalma' olduğunu söyledi. Holmes'a bakarak, "Eğer kocanız bunu yapmayı reddederse size engelleme yöntemini salık veririm," dedi. "Bildiğiniz gibi prezervatif artık çok ucuz ve çok etkilidir."

"Size gelince, bayım..." -sözünün burasında William'a döndü- "... size çok açık bir öğüt vereceğim." (William adamın söyleyeceğini beklemeden kıpkırmızı kesildi; biz üçümüzün aksine, bu gibi mahrem konuları açıkça konuşmadığı belli oluyordu). "Kendi kendini iğdiş etmenin tehlikeleri konusunda bilimsel gerçekleri bildiğinizi tahmin ediyorum." William başını evet dercesine salladı ama doğrusunu söylemek gerekirse, üçümüz de bu terimi ilk kez duyuyorduk. Kafamızın karıştığını anlayan Fenton açıkladı: "Arıtılmış yoğun kan olan erkek menisi çok değerli olup, miktarı da çok kısıtlıdır. Mastürbasyon yoluyla aşırı boşalma, sperm ekonomisini altüst eder, hayat gücünüzü ortadan kaldırır. Size gözlerinizin kanlandığını, soluğunuzun pis koktuğunu ya da sesinizin tizleştiğini fark edip etmediğinizi sorabilir miyim?"

"Hayır, fark etmedim, efendim." William'ın yüzü o kadar kızarmıştı ki, bir damarının patlayacağından korktum.

"Bunu duyduğuma memnun oldum," dedi Fenton. "Bunlar aşırılığın ilk belirtileridir. Bunu akılda tutmanız iyi olur." İyi yürekli doktor oturduğu yerden kalkarken de, "Eh, sanırım bütün gerekli şeyleri söyledim," dedi. "Şimdi artık kararı size bırakıyorum." Hafif alaycı bir gülümsemeyle Lucy'yle benden yana baktı. "Böyle talihsiz bir olayın tekrarlanmama-

sı için sevgili dostlarınız da sizi destekleyeceklerdir." Sonra belini kırıp bir selam vererek odadan çıktı.

Lucy, hemen Lizzie'nin yatağına koşarak arkadaşını kucakladı. "Sana mahrem yerlerini küllü suyla yıkamanı söylememesine şaştım," dedi. Bu aslında pek komik bir şey olmamasına rağmen kahkahayı bastık. Sevincimiz daha çok Lizzie'nin bu felaketi atlatmış olmasındandı. Lizzie ertesi gün eve döndü. Şimdi artık ayakta ama çocuğunu kaybettiği için de üzgün. Bu deneyimin kendisini çok sarstığını söylüyor. "Ve çekingenliğime bir son verdi," diyor. Lucy, arkadaşını güldürmek için, "Umarım seks hayatına son vermemiştir," diye yorum yaptı bunun üzerine.

Ben bütün bu olay sırasında Holmes'un gayet etkileyici bir davranış sergilendiğini düşünüyorum. Lizzie'nin yatağının başından bir an bile ayrılmamıştı. Sakin, Lizzie kadar bencillikten uzak, ama çok saygılı ve sevecen bir insan. Lizzie için ideal bir eş. Bu son derece berbat koşullar altında bile, onu daha iyi tanıdığıma memnunum.

20 Eylül

Lizzie'nin iyileşmesi şerefine bütün bir gün dışarı çıkıp eğlenmeye karar verdik. Bugün doğuya dönecek olan Lizzie'nin kız kardeşi Albert Jr.'a bakmayı önerince bu fırsatı kaçırmadık.

Dördümüz dün gece oturup bugün ne yapacağımızı planladık... ve bu da bütün gecemizi aldı! Lucy ucuz müzelere gitmeyi kesinlikle reddetti. Bütün programların sahte olduğunu, ayrıca şişman insanlara ve 'Maymun Kız Krao' gibi 'hilkat garibeleri' olarak sunulan talihsizlere tahammül edemediğini söyledi.

Bu konuda hepimiz hemfikirdik, ama sonra Lizzie gülmeye başladı ve 1871 Büyük Yangını'ndan önce, küçük bir kızken teyzesinin kendisini (sonra yangında kül olan) Albay Wood'un ünlü Chicago Müzesi'ne götürdüğünü anlattı. Mü-

zedeki, özellikle dünyanın dört bir yanından getirilmiş kuşlar, sürüngenler ve böceklerin çok öğretici olduğunu söyledi. Sonra âdeta utanmış görünerek birden susunca, bize öğretici olmayan şeyleri de anlatması için ısrar ettik.

Lizzie, duraksayarak, "Parthenon'un bir benzeri vardı," dedi. "Sonra gemi modelleri ve özel bir vitrinde Daniel Boone'un tüfeği."

"Çok iyi, çok iyi," dedi Lucy. "Şimdi de *gerçekten* saçma olan şeyleri dinleyelim."

Lizzie bize bundan sonra yarım saat, Musa'yı sazlar arasından kurtaran, ama 'sonra fikir değiştirip tekrar oraya atan' Mısırlı prensesin mumyasını anlattı. Lucy kıs kıs gülerek, "Bir de 'tarih öncesi bir balina' olan Büyük Zeuglodon'un otuz metre boyundaki iskeleti vardı," diye ekledi.

"Basında iskeletin gerçek olmadığı iddia edilince Albay Wood bunu kanıtlamak amacıyla bir grup 'bilimadamı' topladı," diye devam etti Lizzie. "Ancak ne yazık ki, Albay Wood'un on yaşındaki oğlu, annesinin elinden bir an kurtulup çakısını Büyük Zeuglodon'un kaburgalarından birine batırınca, boya tabakası altındaki çam tahtası ortaya çıkmıştı."

Buna kahkahalarla güldük ve William bir bira daha açarak, 'Büyük tahta Zeuglodon'a kadeh kaldırdı. Lucy, "Ve onu açığa çıkaran on yaşındaki yaramaz oğlana!" dedi.

William'ın at yarışı düşkünü olması beni şaşırtmıştı. Günün bir kısmını Garfield Yarış Alanı'nda geçirmemizi önerdi; yarışları seyrederken kafeteryada da öğle yemeği yerdik.

Ben istediğimden daha sert çıkan bir ses tonuyla, "Bu bir spor değil, hayvanlara eziyetin başka bir çeşidi," dedim. "Eğiticiler atları döverler, yaşadıkları yerler berbattır, yemleri ise süprüntülerden ibarettir. Atlar soylu hayvanlardır, ama Garfield'daki kadar kötü muamele gördükleri başka bir yer bilmiyorum. Garfield'ın asıl sahibinin kim olduğunu biliyor musun?"

Benim bu sert tavrıma şaşıran William, kırgın bir ifadeyle başını salladı.

"Mike McDonald." Bu sözün etkisinin yerleşmesini bekledim bir an. "Evet, Kral McDonald."

Chicago'da Mike McDonald'ın kim olduğunu herkes bilirse de, ben sözümü sürdürmeye kararlıydım. "Polisle yaptığı anlaşma sayesinde artık at yarışı, zar, iskambil kâğıdı da dahil bütün kumar türlerini o kontrol ediyor. Kent Meclisi'ne kendi adamlarını doldurdu ve seçim zamanında adamları, sandık sandık dolaşıp sahte oy kullanıyorlar."

Lucy aniden, "İkiyüzlülük ediyorsun," dedi. "Chicago polisinin rüşvet yediğini bilmeyen mi var? Üstelik şans oyunları ne zaman hayatın büyük günahlarından biri oldu?"

"Çaresiz hayvanlar söz konusu olduğu zaman," dedim. "İkiyüzlülüğe gelince, az önce masum küçük müzeleri Şeytan'ın yaratıklarıymış gibi suçlayan kimdi?"

"Mike McDonald bütün Amerikan -özür dilerim, beyaz Amerikan- çocuklarına öğretilen şeyi yapıyor sadece: ne yolla olursa olsun, para kazanıyor," dedi Lucy. "O da tren istasyonunda şeker ve dergi satarak işe başladı, şimdi güzel bir taş evi var ve The Store'da puro ve konyakla krallar gibi yaşıyor. Bu klasik bir Amerikan ululü başarı hikâyesidir." Lucy beni kışkırttığını çok iyi bildiği alaycı ses tonuyla konuşuyordu.

"The Store mu?" diye sordu William. Lucy'yle beni tartışırken hiç görmediği ve karı koca arasında sosyal uyumun iyi bir ilişkinin garantisi değil de, en belirgin işareti olduğuna inanarak yetiştirildiği için, yüzü solmuştu. Tutkulu bir tartışmanın mutlu bir yuvanın can damarı olduğunu düşünen Lucy gibi bir kadına o güne kadar rastlamış değildi.

Diğer taraftan Lizzie bize çoktan alışmıştı. Benim Lucy'den çok daha sakin biri olmama rağmen, bir tartışmada en az onun kadar inatçı olabildiğimi bilirdi. Ben daha az parlardım ama muhtemelen daha geç pes ederdim. Lizzie böyle durumlarda, Lucy'yi sakinleştirmenin değil, onu yeni bir konuya itmenin tartışmayı keseceğini iyi bilirdi.

William'a dönerek, "The Store, McDonald'ın kent merkezindeki lüks kumarhanesidir," diye açıkladı. "İçinde akla gelebilecek her şey olan büyük bir evdir: zarif bir yemek salonu, bir puro mağazası, bir birahane, pahalı antika meşe mobilyalar ve her türlü iskambil ve zar oyunlarının oynandığı kumar masaları."

"İşte, yarın *oraya* gitmeliyiz!" diye, bağırdı Lucy.

Ben gülerek, "Ama kadınları içeri almıyorlar," dedim. Lucy kaşlarını çattı, ya da, dostça bir gülümsemeyle çatışmanın sona erdiğini belli etti.

Lizzie değişimi fark etmişti. Yumuşak bir kararlılıkla, "Konuyu ele alma zamanım geldi," dedi. "Ne de olsa benim iyileşmemi kutluyoruz."

Aniden bir uysallık abidesi olan Lucy, "Çok doğru," deyince, William derin bir soluk alarak rahatladı.

Lucy'nin bu uysallığının uzun sürmeyeceğini bilen Lizzie, "Michigan Caddesi'ndeki yeni panoramaya bilet alalım, sonra da gider *herkesin* sağlığına bira içeriz," dedi.

Biz de Lizzie'nin önerisine uyduk. Üstelik herkes çok keyif aldı. On yıl önce çok moda olduğunda Lucy'yle panoramaları görememiştik ve şimdi yeniden moda olmaya başladığında bütün bu gürültüyü koparan şeyin ne olduğunu öğrenmek için -üstelik elli sent gibi gayet yüksek bir bedel karşılığında- gayet iyi bir fırsat olduğunu düşündük. Beklediğimizden çok etkilendiğimizi itiraf etmeliyim. Panorama, California'daki güzelliklerinin dev bir resmiydi; pano, sözlü anlatımlar eşliğinde seyircilerin gözü önünde dikine yerleştirilmiş kocaman rulolar çevrilerek sergileniyordu. Gayet şaşırtıcı bir etki yaratılıyor, insan California'yı hareket halinde bir trenden seyrediyor gibi oluyordu.

Lucy oradan çıktıktan sonra, yeni yeni moda olmaya başlayan salonlardan birinde 'gazoz' içmeyi önerdi. Gazoz bir tür yapay karbon ve sodyum karbonatla çeşitli şuruplar karıştırılarak yapılan, yeni keşfedilmiş tatlardan biriydi. Biz

sarsaparilla seçtik. Ama pek hoşlanmadık diyebilirim. Burnumu gıdıkladı ve beni geğirtti. Bunlara atfedilen mucizevi tıbbi güçler saçma olsa gerek. Biracıların rekabetten korkmalarına hiç gerek yok.

Lizzie beş yıldır işleyen ve yirmi beş el yapımı otobüsle iki yüz sağlıklı ata sahip, lüks Vatandaşın Otobüsü Hattı'nı kullanmamızı önerdi. Bu otobüsler gölün çevresini otuz dakikada dolaşıyorlar. Haymarket Meydanı'ndan geçtiğimizde, son olarak oraya gittiğimizden bu yana nasıl bir hummalı faaliyetin başladığını görünce çok şaşırdık. Kent dışındaki çiftçilerin getirdikleri ürünlerle dolu tezgâhlarla Haymarket, bir anda West Randolph ve South Water Sokakları pazarları kadar genişlemiş gibiydi.

Lizzie akşama doğru kendisi adına yeterince kutlama yapıldığını ve şimdi kendisine o kadar iyi baktığımız için onun *bizi* kutlamak istediğini söyledi. Özellikle 'sevgili William'ına hoş bir şey yapmak istiyordu. Sonunda, bence epey mantıksız olsa da, William'ın, Yorkshire geçmişinin şerefine, gecenin son içkisini içmek için İngilizlerin gittiği o müzikli birahanelerden birine gitmemizi önerdi.

William, "Ben Yorkshire'dan beş yaşında ayrıldım," diye itiraz etti. "Ayrıca sadece İngilizlerin gittiği o yerler kötülük yuvalarıdır." William'ın yüzü daha itiraz ederken belli olan sevincinden kızardığı için hemen gitmeye karar verdik. Lucy, yolda bir polisi durdurarak -adam gözünü bile kırpmamıştı- bize nispeten güvenli bir İngiliz ya da İrlanda müzikli birahanesi salık vermesini istedi. Mavi üniforması içinde gayet asık suratlı memur, kent merkezinin güneyindeki Sullivan'ı deneyebileceğimizi söyledi.

Lucy alınmış bir tavırla, "Orada Patch var ama," dedi. "Orası fahişelik merkezidir."

"Hanımefendi, Patch güney*batıdadır*," dedi güvenilir bir öneride bulunmadığı imasına içerlemiş gözüken memur. "Canınız isterse!" deyip çekti gitti sonra da.

Biz de Sullivan'a gittik. Polis haklı çıktı. Şahane malt birası yanında, pek de açık saçık olmayan bir gölge oyunu, birkaç yaramaz şarkı ve birkaç 'bacak' dansı seyrettik. Biri bacağını çok yükseğe kaldırıp da donu görününce Lucy sıkı bir yuh çekti. Ancak bu yaramazlıkların hepsi göstermelikti ve ancak Minnehaha dansı öğrenmek kadar tehlikeli ve cesaret isteyen şeylerdi.

Eve gece yarısı keyifli ve ahlâkımız bozulmamış olarak döndük. Ancak büyük kente alışkın olmayan Lizzie'nin kız kardeşi başımıza bir şey geldi diye çok korkmuştu ki, bu, o gece, içimizden birinin gerçekten hissettiği tek korkuydu.

5 Ekim

Van Patten sonunda bekleneni yaptı işte. Sosyalist İşçi Partisi'nin, aralarında Spies, Paul Grottkau ve Oscar Neebe de olan on üyesini Greenback ittifakına muhalefetleri nedeniyle ihraç etti. Bu kadar acıklı bir duruma düştük yani. Özellikle de Van Patten bizim görüşlerimizi temsil ettiği için. Evet, biz her gün seçim konusunda biraz daha hayal kırıklığına uğruyorduk, ama asla Sosyalist İşçi Partisi'nin New York şubesi gibi politikayı 'sadece parlamenter gevezelik' diye de suçlamamıştık. Onlar bundan sonra sendikalaşma, grevler, boykotlar ve genel iş bırakma üzerinde yoğunlaşacaklarını ve bu çabaları baskıyla karşılandığı takdirde kendilerini savunmak için derhal hazırlıklara başlayacaklarını bildirdiler. Ancak Chicago'da biz, Amerika doğumlu işçilerin, seçimi demokrasinin temeli olarak gördüğümüzü ve seçimi silip atmanın, bizim Amerikalı duruşumuzu riske edeceğini savunmaya devam ediyoruz.

Van Patten farkında olmayabilir, yine de Greenback'le birleşme konusunda ısrar edenleri ihraç etmekle Sosyalist İşçi Partisi'ni tam olarak öldürmüş bulunuyor. *Arbetier-Ze-*

itung ve radikal liderlerin büyük kısmı bizden yana. Hem geniş tabanlı, birleşik bir parti hayali de yok artık.

Ufukta bizi nelerin beklediğini kim bilebilir? Plütokratlar gündemi belirlerken, işçiler birbirlerinin boğazına sarılmakla meşguller.

* * *

15 Şubat 1881

Harika bir haberi kaydetmek için günlüğümü açtım yine: Üç kiloluk sağlıklı bir kız anne babasıyız artık! Lulu Eda! Lucy vaktinden önce doğurdu. 2 Şubat'ta Lizzie'nin yardım ettiği komşu kadın tarafından yatağa yatırıldı. Önlem olsun diye bir de ebe çağırmıştık. Ancak Lucy'nin sancıları artıp da Lizzie ebeye kloroform vermesini söyleyince sefil kadın reddetti ve bize İncil'den bir söz okumaya çalıştı: "Sancılar içinde çocuk doğuracaksın." Bizim nazik Lizzie'miz bunun üzerine öfkelenip ebeyi kapı dışarı etti. Neyse ki, Lucy'nin sancıları çabuk hafifledi ve dört saat sonra da doğum yaptı. Ardından hızla iyileşti ve şimdi de kendini toparlamış görünüyor. Bütün gün birlikte küçük kızımızı seyredip gülüyoruz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Pittsburgh, 18 Ekim 1883

Sevgili Karıcığım,

Harika bir Kongre oldu, Lucy. Tarihsel bir önemi olduğundan hiç kuşkum yok. Spies'la benim için aynı zamanda bayağı bir karabasandı. Günler boyunca Johann Most'la bir odaya kapanıp Manifesto'nun son taslağı üzerinde çalıştık. Şu kalemim kekeleyebilse ve dili tutulabilse ruhsal durumumu ancak anlayabilirsin. Adam imkânsız biri. Eve dönmeden önce ne demek istediğimi sana ancak özetle anlatabilirim.

Most'la geçen Ağustos ayında tanışmamızı hatırlıyor musun? Onu ikimiz de garip bir şekilde içine kapanık ve titiz

bulmuştuk, hani? Eh, işte o Most, Spies'la burada karşılaştığımızda bizi şaşırtan zorba, kasıntılı ve aklına geleni söylemekten çekinmeyen Most'un yanında gayet zarif biri kalır. Polemiğe gelince, insandan çok yırtıcı bir hayvanı andırıyor, o serçe gagasından bir aslan kükremesi çıkıyor. Bir keresinde gayet neşeli bir tavırla dinamitten 'esaslı mal' olarak söz etti ve "Hükümdarlık tahtına, mihraba, para babalarına -tüm sürüngenler ailesine- savaş açmalıyız" (burjuvazi için bu deyimi kullanıyor) dedi.

Spies onu 'sorumsuzca abartmak'la suçladı ve şöyle dedi: "Kapitalizmin zulmüne karşı saldırırlarken, onlar kadar zalim olmamız gerektiğini kabul edemem."

Most onunla alay etti. "Ne yazık ki, mülkiyet sahibi sınıflar senin güç kullanma ve cinayet konusundaki vicdan azabını paylaşmıyorlar. Bana gelince, ben Çar Aleksandr iki yıl önce öldürüldüğünde, bu olayı herkesin önünde övdüğümü ve bunun için de on altı ay ağır hapis cezası aldığımı söylemekten gurur duyarım."

"Senin cesaretini sorgulayan yok," dedim.

Spies, Most'a, "Bana Çar'ın öldürülmesinin tam olarak neyi başardığını söyleyebilir misin?" diye sordu.

Most gayet küstah bir tavırla, "Eğer bunu bilmiyorsan o zaman kendine devrimci demeye hakkın yoktur," dedi.

Spies buna gerçekten güldü. Eğitim ve konuşma konularında Most'la kendini eşit saydığından, ondan hiç korkmuyor. Oysa ben kendi payıma aynı şeyi söyleyemem. Spies, "Çar'ın öldürülmesi, Rusya'yı onun yaşadığı zamandan bir damla bile daha az zalim kılmamıştır," dedi.

Most, sahte bir teslimiyetle ellerini kaldırdı: "Sizin gibi insanlarla genel felsefi bir tartışmaya girmenin anlamı yok zaten. Sizler burjuva değerleriyle yozlaşmışsınız. Benim bu odada kalmamın bir tek nedeni var: o da Manifesto üzerindeki çalışmayı tamamlamak."

Anlıyor musun? Saçımın böyle hızla beyazlaşmasına hiç şaşmamak gerek. Bana verdiğin o siyah boyayı bu hafta iki kere kullanmak zorunda kaldım (sakın Lizzie'ye söyleme) ve yine de on yıl yaşlanmış gibiyim.

Most'un yeminine rağmen çok geçmeden yine genel ilkeleri tartışmaya başladık. Ben Pittsburgh Manifestosu'nun, Amerikan işçilerinin çoğunun asıl hedefinin güçlü bir sendikal hareket kurmak ve sekiz saatlik çalışma günü hakkını elde etmek olduğu görüşünü yansıtması gerektiği konusunda ısrar ettim.

Most, "Sekiz saatlik çalışma günü hakkı palavradan başka bir şey değildir!" diye bağırdı. İşçilerin koşullarında meydana gelebilecek bir parça iyileşme, onları patronlarının kendilerini düşündüğüne inandırır ki, bu da devrimci mücadele için gerekli heyecanı yok eder."

Spies, "İşçilerin şu andaki sefaletlerini gözardı etmek ahlâksızlık ve mantıksızlık olur," dedi. "Manifesto'nun daha iyi çalışma koşullarının kazanılmasına öncelik vermesi gerekir. Bunlara acil ihtiyacımız var. Sen sendikal istekleri savunarak, düzeni değiştirmek için uzun vadeli mücadelemize eleman kazanacağımızı anlamıyorsun."

Most'un bir milim bile gerilemeye niyeti olmadığı anlaşılınca, Spies'la görüşümüzü doğrudan toplantı salonuna götürdük ve karışık sonuçlar aldık. Delegeler sendikaların 'gelecekteki devrimin öncüleri olduğu'nu ilan eden bir kararı kabul ettiler, ama Most'un, "Bu Kongre'nin ilk ilkesi varolan sınıf hâkimiyetini her türlü yola başvurarak ortadan kaldırmaktır" deklarasyonunda da küçük bir değişiklik yaptılar. Bir konuda tam bir zafer kazandık. Most'un ısrarlı itirazlarına rağmen, delegeler 'cinsiyet ve ırk ayrımı yapılmaksızın herkese eşit hak' için çalışmayı kabul ettiler.

Most, daha sonra bize küçümseyen bir ses tonuyla, "Benim deneyimlerime göre devrimci toplantılara katılan kadınlar bunu öncelikle koca bulmak için yaparlar ve bulduktan

sonra ikisi de ortadan kaybolurlar," dedi. Toplumsal sorunları anlamak için birbirlerinin gelişmesine yardımcı olan çiftlere örnek olarak, senle kendimi anlattım. Most buna şu cevabı verdi: "Yemek pişirmesini biliyor mu?" (İnsanın kanını donduran çığlığını ta buradan işitebiliyorum.)

Ancak ne yazık ki, son belgede bazı kışkırtıcı sözler gereksiz yere yer aldı. En kötüsü de şu madde: "Proletaryanın burjuvaziyle olan mücadelesinin şiddetli bir devrimci karaktere sahip olması kaçınılmazdır." Bu maddenin, paralı sınıflar bizim iyileştirme isteklerimize sağır kaldıkları takdirde devreye gireceğini umuyorum. Manifesto'nun dilinin, bize çekeceğinden çok daha fazla işçiyi bizden uzaklaştıracağından korkuyorum.

Pittsburgh'dan çıkan en iyi şey, yeni bir örgüt, Uluslararası Emekçiler Birliği ve bizim yüreklerimize hitap eden bir vizyon oldu. Manifesto şöyle diyor: "Mücadelemizin nihai hedefi, üretimin işbirliği halinde örgütlendiği, ürünlerin kâr amacı güdülmeden değiş tokuş edildiği, tüm kamusal işlerin federal bir sisteme bağlı özerk gruplar arasında özgür anlaşmalarla yapıldığı ve cinsiyet eşitliği ilkesine dayanan laik bir eğitim sistemi temeli üzerine kurulacak bir toplumdur." (Most, "Kadınların yüksek eğitime uygun olmadıkları çok çabuk ortaya çıkacağından buna, itiraz etmek için enerjimi boşa harcamaya hiç niyetim yok," dedi.)

Uluslararası Emekçiler Birliği, birbirinden keskin bir şekilde ayrılmış sosyalist ve anarşist (ve ikisi arasındaki diğer) fraksiyonlar, başarıyla birleştirebilir mi, bunu ancak zaman gösterecek. Ama hiç olmazsa taze bir başlangıç, yeni bir umut demek ve bunların ikisine de çok ihtiyaç vardı. En azından şu an herkes durumdan memnun görünüyor.

Johann Most'a gelince, bu adam hakkındaki çelişkili duygularımı çözebileceğimden pek emin değilim. Buradaki performansının insanı çileden çıkarmasına rağmen, Devlet ko-

nusunda haklı olanın Marx değil, anarşistler olduğunu, devletin kim kontrol ederse etsin kaçınılmaz olarak bir baskı aracı olduğunu, başkalarını yönetme alışkanlığının insanı yozlaştırdığını anlamamıza, onun *Die Freiheit*'ta yazdığı makalelerin büyük katkıda bulunduğunu unutmamız gerekir. Anarşistlerin gönüllü işbirliği temeline dayanan yerinden yönetim hayali, en iyi *hayaldir*.

Bu fırtınalı günlerde hep seni ve bebeklerimizi düşündüm. Lulu'nun iki buçuk yaşına geldiğine inanmak çok güç. Yuvamdan bu kadar uzun süre uzak olmak, onun neşesini ve tesellisini özlemek çok üzücü bir şey. Sana telgrafla da bildirdiğim gibi, buradan Spies ve diğer birkaç arkadaşla New York City'ye, Terence Powderly'yle görüşmeye gideceğim. Bu görüşme senin de bildiğin gibi, onun isteğiyle yapılıyor. Yeni bir bölünmeyi önlemek için hepimiz bir yol bulmaya çalışıyoruz.

Bir daha sefere yazdığımda Gotham'ın et pazarında olacağım. Genelevlerden birinde kalmayı aklımdan geçirmiştim -ne de olsa zamanım çok sıkışık- ama sonunda yirmi küsur kadının arasında olmanın seçeneklerimi çok kısıtlayacağına karar verdim. Ne de olsa biz anarşistler, insanın bütün hallerini yansıtan tam bir ifade özgürlüğünden yana olmalıyız. Gücümün bu çaba için yeterli olacağını umarım.

Ha, az daha hoşuna gidecek bir haberi vermeyi unutuyordum. Van Patten, arkasında Sosyalist İşçi Partisi'nin dağılmasıyla düştüğü umutsuzluğu belirten bir intihar notuyla ortadan kayboldu. Habere hepimiz çok üzüldük. Ama iki gün sonra Washington'da görüldüğü haberini aldık. Küçük bir federal memurluk bulmuş. Adama oldum olası güvenmediğin için senin sezgilerin karşısında şapkamızı çıkarıyoruz.

Bana şu adrese yazabilirsin: Powderly eliyle Emeğin Şövalyeleri bürosu, 119 Grove Street, New York City.

Bana inan,
Her zaman sadık kocan, Albert

* * *

Chicago, 21 Ekim 1883

Sevgili Kocacığım,

İçindeki haberlerinden bazılarına olmasa da, mektubuna çok sevindim. Çocukları senin yerine bol bol öptüm. Albert Jr. babasını çok özledi. Lulu'yla ben ise kayıtsızız. (Buna inanacak kadar budala mısın?)

Haberlerinden bazılarını, Manifesto'nun tamamını telgrafla alan Michael Schwab'dan dün duymuştum. Sen Schwab'la tanışmadın, değil mi? Chicago'ya iki yıl önce geldi. Onu Lizzie aracılığıyla tanıdım. Hoşlanacağın biri. Sakin, yumuşak başlı, ama biraz mesafeli ve çok okumuş. Spies sana onun hakkında daha çok şey anlatabilir: Schwab'ı *Arbeiter-Zeitung*'a muhabir olarak aldı. Schwab, Most'un, yönetici sınıfın ayrıcalıklarını barışçı yollarla terk etmeyeceği fikrini kabul ediyor. Aslında ben de öyle düşünüyorum. Ben senin her zaman yaptığını yapmakta olduğunu biliyorum: yani, muhtemel bir çatışmanın vicdan azabını çekiyorsun. Ama seni temin ederim ki, hiçbir kapitalistin bizi öldürürken yüreği sızlamamıştır. Lizzie de böyle düşünüyor. Bu seni etkilemeli. Sen John Brown'ın ayaklanmasını bir kahramanlık eylemi olarak görmüştün. Onun kırbaç sahipleri mantığını neden tezgâh sahiplerine de uygulamıyorsun? Bunu çok konuştuk. Biliyorum, kimi zaman beni çok sert buluyorsun. Ben de seni kimi zaman zayıf buluyorum. Birbirimize karşı sabırlı olmalıyız. Birlikte doğru yolu bulacağımıza eminim.

Lizzie'yle Chicago'nun dikişçi kızlarını örgütlemek için çok çalışıyoruz. Lizzie ticari terzihanelere gitti ve oralarda koşulların bizim alıştığımızdan çok daha kötü olduğunu gördü. Kadınlar pis yangın kapanlarında, uzun masalar başında oturuyorlar. Enerjiyi buharın sağladığı atölyelerde dikiş ma-

kineleri masalara raptedilmiş. Köşe bucak yağ, toz ve kumaş parçalarıyla dolu. Duvarlarda şunlar yazılı levhalar asılı: 'Konuşmak ve Gülmek Yasaktır!', 'Mala Verilecek Zararın Bedeli İşçilerden Kesilecektir,' 'Fazladan Kesilmiş Kumaş Parçalarının Bedeli Ödenmelidir'. Böyle aşağılanma ve ağır işle geçirilen on iki ila on altı saat sonunda bu zavallılar ne para alıyorlar? Haftada bir buçuk ila on dolar arası bir para. Benim esmer tenim ticari bir işletmede çalışmamı engellediği ve tuvalete gitmek ya da bir bardak çay içebilmek için izin istemek zorunda olmadığım evimde çalışmamı mümkün kıldığı için çok talihliyim doğrusu.

Asil ruhlu yardımsever hanımlar bu sefil kadınlara 'ev idaresi alışkanlıklarını düzeltmeleri ve çocuklarının yetiştirilmesine daha fazla dikkat etmeleri' konferansları vermek için atölyeleri ziyaret ediyorlar. Ev işlerini hizmetçilerine gördüren bu züppe ve tembel kadınlar buna nasıl cesaret ediyorlar! Çıldıracak gibi oluyorum. Bu barbarca sistemi sona erdirmek için her şeyi -evet, *herşeyi*- yapmak geliyor içimden. Lizzie'yle, yakında Chicago'nun dikişçi kızlarının ilk grevini örgütlemede başarılı olacağımızı hissediyoruz.

Ara sıra bana gelen zengin müşterilere dikiş dikmemeye karar verdim bu hafta. Paraya ihtiyacımız varsa da, onların tıka basa doldurulmuş evlerini görmek ve boş kafalarının gevezeliğini dinlemek istemiyorum. Sadece bir tek istisna yapacağım: ana kız Van Zandt'lar. Onlar için giysi dikmeye devam edeceğim. Onların iyilikseverliklerinden ve zeki kişiler olduklarından, yoksulların hayat koşullarına gerçekten ilgi duyduklarından sana söz etmiştim. (Zenginlerin kozalarından içeri az bilginin sızması beni hâlâ çok şaşırtıyor.)

Kızı Nina -evet, inanabiliyor musun, ona Nina dememe izin veriyor- doğuştan bir eşitlikçi. Miss Grant'ın okulunda okumuş ve Vassar'dan yeni mezun olmuş genç ve zengin bir kızın böyle düşüneceği aklına gelmezdi, değil mi? Sınıflarına

ihanet eden hainlerin (yani, muhtemel hainlerin) nereden çıktığını kestirebilsek, belki de bunların çoğalmasını sağlayabilirdik. Her neyse, dün Nina'ya prova yaparken, ona Lizzie'nin ticari atölyelerde karşılaştığı durumları anlatınca kız ağlamaya başladı. Onun bu duygularının politik bir biçim alıp alamayacağını ancak zaman gösterecek. Mümkün olan her fırsatta onun gözlerini doldurmak için elimden geleni yapacağıma emin olabilirsin.

Sevgili kocam, Powderly'ye karşı çok dikkatli olman için seni uyarıyorum; özellikle de onun oldukça çekici bir insan olduğunu duyduğum için söylüyorum bunu. Şu sırada onunla görüşmüş olabilirsin. Ama henüz görüşmemişsen, sana onun, işçilerin grev yapmak yerine, patronlarıyla 'uzlaşma anlaşmaları' yapmalarından yana olduğunun bilindiğini hatırlatmak isterim. Evet, grevlerin son çare olduğunu ve etkili bir örgütlenme aracı olarak kabul edileceğini söylediğini biliyorum, ama kendisi daha çok uzlaşmayı vurgulamakta. Elimizde avucumuzda de bir şey yokken nasıl 'pazarlık edeceğimizi' ya da çizmesini boğazımıza dayamış biriyle nasıl 'uzlaşacağımızı' söylemiyor ama. Powderly'nin sabır tavsiyeleri, işçilerde zaten varolan derin kadercilik duygusunu beslemekte. Çocukluklarından beri başlarına gelenin Tanrı'nın emri ya da kendi karakter bozukluklarından kaynaklandığına inanmaları gerektiği öğretilen bu insanlar, kendi kaderlerini değiştirebilme yetenekleri olduğunu kabul edemiyorlar bir türlü.

Şimdi de sana olağanüstü bir haber: Lizzie piyano dersleri veriyor! Meğerse eskiden müzik öğretmeniymiş ve bize söylememiş! Hayatının o kısmını geride bıraktığını, ama şimdi ekonomik koşullar ağırlaşınca gelirini biraz olsun arttırmak için tekrar başladığını söylüyor. Bizim Lizzie tam bir harika. Geçen gün 'tarih ve müzik felsefesi' hakkında konuşmasını dinlerken kendimi bir profesörün önünde sandım.

Gotham'ın fahişeleriyle düşüp kalkmazsan, sevgili karını mutlu edersin. Senin erdemin beni zerre kadar ilgilendirmiyor, ben sadece kendi sağlığımı düşünüyorum. Diğer yandan, kenti mümkün olduğunca görmeni ve bir daha yazdığında bize tüm ayrıntılarıyla anlatmanı istiyorum. Tüm zamanını Terence Powderly gibilere harcama –burada Chicago'da da, istersen can sıkıntısından patlayabilirsin. Son modaları, Coney Island'ın dönme dolabını, yeni büyük Opera'yı ve kent sokaklarındaki elektrikli aydınlatmayı dinlemek istiyorum. J.P. Morgan'ın Madison Caddesi'ndeki konağını havaya uçurmadan önce, o parıltılı aydınlatma hakkında not almayı da ihmal etme!

Her zaman sadık karın,
Lucy

* * *

New York City, 25 Ekim 1883

Çok Sevgili Suikastçı,

Lizzie'yle, öldürülmesinin 'halkı uyandıracak' (yeni akıl hocan Johann Most böyle derdi) bir aday buldunuz mu? Bu yine bir Başkan mı olacak? Şimdiki başkan sayın Chester Alan Arthur, sıradan bir silahla delinmeyecek kadar şişman kalıpta görünüyor, belki de kendisine zorla bir soda ve güherçile diyeti uygulatmak bu işi görebilir.

Yoksa baş işçi-haini Bay Terence V. Powderly'yi ortadan kaldırmaya mı niyet ettiniz? Onun sonunu yamyamlıkla getirecek kadar yırtıcı görünüyorsun. Bu senin melodram tutkunu da tatmin eder sanırım. Sevgilim, insanlara teatral bir gözle bakma eğiliminde olduğunu kabul edersin sanırım.

Evet, sana bir konferans çekmek istiyorum. Umarım kıpırdamadan oturur, beni dinlersin. Powderly'yi karikatürize etmemek önemlidir. Adamla iki uzun gece geçirdikten sonra Prens Albert kuyruklu ceketi, kolalı dik yakası ve kravatıyla utangaç bir içki düşmanına benzediğini itiraf etmeliyim. Ama görüşleri, hatta grevlere karşı tutumu, bize söylendiğinden çok daha karmaşık. Emekçi hareketi, bazı konularda anlaşamadığımız insanları düşman ilan ederek devam edemez yoluna. Şimdiye kadar bunun pek çok örneğini gördük. Bu, düşmanın işini kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramaz.

Powderly'nin, cinsiyet ve deri rengine dayalı her türlü ayrımcılığa karşı olduğunu açıkça dile getirdiğini sana hatırlatmak isterim. Daha geçen ay, telgrafçıların Western Union'a karşı grevlerinde, Şövalyeler'in başlıca isteklerinden biri işçilerin dörtte birini oluşturan kadın santral memurlarının eşit ücret almalarıydı. Powderly'nin, bizim aksimize, emek ile sermayenin sonunda bir uyuma kavuşturulacağına inandığı doğrudur. Ama adam bir Pollyanna değil. Savaşa girmekte biraz yavaş davranıyor olabilir, ama mücadeleden korkmuyor ve nihai hedefi bizimkinden farksız: kooperatif bir toplum. Powderly'nin görüşlerini zanaat sendikalarıyla, özellikle Gompers ve Strasser liderliğindeki Puro Yapımcıları Enternasyonali'yle kıyasla. Onlar bizim kapitalizmi devirme amacımızla, ütopyacı bir hayal diyerek alay ediyorlar. Powderly, Spies'la bana, zanaat sendikalarıyla Şövalyeler'in bir çarpışmaya doğru ilerlediklerini söyledi; ikisi de sayı olarak hızla büyüyorlar, ama gelecek için çok farklı toplumsal ufuklara sahipler.

Her türlü aşırılığa karşı olması nedeniyle Powderly bir gün gelir, o bizi, ya da biz onu suçlayabiliriz. Ama belki de hiç gerekli olmayacak bir kopmadan önce peşin peşin düşman ilan etmeyelim onu.

Evet, konferansım sona erdi. Mektubu bin parçaya ayırıp öfkeyle Lizzie'ye koştun mu? İnatçılığının eleştiriyi kolayca ka-

bul etmene engel olduğunu biliyorum, ama birbirimize herşeyi söyleyebilmeliyiz. Sen benim en yakın dostumsun. Eğer fazla sert davranmışsam bana söylersin. Bundan hiç kuşkum yok!

Önemli bir konu daha var: Sevgili kocanın 'çılgın gençliği'nin sahnelerine *dönmediğini* bildirmek isterim. Otuz beşinde olmak ne yazık ki, insanın enerjisinden korkunç bir bedel alıyor. Ve enerjimi korumam gerektiğini biliyorum: politika (ya da yaklaşan beraberliğimiz) gibi önemsiz bir şey için değil de, o kadar üstüne basarak istediğin büyük kentin harika köşelerini ve dehşetini inceleyip sana bildirmem için.

Doğrusunu istersen, o harika yerlerini pek az görebiliyorum; tahmin edebileceğin gibi zaman ve para nedenleriyle. Herşey o kadar pahalı ki! Görebildiklerimin çoğunu giriş parası falan vermemek için dışarıdan gördüm. New York tam bir ticari inşaat anaforu içinde; ancak devam eden inşaatların çoğu spekülasyon amaçlı, beklenen kiracı hiç çıkmayabilir. Yeni bir ekonomik gerileme daha şimdiden başlamış. Genel bir ekonomik çöküş söylentisi hızla yayılıyor, işsizlik oranı epey yükselmiş. Bu arada Standart Oil Trust'ı tam bir tekel haline getirmek için rakipleriyle güçbirliği yapan John D. Rockefeller sayesinde, fiyatlar da sürekli artıyor.

Bak, yine politikaya daldım, oysa sana kenti gezdirecektim. Sevgilim, New York City bence temelinde Chicago'dan pek farklı değil, özellikle çılgınca bir büyüme, sermaye birikimi ve gösterişe olan ilgisiyle. Buradaki yeni binalar tıpkı bizimkiler gibi daha yüksek. On katlı Hububat Borsası bizim Montauk Binası kadar yüksek. Bunlara 'emek tapınakları' adı veriliyor –dikkatini çekerim, *emeğe* tapınak değil!

Zengin New Yorklular, kentlerinin Chicago'yla ortak bir yanı olduğu söylendiğinde burun kıvırıyorlar. Bizi doğru dürüst (yani, çok büyük ve zengin) bir konser salonu, senfoni orkestrası, sanat müzesi ya da opera binası olmayan, barbar bir taşra kasabası olarak görüyorlar. *New York Times*'a göre, bi-

zim adam gibi bir seçkin sınıfımız da yokmuş. Yani, küçük bir hizmetkâr ordusu ile Rönesans stili şatolar diken, üniformalı uşakları olan, birbirlerine kabartma kartvizitler gönderen, öğleden sonraları Central Park'ta araba gezintileri yapan ve Caroline Astor ile Alva Vanderbilt arasında kimin sosyetede önce geldiği konusundaki dünyayı sarsan mücadelede taraf tutan bir üst sınıfımız yok demek istiyorlar. Metropolitan Sanat Müzesi haftada bir gün açık: işçilerin çoğunun kiliseye gitmek, bir bira içmek ve kendilerini yatağa atmaktan başka bir şey yapamayacak kadar bitkin olduğu Pazar günü.

Senin pek hoşuna giden elektrikli aydınlatmadaki hızlı ilerlemeye gelince, bu senin gayet yüksek şarjlı benliğinle ilgili olabilir mi acaba, sevgilim? Kablolu tramvaylar Chicago'da olduğu gibi burada da var. Ama ben atlı tramvayları tercih ediyorum. Dün kalabalığın yoğun olduğu bir saatte az daha yolcuların ayakları altında eziliyordum. Çelik makaralara o kadar yük bindiriyorlar ki, bir arabanın kablosu kopup diğerine sarıldı ve sürücüsü kontrolü kaybedip frene asılınca bütün yolcular yere devrildiler. Ayrıca tıpkı bizim orada olduğu gibi hareket eden kablodan öyle bir gürültü çıkıyor ki, konuşmak imkânsız oluyor. Elektrik ve telefona giderek artan bu talep şaşırtıcı sayıda direk kullanımı anlamına geliyor ve bu direklere gerilen teller gökyüzünü gerçekten karartıyor. Sonra da buna İlerleme deniyor: Elektrik geceyi gündüze çevirirken, başımızın üstünden geçen teller ağı da gündüzü geceye dönüştürüyor!

Ancak sokaklardaki elektrikli aydınlatmanın şaşırtıcı bir görüntü olduğunu da itiraf etmeliyim. Bu konuda Chicago'dan kat kat ilerideler. New York'un elektrikli aydınlatma sistemine geçmesinden bu yana üç yıl geride kalmış. Yedi metre yüksekliğinde süslü dökme demir direklere asılan kablolar Beşinci Cadde ve On Dördüncü ila Otuz Dördüncü Sokaklar arasına gerilmiş ve hızla da çoğalıyorlar. İnsanlar eskiden geceleri evlerinden çıkmaya korkarlarken, şimdi so-

kaklarda toplanıp aydınlatılmış mağaza ve otellere bakıyorlar. Ünlü eğlence yeri Niblo's Garden Brooklyn Köprüsü'nün -Spies'la giriş parasını denkleştirip giremedik-, dans ederken elektrikli değnekler sallayan dansözlerini iftiharla sunuyor. Burada, Edison Elektrik Şirketi tarafından tasarlanmış , Köprü'nün aydınlatılmış bir maketi sergileniyor.

Dışarıdaki ark ışıkları evlerde kullanılamayacak kadar parlak, ama Edison'un evler için ürettiği ampuller çok pratik çıktı. Senin büyük dostun J.P. Morgan üç yıl kadar önce bahçesine bir jeneratör kurdu ve (herşeyde olmak istediği gibi) bunda da özel bir evi tümüyle elektrikle aydınlatan ilk kişi oldu. New York zenginleri de onu izlemekte gecikmediler. Şimdi yaklaşık bin zengin evi ve binlerce ticari işletme elektrikle aydınlatılıyor. Borsa, salonunun üstüne üç 'elektrolier' lamba yerleştirdi ve yeni Mills Binası'nın da kendi elektrik üreten jeneratörü var. Gazetelerde bir mimarın evlerde elektrik kullanımının insanda çil oluşturduğunu iddia ettiği yazıyordu.

Gelelim, Coney Island'a. Senin emrin üzerine Sürat Treni'ni görmek üzere mecburen gittim oraya. Kibar bir beyefendi olan Spies da toplantımızın olmadığı bir öğleden sonra benimle gelmeyi teklif etti. West Brighton'a giden bir vapura bindik. Oraya varınca bizi şaşırtıcı bir görüntü ve ses bolluğu karşıladı. Yedi yüz metrelik Demir Rıhtımlar gerçek bir mühendislik harikası. Sonra Fil Oteli var! Bina daha çok bir hayvanın heykelini andırıyor, ahşaptan yığma, teneke kaplı dev bir yapı. Hayvanın gövdesinin çeşitli yerlerinde otuz dört odası, ön bacağının birinde bir tütüncü, diğerinde bir diorama, hortumunda bir şarküteri var. Arka bacaklarındaki helezonik merdivenden, başındaki gözlemevine çıkılıyor. Daha neler yapacaklar acaba? Pardösü biçiminde bir giyim mağazası mı?

Senin sevgili Sürat Treni'ne gelince, kızları ve hız tutkunlarını tatmin edebilir belki, ama Spies'la bana o iniş çıkışlar ve sert dönüşler intihara çağrı gibi geldiğinden, bu deneyi yaşamamaya karar verdik. Sen olsaydın hiç kuşkusuz anın-

da atlardın üstüne. Her zaman dediğim gibi, kadınlar erkeklerden daha yüreklidirler.

Coney Island kumsalının mevsimin bu geç vaktinde boş olacağını sanmıştık, oysa beklenmedik bir sıcak dalgasının gelmesi nedeniyle, silme insanla doluydu; kadınlar pamuklu giysiler, erkekler hasır şapkalar giymişlerdi, çocuklar ya birbirlerini kuma gömüyorlar, ya da kalabalık arasında kayboluyorlardı, telaşlı anne babaları da kıyı boyunca koşuşturup onları arıyorlardı. Sezonda burasının daha da kalabalık olduğunu söylediler. Yazları yüzlerce satıcı, meyhane, gösteri, karakalem ressam ve falcı olurmuş (biz gittiğimizde çoğu barakanın kepenkleri inikti) ve ayrıca dolandırıcılar, kapkaççılar ve hemen arkadaki ara sokaklarda dolaşan fahişeler de hiç eksik olmazmış. Şimdi Ekim sonlarına gelmiş olmamıza rağmen, bar bar bağırıp mallarını satmaya çalışan, çeşitli oyunlarda yeteneklerini sınamaya çağıran, at nalı atma yarışı düzenleyen ya da toprak ördeklere atış yaptıran pek çok sokak çığırtkanı vardı. Bir yerde de sana anlatmaya çekindiğim bir atıcılık oyunu gördüm –oyunda bir zenciyi burnundan vurmaya çalışıyorlardı. Zavallı adam bir bezde açılmış delikten başını uzatıyor ve yüzüne atılan lastik toplardan kaçınmak için sürekli başını yana kaçırıp duruyordu. Coney Island'a, 'çalışan insanın eğlence yeri' deniyor. Daha az barbarlığın olduğu bir gelecekte, çok daha farklı bir eğlence tanımına erişmemiz için dua ediyorum.

Yarından sonra eve dönüş başlıyor. Seni ve sevgili çocuklarımı bir an önce kucaklamak dileğiyle,

Görüşmek üzere,
Albert

CHICAGO
Ocak 1884

"Nina, kıpırdamadan durmazsan ölçü alamam. Elbise koltuk altlarını tam *kavramalı*, sense oynayıp duruyorsun."

"Lucy, bütün bunlar öyle sıkıcı ki!" Nina'nın şehvetli, âdeta tombul yüzü kırıştı. "Çay elbisesi! Çay elbisesini ben ne yapacağım ki. Bir kereden fazla giymeyeceğim işte."

"Annen ihtiyacın var diyorsa, vardır. Şimdi lütfen, kıpırdamadan dur."

"Annem benim New York'ta Vanderbilt'lerin maskeli balosuna da gitmemi istedi. Ama ben inat ettim, gitmiyorum işte."

"Öyle mi? Ben orada olup da gazetelerde o kadar sözü edilen Oyuncak At Kadrili'ni görmek isterdim," dedi Lucy. "Süslü tuvaletler giymiş hanımlar gerçek deri kaplı tahta at-

lar üzerinde... bunlar kadril yapmak bir yana, nasıl yürüyecekler, anlayamadım doğrusu."

Nina kıkır kıkır güldü. "Sanırım atlar tekerlekliydi ve uşaklar tarafından itiliyordu."

"Demek kadrili öğrenmek zorunda olan uşaklardı?"

"Sadece ayak hareketlerini herhalde. Balodan aylar önce New York City'lilerin kadrilin kol hareketlerini prova ettiklerini duymuştum. Bilemiyorum, bana çok anlamsız geldi. O balo bence saçma sapan bir maskaralıktı."

"Sevgili Nina, giderek bir sosyalist gibi konuşmaya başladın. Ve tam bir sosyalist gibi kollarını sallıyorsun. Lütfen! Böyle yaparsan nasıl ölçü alırım, kuzum." Lucy, Nina'nın kollarını indirdi.

"Ben sosyalist değilim. Ama annem Bayan Vanderbilt'in 'yüzyılın olayı'nın bir devrim için en iyi neden olduğunu söylüyor. Düşünebiliyor musun? Duvar diplerinde kestane rengi üniformalar içinde sıralanmış onlarca uşak, Beşinci Cadde'nin tümünü güzelleştirmeye yetecek kadar palmiye yaprakları ve begonviller ve de konuklar! O kadar çok Marie Antoinette ve Mary Stuart vardı ki, eğer gitseydim herhalde kendime bir giyotin kostümü seçerdim! *Sen o kostümü* dikebilir miydin?" Nina öyle neşeli kahkahalar atıyordu ki, ensesinde topuz biçiminde toplanmış saçları dağılacak gibiydi.

Lucy, yapmacık bir ciddiyetle, "Küçükhanım, sizde terbiye diye bir şey kalmamış," dedi. "Anne babanıza çok acıyorum doğrusu."

"Acımana hiç gerek yok. Onlar da benim gibi düşünüyorlar. Eh, aşağı yukarı yani. Annemle babam yaşlı kukumavların dedikleri gibi 'sosyal kabul' görebilirler ama toplumsal konularda kesinlikle ileri sayılabilecek görüşleri vardır. Bunu bu eve bakarak bile söyleyebilirsin."

"Ne demek bu?"

"Evi nasıl yaptıklarına bakarak."

Lucy hiçbir şey anlamadan başını sallayınca ağzındaki toplu iğneler halının üzerine döküldü. İğneleri almak için dizleri üstüne çökerken Nina'ya, "Bir dakika dinlenebilirsin," dedi.

"Bitiyor mu? Kıpırdamadan duramıyorum."

"İşte, bu da sosyalist olduğunun kanıtı!" Lucy güldü. "Hah, buldum." İki toplu iğneyi kaldırıp gösterdi. "Keskin göz! Haydi, küçükhanım, mola sona erdi."

Nina içini çekti.

"Bitti sayılır. Şimdi bir tek korseyi yerleştirmek kaldı. Bu ev konusunda ne diyordun?"

"Ön cephedeki açık veranda. Çevrede onun gibi bir tane daha göremezsin."

"Demek açık verandası olmak ileri siyasal görüş oluyor, öyle mi? Hiçbir şey anlamadım. Albert'la bizim verandamız yok ama."

"Sen benimle dalga geçiyorsun," diye Nina, küskünlükle dudaklarını büzdü.

"Ne? Sevgili Bayan Van Zandt, emin olun konumlarımız arasındaki farkı çok iyi bilirim ve bir an bile..."

"Yeter, Lucy!" Nina ayağını yere vurdu. "Ciddiye alınmak istiyorum. Hem senin hem başkalarının tarafından."

"Haklısın. Seni kırdıysam özür dilerim."

"Şimdi kafanı biraz çalıştırıp düşünürsen ne dediğimi anlayabileceğine eminim." Lucy, Nina'nın bu üstünlük taslayan tavrını sessizce aklının bir köşesine yerleştirdi. Tepeden bakmak, zengin genç kızların doğalarının bir parçası, diye düşündü. Bu kız hiç olmazsa kıvrak bir zekâya ve biraz da insani duygulara sahipti.

"Gayet dikkatle dinliyorum," dedi.

"Çok basit. Sokaktaki bütün evler dünyadan kopuk, taştan kaleler biçimindedir. Bizim evimiz onların tam aksine, açık ve davet edicidir. Sokaktan geçenler bizi verandada hayatlarımızı sürdürürken görebilirler. Tıpkı sıradan insanlar gibi."

Tabii eğer sıradan insanlara bu sokaktan geçme izni verilirse, diye düşündü Lucy. Yine de Nina'nın bu açık fikirli masumiyetini kabul etmek istiyordu.

"Ne demek istediğini anladım. Kesinlikle. Peki, ailen korkmuyor mu?"

"Neden korkacaklar ki?"

"Bilmem. Davetsiz misafirlerden. İnsanların evinizin içini görmesinden..."

"Satıcıları içeri sokmamak için bir antremiz bile yok!" dedi Nina, kendini beğenmiş bir gülümsemeyle.

"Belki de fazla cesursunuz."

"Kimden korkacağız ki? Sen ve sosyalist dostların bir saldırı mı planlıyorsunuz yoksa?" Bu sözünden pek hoşlanmış gibiydi Nina.

"Hayır," dedi Lucy. "Ama komşularınız korkabilirler. Yani, sizin bu gelişmiş fikirlerinizden haberdar olurlarsa."

"Onlar bizi iyi tanırlar. Komşunun alt kat hizmetçisi bana işverenlerinin -ki, Cyrus McCormick ailesinin bir koludurlar- geçen gece yemekte bizden söz ettiklerini, anne babamın Detroit'e, o beş saatlik *Tekel* oyununu görmeye gittiklerinden bahsettiklerini söyledi. Bunu nasıl öğrendiklerini bilemiyorum doğrusu."

"Oyunu neden Chicago'da izlemiyorlar ki?"

"O oyun burada sergilenmeyecek, Lucy. Sekiz saatlik çalışma günü için yapılan bir grev hakkında. Oyunun bir yerinde fabrika müdürü fabrikaya bir bomba atarak suçu radikal bir işçi militanına yüklemeye çalışıyor." Nina bir an durup annesinin anlattığı oyunu tam olarak hatırlamaya çalıştı.

Lucy sabırsızlıkla, "Sonra?" diye sordu. Böyle bir oyunun değil sergilenmesine, varlığına bile inanmakta güçlük çekiyordu.

"Ve... sanırım yanılmıyorum... sonunda sanayici, o militan işçinin, doğumunda kaçırılmış olan kendi oğlu olduğunu öğrendikten sonra aydınlanıp, işçilerin safına geçiyor."

"Tahmin etmeliydim," diye burun kıvırdı Lucy. "Aşırı duygulu bir melodram... gerçek hayatta aydınlanmış sanayici diye bir şey yoktur."

"Bu noktada sana itiraz edemem. En azından *biz* öylesine rastlamadık, sevgili babacığım dışında yani... Ama bir gün olacaktır. Bundan adım gibi eminim...."

"Biliyorum," dedi Lucy, alaycı bir sesle. "Her gün biraz daha iyiye gidiyoruz. İlerleme kaçınılmazdır. Bu da bunun için parmak oynatmamıza bile gerek kalmayacak demek. Hah! Eğer bir şeyler düzelecekse, bu sadece daha fazla ajitasyon sonunda olacaktır."

Lucy ani bir tiksinti dalgasıyla bu konuşmayı hemen orada sona erdirmek istedi. Nina'dan hoşlanıyor, kendi sınıf değerlerinin karşısına çıkma cesaretine hayranlık duyuyordu. Fakat kimi zaman onun bu iyimserliğine katlanamayacak kadar sinirlendiği de kesindi.

Nina bir adım gerileyip elbiseye baktı. "Tamam, oldu işte. İşimiz bitti. Artık gidebilirsin."

CHICAGO
Mayıs-Haziran 1884

Amerikan Grubu'nun Greif's Salonu'ndaki az katılımlı toplantısından eve döndüklerinde, Albert, Lucy'ye, "Sence Adolph Fischer'in gelmesi biraz garip değil miydi?" diye sordu. "Neebe, Fielden, Lizzie ve Spies'ı bekliyordum. Ama Fischer?..."

Çocuklara çörek ve oyuncak getiren Lucy, "Ben de şaşırdım," dedi. "Ne de olsa o ve Engel, Kuzey-Batı Yakası Grubu gibi çok daha büyük bir bölgeye hakimler. Amerikan Grubu, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin herhalde en küçük grubudur."

"Küçük ama gerekli bir grup. Bu kentte en azından bir tane İngilizce konuşulan grup olması çok önemli."

"Neden?"

"Lucy, bunun nedenini çok iyi biliyorsun. İngilizce konuşan işçiler bir Uluslararası Emekçiler Birliği toplantısına gidip de, hiçbir şey anlamadıkları Almanca konuşmaları duyunca kendilerini yabancı hissediyorlar."

"Haklısın sanırım. Ben Fischer'i beğeniyorum. İçten bir insan."

Lucy'nin kimi zaman başgösteren tartışmacı ruhundan sıkılan Albert, yüzünü buruşturarak, "O ve Engel bizi tam olarak onaylamıyorlar," dedi. "Sendikaların, kooperatif bir toplum yaratılmasında yardımcı olabileceği düşüncesiyle alay ediyorlar."

"Fischer herhalde bizim neler yaptığımızı görmeye gelmişti. Bir daha gelmeyecektir."

Albert konuyu orada bırakmaya karar verdi. Cebinden bir gazete kupürü çıkardı. "Bugünkü *Tribune*'ü gördün mü? Kentliler Birliği'nin raporunu yazıyor."

"O serseri işadamlarının sözlerine hiç vakit harcayamam. Ayrıca, *Arbeiter*'da bir yazı vardı."

Albert katlanmış kupürü açtı. "Yoksul kesimin büyük bölümünde yaşanan sefalet söylentileri üzerine bir soruşturma yapmaya karar vermişler."

"Büyük ihtimalle söylentilerin asılsız çıkacağını bekliyorlardı."

"Belki. Ama onlara da bir şans tanı. Araştırmaya karar vermişler işte."

Kayıtsız kalmaya kararlı olan Lucy, koltuğa oturup Lulu'nun parti giysisine beyaz dantel dikmeye başladı.

"Dahası, işçi konutlarındaki koşulların berbat olduğu sonucuna varmışlar. Bunlar Belediye Başkanı Harrison üzerinde güçlü bir etki yaratabilecek kent ileri gelenleridir."

"Ama hangi yönde? Carter Harrison'a derhal kapitalizmden vazgeçilmesi gerektiğini mi söyleyecekler? Hiç sanmam.

Daha fazla sağlık müfettişi tavsiye edip yoksullara pasaklı alışkanlıklarından vazgeçmeleri için vaazlar verecekler." Lucy başını salladı. "Bu sefil sistemin sürdürülmesinde çıkarları olan insanlardan yardım beklediğine inanamıyorum. On yılda hiçbir şey öğrenemedik mi?"

Albert, "Var olan sefalete son vermek için herkesten yardım kabul etmeye hazır olduğu" hakkında bir şeyler mırıldandı.

Merhametli davranmaya karar veren Lucy cevap vermedi. Bir iki dakika sonra kalkıp masanın üstünden *Arbeiter*'ı aldı. "Kentliler Birliği'nin küçük gezintisi burada başka bir açıdan ele alınmış. Yazan Michael Schwab. O vicdan sahibi insanların yanında günlerce dolaşmış. Birazını dinlemek ister misin?" Albert dalgın bakışlarla başını salladı.

Lucy okumaya başladı. "İki, üç, dört ailenin bir odada yaşadığı, ışığın sadece duvarlardaki yarıklardan girdiği, insanların paçavralar veya çürümüş samanlar üzerinde yattıkları, iskemle ve masanın lüks olduğu, şiddetli soğuğa rağmen sobanın yanmadığı, her aileden üç dört kişinin hasta olduğu izbeler var. Bu insanlar nasıl yaşıyorlar? Çöp tenekelerinden çürümüş sebzeler alarak, kasaplardan sakatat dilenip bunlardan sucuk yaparak. Her türlü hastalık bu insanları, özellikle de çocukları toptan öldürüyor."

Lucy başını kaldırdı. "Birliğin raporundan biraz daha gerçekçi, değil mi? Schwab sözünü şöyle bitiriyor: 'Bu *canice* bir sistemdir –ama yine de işçilere şiddetin ahlâksızlığı hakkında nutuk çekmeye cesaret ediyor!'" Lucy gazeteyi yine masanın üstüne fırlattı. "İşte, benim saygı duyacağım bir ses!"

"Schwab'a ben de hayranlık duyarım. Hoşlanmadığım yanı şu ben-senden-iyiyim tavrı."

Albert'ın böyle açık konuşmasına şaşan Lucy bir an sessiz kaldı. Albert, "Öfkemizi neden birbirimizden çıkarıyoruz?" diye sordu sonra.

"Bilmiyorum. Bağıracak başka kimsemiz yok da ondan."

Albert gidip karısını kucakladı. "Benim tek söylemek istediğim Kentliler Birliği'nin bir şeyler yapacak durumda olması. Seçkinlerden en azından birkaçı dehşete düştüklerini söylemişler."

"Ama onlar kendi sınıflarını ancak Nina Van Zandt ve ailesi kadar temsil ediyorlar." Lucy yine sinirlenmeye başlamıştı.

"Ben öyle bir şey söylemedim."

"Kentliler Birliği'nin kendilerini tepede tutan bir sistemin değişmesini *gerçekten* isteyeceklerini düşünmek saçma geliyor."

"Ama koşulların düzeltilmesini talep edebilirler."

"Ah, Albert! Birlik herkesin, halen var olan sefaletin kapitalizme değil, 'geçici' ekonomik bunalıma bağlı olduğuna inanmalarını istiyor. Ancak emekçi kesim bu bunalımdan çok daha önce de aynı sefalet içindeydi."

Albert yeni bir tartışmaya meydan vermemek için, "Sanki seninle aynı fikirde değilmişim gibi konuşuyorsun," dedi. "Ben Jay Gould *değilim*."

"Haklısın. O senden daha yakışıklı."

"Ha, şimdi anladım neden bu kadar öfkeli olduğunu!" Albert kolunu karısının beline doladı. "Jay Gould yeni özel yatını sana gezdirmedi de ondan."

Lucy Albert'ın elinden kurtuldu, odanın içinde eteğini dalgalandırarak döndü. "Ben *Atalanta*'da bir gün geçirmeden indiğim için Jay çok kızdı. Ama yatın dekoru o kadar kötü bir zevk sergiliyordu ki, daha fazla dayanamadım. Düşün bir kere! Lombozlarda çilek rengi perdeler ve yemek salonunun duvarlarında ahşap kabartma meyveler!" Lucy odanın içinde dans edercesine döndü. "Böylesine çirkin bir moda karşısında duygularım incindi."

Lucy kahkahalar atarak yere yığılınca Albert anında yanına çöktü, yüzünü, boynunu öpüp sevdi. Birbirlerine olan tutkularını çocukların doğumundan sonra bile kaybetmiş değillerdi. Oysa çocuk doğunca, kadınların gerçek ilgi alanları

olan ev işlerine döneceğine ve erkeklerin de seksi, ev dışında arama zamanı geldiğine inanılırdı. Lucy 'normal' kadınların aksine, kendisinin sekstен hoşlandığı için *garip* olmasıyla şaka ederdi. "Benim Afrikalı kanımdan olacak herhalde," derdi. "Biliyorsun, hepimiz seks düşkünü hayvanlarız. Belki de zengin olunca beni tedavi için dağlara gönderirsin. Tabii, zengin olduğumda tutkum elbiselere ve mücevherlere yönelmezse!"

* * *

1884'ün ilk aylarında ekonomik kriz ve toplumsal huzursuzluk artınca Amerikan Grubu'nun Greif's Salonu'ndaki Çarşamba toplantıları o kadar kalabalıklaşmaya başladı ki, göl kıyısındaki çimenlikte Pazar öğleden sonraları da toplanılmasına karar verildi. Çok geçmeden binlerce kişi Parsons, Spies, Fielden, Neebe ve diğerlerinin günün sorunlarına ilişkin görüşlerini dinlemek için gelmeye başladılar: Kitlelerin sefaletinin nedeni neydi? Devletin kökeni ve amacı neydi? Yoksulların sefaletini hafifletmenin en iyi çaresi sosyalizm miydi, yoksa anarşizm mi? Bazı toplantılara bir kadın başkanlık ediyor ve bu da çoğunlukla Lucy veya Lizzie oluyordu.

Lucy, Amerikan Grubu konuşmacılarının hepsini birkaç kere dinledikten sonra, bir akşam Albert'a, en iyi konuşanın o olduğunu söyledi.

Lucy'nin sanki konuyu uzun uzun düşünmüş de sonra kararını bildiriyormuş gibi ciddi tavrı, Albert'm pek hoşuna gitmişti. Karısına bu iltifata eşlik edecek bir ödülünün olup olmadığını sordu –'altın bir kupa belki, ya da yeleğimi süsleyecek bir zincir falan.'

"Bencil olmayan devrimciler ne ödül alırlar, ne de almak isterler."

"Eh, gördün mü, ben sahteymişim işte. Senin övgülerine lâyık değilmişim."

"Beni kandıramazsın. Sana iltifat etmeye devam etmemi ve bir konuşmacı olarak bütün erdemlerini tek tek saymamı istiyorsun."

"*N'olur*!" dedi Albert.

"Eh, belirli olanlarını söyleyeyim peki. Nasıl diyeyim, bilemiyorum... sende çocuksu bir çekicilik, hiç eksilmeyen bir cana yakınlık var."

"Benim pek takdir edilen sesimi unutuyorsun, özellikle de şiir okurken."

"Ah, onu bir *unutabilsem*. McIntosh'un 'Dilenci'sini bir kere daha dinlersem, ya da o sevgili 'Annie Laurie'ni, hareketi ciddi olarak terk etmeye karar verebilirim."

Albert güldü. "Annie'mden asla vazgeçmem. O dünyada en sevdiğim şiirdir."

"Ve senin sayende artık bütün dünya da duydu onu."

"Sen istesen de istemesen de ben 'Annie'yi bırakacak değilim. Ne de olsa sadağımda sadece bir iki okum var. Fielden'ın o gür sesi ya da Spies'ın bilgiçliği gibi niteliklerim olduğunu iddia edemem."

"Spies'ın ateşli mavi gözlerini ve atletik yapısını unutma, hanımlar her ikisinden de sık sık söz ederler."

"Sahi mi? Çok şaşırdım! Bunlar namuslu kadınlar olamazlar."

"Spies'ın çekiciliğinin gerçek kaynağını anlayamayacak kadar kibar kişilerdir."

"Zekâsını mı?"

"Hayır, kontrollü alaycılığını –daha karanlık ve daha cinsel bir enerjinin yanılmaz göstergesidir."

Albert neşeli bir sesle, "Şimdi düşüp bayılmam mı gerekiyor?" dedi. "Unutma, ben de alaycı bir kişiyle yaşıyorum."

"Şükret öyleyse!"

"Nasıl şükrediyorum, bir bilsen." Birbirlerine bakıp gülümsediler.

Albert bir duraklamadan sonra, "Lucy, ben eve geldiğim anda bu gevezeliğe başlamasaydın şu anda büyük haberimi kutluyor olacaktık."

"Ciddi bir şey var galiba."

"Öyle."

"Söyle öyleyse, insanı çatlatma."

"Uluslararası Emekçiler Birliği yeni bir gazete çıkarmaya karar verdi. Adı *Alarm*. Ve sen şimdi onun yeni editörüne bakıyorsun."

"Albert! Olamaz!" Lucy koşup kocasının boynuna sarıldı, yüzünü öpücüklere boğdu.

"Yeter!" Albert karısını kendisinden uzaklaştırdı. "Bu haberlerden yalnızca biri."

"Daha fazlasına dayanamayacağım." Lucy soluk almak için oturdu. "*Times* seni kara listeye aldığından bu yana bu, ilk tam gün gazete işin. Şu rastlantıya bak! Spies, *Arbetier-Zeitung*'un editörlüğüne getirildi ve şimdi de sen. İnanılmayacak bir şey bu."

"Sakin ol, şimdiden olayı abartmayalım. *Alarm* asla *Arbeiter*'in satışına ve etkisine erişemez. Onlar yirmi bin satıyorlar. Biz on beş günde bir yerine haftalık çıkabilirsek, talihli sayılırız. Kentin tek İngilizce radikal gazetesiyiz, başkası yok ki."

"Sen istediğin kadar küçümseyebilirsin, ama bence senin atanman bir mucizedir."

"Bir mucize daha var," dedi Albert, muzip bir tavırla. "Uluslararası Emekçiler Birliği iki de yardımcı editör belirledi. Kimler olduğunu tahmin edebilir misin?"

"Onları tanıyor muyum?"

Albert bir kahkaha attı. "Hem de çok iyi tanıyorsun diyebilirim. Yeni editörler Lizzie Swank ve Lucy Parsons."

Lucy'nin boğazından öyle bir çığlık koptu ki, o zamana kadar bir köşede kardeşiyle oynayan küçük Lulu birden ağlamaya başladı. Lucy kızı teselli etmeye koşarken heyecanından ayağı halıya takıldı, az daha çocuğun üstüne düşüyordu.

Bunun üzerine Lulu daha fazla ağlamaya başladı, ancak uzun uzun kucaklanıp okşanmadan sonra sakinleşti ve herkes derin bir soluk aldı.

Lucy, Albert'ın yanına oturup elini tuttu. "Ah, Albert, o kadar mutluyum ki. Bu bir rüyanın gerçekleşmesi oldu benim için. Şimdi kocam aracılığıyla değil, benim kendimin de dünya üzerinde bir etkim olacak."

"Bunu hak ettin ve kazandın." Albert kadını alnından öpüp kucakladı. "Atanmana muhalefet olmadı değil. Nasıl olsa duyacağın için bunu ben söylemek istedim."

Lucy'nin ne sevinci azalmış ne de şaşırmıştı. Albert'ın aksine herkesin hoşlandığı bir insan olmadığını biliyordu. "Muhalefet mi?"

"Kuruldakilerden birkaç kişi. 'Karı koca olarak aynı görüşe sahip olacaklar ve bu da *Alarm*'ın Uluslararası Emekçiler Birliği üyeliğini karakterize eden geniş fikir yelpazesini temsil edemeyecek' falan işte."

Lucy güldü. "Bizi iyi tanıyor olamazlar. Yanımızda iki saat kalan biri, birçok konuda farklı düşüncelerimizi bağıra bağıra ifade ettiğimizi bilir."

"Bağıran *sensin*." Lucy kocasının kafasına şakadan bir şaplak indirdi. "Ayrıca, her konuda olmasa bile, pek çok konuda fikir birliği içindeyiz. *Alarm*'ın Enternasyonal'deki bütün görüşleri yazmasını sağlamalıyız. Hatta, seninki kadar aşırı görüşleri bile."

Lucy bir şaplak daha indirip erkeği öptü. "Başlamak için sabırsızlanıyorum."

"Önce yemek yiyebilir miyiz?"

"Sanırım, bir saat daha bekleyebilirim. Ama biz yine de çabucak yiyelim...."

* * *

Lucy iki gün sonra Albert'ın gazetedeki küçük odasına girdiğinde, kocası bir köşede temizlik yapıyordu. Lucy bir elinde Lulu'yu çekiştirirken diğer elindeki gazeteyi başı üstünde salladı.

"İnanamıyorum!" diye bağırdı. "Bu cinayete teşviktir."

Kızını kucağına alan Albert, "Nedir o?" diye sordu.

"*Chicago Times.* Hiç bu kadar alçakça bir şey okumamıştım!"

"Sakin olmaya çalış, sevgilim." Albert kadına iskemleyi gösterdi. "Otur ve oku."

"Hayatında böyle bir şey duymamışsındır. 'Paçavralar içindeki bir serseriye verilecek en iyi yemek, kurşunlu olanıdır. Bir serseri sizden ekmek istediğinde üzerine striknin veya arsenik dökün, böylece sizi bir daha rahatsız etmez ve diğerleri de semtinize uğramazlar." Lucy öfkeyle başını kaldırdı.

"Korkunç bir şey bu!" dedi Albert. "Bir de şiddeti kışkırttığımız için *bizi* suçluyorlar."

Lucy cebinden gösterişli tavırla bir kâğıt çıkarırken, "Bir kereliğine haklı çıkacaklar," dedi.

"Ne demek istiyorsun?"

"Bir cevap yazdım. *Alarm*'da yayınlamanı beklemiyorum ama bir de *Labor Standard*'ı deneyeceğim. Hazır ol şimdi. '1884'ün o soğuk kışında siz evsizler ve işsizler soğuktan donmamak için gece sabaha kadar ateşler yaktınız. Ama çoğunuz yine de donarak öldü. Diğerleri kendilerini Michigan Gölü'ne attılar. Size yalvarıyorum: Acele etmeyin! Kendinizi öldürmeye kararlıysanız, birkaç tane zengini de yanınızda götürün. Sizi böyle çaresiz yapan şey onların kalpsizlikleridir. Bu satırları okuyan her aç serseri Bilim'in yoksulun ellerine verdiği o küçük savaş yöntemlerinden yararlanmalıdır... *Patlayıcı kullanmayı öğrenmelisiniz!*"

Lucy kâğıdı indirip meydan okurcasına kocasına baktı.

"Lucy, yalvarırım bir daha düşün. Bu, düşmanlarımızın bizimle ilgili basmakalıp düşüncelerini doğrulayacaktır."

"Olabilir."

Albert sesini yükselterek, "Bu konuşan sen değilsin," dedi. "Johann Most bu. Senin bir parçan gizlice hep onun görüşlerini benimsedi. Bunu uzun zamandır biliyorum. Ama bunu kontrol altına almalısın. Kendini savunma bir şeydir, bireysel terör, şiddete kışkırtma başka bir şey. Bu yanlış, Lucy."

"Başüstüne, Bay Beyaz Adam. Bir daha bir zenciyi linç ettiklerinde, ilmek boğazını sıkarken ağaca tırmanacağım ve kulağına şöyle fısıldayacağım: 'Asla şiddete *başvurmadığın* için kutlarım seni, adamım. Kendini savunmak için biraz geç kaldın ama hiç olmazsa öteki dünyaya elin temiz olarak gidiyorsun.'" Lucy, bir an Albert'ın önüne dikildi, sonra Lulu'yu kapıp bir kasırga gibi dönerek odadan çıktı gitti.

Lucy'nin Manifesto'su bir ay sonra *Alarm*'ın birinci sayfasında çıktı. Albert iki yardımcı editörünü çağırıp yayınlama kararını bildirirken, mümkün olduğu kadar sıradan bir konuymuş gibi konuşarak sözcüklerini herhangi bir tartışmayı önleyecek şekilde seçti. "*Alarm*'ın politikası Enternasyonal içindeki tüm görüşleri yayınlayarak okurlara kendi kararlarını verme hakkını tanımaktır."

Lucy dudaklarını ısırdı ama ağzını açmadı. Lizzie kulaklarına kadar gülümseyerek ve bilerek araya anlamsız bir söz sıkıştırıp, Albert'a, bir süredir ücretlerinin ne olacağını sormak istediğini söyledi.

"Enternasyonal benim ücretimi haftada sekiz dolar ve sizinkini de dörder dolar olarak belirledi. Bu sizce kabul edilebilir mi, bilemiyorum. Doğrusu, ikiniz de muhtemelen benimle aynı sürelerde çalışacağınız için bana pek adil görünmedi."

"Ben kabul ediyorum," dedi Lizzie. Albert'ın yazısını yayınlama haberi karşısında Lucy'nin hâlâ apışıp kaldığını görerek, "Lucy de kabul ediyor," diye devam etti. Bunun üzerine hepsi kahkahayı bastılar ve gözyaşları içinde birbirlerine sarıldılar.

South Bend, Indiana, 12 Ekim 1884

Sevgili Karıcığım,

Bu çok kısa bir seyahat olduğu için yazmaya niyetim yoktu, ama burada olanlardan o kadar etkilendim ki, yaşadıklarım henüz tazeyken kâğıda dökmek istedim.

Buradaki Emeğin Şövalyeleri şubesinin yeraltında çalıştığını bilmiyordum. Bunun için gayet iyi nedenleri de var. Bir işçi örgütüne girmeye cesaret eden, ya da böyle bir örgütle ilişkili olduğundan kuşkulanılan kişi hemen işinden çıkarılıyor. Bu kent Studebaker'ların, Olliver'ların ve Singer'lerin malı. Hâlâ bir işi olanlar günde seksen sente çalışıyorlar ve sokaklarda işsiz dolaşan yüzlerce kişi var.

Süregelen teröre rağmen beni dinlemek için *bin* kadın ve erkek toplandı. Şaşırtıcı bir cesaret ve umutsuzluk gösterisi. Studebaker'ların yetki alanı dışında yaşayan Bay Frank Avery beni takdim etti. Topluluğa, Anarşistler, Komünistler ve Sosyalistler hakkında korkunç şeyler duymuş olduklarını söyledi. Sonra şöyle devam etti: "İşte bu gece burada, bu özelliklerin üçünü de barındıran bir adamı tanıyacak, onu dinleyecek ve bu konuda kararınızı kendiniz vereceksiniz."

Onun başladığı konuyu ele alarak, hareketimiz içindeki fikirleri bir tek etiketin yeterince temsil edemeyeceğini söyledim. Aramızda bazılarının cumhuriyetçi kurumlarımızın 'temizlenmesi'nin ülkeyi doğru yola sokmaya yeterli olduğunu düşündüklerini anlattım. Bir kısmı da devletin, demiryollarının sahibi olması gerektiğini vurguluyordu. Yine bazıları genel bir grev istemekteydiler. İşte böyle, bildiğin minval üzerinde devam ettim. Kalabalığa, hepimizin ortak olarak paylaştığımız inancın, sıradan insanın daha iyi bir hayatı hak ettiğini ve zenginler cennetinin, yoksullar cehennemi üzerine kurulduğu inancı olduğunu söyledim. Eğer bu umutsuzluk böyle devam edecek olursa, işçi sınıfının, istemese bile, doğrudan doğruya isyana zorlanacağını anlattım.

Sonra South Bend'deki koşulları ele aldım. "İki ay önce elleri kamçılı insanların on yedi sözde boştagezeri kent dışına attıklarını duydum," dedim. ("Doğru! Doğru!" diye seslenenler oldu.) "Olliver Pulluk Fabrikası'nda çelik talaşlarının bir insanın ciğerini bir yılda iflas ettireceğini de biliyorum," diye devam ettim. Bu da onlar için yeni bir haber değildi. "Olliver veremi. Yüzlerce kişiyi öldürdü!" diye seslendiler.

O anda, daha önce görüştüğüm Valentin Ruter adında bir adamı sahneye çağırdım. Valentin gelip yanımda durdu. "Bu adama iyi bakın," dedim. "Dört güçlü kuvvetli kardeşiyle birlikte üç yıl Olliver Fabrikası'nda çalıştı. Bu süre içinde dört kardeşi de veremden öldü. Bu yıl Valentine'in sağlığı bozulunca

Olliver kendisini sokağa attı. Ölümü beklerken karısıyla üç çocuğunu belediyenin verdiği *haftada bir buçuk dolarla* geçindirdi."

"Bu korkunç şeyler sadece Olliver'da olmuyor," diye devam ettim. O sırada başka bir gönüllü olan Martin Pauliski yanımda, Ruter'in yerini aldı. "Bu adam Studebaker'ların araba fabrikasında sekiz yıl çalıştı," dedim. "Açık havada uzun saatler çalışma sonucunda romatizma olup, kısa süreler dışında ayakta duramaz hale gelince, şirket onu işten çıkardı. Geçen kış ailesi az daha soğuktan donacakken, karısı çaresizlik içinde Studebaker'lara gitti. Kendisine bir çeki odun verdiler. Ondan kısa bir süre sonra da Paulski'yi tekrar işe çağırdılar. Ama bu sadece verilen odunun parasını emeğiyle ödeyecek kadar sürdü. Sonra yine sokağa atıldı. Olliver ve Studebaker geçen yıl kentte yeni bir kilisenin inşası için büyük bağışlarda bulundular. Orada size öğretilen şudur: Tanrı'nın sizi hayatta yerleştirdiği konumla yetinmelisiniz. Peki, şimdi ben soruyorum: Tanrı çocuklar için hastalık ve erken ölüm mü istiyor acaba?"

Benim sözlerim ve bu iki hastalıklı adamın korkunç yüzleri sansasyon yarattı. Kalabalık sahneye biraz daha yaklaştı. Arkalarda, biri bağırarak, benim yalancı bir tanrıtanımaz olduğumu ve bunun cezasını ödemem gerektiğini söyledi. Biri, "Linç edin şunu!" diye seslendi. Bir işçi yanıma fırlayıp, "Bu adama bir zarar verirseniz, ağacın dalından sallanacak o değil, siz olacaksınız!" diye bağırdı. Kalabalıktan bir alkış koptu.

Kalabalık biraz sakınleştikten sonra konuşmama devam edip, gerçekleri anlattığımı, Ruter ve Puliski örneklerinin çoğaltılabileceğini kendilerinin de çok iyi bildiklerini söyledim. Bilmedikleri şeyin şu anda Cumhuriyet'in Büyük Ordusu'nun Wyoming Territory, Doğu Saginaw ve Cleveland'da grev kırıp kafa parçaladıkları, Devlet'in gücünün kapitalistlerin istedikleri zaman ve yerde kullanılmakta olduğunu söyledim. "Sonuçta işçilerin şikayetlerini barışçı yollarla dile getirme hakları ellerinden alınıyor," dedim.

Artık kalabalık da, ben de bayağı ateşlenmiştik. "İnsanlar tek çare olarak şiddete *zorlanıyorlar*," dedim. "Bir fırtına oluşmakta, bu fırtına çok geçmeden patlayacak ve birkaç kişinin çoğunluğu sömürme ve köleleştirme haklarını sonsuza kadar ellerinden alacak. Kışkırtın! Kışkırtın! Örgütlenin! Ayaklanın!"

Birden arkamda polis üniformalı biri belirdi, elini omzuma koyup, "Bayım, eğer halkı biraz daha kışkırtacak olursanız sizi tutuklayacağım," dedi. Memura adını sorunca, "Bu sizi hiç ilgilendirmez, bayım," dedi. O anda gürültü koptu ve kalabalık bir öfke dalgasıyla patladı. Ne olduğunu anlamadan bir grup araba ve pulluk işçisi, iki yanıma geçip emniyete alarak, beni polisin elinden kurtardılar. Kaldırımda bir grup silahlı adam -onları kimse tanımıyordu- bana saldırmaya kalkıştı ama güçlü koruyucularım beni sağ salim otelime kadar götürmeyi başardılar. Bu soylu insanlardan üçü sabaha kadar odamda nöbet tuttular. Çok yorgun ve sevinçliyim. İşçiler ne yapılması gerektiğini anlıyorlar.

Sen bu mektubu aldıktan kısa bir süre sonra döneceğim ve seni kollarım arasına alacağım.

Seni çok seven
Albert'ın

ALTINCI BÖLÜM

CHIGAGO
1885 İlkbaharı

Ülke çapında, cop kullanmada kötü ün salmış bir emniyet amirliğinde, Des Plaines Sokağı Karakolu amiri Yüzbaşı John Bonfield eşitleri arasında birinci olmuştu. Bir grevcinin yara bere almadan kaçması riskini göze almamak için birkaç masum vatandaşı coplamaktan kaçınmayacağını gururla söylerdi. Uluslararası Emekçiler Birliği ve sendika toplantılarına sayısız baskınını nasıl haklı gösterdiği sorulunca Bonfield gülerek şöyle demişti: "Toplantılarda Amerikan bayrağının görünmemesi ya da kızıl bir bayrağın olması yeterliydi."

Kısa bir süre önce de, elli polisin şefi olarak, sosyalist bir yayınevinin üyelerinin toplantısını basmak üzere Greif Salonu'nun kapılarını kırıp içeri dalmıştı. Polisler dolapları par-

çaladılar, derneğin bayrağını yırttılar, durmadan inip kalkan coplarla beş altı kişiyi ağır yaraladılar. Yayıncı derneği dava açtı. Yargıç ise 'polisin önyargısız hareket ettiğine, bu insanların anarşist olarak bilinen tehlikeli grubun üyeleri olduğuna içtenlikle inandığı' kararına vardı.

Greif Salonu olayından birkaç ay önce Bonfield, tramvay kondüktörlerinin bir grevini, adamlarına Madison ve Western köşesinde toplanan herkesi, grevci, seyirci ya da dükkân sahibi olmalarına bakmadan coplayarak kırmaları emrini verdi. Polisler büyük bir şevkle işe koyuldular ve Bonfield tek başına, grevle ilgili olmayan iki kişiyi bayıltıncaya kadar copladı. Bu saldırı Belediye Başkanı Harrison'un halkla gereksiz çatışmaya girmeme kararına karşı gelmek olduğundan, Harrison hemen Bonfield'ı açıklama yapması için çağırdı. Görüşme sırasında Bonfield kendisine gösterilen iskemleye oturmamakta ısrar ederek, Belediye Başkanı'nın tepesine tehdit edercesine dikildi ve soruyu beklemeden hemen cevabını verdi: "Bunu insanlara olan merhametimden yaptım. Bugün kendilerini dağıtmak için kullanılan bir cop, yarın onları bir tabancayla karşı karşıya kalmaktan kurtarır." Harrison öfkesinden görüşmeyi yarıda kesti ve Bonfield'a sadık polislerin onu boş olan emniyet amirliği görevine getirme baskısına boyun eğmemeye karar verdi. Görevi Frederick Ebersold'a önerecekti.

Ancak Bonfield, başında olduğu polislerin gözünde bir kahramandı. Tıpkı Bonfield gibi emrindeki polisler de -kendileri de işçi sınıfından gelmiş olmalarına rağmen, işçilerin şikâyetlerine sempatiyle bakmıyorlar, aldıkları armağanlar ve pek az olan gelirlerini arttıran rüşvetler nedeniyle kendilerini iş dünyasına bağlı hissediyorlardı. Ebersold, emniyet amirliği görevini kabul ettiğinde bu durumu, yani, rüşvetleri ve yaygın olan zalimliği biliyordu; o yüzden, Bonfield ile destekçilerini kendisine düşman etmemek için mümkün olduğu kadar az şey yapmaya karar verdi.

Ebersold korkak değildi. Shiloh savaşında Sherman'la çarpışmış ve ondan önce memleketi Bavyera'da askerlik yaparken madalya almıştı. Harrison'dan görevi aldığında, bu işe Bonfield'dan daha layık olduğundan kuşkusu yoktu. Ne de olsa Bonfield bir bakkaliye, sonra da küçük bir gübreleme şirketi kurmuş ve ikisini de batırmıştı. Polisliğe de ancak kırk bir yaşında başlamıştı. Ebersold masası üzerindeki bir raporu kullanmaya karar verirse Bonfield'ın ünü beş paralık olacaktı. Rapora Bonfield'ın aşırılıkları hakkında görgü tanıklarının imzalı ifadeleri ve bir kopyasının doğrudan Harrison'a gönderildiği ve Bonfield'ın polislikten alınmasını isteyen bin imzalı bir dilekçe ekliydi. Mektupların en şaşırtıcısı Bonfield'ın kendi çevresinden olan Yüzbaşı Michael J. Schaack'tan geliyordu; Schaack, meslektaşını 'gereksiz vahşet'le suçlamaktaydı.

Eberson, Schaack'ın mektubu üzerine 'yurttaşların dilekçelerini görüşmek için' Harrison'dan randevu istedi. İki adam karşı karşıya gelince Belediye Başkanı, Ebersold'a, dilekçe konusunda hemfikir olduklarını, Bonfield'ın 'sık sık' kabul edilemez davranışlarda bulunduğuna inandığını söyledi. "Ya bir disipline girmeli, hatta belki de görevden alınmalı," dedi. Konuşmanın gidişatından pek memnun olan Ebersold, Belediye Başkanı'nı bu konudaki cesur tutumundan dolayı kutlamak üzereyken Harrison elini kaldırarak susturdu. "Ne yazık ki, bir dizi saygın insan Bonfield'ın lehine başvuruda bulunarak, kentin, teröristlerin ve yabancıların eline düşmesini önlemekte çok başarılı olduğunu vurguladılar. Ben de çelişkili ifadeleri dikkatle değerlendirdikten sonra bu tartışmada onlardan yana oldum."

Şaşkına dönen Ebersold, "Yani, John Bonfield disiplin altına alınamayacak mı?" diye kekeledi.

"En azından şimdilik hayır. Geleceğin ne getireceğini bilemem. Yüzbaşı Bonfield işine devam edecektir. Ancak bundan böyle kendisini daha yakından izlemenizi isteyeceğim."

Spies, "Bana sorarsan tam bir bilmece," dedi. *Arbeiter*'da Spies'la çalışan Schwab, onu başını sallayarak onayladı. "Kesinlikle çözümlenemeyen bir bilmece ve hayatımda rastladığım en etkileyici genç." İkisi de gazetede işlerini bitirdikten sonra Parsons'ların evinde Lucy ve Lizzie'yle birer bira içiyorlardı.

Schwab, "Sabit fikirli ve çok suskun," dedi.

"Lingg'in suskunluğu belki de İngilizce anlamamasından kaynaklanıyor," diye söze karıştı, Nina Van Zandt'ın beyaz patiska eteğini dikmekte olan Lucy. "Buraya geleli daha bir iki hafta oldu."

"Hayır, dil bilmemekten değil," dedi Schwab. "Adam kendi içinde yaşıyor."

Spies sırıtarak, "Kadınlardan kaçıyor," dedi. "Lingg aşırı yakışıklı biri. Doğal bir özgüveni var."

"Bu da seni rahatsız mı ediyor, Spies?" diye Lizzie alaycı bir tavırla sordu. "Spies'ın artık kadınların dikkatini çekmekte bir rakibi var... hem de kendisinden genç biri."

Spies güldü. "Lingg bu yarışmayı haydi haydi kazanır. Olağanüstü gözleri var: çelik grisi, delici ve her nasılsa aynı anda hem buz gibi hem de alev alev yanan. Cazibesine önem vermeyen ve böylece daha da çekici hale gelen tiplerden biri."

"Kulağa çok ürkütücü geliyor," dedi Lucy. "Eğer yirmi bir yaşında bir çocuk ürkütücü olabilirse yani."

"Onun ürkütemeyeceği bir kişi varsa o da sensin, Lucy. Bu arada onun müthiş bir kadın hakları savunucusu olduğunu söylemeliyim. Gerçek bir uygarlıkta kadınların cinselliğinin insanlığın diğer sakallı yarısından mutlak surette bağımsız olmaları gerektiğini söylüyor. Ancak o zaman saf ve özgür aşkı görebilirmişiz."

Lucy, "Bununla herhalde çoraplarını yamayan ve ayaklarını öpen bir sevgilisi olduğunu söylemek istiyordur," dedi.

"Üstelik Engel ile Fischer'dan bile daha *solcu*," diye ekledi Spies. "Onların, imal edecek yerde, bomba hakkında çok konuşarak vakit kaybettiklerini söylüyor. Söylentilere göre Louis Linggs odasında esaslı bir cephanelik kurmuş."

"Umarım odası buraya pek yakın değildir," diye araya girdi Lizzie.

Schwab, "Kuzey Yakası'nda William Seliger adında bir adamla karısının yanında pansiyoner olarak kalıyor," dedi. "Her iki adam da Marangozlar Sendikası üyesi."

O anda, gördüğü bir rüyadan ürkmüş olan beş yaşındaki Albert Jr. ağlayarak odaya daldı. Lucy kucağına aldığı oğlunu sallayarak konuşmaya devam etti. "Lingg'in geçmişi hakkında ne biliyoruz? Onun bir kışkırtıcı ajan olabileceğini hiç düşündünüz mü?" Oğlanın hıçkırıkları azalmaya başlamıştı.

"Öyle bir şey olamaz," diye Spies atıldı. "Lingg ailesini Baden'den tanıyanlarla ilişki kurduk. Yıllarca bir kereste imalathanesinde çalışmış olan babası, sonunda kendisini öldürecek bir kaza geçirip de şirket annesine yardım etmeyi reddettiğinden beri, öfkeli bir asi olup çıkmış. Kadın iki küçük çocuğunu aşırı yoksulluk içinde yetiştirmek zorunda kalmış ve oğlan topluma nefret besleyerek büyümüş. Ve bu nefreti de zamanla artmış."

Albert Jr. birden, "Babamı istiyorum," diye hıçkırmaya başladı. "Babamı istiyorum!"

"Biliyorum canım." Lucy çocuğu kucaklayarak ağır ağır salladı. "Baban yakında gelecek. Bugün günlerden ne?"

"Bilmiyorum," diye hıçkırdı çocuk.

"Biliyorsun. Bugün Salı. Sonra Çarşamba, ardından Perşembe, ondan sonra da Cuma. Ve Cuma günü güneş batmadan baban evde olacak."

"Babamı istiyorum."

"Elbette istiyorsun, yavrum. Bu defa yolculuğu çok uzun sürdü. Babanı hepimiz özledik. Ama düşün hele! Sadece üç gün kaldı, benim cesur oğlum, üç gün sonra gelecek."

Albert Jr. rahatlamış gibiydi. Ağlamayı kesip annesinin kucağında uyuklamaya başladı.

"Albert'tan düzenli olarak haber alıyor musun?" diye sordu Spies.

"Evet. Güvenliğinden endişe ettiğimizi bildiği için neredeyse her gün yazıyor. Bir toplantıdan ötekine koştururken yazmaya nasıl vakit bulabildiğini aklım kesmiyor doğrusu. Gece yarılarına kadar ayakta kalıyor olmalı."

Schwab o çekingen tavrıyla, "Lemont'tan ileri gitti mi?" diye sordu.

Lucy güldü. "Albert çağrıldığı her yere gider. Bu kez Ohio, Missouri ve Kansas'a gitti. Uğradığı bütün kentleri hatırlamıyorum bile. Her nasılsa, arada bana on beş sayfalık mektuplar yazmayı da başarıyor." Lucy, Albert Jr.'un başı üzerinden uzanıp yanındaki masadan bir tomar alırken oğlanı bir anlığına uyandırdı.

"Birazını dinleyebilir miyiz?" diye sordu Spies.

"Haftaya tümünü *Alarm*'da yayınlayacağız –öyle sevgilim, öpücükler falan yerlerini değil elbette. Ama size bir kısmını okuyabilirim. Yalnız sizi uyarıyorum, çoğu hiç de hoş şeyler değil."

Lucy mektubu açıp okumaya başladı: "Lemont taşocağı sahipleri grevi hemen kırdılar. Darbe çok ani ve vahşi oldu. Milisler toplanan kasabalılara ateş açtılar. İki kişi anında öldü. Köyün sevilen gençlerinden olan Andrew Stulata, iki elini açmış yirmi otuz çocuğu sokaktan uzaklaştırmaya çalışıyordu. Askerlerin ateşiyle kafası parçalandı, kanı ve beyni küçük çocukların üzerine yağdı. Bir diğeri...."

Lizzie aniden yerinden fırladı. "Yeter, Lucy. Daha fazlasını duymak istemiyorum." Sesi titriyordu.

Lucy mektubu bıraktı.

"Çok yazık," dedi Schwab.

Lucy, "İşçiler örgütlenmekten korkuyorlar," dedi. "Bölgede Emeğin Şövalyeleri'nin bir şubesi bile yok."

"Hepsi taşocağı sahiplerinin elinde piyon," diye atıldı Spies.

"Albert öyle düşünmüyor," dedi Lucy. Odanın artık en sessiz kişisi olan küçük oğlan annesinin kolları arasından sıyrılıp yatağına gitti.

Spies şaşırarak, "Bu zavallı insanların ne yapmalarını istersin?" diye sordu. "Bölgedeki tek çalışma alanı taşocakları."

Lucy kucağından mektubu alırken Lizzie uzanıp elinden kaptı.

"Daha fazlasını duymak istemiyorum dedim sana."

"Bu, yeni bir Lizzie," dedi Lucy, buz gibi bir sesle. "Senin gerçekleri inkâr ettiğini hiç görmemiştim." Ellerini önünde kavuşturdu.

Lizzie azarlandığı için bembeyaz kesilmişti. "Seni... düş kırıklığına uğrattıysam... özür dilerim..." dedi. Neredeyse ağlayacaktı.

"Sana okuyacağım kısımda dehşetli sahneler yoktu. Albert'ı en iyi yanıyla gösteren kısımdı." Lucy dimdik ve hiç kıpırdamadan oturuyordu.

Bir an kimse konuşmadı. Sonra Lizzie eğilip mektubu Lucy'nin kucağına bıraktı. Hafif bir sesle, "Dinlemek isterim," dedi.

Lucy bir an durakladıktan sonra mektubu aldı. "Pekâlâ... Albert o cinayetlerden bir gün sonra yapılan toplantıdan söz ediyor."

Lucy okumaya başladı: "Toplantıda çoğunlukla örgütlenme ihtiyacından söz ettim. Ama birkaç kişi öfkeyle bana karşı çıkarak, eğer örgütlenmeye çalışırlarsa patronlarının kendilerini işsiz bırakıp açlıktan öldüreceklerini söylediler. 'Öyleyse sizler kölesiniz,' dedim. Adamlar başlarını öne eğdiler. Bazılarının gözü yaşlıydı. Sonunda biri, "Ne yazık ki haklısınız efendim,' dedi. Ama yapılan oylamada grev kararı çıkınca çok şaşırdım. Grev, söyledikleri gibi çok kısa

sürdü. İşçilerin isteklerini destekleyecek güçleri olmadığından taşocağı sahiplerinin koşullarına boyun eğerek işlerinin başına geri dönmek zorunda kaldılar."

Lizzie içini çekerek, "Demek Lemont'ta işler eskisinden farksız, ya da daha kötü," dedi.

"Hiç de değil," dedi Lucy, sert bir ses tonuyla. "Taşocağı işçileri bir dahaki sefere daha güçlü bir örgüte ve Şövalyeler ile Terence V. Powderly tarafından uzak durmaları söylenen yasadışı eylemlere hazır olmaları gerektiğini artık anladılar."

Lizzie alay edercesine burnunu kırıştırdı. "Powderly'nin hedefi 'sınıf uzlaşması' dediği şeydir. Sanki böyle bir şey mümkünmüş gibi."

Genelde çekingen olan Schwab, Powderly'yi savunması gerektiğini hissetti. "Bence o, işverenler ile işçiler arasındaki güç dengesizliğinin birkaç grevin başarılı olmasıyla ortadan kaldırılacağı kadar büyük olduğunu düşünüyor. Bu kolaylıkla reddedilecek bir şey değildir."

"Saçma!" diye bağırdı Lucy. "İşçilerden haftada onar sent topla, işsiz kalabilecekleri bir dönem için bir grev fonu oluştur ve sonra da genel grev ilan et."

Lizzie istemeyerek ateşi körükledi. "Sıradan bir işçinin bir cehennem ateşi yerine tedbirli olmayı tercih ettiğini unutmamalıyız."

Spies, "İşçilerin çoğu, değil bir aidat vermek, sendikalara bile katılmıyorlar," diye söze karıştı. "Yetersiz grev fonu tükendiği zaman ne olacak? Ya da genel grev çağrısına kimse olumlu karşılık vermezse?" Spies, sorularına verilecek bir cevap bulunmadığını biliyordu ama Lucy'nin bu militan tavrına da canı sıkılmıştı.

Schwab üzgün bir tavırla, "İşçilerin korku ve isteksizlikleri göz önüne alındığında Lemont gibi yerlerde durum bizim aleyhimize," dedi.

"Nat Turner daha büyük güçlüklerle karşı karşıyaydı," dedi Lucy. "Ama bu onu durdurmadı."

Spies, Lucy'yi âdeta kışkırtmak için, "Pekâlâ, sence Nat Turner başarılı mıydı?" diye sordu.

"Siyahlar özgürler, değil mi?"

"Böyle düşünmene şaştım doğrusu," dedi Spies.

Lucy sözcüklerin üstüne basarak, "Köle değiller," dedi. "Ve asıl mücadelelerinin ırk değil, sınıf mücadelesi olduğunu anladıklarında daha büyük özgürlüğe erişecekler. Kapitalizmin yenilgiye uğradığı gün zencilere yönelik küstahlıklar da sona erecek."

Spies aynı kanıda değildi. "Lucy, bütün insanlar içinde en çok sen bilirsin, ırkçılığın kendi tarihi ve hikâyesi olduğunu."

"Ben mi? Bu da ne demek oluyor?"

Spies, Lucy'nin kilit altında tuttuğu bir alana girmiş olduğunu fark ederek sözü değiştirdi. "Yani, Texas'ta yetişmiş ve ırksal nefretin derinliğini görmüş biri olarak, demek istedim. Sınıf bölünmeleri olmadığı zaman bile, korkarım, bu miras hep bizimle olacak. Amerikan Grubu'ndaki bizler, zencilerin çektikleri konusunda kaygı duyan birkaç sosyalist ve anarşist arasındayız."

"Yanılıyorsun," dedi Lucy. "Emeğin Şövalyeleri zencileri saflarına almakta büyük adımlar atıyorlar."

"Hem de ne adımlar," diye söze karıştı Schwab. "Zencilerden birleşik değil, ayrı toplantılar yapmaları isteniyor." Schwab, Spies ile Lucy arasındaki bu gizli düşmanlığı hafifletmek istemişti. Sosyalizme bağlılığın kendiliğinden bir dostluk bağı yarattığına inanmaya ihtiyacı vardı ve bunun aksine bir görüntü kendisini huzursuz kılıyordu.

Lucy sanki onu duymamış gibi devam etti sözüne. "Ve bu konuda -ama sadece bu konuda- Terence Powderly'ye hakkını teslim ederim."

"Powderly, zencilerin beyazların evlerine kabul edilmelerini beklemediğini de söyledi," dedi Spies.

"Ama kendisi zencilerle rahatça görüşüyor," dedi Lucy.

Lucy'nin bir adım bile gerilememesine kızan Spies, New York *Age* dergisinin sahibi ve ülkenin en önde gelen zencisi olan T. Thomas Fortune'un, Emeğin Şövalyeleri içinde yaygın olarak rastladığı ırkçılığı topa tuttuğunu hatırlattı. "Bence Uluslararası Emekçiler Birliği onlardan daha iyi değil," diye devam etti. "İki gün önce bilgisine saygı duyduğum bir yoldaş bana, Güney'deki 'zenci vahşiler'i hizaya getirmek için lince başvurmanın en iyi yol olabileceğini söylüyordu!"

"Irk konusunda daha fazla konuşmak istemiyorum," dedi Lucy. "Yoldaşlar bu konuda olmaları gereken yerde değiller. Zenciler de sınıf mücadelesinde olmaları gereken yerde değil." Sesi buz gibiydi. "İstediğiniz fikre sahip olabilirsiniz. Bu konuyu burada kapatalım." Spies ile Schwab az sonra gittilerse de, Lizzie kalmıştı. Lucy onun daha önceki duygusallık olarak kabul ettiği tavrını henüz tümüyle bağışlamadığından, masayı toplamaya koyuldu.

"Albert'ın harika bir enerjisi var," dedi Lizzie.

"Öyle."

Lizzie duraksayarak, "Lucy... sana bir şey söylemek istiyorum..." dedi.

Masayı silmeye devam eden Lucy, "Özür dileyecek bir şey yapmadın," dedi. "Bana aklından her geçeni söyleyebilirsin. Senin doğruları söylediğini biliyorum ve bu gece de doğru olduğunu bildiğin şeyi söyledin."

"Bu gece hakkında değil. Seni incittiğime pişmanım... eğer gerçekten incitmişsem, yani. Ve Albert'ın mektubuna dürüst tepkimi saklamanın da doğru olmayacağına inanıyorum."

Lucy elindeki işi bırakıp koltuklardan birine oturdu. "Öyleyse ne var peki?" Sesindeki uzaklık birden kaybolmuş, yerine şaşkın bir kaygı gelmişti.

"William ile benim hakkımda." Lizzie de öteki koltuğa oturdu.

Birden heyecanlanan Lucy, "Bir tarih kararlaştırdınız mı?" diye sordu.

"Doğrusunu istersen, evet." Lizzie'de garip bir mutsuzluk vardı.

"Harika bir haber bu!" Lucy arkadaşının elini tuttu. "Peki ama canım, neden bu kadar kederli görünüyorsun?"

"Çünkü kentten taşınacağız." Lizzie ağlamaya başladı.

Lucy bir tokat yemiş gibi irkildi. "Taşınmak mı? Nereye? Senin yerin burası, hareketin içindedir, bizimle! Sen benim en sevgili arkadaşımsın."

"Fazla uzağa gitmiyoruz." Lizzie gözlerini mendiliyle sildi. "Yine mücadele içinde olacağız; William da o konuda benim gibi düşünüyor. Ama... ama senden bir sokak ötede oturuyormuş gibi olmayacak..." Lizzie ağlamaya başlayınca Lucy arkadaşını kolları arasına aldı.

"Nereye gidiyorsunuz... Alaska'ya mı?"

"Geneva'ya... Sadece kırk mil uzak. Hem artık Illinois Central'ın günlük karşılıklı seferleri var."

"Peki, bu Geneva meselesi nereden çıktı?"

Lizzie kendini toparlamaya çalışarak Lucy'nin kolları arasından sıyrıldı. "William'a orada küçük bir ev miras kaldı. Steno ve konuşma dersleri vereceği bir okul açmayı düşünüyor. Ben de müzik dersi verebilirim." Lizzie bir an durakladı. "Doktorlar köy havasının sağlığına çok iyi geleceğini söylediler."

"William'ın hasta olduğunu bilmiyordum. Birbiri ardından sürprizlerle karşılaşıyoruz bu gece!"

"Mide sorunları. Doktorlar kesin bir teşhis koyamadılar ve verdikleri ilaçların da bir faydası olmadı."

"Seni çok özleyeceğim, Lizzie!" Lucy birden hıçkırarak başını Lizzie'nin kucağına gömdü. Lizzie arkadaşının ağladığını hiç görmemiş olduğundan şoka uğramıştı.

"Canım benim... her şey yoluna girecek, göreceksin... hiçbir şey beni senden uzak tutamaz... Bütün toplantılara geleceğim!"

Lucy gözyaşlarını bastırarak doğruldu. "Sen benim için çok değerlisin... bunu biliyor muydun? Lizzie, benim için ne kadar önemli olduğunu, seni ne kadar sevdiğimi biliyor musun?"

"Biliyorum. Gerçekten biliyorum. Sen de benim için çok önemlisin."

"Eğer bilmiyorsan, bunun sorumlusu sadece benim. O kadar öfkeli ve kaba davranıyorum ki."

"Bu senin ruhunun büyüklüğünden, canım. Bütün dünyanın acılarını ruhunda topluyorsun. Ve hayatta çoğumuzdan daha fazla kötülükle karşılaştın. Öfkeli olmakta haklısın."

Lucy'yi sıkıca kucakladıktan sonra geriledi. "Terzihane konusunda da kaygılanmana gerek yok. İşin genişlerse Geneva'da sana parça başına çalışabilirim. O yeteneksiz piyano öğrencilerinden sonra, benim için de rahatlama olur." İki kadın bir kez daha kucaklaştılar ve uzun bir süre hiç konuşmadan öylece kaldılar.

* * *

Lizzie ve William Holmes'un Chicago'dan 1885 yılının Kasım ayında ayrılmaları, ekonomik krizin ve işçi direnişlerinin zirvede olduğu bir döneme denk gelmişti. Grevler, konuşmalar, toplantılar, örgütler, yayınlar ve gösteri yürüyüşleri birbirini izliyordu. Çoğu vasıfsız ya da yarı-vasıflı yüz binlerce işçi Emeğin Şövalyeleri'ne katılıyordu. Daha militan olanlar Enternasyonal'e katılmışlar ve yeni Uluslararası Emekçiler Birliği şubeleri açmışlar; koruyacak bir zanaatı olanlar da vasıflı işçilerin haklarını savunan Samuel Gompers'in saflarında yerlerini almışlardı. Kendini sendikacılık savunucusu ve 'devrimci sosyalist' ilan eden Parsons, konuşmalarında ister sendikalarda, isterse Şövalyeler'de ya da Enternasyonal'de olsun, mutlaka örgütlenmenin önemini vurguluyordu.

Uzun zamandır uykuya bırakılan sekiz saatlik çalışma günü hareketi 1886 kışında yeniden canlanmıştı. "Sekiz saat çalışma, sekiz saat uyku, sekiz saat de canımız ne isterse!" sloganı, uyanan işçi sınıfının temel çağrısı, daha iyi bir hayatın temel sloganı olmuştu. Uluslararası Emekçiler Birliği'nde bu hareketin çekiciliğine ilk kapılanlardın biri olan Albert, çok geçmeden politik enerjiyi bu kadar 'kısıtlı' bir isteğe yöneltmekten korkan Spies'ı da yanına almıştı.

"Ne de olsa, her gün yaşanan sefaleti hemen dindirmeyi vaat eden bir harekete ağırlığını koymayı reddeden inatçı ütopyacılar olarak görülmek istemeyiz," diyordu.

Kendisine hazmedebileceği bir konu bulan Spies da, "Sekiz saat hareketini, işçinin bilinçlenmesi evriminde, tarihsel açıdan kaçınılmaz bir aşama olarak görebiliriz," dedi.

Parsons 'kaçınılmaz' vurgusuna inanmazdı, ama Spies'ı da kendi yanında istiyordu. "Şöyle düşün," dedi. "Sekiz saatlik çalışma hakkı için mücadele, şimdiye kadar hep elimizden kaçırdığımız sınıf birliğini yaratabilir."

* * *

Emniyet Amiri John Bonfield pek keyifliydi. Gelecekteki gelirini garantiye almak için yeni bir plan kurmuştu. Emrindeki memurların her birinden aldığı beşer yüz dolarlık katkıyla eyalet meclisine rüşvet vererek, yirmi yıllık polislere, aylıklarının yarısına varan bir emekli aylığını garanti edecek bir yasa çıkarılmasını sağlayacaktı. Evet, yıllık aldığı bin dolardan biraz fazla olan bir polis memuru için, beş yüz dolar çok büyük bir paraydı, ama Bonfield'ın o durum için de gayet kurnazca bir çözümü vardı. Bu paranın temini için çok düşük faizli krediler sağlayacaktı; para sahipsiz arazi satışından, birahane ruhsatlarından ve çeşitli yasaların çiğnenmesinden alınan cezalardan oluşan polis fonundan verilecekti. Bonfield memurların yürekten desteğiyle, meclisin gelecek toplantısında yasayı geçireceğinden emindi.

Ayrıca, dikkatini vermesi gereken daha pek çok şey vardı. Bunların hepsi, kentin kumar şefi Mike McDonald'la yakın ilişkisinden kaynaklanıyordu. Chicago'da McDonald'ın el atmadığı bir iş yapmak neredeyse imkânsızdı. Onlarca içki dağıtım işinin kontrolü onun elindeydi, at yarışı bahislerini o oynatırdı, çeşitli kefalet şirketlerine büyük yatırımlar yapmıştı ve kentin zengin kumarbazlarına hizmet veriyordu. Onlara, zar ve iskambil oyunları, konyak ve puro sunan, büyük paraların döndüğü kumarhanenin tek patronuydu. McDonald'ın, varlıklı görünen taşralıları bir kumar oynamaya teşvik etmek için tren istasyonları ve otel lobilerinde tuttuğu onlarca adamı vardı. Chicago'nun daha küçük çaplı kumarhanelerinin ayakta kalması, ancak McDonald'a her ay yüzde vermeleriyle mümkün olabiliyordu. McDonald 1885'te kentin en gözde semtlerinden birinde yer alan Ashland Caddesi'nde kocaman bir konak satın almıştı.

Bonfield, McDonald'ın, polis müdahalesinden korunmak, karakola düşen adamlarının alacakları cezaların tecil edilmesini sağlamak ve seyrek de olsa mahkemeye düştüğü zaman dost ve etkili tanıklar bulmak için, güvendiği belli başlı insanlardan biriydi. McDonald buna karşılık olarak, Bonfield ile kendisine yardımcı olan diğer memurların iyi para almalarını sağlar, kalpazanlık ve tefecilik, çalıntı mal satma ya da sokak satıcıları ve fahişelerden haraç alma gibi çeşitli işlerinden hisse verirdi.

* * *

Bonfield, Harrison Sokağı nezarethanesini ziyaretten nefret ederdi. Karakolların kentin evsiz barksızları için sığınak olarak kullanılmasına karşıydı. Bunların çoğu göçmendi ki, bu da, Bonfield'a göre kavgacı ve radikal, bir işte uzun zaman tutunamayan, sıradan işler yapmayacak ka-

dar burnu havada insanlar demekti. Yine de emniyet amiri olarak ayda bir kere Harrison nezarethanesini gezmek zorundaydı.

Hücreler arasında yürürken nöbetçilere baştan savma sorular soruyordu.

"Evsizlerin bir geceden fazla kalmalarına izin vermiyorsunuz, değil mi?"

"Hayır, efendim. Barınak aramaya geldiklerinde, 'Sadece bir gece kalabilirsiniz, ondan sonra düşkünlerevine gideceksiniz' diyoruz."

"Bir hücrede kaç kişi var?"

"Çoğunlukla on. Hücreler bir buçuğa iki metre olduğundan ancak o kadar sıkıştırıyoruz."

"Haşereler kontrol altında mı?"

"Her zamanki kadar fare var."

"Ben serserilerden söz etmiştim."

Nöbetçi bu şakayı bir aydır duymadığı için görev kabilinden güldü. "Evet, efendim, bütün gece kilit altındalar."

"Her hücrede ihtiyaç görmeleri için bir kova var mı?"

"Evet, efendim."

"Hava çok pis kokuyor. Herhalde kovalardan değil, serserilerden geliyordur."

"Sanırım öyle, efendim."

"Saat kaçta salıveriliyorlar?"

"Sabah altıda, efendim. Kahvaltıdan sonra."

"Ne? Bunlara kahvaltı da mı veriliyor?" Bonfield öfkelenmiş görünüyordu. "Buna kim izin verdi? Yasalar kahvaltı verilmesini gerektirmiyor."

Nöbetçi sırıttı. "Sadece çizmelerimizi boyamak için erken uyandırdıklarımıza kahvaltı veriyoruz efendim."

Bonfield'ın arkasındaki hücreden ani bir ses yükseldi. "Senin suratına tüküreyim!"

Bonfield döndü, karanlık hücreye bakarak, "Kim söyledi onu?" diye bağırdı.

Cevap alamayınca nöbetçiye döndü. "Sesi tanıdın mı? Koyu bir Alman aksanı vardı."

"Evet, efendim," dedi nöbetçi, bezgin bir sesle. "Bütün gece bizi rahatsız edip durdu. Su falan gibi şeyler istedi sürekli."

"Hemen buraya getir onu!" Bonfield copunu elinde tarttı.

Nöbetçi kilidi açtı, ama hücreye giremeden genç bir adam kendiliğinden dışarı çıktı. Bütün gece yerde yattığı için üstü başı kirlenmiş olmasına rağmen, heybetli bir görünüşü vardı. İri yarı ve yakışıklıydı.

Hücreden çıkarken Bonfield'ın yüzüne bakarak, "Evet?" dedi.

"Adın ne?"

"Louis Lingg."

"Nerelisin?"

"Ich komme gericht von..."

Bonfield cobunu Lingg'in omzuna indirince adamın bir anlığına dengesi bozuldu. "İngilizce konuş, seni pislik Alman! Burası Amerika Birleşik Devletleri!"

Lingg'in yüz kasları öfkeyle titredi. Bonfield adamın çevresinde dönerken copuyla eline vuruyor, Lingg'e sorular sorarken, bir yandan da küfürler yağdırıyordu. Lingg dimdik durmuş, ileri bakmaktaydı. Bonfield copu kaburgaları arasına sokup canını acıtınca bile sesini çıkarmadı.

"Benim kim olduğumu biliyor musun, sersem herif? Adım Bonfield. Hiç duymuş muydun? Bütün anarşist dostların duymuştur." Lingg'in, karşısında inatla ve sessizce durması, Bonfield'a onun şu terörist domuzlardan biri olduğunu düşündürmüştü "Senin gibilerin kafalarını kırmaya pek düşkün olduğum için bana 'Cop' Bonfield derler. Sakın bunu unutayım deme!"

Sonra Bonfield dönüp yürümeye devam etti. Tam kapıya varmıştı ki, Lingg'in sesi gürledi: "Unutmayacağım!"

Bonfield hızla arkasına döndü, bir an gidip Lingg'i bir temiz dövmeyi düşündü. Ama sonra, "Vakit harcamaya değ-

mez," diye söylendi ve tek kelime etmeden dışarı çıktı. O da Lingg'i unutmayacaktı.

Lingg bir sürü beklenmedik olaydan sonra Harrison Sokağı nezarethanesine düşmüştü. O sabah, çalıştığı fıçı fabrikasında, grevdeki bir işçinin işini yapmayı reddetmiş ve bir haftalık maaşı içeride tutularak kovulmuştu. Ev sahibi William Selinger'e kirasını ödeyemeyince de -bir zamanlar dost bir marangoz olan Selinger artık aleyhine dönmüştü- kendini sokakta bulmuştu. Hava çok soğuk olduğundan geceyi karakolda geçirmek zorunda kalmıştı.

Sevgilisi Ida Miller kendisini, asla 'kamu yardımı' kabul etmemesi yönünde uyardığı için daha sonradan pişman olmuştu. Ida, Chicago'ya ilk geldiğinde Kuzey Yakası'nda bir terziye, tanesi iki sente ilik açarak çalışmaya başlamıştı. Ama mevsimi geçince işini kaybetmiş ve haftalığı üç dolar olan kirasını ödeyemeyince ev sahibi kadın kendisini kapı dışarı etmişti.

Beş parasız olan Ida, evsiz barksız kadınlar için sığınacak bir yer olan Atheneum'a gitmiş, ama bir gece kaldıktan sonra, yıkandığında 'havluları çok ıslattığı' gerekçesiyle oradan da atılmıştı. Bunun üzerine Arkadaşsızlar Yurdu'nu denemişti, ancak oraya da sadece yaşlıları ve çocukları alıyorlardı. Ida ondan sonraki on gün boyunca Lincoln Parkı'nda bir bankta uyumuştu. On gün sonra bir tuhafiyeci mağazasında tezgâhtar olarak haftalığı üç dolara bir iş bulmuş, Fulton Sokağı'ndaki Çalışan Kadınlar Sanayi Evi'nde bir oda kiralamıştı. Oda kirası ve yemek haftada iki buçuk dolar olduğundan, kirasını düşürmek için koridorda bir şilte üzerinde yatmaya ve kahvaltı hazırlığına yardım etmek için sabah beşte kalkmaya razı olmuştu. Daha sonra Lingg'e, "Bir barınak için bu kadarı fazlaydı," diyecekti. "Aklıma uysaydım sokaklarda fahişelik yapardım."

* * *

Chicago'nun saygın Batı Yakası Felsefe Derneği, ülkenin dört bir yanındaki kışkırtma çabalarının bilincinde olarak, Princeton Hall'de 'Sosyalizm' konulu açık bir tartışma düzenleme zamanının geldiğine karar verdi. Konuyu ortaya koymak üzere de Albert Parsons davet edilmişti.

"Sakın gitme," dedi Lucy. "Hilkat garibeleri gösterisinde Bir Numaralı Örnek olacaksın."

"Gitmem gerek. Bu, benim bir fikrim olmadığına inanan insanlara, fikirlerimi söylemek için bulunmaz bir fırsat. Merak etme, söyleyeceğim hiçbir şeyin o ukalalar arasında destek bulacağını, hatta anlaşılacağını bile düşünmüyorum."

"Doğru," dedi Lucy. "Çünkü tek bir kişinin bile fikrini değiştiremeyeceksin."

Tartışma gecesi Lucy, Lizzie ve William, Spies, Fielden ve Neebe'nin de aralarında bulunduğu Uluslararası Emekçiler Birliği üyelerinden bir grup, büyük ve kalabalık salonun ön sıralarında bir arada oturdular. Ayakta kalanlar olduğu halde, hemen yanlarındaki koltuklar boştu; kibar insanlar böylesine kötü ün salmış kışkırtıcılara yakın oturmayı akıllarından bile geçiremezlerdi.

Lucy omzuna dokunulduğunu hissederek dönüp bakınca, Nina Van Zandt'ın gülümseyen yüzüyle karşılaştı.

"Bir merhaba diyeyim, dedim. Kocanı dinlemek için can atıyorum. Annem de öyle." Nina orta sıralarda oturan bir kadını gösterdi. Bayan Van Zandt el salladı; Lucy ile Nina'nın provalarında bir iki kere karşılaşmışlardı. Nina'nın, bu insanlar içinde kendisini selamlamasındaki cesarete ağzı açık kalmış olan Lucy de kadına el salladı.

"Geldiğin için... çok teşekkür ederim," diye kekeledi.

Nina, annesinin yanına dönerken omzu üzerinden, "Yakında görüşürüz," dedi.

Tam o anda Albert da kürsüye çıkmıştı. Bir an durup önündeki satenlere ve şallara, silindir şapkalara ve Prens Al-

bert tipi uzun ceketlere, gözlerinin önünde uzun boyunlu albatroslardan bir deniz gibi uzanan, izleyenlere baktı.

Yumuşak ve melodik bir sesle, "Bayanlar baylar," diye söze başladı. "Böyle güzel beyaz gömlekli beyler ve böyle zarif ve pahalı elbiseler giymiş hanımlardan oluşan bir kalabalık önünde pek az konuşma fırsatı bulabilirim. Ben şu kötü şöhreti olan, günlük basından bildiğiniz kadarıyla uzun boynuzlu Parsons'ım. Eh, uzun boynuzların -yani, sığırlarınpek bol olduğu Texas'tan geldiğim için, bu benzetme pek de yanlış sayılmaz sanırım."

Sözleri birkaç kişinin gülmesine, biraz da huzursuzluğa yol açtı. Hanımlar Parsons'ın gülümsemesinin çok tatlı olduğunu düşünüyorlar; erkekler de, onun uzun boynuzları böyle vurgulamasının hafif tehdit edici bir yanı olduğunu, her nasılsa, mızrakların ucundaki kelleler görüntüsünü uyandırdığını hissediyorlardı.

"Ben emekleriyle sizlerin böyle güzel giyinmenizi sağlarken kendileri kaba ve adi giysiler giymek zorunda kalan; sizin o zarif ve konforlu saraylarınızı yapıp kendileri izbelerde ya da sokaklarda yaşayan insanların oluşturduğu toplantılarda konuşmaya alışkınım. Bu iyiliksever insanlar -bu *donsuzlar*- sizlere karşı çok cömert davranmıyorlar mı dersiniz?"

Aldığı tek tepki, hafif bir hışırtıydı. Bayanlar hemen yeni bir değerlendirmeye girdiler: bu tatlı gülümseme kötü bir insana aitti –tıpkı kendilerine söylendiği gibi gibi.

Albert, "Bu ülkede elli beş milyon insanın rahat ve bolluk içinde yaşadığının söylendiğini sık sık duyarız," diye devam etti. "Ancak *Bradstreet*'in son sayısında, iki milyon aile babasının işsiz ve herhangi bir geçim imkânından yoksun olduğu yazıyor. Ve *Bradstreet* kesinlikle yalan yazan bir komünist gazetesi değildir." Daha yüksek ve uzun bir ıslık sesi yükseldi.

Sesi artık daha az yumuşak olan Albert, sessiz olmaları için elini kaldırarak, bu insanların fazla uzun dinlemeyeceklerini

bilerek asıl konuya girdi: "Sadece bu Chicago kentinde, otuz beş bin erkek, kadın ve çocuk açlık sınırında yaşamakta olup..."

Bu kez izleyicilerin çeşitli köşelerinden gelen yüksek yuhalama sesleriyle sözü bir daha kesildi. Ancak Albert'ın sesi gürültüyü bastırıyordu: "Aranızda açlıktan ölmekte olanların bulunduğunu inkâr edebilirsiniz, ama bu inkâr, gerçeği değiştirmeyecektir."

Arka sıralardan biri, "Bize kanıt göster!" diye bağırdı. "Sözlerinin doğru olduğunu kanıtla."

"Kanıt mı? Sizin gözleriniz ve kulaklarınız yok mu, bayım? Yoksa onları sadece iyi şeyler görmek ve duymak için mi kullanıyorsunuz? Kanıt bulmak çok kolay, bayım. Soğuk bir kış gecesi bir karakola gidin ve Chicago yardımseverliğinin ne olduğunu görün: soğuk ve çıplak taşlar üzerinde uyumak, eğer veriliyorsa, kahvaltıda bir dilim ekmek yemek için sabahın beşinde kalkmak. Ya da *gerçek* suçlarınız nedeniyle tutuklanmamak için karakola gitmekten korkuyorsanız, geceleri, kentin rutubetli tünellerini dolaşın: orada erkeklerin ve kadınların -evet, kadınların ve onlar sizin inanmak istediğiniz gibi fahişe değildirler- soğuktan donmamak için bütün gece aşağı yukarı yürüdüklerini göreceksiniz. Eğer bunları kanıt olarak kabul etmezseniz, o zaman bir de..."

Artık onlarca insan ayağa fırlamış, ayaklarını yere vuruyorlar, kürsüye hakaretler yağdırıyorlardı. Toplantının başkanı hemen tokmağını zile vurarak sessizlik çağrısı yaptı. Gürültü azalınca başkan kulise doğru elini salladı ve iki ürkmüş genç kız, kendilerine eşlik edecek müzisyenle sahneye çıktılar. Ancak kızlar şarkıya başlamadan Albert sessizlikten yararlanarak son sözlerini söyledi:

"Siz insanları devrim yapmaya itiyorsunuz. Ben güç kullanılmasından yana değilim. Bunu sadece önceden bildirmeye çalışıyorum. Şiddet biz istediğimiz için değil, siz onu kaçınılmaz kıldığınız için gelecektir!"

Salon gürültüyle inlerken Lucy, Spies ve birkaç kişi Albert'ı sahnenin arka kapısından çıkardılar. Sokağa çıkınca da aceleyle dağıldılar. Ancak Lucy gitmeden, Nina'yla annesinin tek başlarına kaldırımda durduklarını görmüştü.

CHIGAGO
1 Mayıs 1886

Belediye Başkanı Carter Harrison 1886 Mart ayı sonunda, 1 Mayıs'tan başlayarak, kentteki çalışanların artık günde sekiz saatten fazla çalışmayacaklarını bildirdi. 'Bir Mayıs', anında milli bir toplantı çağrısı oldu; ideolojik yelpazenin içindeki tüm işçi sendikaları, o gün sekiz saatlik çalışma gününe uyulması yönünde baskı yapmak üzere, genel grev yapılması konusunda anlaştılar.

Uzun zamandır beklenen gün bulutsuz ve serindi. Ülkenin dört bir yanında 300 bini aşkın kişi işlerini bırakarak yürüyüş çağrısına uydular. Chicago'da toplanan 80 bin kişi, kentin merkezine doğru yürüyüşe geçtiler. Silahlı polisler, Pinkertonlar ve milisler çatılarda yerlerini almışlardı; söylen-

tilere göre, 1350 Milli Muhafız da kent cephaneliklerinde alarma geçirilmişti. Parsons ailesi -altı yaşındaki Albert Jr. ve dört yaşındaki Lulu Eda dahil- sıranın en başında yürüyorlardı. Çocuklar çok geçmeden yorulunca Lucy ile Albert onları sırayla kucaklarına aldılar, kaldırım kenarlarında gazoz ve dondurma satıcılarından yapılan alışverişler de çocukların enerjilerini yerine getirmeyi başardı.

Albert'ın bir zamanlar ilerici bir güç olacağını umduğu Kentliler Birliği, yürüyüşün devrimin başlangıcı olduğuna ve Chicago'nun 'komünizmin eline düşeceği'ne inanmıştı. Bu nedenle ileri gelen Birlik üyeleri, yürüyüşün stratejik noktalarına yerleşerek, ilk karışıklık anında polise haber vermek üzere hazırlandılar. Ancak üyeler bildirecek pek az olayla karşılaştılar. Ortalıkta sadece bandolar ve neşeli şarkılar, keyifli ve gülen yüzler, Ogden Grove'da piknik ve spor yapmak, konuşmaları dinlemek için dağılan, mutlu bir kalabalık vardı.

Spies ve Parsons başlıca konuşmacılardı. Albert kalabalığı ve canlılığı görünce coşarak, "Cumhuriyet altında 109 yıl evrim geçirdikten sonra insanlar artık ekonomik bağlarından kurtulmak üzereler!" diye bağırınca, kalabalık onayını gürleyerek bildirdi ve bir grup işçi kulakları sağır eden alkışlar arasında Albert'ı omuzlarına alıp sahneden indirerek kalabalığın arasında taşıdılar.

Albert yorulmuş olmasına rağmen, ertesi günkü sekiz saatlik çalışma toplantısına katılmaya söz verdiği için Cincinnati'ye gitti. Konuşmasını yaptıktan sonra hemen Chicago'ya döndü ve sabaha karşı evine vardı. Kanepede daldığı derin uykudan, ancak Lucy'nin öğle vakti dürtmesiyle uyandı. Mayıs gösterileri süresince onlarda kalmak üzere Geneva'dan gelen Lizzie'yle birlikte, 'gelişlerden çok ama çok kaygılı' olduklarını söyledi, henüz uykusunu alamamış Albert'a. Albert, kafasındaki sersemliği üzerinden atmayı umarak dirseği üzerinde doğruldu.

Lucy telaşlı adımlarla odanın içinde yürüyordu. "Hız azalıyor. Bunu hissedebiliyorum. İnsanlar Enternasyonal'e değil, sendikalara ya da Emeğin Şövalyeleri'ne kaydoluyorlar. Bu da, baştakilerin bizim önümüze birkaç göstermelik reform atmasıyla herşeyin sonuçlanacağı anlamına gelir."

Lucy, Albert'ı uyandırmayı başarmıştı. Albert'ın, kendisinin bile fazla dokunmaya cesaret edemediği nazik bir noktasına dokunmuştu. Albert uzun zamandır Amerikan işçi sınıfının pasifliğinin ve muhafazakârlığının ilerlemeye karşı büyük bir engel oluşturduğunu düşünmekteydi ve bunu birkaç defa kamuoyu önünde de dile getirmişti.

"Ne demek istediğini biliyorum," dedi. "Cincinnati'de bir işçi beni ve bütün devrimci sosyalistleri, işçi sınıfının *düşmanı* olmakla suçladı! Adam, 'Benim komünistlerle ve anarşistlerle işim yok!' diye bağırdı. Oysa her ikisini de nasıl tanımladığı hakkında hiçbir fikrim yok. Bunu *biz* bile yapamıyoruz. Üstelik alkışlandı da."

"Çıldıracağım," dedi Lucy. "İlk kez bir ayaklanma fırsatı var, bir daha asla elimize geçmeyebilecek bir fırsat ve bu da parmaklarımızın arasından kayıp gidiyor. Dikişçi kızlar bir ölçüyse, çoktan gitti sayılır. Hepsi de geçim imkânlarını kaybedecekleri korkusu içindeler. Amerikan Grubu'nu hiç zaman kaybetmeden bu gece toplayıp, kızların mücadeleci ruhunu ateşleyecek bir şeyler bulmalıyız. Lütfen, Albert!"

Albert ölesiye yorgun olmasına rağmen karısını onayladı. Yüzüne bir avuç soğuk su atıp aceleyle kahvaltı etti ve doğruca öğleden sonra gazetelerine bir ilan vermeye gitti. Toplantı hem *Alarm*'ın, hem de *Arbeiter-Zeitung*'un merkezi olan Beşinci Cadde 107 numarada, saat 19:00'da yapılacaktı.

Albert ondan sonra dinlenmek için eve döneceğine, *Alarm*'a uğrayıp son olayları öğrenmek istedi. Sonunda bütün gününü orada geçirdi. Spies kendisine hoş geldin dedikten sonra, saatler boyunca olup bitenleri anlattı.

"Çok kötü şeyler oldu," dedi. "En kötüsü de McCormick fabrikasında olanlar."

"Yine mi?"

"Son birkaç ayın dalaşmalarından çok daha beter. Cyrus McCormick Sr. yaşıyor olsaydı keşke. Onun zamanında her şey çok daha iyiydi."

"Yoksul doğduğu için. Ve fabrika içinde dolaşıp işçileriyle konuştuğu için."

"Cahil oğluna hiç benzemezdi," dedi Spies. "Cyrus Jr.'dan daha küstah ve daha yanlış yola sapmış birini bulmak zordur. O sendikasız grev kırıcılarını getirmek ve onları korumak için üç yüz silahlı Pinkerton tutmak... aptalca bir kışkırtmadan başka bir şey değil. İşçilerin oraya artık McCormick Kalesi demelerine şaşmamalı. Bonfield'ın dalavereleri de cabası."

"Yeni numaralar mı çeviriyor?"

"Bonfield'ın Eberson'un işini istediğini ve onu sendika yanlısı göstererek gözden düşürmeye çalıştığını biliyorsun."

"O kadarını biliyorum."

"Ebersold durumu haber almış ve Mülkiyet Koruyucusu olarak imajını tazelemek için üç yüz elli Chicago polisini, yani emniyet güçlerinin neredeyse üçte birini, McCormick fabrikasına yerleştirmiş."

"Ben Cincinnati'ye giderken polis korumasına rağmen fabrikada sadece birkaç yüz grev kırıcısı vardı," dedi Albert.

"Doğru, ama dün fabrika tarihindeki en kötü çatışma yaşandı. Ben o civarda olduğumdan olayların bir kısmını görebildim. McCormick fabrikasından birkaç blok ileride, Black Road'da toplanmış olan kalabalık bir işçi grubuna bir açık hava konuşması yapmaya gitmiştim. Onlara bir vagonun üstünden sesleniyordum ve pek de başarılı olamıyordum. Ölesiye yorgundum –gazetede yazmanın yanı sıra haftalardır günde iki üç konuşma yapıyordum."

"Ne?" dedi Albert. "Spies'ın ünlü ateşli hitabeti bir kereliğine olsun başarısız mı kaldı?"

"Yanmış kömür gibiydim," diye güldü Spies. "McCormick fabrikasında saat üç düdüğü çalar çalmaz, dinleyicilerim oradan ayrılmak için bir mazeret buldular ve yüzlercesi, vardiya arasında grev kırıcılarla dalaşmak için fabrikaya koştular. O sırada yanımızdan hızla polis arabaları geçerek fabrikaya gittiler ve çok geçmeden bir mücadele gürültüsü duyuldu. Bunun üzerine bizim gruptan kalanlar da fabrikaya koştular."

Spies'ın kalabalık karşısında kendini kaybettiğini bilen Albert, "Onları kışkırtacak bir şey söyledin mi?" diye sordu.

"Albert, öyle bir haldeydim ki, Louis Lingg'i bile kışkırtamazdım! Onlara sadece birbirlerine sırtlarını dönmemelerini ve McCormick'in tehditleri karşısında gerilememelerini söyledim. Sen de *Chicago Herald* muhabiri kadar fesatsın."

"O da ne demek oluyor?"

Spies, Albert'a *Herald*'ın sabah nüshasını uzattı. "Benim kalabalığa 'demiri tavında dövün, silahlanın ve grev kırıcıları McCormick fabrikasından çıkarın!' dediğimi yazıyor."

Parsons gülümsedi. "Belki o da yorgundu ve seni Lingg, Engel ya da Fischer'la karıştırdı."

"Oysa onların teki bile orada değildi."

"Şunu dinle hele." Spies gazeteyi aldı. "'McCormick'in zili saat üçte çaldığında, ateşli Spies kalabalığı öyle kışkırtmıştı ki, insanın kanını donduran 'Grev kırıcılarına ölüm!' çığlıkları havayı dolduruyordu ve işçiler ateşli bir heyecan içinde disiplinli saflar halinde boş arsalardan geçerek fabrikaya doğru koştular.'"

Parsons bir kahkaha attı. "Çılgına dönmüş bir kalabalığın düzenli saflar halinde hareket etmeleri, herhalde tarihte ilk kez oluyor. Peki, sonra ne oldu?"

"Ne? Özgür ve demokrat basınımıza inanmıyor musun? Utan, utan! Çok basit: dinleyicilerim tarafından terk edilince ben de fabrikada neler olduğunu görmeye gittim." Spies birden ciddileşti. "Görülecek bir şeydi! Korkunç bir manzara. Asla unutamayacağım bir şey."

"Grevciler grev kırıcılarına saldırmadılar, değil mi?" Albert gerçekten kaygılanmıştı.

"Vardiya, işten çıkarken taş yağmuruna tutuldu ve fabrikaya dönmek zorunda kaldı. Yaralanan olmadı."

"Eh, bu iyi işte."

"Ama taş atma polise destek güçleri çağırma mazereti verdi. Yeni ekip birkaç dakika sonra geldi ve grevcilerden bazıları devriye arabasını sardılar. Yüzbaşı çıkıp işçileri kırbaçlamaya başladı. Sonra..."

"*Kırbaç* mı?" Parsons neredeyse boğulacak gibi olmuştu. "Kendini nerede sanıyor bu herif, Güney'de mi?"

"Daha kötüsü de gelecek. Adamlarına coplarını istedikleri gibi kullanmaları ve kalabalığa ateş etme emrini verdi. Ve kalabalık dağılmaya çalışmasına rağmen, insafsızca ateş ettiler. Güvenilir rakamları bilen yok. Bazı haberlere göre altı işçi ölmüş ve birçoğu da ağır yaralı."

Spies, masanın üstündeki *Herald*'a doğru elini salladı. "Basın hiç kuşkusuz polisin 'Dağılın yoksa ateş edeceğiz' uyarısı yaptığını yazmıştır. *Herald* polisin önce havaya ateş açtığını ve ancak grevciler kendilerine saldırınca üzerlerine ateş ettiklerini iddia ediyor. Muhabir hiçbir polisin değil ölmek, neden yaralanmadığını açıklamıyor tabii."

Parsons ayağa kalkmış, telaşlı adımlarla odanın içinde yürümeye başlamıştı. "Peki, sonra ne oldu? Bu inanılmaz bir rezalet!"

"Şoka girmiş olmalıyım. *Arbeiter* bürosuna koşup İngilizce ve Almanca bir bildiri hazırladım."

"Kopyası var mı?"

"İşte burada." Spies cebinden katlanmış bildiriyi çıkardı. "*Buna* haklı olarak, ateşli denilebilir."

Parsons kâğıdı alıp bir bakışta okuduktan sonra, "Hayır, gerektiği gibi yazılmış," dedi. "Çok güzel olmuş." Spies'ın sırtını okşadı. "Dili sert ama gerekli."

"Ya son satır?" diye Spies korkuyla sordu.

Albert bir an duraksadı. "Yanlış anlaşılabilir... 'Sizi silah başına çağırıyoruz, silah başına!'... ama patronlarımız nasıl olsa bizim söylediğimiz ya da yazdığımız herşeyde bir kusur buluyorlar."

"Ama son satır hakkında bazı kuşkuların var, değil mi? Bunu ses tonundan anlıyorum."

"Sen bu sözle ne kastettin, biliyorum: hazırlıklı olun diyorsun. Tabii düşmanlarımız bunu şiddete açık bir çağrı olarak görecekler."

"Almancası daha da sert," dedi Spies. "Onu onaylayacağını sanmıyorum. Ama şimdi, öfkem yatışınca sanırım ben de onaylamıyorum artık. Özellikle bir bölümünü." Spies devam edip etmemeye karar veremeyerek sustu.

Parsons'a, "Hangi bölümü?" diye bastırdı. "Johann Most'u hatırlatıp dinamit kullanılmasını mı önerdin?" diye şakayla sordu. Cevabın 'evet' olacağı aklının ucundan bile geçmezdi.

Spies sıkılarak bakışlarını kaçırdı. "Ne kullanılacağını belirtmedim. Ama 'yok etmeyi' önerdim. 'Kendilerine yönetici diyen insan biçimindeki hayvanları yok etmek!' Ne diyebilirim ki? Üzüntüden neredeyse aklımı kaçıracaktım. Dahası da var; dizgicilerimizden biri, Fischer'ın bir arkadaşı, bildirinin başına kalın harflerle *'İntikam'* diye yazmış."

Parsons korkudan bir an soluğunu tuttu, sonra huzursuzluğunu saklamaya çalıştı. Spies'ın o ara sıra ortaya çıkan gururuna rağmen, dünyanın en yufka yürekli insanı olduğunu bilirdi. Ama bildiği başka bir şey de, en yumuşak insanın bile fazlaca sıkıştırıldığı takdirde çılgına döneceğiydi. "Lucy'nin yazdıklarını okumasını bekleyelim," dedi. "Seni hemen o anda şövalye ilan edecektir!"

Şaka yapmaya çalımak boşunaydı.

"Benim hakkımda düş kırıklığına uğradığını biliyorum," dedi Spies. "Zaten çok insanı düş kırıklığına uğrattım."

"Hiçbirimiz orada değildik," dedi Parsons. "Hiçbirimiz haftada birkaç sent fazla almak için greve gitmeye cesaret eden gençlerin kafalarının parçalandığını görmedik. Seni yargılamayı aklımın ucundan geçirmem. Ve bunu yapacak olan insan da, dilde şiddetin eylemde şiddet olduğunu asla kabul etmez." Spies'ı kucakladı.

"Bunun için teşekkür ederim, dostum. Bu iyiliğini hiç unutmayacağım."

"Ben iyilik yapıyor değilim, sadece doğruyu söylüyorum."

"Bunu söylemen bile iyiliğini gösterir." Bir anlık sıkıntılı bir sessizlikten sonra Spies, "Kendimi savunmak için, en azından Kuzey-Batı Yakası Grubu kadar ileri gitmediğimi söyleyebilirim."

Büyük bir korkuya kapılan Albert donup kaldı.

"Most'un taraftarlarından küçük bir grupla silahlı yedeklerin bazı üyeleri, gelecekteki polis saldırılarına nasıl karşı koyacaklarını konuşmak üzere dün gece Greif Salonu'nda toplandılar. Engel ve Fischer da oradaydılar. Duyduğum kadarıyla, Engel polis saldırılarına karşı koordineli bir tepki için bir tür acil durum planı sunmuş. Ayrıntıları konuşmayı gelecekteki bir toplantıya bırakmışlar. Söylediklerine göre tartışmanın ana konusu McCormick'teki olaylarmış. Sonunda bir kitlesel protesto için bu akşam Haymarket'ta toplanılmasına karar vermişler. Toplantıyı bildiren el ilanlarının basımı için Fischer görevlendirilmiş... ve Fischer da -dikkatini çekerim, böyle bir yetkisi olmamasına rağmen- broşüre büyük harflerle 'İŞÇİLER SİLAHLANIN VE HEPİNİZ ORADA OLUN!' diye yazmış."

"Fischer *Arbeiter*'da dizgici, değil mi?"

"Evet."

"Peki, el ilanını basmadan önce sana göstermesi gerekmez miydi?"

"Bana bu sabah gelip ilanın bu sabahki gazetede yayınlanıp yayınlanmayacağını sordu. Ben ilanı görünce öfkelen-

dim ve gülünç buldum." Spies, Albert'ın yüzündeki şaşkın ifadeyi fark etti.

"Evet, biliyorum, bir gün önceki kendi bildirimde de hemen hemen aynı duyguları dile getirmiştim. Ama o gece aklımı başıma topladım. Belki de Fischer'a o yüzden kızmıştım: *o* neden akıllanmadı diye? Ayrıca daha önceki aptallığıma da çok kızgındım. Fischer'a o satırı çıkarmadığı takdirde ilanı *Arbeiter*'a basmayacağını ve onun istediği gibi Haymarket toplantısında konuşmayacağımı söyledim. Söylediklerimi kabul etti ama direndiğini hissediyordum. Sonra o satırın bulunduğu bazı el ilanlarının basıldığını öğrenip dehşete kapıldım. Hemen yok edilmelerini emrettim ama birkaç yüz tanesinin çeşitli işçi sınıfı barlarına dağıtıldığını öğrendim."

Spies'ın üzüntüden gözleri yaşarmıştı. "Daha barışsever kardeşlerimizin eline düştüklerini umalım."

Parsons arkadaşını teselli etmek için kendi korkusunu bastırmaya çalıştı. "Boşuna kaygılandığından eminim, Spies. Unutma ki, işçilerin çoğu şiddet yanlısı protesto fikrinden nefret ediyorlar ve Most ile onun gibilerin görüşlerini kesinlikle reddettiler. Haymarket'ta yapılacak bu geceki toplantının tümüyle barışçı olacağından eminim."

Sesi hâlâ korku dolu olan Spies, "Bu akşam orada olmalısın," dedi. "Yirmi bin kişi bekliyoruz ve kentte gerginlik çok fazla. İnsanlar sınıf savaşının sonunda gelip çattığını söylüyorlar."

Albert kupkuru bir sesle, "Tek yönlü bir sınıf savaşı zaten uzun bir süredir devam ediyordu," dedi.

"Ve bu savaşı en çok hızlandırmak isteyen de Bonfield. Sadist bir vahşi. Güvenlik güçleri şiddet isterlerse işçiler ancak kedi patisi olabilirler. Bazılarının tırmalamaya hazır oldukları biliniyor. Ben de kendimi onların arasında sayıyorum."

"Sen her zaman kendini savunmayı önerirdin. Bunu mu demek istiyorsun?"

Spies'ın sesi aniden yükseldi. "Çektiğimi söylediğim vicdan azabına rağmen, daha iki saat önce *Arbeiter*'a dünkü bildirim kadar kışkırtıcı bir yazı yazarken buldum kendimi. Sarhoş bir denizci gibi bir o yana bir bu yana yalpalayıp duruyorum."

Parsons kaygıyla, "Bir göreyim," dedi.

"Ezbere biliyorum: 'McCormick fabrikasında olduğu gibi işçiler bir daha katledilmemeli. Bir dahaki sefere taşlarla değil, *silahlarla* karşı koymalıyız!'"

"Çok sert ifadeler, ama duygu yeni değil."

"Beni kaygılandıran, dilin bu kadar sert olması zaten; bu bir şiddet çağrısı olarak algılanabilir."

"Sözcükler eylem değildir. Bir insana bağırmak ile ona ateş etmek aynı şey değildir."

Spies aniden, "Nereye kadar *dayanacağız*?" diye patladı. Belki de Parsons'ın teselli eder tutumu kendisini rahatlatmıştı. "Boynumuzu uzatıp boğazlanmayı mı bekleyeceğiz?"

"Bu son birkaç gün içinde çok şey yaşadın." Parsons arkadaşını daha önce bu kadar dengesiz bir ruh hali içinde görmediğinden fazla ileri gitmemeye karar verdi.

Spies sanki Albert'ın aklından geçenleri okumuş gibi, "Kendimi ben bile tanıyamıyorum artık," dedi. "Hiç bu kadar dengesiz olmamıştım. Bu günlerde sinir bozukluğu çok normal geliyor. Sen her koşul altında dengeni koruyabilen birkaç kişiden birisin, Albert."

"Lucy seninle aynı fikirde değil ama. Dostum sen beni, olduğumdan daha iyi görme ihtiyacını hissediyorsun. Ve bir şey söyleyeyim mi? Birden bundan hoşlanmadığıma karar verdim. Sen benim herkes gibi tutkulu ve sinirli olma hakkımı elimden alıyorsun." Sözleri Parsons'ın kendisini bile şaşırtmıştı ama Spies kendisini duymamış gibiydi. Aklı yine o gece Haymarket Meydanı'nda yapılacak toplantıya gitmişti.

Albert'a, "Konuşmacılardan biri de sen *olmalısın*," dedi. Bu bir rica değil, bir emirdi sanki. "Sadece sen, gerekli çizgiyi çizebilir ve bütün bu kargaşayı daha sakin sulara kaydırabilirsin."

"Ne çizgisi?" Spies'ın yeni ateşliliği Albert'ı şaşırtmıştı.

"Tanrı aşkına, demin den beri çizip duruyorum ya!"

"Kusura bakma, dostum, ama kafamı iyice karıştırdın. Bana son bir iki saat içinde o kadar çok şey söyledin ki, kafam karmakarışık oldu."

Spies vicdan azabıyla başını sallayarak bir iskemleye yığıldı.

"Hayır, azizim Parsons, kusuruna bakılması gereken biri varsa, o da benim. Çok üzgünüm. Tanıdığım en kibar insan olan sana karşı sesimi yükselttim. Bağışlanmaz bir şey bu."

Albert derin bir iç çekişiyle, "Belki de herşeye yeniden başlasak iyi olacak," dedi.

Spies güldü. "Hayır, *herşeye* olmaz! Eğer bu konuşmayı tekrarlarsak ikimiz de aklımızı kaçırırız!" İki adam birbirlerine bakarak gülümsediler; gerilim atlatılmıştı.

"Hem İngilizce hem Almanca konuşan toplulukların Chicago'da güvendikleri bir tek sen varsın. Bu geceki toplantıda sen konuşmalısın."

"Mümkün olsa konuşurdum, ama başka bir yere sözüm var," dedi Parsons.

"Nereye? Bundan önemli ne olabilir ki?" Spies yeniden parlayacak gibiydi.

"Lucy'ye söz verdim. Amerikan Grubu bu gece dikişçi kızları sekiz saatlik çalışma mücadelesine katılmaları için teşvik yöntemlerini tartışacak. Lucy ile Lizzie onları örgütlemek için çok çalıştılar ama kızlar bu işten soğumaya başlamışlar."

Spies sinirlenmemeye çalıştı. "Lucy, Haymarket toplantısının daha önemli olduğunu anlayacaktır sanırım."

"Sanmam. Dikişçi kızların akıbeti onun gözünde bir saplantı haline geldi. Toplantıya katılmak için söz verdim. Toplantı saat yedide, burada, *Alarm* bürosunda yapılacak."

"O zaman iki toplantıya da katılabilirsin! Haymarket ye-

di buçukta başlayacak, ama o çapta bir kalabalıkla sekizden, hatta sekiz buçuktan önce başlayabileceğini sanmam. Önce ben konuşurum, sonra sen öteki toplantın biter bitmez hemen gelirsin. Saat dokuzda falan yani."

"Ama toplantının ne zaman sona ereceğini bilemem ki. Ve sona ermeden de oradan ayrılamam. Bu yanlış bir mesaj göndermek olur... sanki toplantının sonuna kadar beklemeye değmez olduğunu düşünüyormuşum gibi."

"Saçma! Başka bir yerde acil olarak beklendiğini söyleyebilirsin."

Parsons gülümsedi. "Spies, sen evli değilsin."

"Lucy senin politikalarını paylaşıyor. Durumu anlayacaktır."

"Anlayabilir de, anlamayabilir de. Ben sözümü tutmaya kararlıyım."

"Sen onun kölesi olmuşsun, işte o kadar." Spies yine sinirlenmeye başlamıştı.

İki adam bir süre sustular. Spies huysuzluk yaptığını biliyordu, ama hiç alışkın olmadığı bu duyguya iyice kapılmıştı artık. Sessizliği bozan Albert oldu.

"Spies, yeter artık. Bir gece için bu kadar tartışma yeter."

Spies uzatılan zeytin dalını hevesle kavradı. "Haklısın. Kararını kabul etmem gerek. Sana aşırı yüklendim. Bu inadını ben de anlamıyorum. Ama ne kadar çirkin bir şey olduğunun farkındayım."

"Bir fikrim var. Haymarket'ta bir aksilik olur da bana ihtiyaç duyduğunu düşünürsen bir haber gönder, hemen gelirim. Hem de toplantımız bitmemiş olsa bile."

Spies, Albert'ı yakalayıp kucakladı. "Teşekkür ederim, aziz dostum... oh, şimdi rahatladım, gerçekten rahatladım.."

"Her iki toplantı da kısa ve sıkıcı olacak," diye güldü Parsons. "Ve saat dokuzda Greif'te biralarımızı yudumlayacağız."

CHICAGO
4 Mayıs 1886

Sam Fielden, Waldheim mezarlığına taş yüklemeyle uğraştığından gazeteyi okumaya ancak atlarını yıkadıktan sonra vakit bulabilmişti. Amerikan Grubu'nun o akşamki toplantı ilanını da o zaman gördü.

Ölesiye yorgun olmasına rağmen katılmamak olmazdı; muhasebeci olarak paradan söz edildiği takdirde orada olması gerekirdi. Hemen eve gidip küçük oğlu dizanteriden öldükten sonra yine hamile kalan karısıyla alelacele bir yemek yedi, kadını kucakladı, uyuyan küçük kızının beşiğini salladı ve tramvaya yetişmek için kendini dışarı attı.

Alarm bürosuna vardığında birinci kattaki odada sadece on beş üyenin bulunduğunu ve Parsons'ın gelmesi beklendi-

ğinden toplantının henüz başlamadığını gördü. Dostlarıyla selamlaşırken aynı anda Haymarket Meydanı'nda bir toplantı yapılmakta olduğunu öğrendi.

Albert, Lucy, iki çocuk ve Lizzie, Grand Sokağı'ndaki evlerinden *Alarm* bürosuna kadar yürümeye karar verdiler. Hepsi de çok keyifliydi, Albert en son yolculuğundan hikâyeler anlatıyordu. Tanıştığı bir kendini beğenmiş sendikacıyı taklit ederek karnını ileri çıkardığında çocuklar o kadar eğlendiler ki, onlar da karınlarını çıkarıp burunlarını havaya kaldırarak babaları gibi yürümeye başladılar. Böyle gülüşüp oynayarak yürürlerken Halsted ve Randolphs sokaklarının köşesinde, biri *Times*'dan, diğeri *Tribune*'den olan iki gazeteciyle karşılaştılar. Albert adamları tanıdığı ve basın temsilcilerinin dürüstlerinden olduklarını bildiği için sorularını cevaplamak üzere durdu. *Times*'dan Bay Owen, Haymarket toplantısını sordu. Albert, Haymarket'a gitmediğini ve orada ne olduğunu bilmediğini söyledi. Kendisi kentin dikişçi kızlarının akıbetini tartışmak üzere yapılacak bir toplantıya gitmekteydi.

Bay Owen, "Ama sizin Haymarket'ta konuşacağınızı duyduk," dedi.

Parsons neşeli bir sesle, "Yanlış duymuşsunuz öyleyse," dedi. "*Ben de* siz muhabirlerin tabanca taşımaya başladığınızı duydum."

"O kadar da korkmuyoruz!" dedi Owen.

"Gördünüz mü? Söylentiler ne kadar saçma olabiliyormuş."

"Bu yanlış haberlere sizin dinamit bulundurduğunuz söylentisi de dahil mi?" diye asık bir surat ifadesiyle sordu *Tribune* muhabiri.

Parsons güldü ve kulaklarına inanamayarak başını iki yana salladı.

Lucy neşeyle, "Çok da tehlikeli bir görünüşü var, değil mi?" diye atıldı.

Parsons, "Biz artık gitmeliyiz," dedi. "Toplantı Güney Yakası'nda ve korkarım şimdiden geç kaldık." Lizzie bir tramvaya binmelerini önerdi, muhabirlere dostça veda ettiler.

Toplantıya vardıklarında saat sekiz buçuk olmuştu. Hemen işe koyuldular. Gerekli kararlar alındı. Dikişçi kızların yardıma ihtiyaç duydukları konusunda kimsenin ikna edilmesi gerekmiyordu. Bildiriler basılmasına, örgütçülerin bulunmasına ve toplantılar için salon kiralanmasına karar verildi. Parsons'ın oybirliğiyle kabul edilen önerisine göre Amerikan Grubu beş dolar katkıda bulunacaktı: dört dolar el ilanları, bir dolar da yol ve diğer masraflar için. Muhasebeci olarak Fielden, Lizzie'ye parayı verdi. Lizzie de ona hemen bir makbuz yazdı ve yanağına Fielden'ın kıpkırmızı kesilmesine neden olan kocaman bir öpücük kondurdu.

Lizzie, Lucy'ye, "Kabul edersin ki, hem güçlü bir bedene hem de iyi bir mizaca sahip erkeğe pek kolay rastlanmaz," diye fısıldadı.

"Ben şahsen zayıflarını tercih ederim," dedi Lucy. "Hizaya sokulmaları kolay oluyor. Bana On Emir'i indiren Musa'ya benzer birini istemezdim!"

Saat dokuza geliyordu, başka bir konu kalmadığından tam toplantıyı sona erdireceklerdi ki, *Arbeiter-Zeitung*'un idari müdürü Balthazar Rau telaşla içeri girdi ve Spies tarafından gönderildiğini söyledi. Haymarket toplantısı sakin geçmiş, sadece birkaç bin kişi gelmişti ve konuşmacı olarak Spies'tan başka kimse yoktu. Yardım istiyordu. Çağrıldığı takdirde gideceğine söz vermiş olan Parsons davete uyma zorunluluğu hissetti. Amerikan Grubu toplantıya son verdi ve hemen hemen hepsi Parsons ve Fielden'la Haymarket'in yarım blok kuzeyinde, Crane's Alley yakınlarındaki Desplaines Sokağı'na gitmek üzere yola çıktılar.

Belediye Başkanı Carter Harrison, görevde bulunduğu dört dönemde Chicago'nun işçi sınıfının takdirini kazanmış-

tı. Belediye işçileri için sekiz saatlik çalışma kuralını getirmeden önce bile işçilere olan sempatisini çeşitli yollarla göstermişti. Fabrika ve konut teftişlerini sıkılaştıran yönetmelikleri desteklemiş; kampanyalarında, çok sevilen bir Alman-Amerikan kültürel kurumu olan birahanelerin kaldırılmasını isteyen reformculara karşı çıkmış; sendikalaşma, konuşma ve toplanma haklarına müdahale girişimlerine karşı koymuş; bir grevi sona erdirmek için asla eyalet veya federal askerlerini çağırmayacağını kamuoyu önünde açıklamıştı. Ayrıca, günün pek çok devlet memurunun aksine, Harrison asla elini kent kasasına daldırmış değildi. Kentin iş dünyası seçkinleri böyle alışılmamış bir tavır karşısında gülümsüyorlarsa da, Harrison kentin sağlık dairesinin yerel bürolarına birkaç sosyalisti atamaya cesaret ettiğinde müthiş öfkelenmişlerdi.

Polis hiyerarşisinin ve özellikle de Bonfield'ın Haymarket Meydanı toplantısında muhtemel bir 'devrimci şiddet' ihbarlarını duyan Harrison, 4 Mayıs gecesi durumu bir de kendisi görmeye karar vermişti. Bonfield'ı emniyet amiri olarak atamış olmaktan pişmandı. Bonfield, o pek sevdiği, 'Bugünün copu yarının kurşununu önler' sloganını son zamanlarda muhabirlere sık sık tekrarlar olmuştu. Harrison kendisinin toplantıdaki varlığının Bonfield'ın, bir çatışmaya girme hevesini kıracağını umuyordu. Bonfield'ın, Emniyet Amiri Ebersold'un da onayıyla Desplaines Sokağı karakoluna iki yüz kişilik bir polis kuvveti yerleştirdiğini ve kentteki bütün karakolların yedeklerini alarma geçirdiğini duymuştu.

Belediye Başkanı Harrison geldiğinde açık hava toplantısı henüz başlamış değildi. Altmış bir yaşında, iri yarı, yakışıklı bir adam olan Harrison hemen fark edilmişti. Ancak Belediye Başkanı hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu: orada olduğunun anlaşılması için sık sık alandaki tek sokak lambasının ışığı altında duruyor, kalabalık arasında gezinirken, her ne kadar purosu yanarken hiç görünmese de, arada sırada yüzünün önünde

bir kibrit çakıyordu. Harrison'a eşlik eden bir dostu Belediye Başkanı'nın kargaşa çıkarmak isteyenlere hedef olacağından korktuğunu söylediyse de, Harrison, "İnsanların belediye başkanlarının orada olduğunu bilmelerini," istediğini söyledi.

Spies, sekiz buçuktan az önce Crane Plumbing Şirketi'nin sokağı kapatan iki arabasından biri üzerine çıkıp konuşmasına başladı. Almanca konuşması gerekirken başka konuşmacı olmaması nedeniyle son dakikada İngilizce konuşmaya karar vermişti. İlk cümlesiyle ılımlı bir konuşma yapacağının işaretini verdi: "Bazı çevrelerde bu toplantının bir ayaklanma başlatma amacıyla yapılacağı fikrinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. Sözde asayiş güçlerinin âdeta bir savaş varmış gibi hazırlanmaları bundan kaynaklanmaktadır. Size hemen şunu belirteyim ki, bu toplantının böyle bir amacı yoktur. Burada toplanmamızın nedeni sekiz saatlik çalışma hareketini anlatmak ve bu hareketle ilgili çeşitli olaylara -ki, bunların başında McCormick fabrikasında dün gerçekleşen olaylar gelmektedir- ışık tutmaktır."

Belediye Başkanı Harrison, Spies'ın ses tonundan ve konuşmasından hoşlanarak tam rahatlamaya başlamıştı ki, kalabalık arasından birkaç öfkeli ses yükseldi: "McCormick'i asalım! Namussuzu yakalayalım!" Bonfield haklı olabilir miydi? Belediye Başkanı kendini koruma refleksiyle şapkasını gözlerine kadar indirdi.

"Hayır!" diye anında bağırdı Spies. "Boş tehditler savurmayın! Yurttaşların hayatını ve mutluluklarını yok eden canavarlara... vahşi hayvanlarmış gibi davranılacağı bir zaman gelecektir ve o güne hızla yaklaşmaktayız." Spies ağzından çıkanlara kendisi de şaşmış gibiydi. Sözlerinin etkisini yumuşatmak için, "Ama o zaman henüz *gelmedi*!" dedi. Sonra sanki yine esrarengiz bir gücün etkisinde (belki de daha sonra düşüneceği gibi, sadece kendisine ait olmayan kolektif bir öfkenin etkisinde) kalmış gibi, "Zamanı gelince artık tehdit sa-

vurmayacaksınız, gidip eyleminizi yapacaksınız," dedi. Spies, içinden kendine küfürler savuruyordu. Kendi uzlaşmacı amacına ters düşmekteydi. Bunun üzerine korkuya kapılarak, kontrolü elinde tutmaya çalıştığı bir dizi yatıştırıcı şey söyledi. Bunlar tam zamanında söylenmişti; Belediye Başkanı Harrison sinirli bir tavırla saat kösteğiyle oynuyor ve belki de ihtiyacı olur düşüncesiyle kalabalıkta Bonfield'ı arıyordu.

Ancak ondan sonraki yarım saat boyunca Spies öyle yatıştırıcı ve hatta yavan terimler kullandı ki, Harrison toplantının kamu huzuruna bir tehdit olmayıp, sadece sıkıcı olacağına dair önceki tahmininin doğrulandığını düşündü.

Saat dokuzda Parsons'la diğerleri Desplaines'e geldiler ve içi rahatlayan Spies, el sallayarak arkadaşını arabanın yanına çağırdı. Parsons arabaya binerken alkışlandı. Spies onu sunduktan sonra başka bir arabada oturan Lizzie, Lucy ve çocukların yanına gitti. Parsons bir saat kadar konuştu. Bu süre boyunca Spies'ın konuşmasında sık sık esrarengiz bir şekilde bölünen o ılımlı tonu sürdürdü. Parsons genellikle bilinen konular üzerinde duruyordu: işçilerin şikâyetleri, kendi emeklerinin ürünü üzerindeki hak sahibi olma istekleri, yönetici sınıfın açgözlülüğü ve sabit fikirliliği.

Jay Gould adı kalabalıkta birkaç kişinin yuhalamasına ve küfürler savurmasına neden oldu. Ancak Parsons kendini kaybetmedi. "Bu bireyler arası bir çatışma değildir," dedi. "Sistemin değişmesi zamanıdır. Sosyalizm, yoksulu ve milyoneri yaratan nedenleri kaldırmayı amaçlıyor, ama insanların hayatını değil. Jay Gould'u öldürürseniz bu mevcut toplumsal koşullarda yerini alacak biri ya da yüzlercesi hemen çıkacaktır."

Kalabalık, daha doğrusu ilk kalabalıktan arta kalanlar artık yatışmışlardı. Parsons popüler bir kişi olmasına rağmen konuşması basmakalıp sözlerden ibaret olduğu için insanlar birer ikişer toplantı yerinden uzaklaşmışlardı. Toplantı tümüyle ruhsuz, hatta uyutucu bir hal almıştı. Saat 10'da Par-

sons kürsüyü gecenin son konuşmacısı Fielden'a bıraktığında ortalıkta kayıtsızca dolaşan üç yüz kişi ya vardı ya yoktu. Fielden, Parsons'a sadece birkaç dakika konuşacağını fısıldadı.

Belediye Başkanı Harrison artık güvenle eve dönebileceğini düşünüyordu. Yolda Haymarket toplantısından sadece bir sokak ileride olan Desplaines karakoluna uğrayacak ve Bonfield'a izlenimlerini anlatacaktı. Gayretkeş emniyet amirini şimdiye kadar havaya bir tek kanlı mızrak kaldırılmadığını söyleyeceğini düşündükçe kıs kıs gülüyordu.

Fakat Harrison karakola girince apışıp kaldı. Saatin geç olmasına ve Haymarket'ta herhangi bir olay çıkmamasına rağmen içerisi alarm durumunda polislerle doluydu. Bonfield da sanki her an dışarı fırlayacakmış gibi lacivert pardösüsünü ve resmi şapkasını kafasına geçirmişti. Kalın kaşları ve sinsi gülümsemesiyle bir Chicago polisinden çok bir Fransız lejyonerine benziyordu. Bonfield, Belediye Başkanı'nı görünce gülümsemesinin yerini çatılan kaşları aldı.

Harrison doğruca adamın yanına gitti. Silahlı memurlara bakarak, "Buna hiç gerek yok," dedi. "Ben toplantıdan geliyorum ve bir iki nokta dışında konuşulanlar gayet ılımlıydı. Polisin müdahalesini gerektiren bir şey olmadı ve bundan sonra da olmaz."

"Sizinle aynı fikirdeyim, efendim," dedi Bonfield. Sesi sakin, yüz ifadesi yumuşaktı ama omuzlarının kasılı olmasında itaat dışında her şey vardı. "Toplantıyı en baştan beri sivil memurlara izlettim ve onlar da sizin sözlerinizi doğruluyorlar."

Harrison rahatlamıştı. "Pekâlâ, öyleyse öteki karakollardan gelen yedeklerin hemen yerlerine dönmeleri için emir vermeni tavsiye ederim."

"Bu emir verildi bile, efendim." Belediye Başkanı'nın yüzündeki şaşkınlık ifadesi Bonfield'ın pek hoşuna gitmişti. Adamın bu kadınsı vicdanından nefret ederdi –ve onu kandırmak ne kadar kolaydı.

"Ya burada toplanmış bu adamlar?" diye sordu Harrison.

"Toplantı sona erene kadar onların burada hazır beklemelerinin iyi olacağını düşündüm, efendim. Toplantıdan sonra şiddetli bir çatışma olacağı planına dair söylentiler dolaşıyor."

"Önceden de bir sürü söylenti vardı," dedi Belediye Başkanı. "Ama hiçbiri doğru çıkmadı."

"Adamlarımı burada kısa bir süre daha tutarak içimin rahat olmasına izin verirseniz size minnettar olurum, efendim," dedi Bonfield.

Bonfield o kadar alçakgönüllü davranıyordu ki, kibar bir insan olan Belediye Başkanı'nm etkilenmemek elinde değildi. "Pekâlâ, Bay Bonfield. Ama gereğinden bir dakika fazla kalmasınlar."

"Ben de öyle düşünüyorum, efendim." Bonfield saygıyla başını eğerken, bunak moruğu yine kandırdım, diye kendi kendine söyleniyordu. 'Neye ne zaman ihtiyaç duyulacağına ancak ben karar veririm.'

Harrison her şeyin yolunda olduğuna inanarak Bonfield ile memurlarına veda edip evine gitmek üzere karakoldan ayrıldı.

Haymarket'ta Fielden konuşmaya başlayalı ancak birkaç dakika olmuştu ki, gölden yana soğuk bir rüzgâr esti ve kararan gökyüzünden az sonra yağmurun başlayacağı anlaşıldı. Parsons, Fielden'a toplantıya, yakınlardaki popüler bir birahane olan Zepf's Hall'da devam etmeleri için seslendi.

Fielden, "Orada mobilyacılar sendikasının toplantısı var," dedi. "Merak etme, söyleyeceklerimi birkaç dakikada toplarlarım ve evlerimize gideriz."

"Çocuklar üşüyorlar," dedi Parsons. "Biz Zepf'e gidiyoruz, seni orada bekleriz."

Parsons grubunun gittiğini, havanın da iyice kötüleşmeye yüz tuttuğunu gören ve aralarında Adolph Fischer'ın de bulunduğu bir grup da bu kadar yeter deyip oradan ayrıldı.

Fielden'ın son sözlerini dinleyen birkaç yüzden fazla kişi kalmamıştı.

Fielden, geriye kalan ruhsuz insanlar geceye dağılmadan önce biraz enerji verecek sözlerle bitirmek istiyordu konuşmasını. Gözleri kan çanağına dönmüş, sesi kısılmıştı, kendine özgü dobra dobra konuşmasıyla, "McCormick fabrikasında insanlara soğukkanlılıkla ateş eden bir toplumsal düzen altında işçi sınıfı için güvenlik diye bir şey söz konusu olamaz," dedi. Kalabalığa, "Artık yasayla, onu boğazından yakalayıp boğana kadar sıkmak dışında bir işleri kalmadığını" söyledi.

Kalabalığın arkalarında bekleyen iki sivil dedektif, hemen Desplaines karakoluna koşup Bonfield'a Fielden'ın halkı isyan etmeleri için kışkırttığını söylediler. Onlar gelmeden önce Bonfield, bir memurunu Harrison'ın arkasından göndermiş ve Belediye Başkanı atına binip uzaklaşır uzaklaşmaz kendisine bildirmesini istemişti. Sivil memurlar gelmeden beş dakika önce Başkan'ın gittiği haberi de gelmiş olduğundan, Bonfield adamlarına Winchester tüfeklerini alarak karakolun dışında toplanmalarını emretmişti bile.

Bonfield'ın adamları haftalardır kitle kontrolünün ileri tekniklerini prova ediyorlar, Chicago sokaklarında omuz omuza yürüyerek militarist hareketleriyle halkı korkuya düşürüyorlardı. Lucy bu konuda *Alarm*'a bir yazı bile yazmıştı. "Amerika'yı hangi yabancı düşman işgal etmeye hazırlanıyor?" diye soruyordu. Sonra da sorusunu şöyle cevaplıyordu: "Tehlikede olan tek egemenlik, tek hayat, Amerikan işçilerinin hayatıdır."

Bonfield karakolun önünde toplanan adamlarına düzenli saflar halinde Haymarket Meydanı'na yürümelerini emretti. Toplantıya kendisi müdahale etmeden dağılırlar korkusuyla da, "*Marş marş!*" diye bağırdı. Heyecandan boğazı kurumuş, daracık pantolonu içinde penisi rahatsızlık verecek kadar şişmişti.

180 kişilik polis ekibi Fielden son sözlerini söylerken meydana girdi. "Ne kadar iğrenç olursa olsun, her hayvan üzerine basılmasına karşı direnir," diye bağırıyordu. "İnsanlar salyangozlardan ve solucanlardan daha mı aşağılıktır?"

Bonfield ile yardımcısı Yüzbaşı Ward, doğruca Fielden'ın konuştuğu arabaya yürüdüler. Ward yüksek sesle, "Illinois eyaleti halkı adına derhal ve sükûnetle dağılmanızı emrediyorum!" diye seslendi.

"Ama biz zaten sakiniz," dedi Fielden.

Ward emrini bu kere daha yüksek sesle tekrarladı.

"Pekâlâ, dağılalım," dedi Fielden. "Zaten dağılmak üzereydik."

Fielden arabadan indi. Ayağını yere bastığı anda başı üstünden hışırdayarak ve hafif bir parıltıyla geçen bir nesne polis saflarının tam önüne düştü, büyük bir gürültüyle patladı; Mathias Degan adındaki memur anında ölürken, sekiz onu da ağır yaralandı ve çevredeki camlar kırıldı.

Bir anlık şaşkın bir sessizlikten sonra polisler toplanıp kalabalığa ateş etmeye başladılar. Gürültü o kadar fazlaydı ki, bazıları top kullanıldığını sanmıştı. Spies konuşmacı arabasından inerken bir memur tabancasını onun sırtına nişanladı. Gözucuyla durumu gören Spies'ın kardeşi Henry tabancayı patladığı anda kavradı ve kasıklarına yediği bir kurşunla yere serildi. Olup bitenin farkında olmayan Spies, paniğe kapılmış olarak kalabalığın arkasından itmesiyle oradan uzaklaştı.

Çığlıklar ve iniltiler arasında insanlar kurşun ve cop yağmurundan kurtulmak için dört bir yana kaçıyorlar, onlar ara sokaklara girdikçe arkalarından koşan polisler de dört bir yana ateş ediyorlardı. Bir tek tabancayla yetinmeyen Bonfield, düşmüş bir polisin silahını da alarak iki elle ateş etmeye başladı. Desplaines karakolundan isyan alarmı verilince kentin her yanında polis arabaları meydana doğru yola çıkmıştı. Birkaç dakika sonra polisler Haymarket'ı saran üç bloğu ablukaya aldılar ve gördükleri herkesi acımasızca coplamaya koyuldular.

İnleyen yaralılar sokağa serilmiş yatıyorlar, kıpırdayacak gücü olanlar sürünerek yakındaki dükkânlara erişmeye çalışıyorlardı; bazıları, arkadaşlarının çekerek sürükledikleri ara sokaklarda kaybolmuşlardı. Halsted ve Madison sokaklarının köşesindeki bir dükkânda küçük bir çocuk kan kaybından öldü. Olaydan sonraki haftalarda yedi memur ve sivil, aldıkları yaralardan dolayı öleceklerdi ve ağır yaralı sayısı da yüzü aşacaktı. Bütün olay beş dakika içinde olup bitmişti.

Belediye Başkanı Harrison saat 22:20'de eve geldi, soyundu ve tam yatacağı sırada uzaklardan top sesine benzeyen bir gürültü duydu. Yatak odasının penceresini açınca Haymarket Meydanı tarafından gelen tabanca sesleriyle karşılaştı. Hemen giyinip atına atlayarak Desplaines karakoluna koştu.

Harrison karakol kapısını açınca korkunç bir manzarayla karşılaştı. On beş yirmi memur yerlerde ve bankoların üstünde yatıyorlar, bir avuç doktor ve hemşire kendilerine yardıma çalışırken inlemeleri duvarlardan yankılanıyordu. Yaralılardan pek çoğunun sessizlikleri ve kül rengini almış yüzleri ölüme çok yaklaştıklarını gösteriyordu.

Sersemlemiş olan Harrison, Bonfield'a, "Tanrı aşkına, ne oldu?" diye sordu. Gözleri öfkeden ve gördüklerine inanamaktan dolayı fıldır fıldır dönüyordu.

"Haymarket'a vardığımızda, adamlarım..."

"Haymarket'ta ne işin vardı?" diye Harrison adamın sözünü kesti. "Bana söz vermiştin..."

"Sizin de kabul ettiğiniz gibi adamlarımı hazır bekletme kararım çok yerinde olmuş," diye Bonfield, gayet sakin bir tavırla karşılık verdi. "Sonuncu konuşmacı Samuel Fielden - tahmin edildiği gibi- gerçekten de kalabalığı şiddete başvurmaları için kışkırttı. Güvenlik güçleri olarak bir kıyımı önlemek üzere Haymarket'a gitmekten başka çaremiz yoktu."

"Oysa bu kıyımı siz başlatmış görünüyorsunuz," dedi, omzu üzerinden yaralılara bakan Harrison.

"Hiç de öyle değil, efendim. Bu soylu insanlar çok daha büyük bir felaketi önlediler."

Harrison öfkeyle, bu adamla tartışmanın bir anlamı yok, diye düşündü. Bu kendini beğenmişliğiyle nasılsa binbir yalan uyduracaktı. Gerçekleri mümkün olduğunca öğrenmeye çalışmalı ve bu herifin itaatsizliğine ne ceza vereceğini daha sonraya bırakmalıydı.

"Haymarket'a gidince ne oldu?"

"Kalabalığa dağılmalarını emrettim, efendim. Ama polise ateş açtılar. Adamlarım da kendilerini savunmak için karşı ateş açtılar. Sonra kalabalık arasından bir hain üzerimize bir bomba attı."

"Bomba mı?"

"Evet, efendim, bomba." Aptal moruğun gözlerini belki bu açar artık, diye düşündü Bonfield. "Adamlarımdan bazıları bombanın bir pencereden, bazıları da kalabalığın içinden atıldığını söylüyorlar. Çoğu da bombanın Fielden'ın konuşmasını yaptığı arabadan atıldığında ısrar ediyor."

Bonfield'ın yardımcılarından biri söze karıştı. "Bombanın polise değil, topluluğa atıldığı da söyleniyor, efendim. Bir kalabalığı gayet hızlı bir şekilde ileri itiyorduk, eğer bomba sadece bir iki saniye önce düşseydi işçilerin durdukları yere isabet etmiş olacaktı..."

Bonfield sert bir bakışla yardımcısını susturdu. "Bu görüşün yanlış olduğu kanıtlandı, efendim."

Inter-Ocean gazetesinden bir muhabir Belediye Başkanı'na ne yapmayı düşündüğünü sordu. "Henüz bir şey söyleyemem," dedi Harrison. "Bu olay insanın sadece gerçeklere bakarak hareket etmesi gereken bir durum, teorilerle değil. Bu durum beni çok üzdü... ama bu kenti koruyacağım."

Patlama sesi duyulduğunda Albert, Zepf'in barının penceresinden dışarı bakmaktaydı. Lizzie, Lucy ve çocuklar da

yakınlarda bir masada oturuyorlardı. Patlama o kadar büyüktü ki, başka bir masada oturan Adolph Fischer polisin toplantıya bir Gatling makineli tüfeğiyle saldırdığından korkmuştu. Arkadan silah sesleri gelmeye başlayınca, insanlar kurşun yağmurundan kaçmak için bara doluşmaya başladılar. Açık kapılardan içeri bir iki kurşun girince bar sahipleri hemen koşup kapıları kapattılar. Tam o anda soluk soluğa kalmış olan Spies da içeri daldı.

Lizzie ile Lucy adama yardıma koşarlarken, Albert da çocukları kucağına alıp sakinleştirmeye çalıştı. "Korkmayın, yavrularım, korkacak bir şey yok." Bu beklenmedik heyecanla Lulu'nun yüzü aydınlanmıştı, ancak Albert Jr. başını babasının omzuna gömdü, gözlerini kapatarak olanca sesiyle bağırmaya başladı.

Biri arka odaya geçerlerse daha iyi korunacaklarını söyleyince hep birden oraya girip kapıyı arkalarından kapattılar. Orada zifiri karanlıkta on beş dakika oturduktan sonra biri kapıyı aralayıp dışarı baktı ve ateşin kesildiğini, ortalığın sakin olduğunu söyledi.

Zepf'in önündeki sokak boştu. O sırada polis de görünmediğinden bardaki insanlar dışarı çıkıp hızla çeşitli yönlere dağıldılar. Spies, "Hepimiz derhal tutuklanma tehlikesindeyiz," dedi. "Hep birlikte kalarak onların işini kolaylaştırmayalım." Diğerlerini kucaklayarak binadan çıktı. Parsons'la Lizzie de Desplaines Sokağı'ndan evlerine doğru aceleyle yürüdüler.

İlk konuşan Lizzie oldu. "İçimizde tehlikede olan varsa, o da sensin, Albert. Kentte kalmamalısın."

Albert şaşırarak bir şey söyleyemedi ama Lucy de Lizzie gibi düşünüyordu. "Lizzie haklı. Kentin en tanınmış işçi önderi sensin. Yönetim bu kıyımı mutlaka birinin üzerine atacak ve bunun da kendileri olmayacağı kesin. Bu kriz geçene kadar en az birkaç gün kentten uzaklaşmalısın."

"İmkânsız," dedi Albert. "Bu bir seçenek değil. Dostlarımı geride bırakamam."

"Eminim onlar da benim gibi düşüneceklerdir." Lizzie beklenmedik bir tutkuyla konuşuyordu. "Seni severler, güvende olmanı isterler."

Albert'ın hareket için doğru olanı yaptığından emin olmadıkça razı gelmeyeceğini bilen Lucy, "Öyle rastgele tutuklanmanı istemezler," dedi. "Güvenli bir uzaklıktan hareketin yararı için ne yapılması gerektiğini görür ve kararını ona göre verirsin."

Albert, eskisinden daha az sertçe, "Gitmemem daha doğru olur," dedi.

"Israr ediyorum. Bizim için gitmelisin." Lucy kararını vermiş görünüyordu.

Albert'ın şaşkınlığı, Lucy'nin elde ettiği avantajla bastırmasını sağladı. "Eğer Bridewell'e tıkılırsan bunun insanların moralleri üzerinde nasıl bir etki yaratacağını düşün. Ya çocuklarımız? Onların seni evden kelepçelenerek çıkarıldığını görmelerini mi istiyorsun? Babaları aylarca, hatta yıllarca hapis yatarsa ne yaparlar? Ya ben ne yaparım?" Lucy kocasına sarıldı, Albert yüzünü kadının boynuna gömdü.

"Gerçekten gitmeli miyim?" diye sordu.

"Evet... gitmelisin!" Lucy, erkekten uzaklaşıp korkusunun yüzünden belli olmaması için büyük bir çaba harcadı.

"Ben de! Ben de!" diye bağıran küçük oğlan, babasının kolunun altına girdi.

"Bir dahaki sefere, yavrum," dedi Albert sakin bir sesle. "Söz veriyorum... bir dahaki sefere..." Lucy'ye döndü. "Nereye gidebilirim ki?"

Lizzie, "Geneva'da bizim eve gidersin," dedi.

"Tamam!" diye bağırdı Lucy. "Polis aradaki bağlantıyı hemen kuramaz, kurduğu zaman da William sana daha güvenli bir yer bulmuş olur."

Albert istemeye istemeye razı oldu. Ama iki kadına henüz ikna olmuş olmadığını ve bir iki gün içinde fikrini değiştirebileceğini söyledi.

"Eh, o zaman da gelip *benim* kapımı çalma," dedi Lucy. "Doğruca Desplaines karakoluna git. Benim yerime Bonfield seni kollarını açarak karşılayacaktır." Lucy her an ağlayacak gibiydi.

Albert karısını kucaklayıp öptü. "Lucy...."

Birbirlerine sıkıca sarıldılar, ağlamaya başlayan Lucy erkeği iteledi. Gözyaşları arasında, "Hadi, git de çocukları kucakla," dedi. "Bir dakika bile oyalanmamalısın." Albert çocuklarını kucakladı.

"Ah, canımı acıttın!" diye bağırdı küçük Albert.

"Ah, benim zavallı bebeğim. Özür dilerim... baban seni ve Lulu'yu o kadar çok seviyor ki..." Lulu kıkırdayarak annesinin kucağına koştu, küçük oğlan da arkasından gitti. Lucy kocasını son bir kere daha sıkıca kucakladıktan sonra çocuklarını alıp arkasına bakmadan yürümeye başladı.

Albert ile Lizzie doğruca Chicago ve Kuzeybatı Demiryolu istasyonuna gittiler. Lizzie, Geneva'daki evinin en yakın istasyonu olan Turner Junction'a bir bilet aldı. Peronun karanlık bir köşesinde trenin gelmesini beklediler. Sonunda gelen trene Albert bindi ve vagonlar ağır ağır istasyondan uzaklaşırken Lizzie onun arkasından el salladı.

Ertesi sabah ülkeyi bir histeri dalgası sardı: Chicago'nun Belediye Sarayı dinamitlenmişti! Kentin yarısı alevler içindeydi! Anarşistler kenti yağmalıyorlardı! Washington'daki hükümeti ele geçirme planı ortaya çıkarılmıştı! Kızıl Devrim ülkeyi silip süpürüyordu!

Paniği basın körüklüyordu. Ülkenin dört bir yanındaki gazeteler, Belediye Başkanı Harrison'ı, Spies ile Parsons gibi fanatiklerin halk önünde özgürce konuşmasına izin verdiği için 'yanlış yola sapmış liberalliği' nedeniyle suçluyorlardı. Editörler ve rahipler, sosyalist ve anarşistleri 'katiller,' 'fanatik vahşiler,' 'insanlık dışı pislikler' olarak kötülemekte yarı-

şa girmişlerdi. Ne gazeteler ne de rahipler Haymarket kıyımında polisin suçlu olduğu ihtimali üzerinde duruyorlar, aksine sayfalarını ve kürsülerini polislerin olağanüstü kahramanlıklarına yağdırdıkları övgülerle dolduruyorlardı. Tabii, olayda ne polis ne de devrimci olmayan pek çok sıradan yurttaşında öldüğü göz ardı edilmekteydi.

Chicago Times, özellikle Parsons'ı hedef alıyor, onun 'aylardır meşale ve hançeri savunan bir iblis', 'bir zencinin kocası' ve 'tam bir korkak' olduğunu yazıyordu. Lucy'yi şaşırtan tek şey, kendisinin 'zenci' olarak tanımlanmasıydı; bu konunun kamuda tartışıldığından haberi olmadığı gibi, bu durumdan hiç de hoşlanmamıştı.

Şok edici haberler art arda gelmeye devam etti. Kıyımın üzerinden yirmi dört saat geçmeden Büyük Usta Emekçi Terence Powderly bir bildiri yayınlayarak, hiçbir *namuslu* işçinin 'kan ve yıkımın sembolü olan' kızıl bayrak altında yürümemesi gerektiğini söyledi. Lucy, Powderly'nin bildirisini duyunca yere okkalı bir tükürük savurarak, "*Hain* Büyük Usta!" diye söylendi.

Ondan sonra da Albert'ın kendi sendikası olan Dizgiciler Sendikası'nın 16. Şubesi'nin, polisin kışkırtmasından söz etmeden 'Haymarket'taki güruhun çirkin eylemi'ni kınayan bir karar aldığını duydu. Lucy elinden geldiği kadar bu kararı Albert'tan saklayacaktı. Kocası, işçiler arasındaki yanlış anlaşılmalardan ve işçilerin kendi kendini sabote etmelerinden yeteri kadar sıkıntılıydı zaten.

Bonfield ertesi sabah erkenden kalktı. Bu yeni durumdan en iyi şekilde faydalanmak için adamlarını toplayıp, mümkün olduğu kadar sendikacıyı yakalamak ve toplantı yerlerini basmak üzere kentin dört bir yanına saldı. Tutuklama emirleri ve kesin suçlamalar gibi şeylerle kafasını yormayan Bonfield, çok geçmeden nezarethanelerini kelepçeli ve sık sık dövülen yüzlerce tutukluyla doldurmuştu.

Basılıp kilitlenen yerlerden ilki Zepf'in Salonu'ydu. Onun ardından, başlarında Bonfield'ın bulunduğu ekip Greif'e girdiğinde grevdeki yük taşıyıcılar sendikasının bir toplantısı yapılmaktaydı. Bonfield toplantı yöneticisine herkese sağ elini havaya kaldırtıp, "dün geceki korkunç cinayeti işleyen sosyalistlere sempati duymadıklarına" yemin ettirmesini istedi. Bütün eller havaya kalktı. Bonfield ondan sonra orasını da kapattı.

Polis Haymarket'ta ateşe başlar başlamaz Sam Fielden dizinden yaralanmıştı. Kurşun dizini delip geçtiği için meydandan kaçıp topallayarak evine giderken sancılar içinde kıvranıyordu. Polis ertesi sabah kendisini yatağından kaldırdı, yarasının önemsiz olduğunu söyleyerek Emniyet Amirliği'ne kadar yürüttü. Emniyet Amiri Ebersold, Fielden'ın yaralı numarası yaptığına karar vererek dizindeki sargıyı açmasını söyledi. Ama sonra parçalanmış etlerini görünce başını çevirdi ve Fielden'ın alnını göstererek kurşunun asıl oradan girmesi gerektiğini söyledi. Fielden mahzendeki bir hücreye kapatıldı.

Haymarket toplantısı gecesinde George Engel, evinde iskambil oynuyordu. Spies, Fielden ve Parsons'ın her zamanki ihtiyatlı basmakalıp sözlerini tekrarlayacaklarından emin olduğundan toplantıya gitmeye gerek görmemişti. Spies'la silahlı mücadele konusundaki tartışmadan sonra artık konuşmuyorlardı bile. Üstelik o gece bir dostu gelip toplantı yerine bir bomba atıldığı haberini verdiği zaman bile, Engel eylemi hor görmüştü. "Şiddet sadece tek bir sivri akıllıdan değil, kitlelerden geldiği takdirde kabul edilebilir," dedi.

Polis, Engel'in dairesini aramaya geldiğinde, memurlardan biri galvanize demirden seyyar bir ocak buldu. Bu bir tesisatçı ocağına benziyordu ama çok garip bir şekli vardı. Engel aletin nereden geldiğini ya da ne için kullanıldığını bilmediğini, kendisinin bir araba fabrikasında boyacı olarak çalıştığını söyledi. Ocağı da emniyet amirliğine götürmeye ka-

rar verdiler. Ebersold bunun dinamit yapımı için kullanılıyor olacağını tahmin etti. Ancak alet incelendiğinde hiç yakılmamış olduğu ve patlayıcı yapımında kullanılamayacağı ortaya çıktı. Engel yine de tutuklandı.

5 Mayıs sabahı saat sekiz buçukta, başlarında Emniyet Amiri Bonfield'ın kardeşi Dedektif Bonfield'ın bulunduğu yedi kişilik bir sivil ekip, *Arbeiter-Zeitung* ve *Alarm*'ın bürolarının bulunduğu Beşinci Cadde'deki 107 numaralı binanın merdivenlerini koşarak çıktılar. Lucy ile Lizzie de birkaç saatlik huzursuz bir uykudan sonra şafak sökerken oraya gitmişler, kentte dolaşan resmi yalanları çürütecek bir yazı hazırlamaya koyulmuşlardı. Schwab, Fischer ve Spies da *Arbeiter*'a aynı amaçla erken gelmişlerdi.

Dedektif Bonfield, Spies'ı tanıyarak hemen ona döndü: "Sen August Spies denilen iblis değil misin?"

"Adım Spies'tir, ama iblis olduğum söylenemez."

"Hey, çocuklar!" diye Spies'ı göstererek, diğerlerine seslendi Bonfield. "Şu surata bakın, şu kurt dişlerine bakın! Herif utanmadan Şeytan'ın iblislerinden olmağını iddia ediyor... hah!"

Spies kendine hakim olmaya çalışarak, 'beklenmedik ziyaretçileri' için ne yapabileceğini sordu.

"Bizimle gelmeye hazırlanabilirsin," diye bağırdı James Bonfield. "Biz polis memurlarıyız. Tutuklusun." Ertesi gün *Times*'ın yazdığına göre bu noktada, "Sözleri ve yazıları onca felakete ve son günlerde kan dökülmesine yol açan bu korkak sefillerin yüzleri kül rengine dönüşmüştü... Fischer sanki Cehennem'de donmuş gibi olduğu yerde kalıvermişti. Michael Schwab yaprak gibi titriyor ve ceketini iliklemekte güçlük çekiyordu. Haklı olarak öfkeye kapılan memurlar bu işi onun yerine hiç de nazik olmayan hareketlerle yaptı."

Bonfield gösterişli bir tavırla burnunu karıştırdı, sonra Spies'ın yanına gidip sümüklü parmağını Spies'ın ceketinin kolu-

na sildi. Üç adam ondan sonra sürüklenerek sokağa çıkarıldılar, bekleyen polis arabasına bindirildiler ve tutuklanmak üzere Belediye Sarayı'ndaki Merkez Karakolu'na götürüldüler.

Lucy ve Lizzie tutuklanmamışlardı. Arkadaşları götürüldükten sonra iki arkadaş gözyaşlarına hakim olmaya çalışarak hemen *Alarm*'ın acil sayısını hazırlamaya başlamışlardı. Onlar bu işle bir saat kadar uğraştıktan sonra birden Oscar Neebe geldi. O da kent eteklerinde çalıştığı için bir gece önceki kıyameti yeni duymuş, hemen gazeteye koşmuştu.

Lucy ile Lizzie, Neebe'ye olayları anlatırken, ikinci polis grubu yine koşarak yukarı çıktılar. Bu kez yanlarında daha önce Emniyet Amiri Bonfield'a 'önce baskını yap, yasayı sonra düşünürsün' tavsiyesinde bulunan da Cook Kasabası savcısı Julius Grinnel ile Carter Harrison vardı. Kamuoyu baskısına dayanamayan Belediye Başkanı, önceki tutumunu değiştirmeye ya da en azından bir baskına katılmaya karar vermişti. Yüzü bembeyaz ama kararlıydı.

Memurlardan beşi bir önceki baskında girmedikleri üçüncü kata girdiler ve orada buldukları dizgicileri hemen tutukladılar. Bu arada Harrison da Neebe'e *Alarm* ve *Arbeiter*'la ilişkisini soruyordu.

"Ben August Spies'ın arkadaşıyım," dedi Neebe. "İki gazetede de çalışmıyorum."

"Neyle geçiniyorsun peki?"

"Eskiden tenekeciydim, hem de ustaydım, ama 1877 demiryolu grevini desteklediğim için işten atıldım."

"Şimdi ne yapıyorsun?" diye sordu Harrison, sabırsız bir sesle.

"Kardeşimle küçük bir maya şirketi kurduk, onunla geçiniyorum."

"Yanında çalışan var mı?"

"Yok, efendim. Ama olsaydı sekiz saat çalışırlardı."

Çirkin bir baskı altında dürüst bir insan olan Harrison, Neebe'nin gereksiz yere kışkırtıcı davrandığını hissediyordu.

Canı sıkılarak, "Belki de biliyorsun, ben de sekiz saatlik çalışmayı destekliyorum," dedi.

"Bunu biliyorum, efendim. Siz işçi dostu olarak tanınan birisiniz."

Harrison'ın yüz hatları hafifçe gevşedi. "Öyle olmaya çalıştım. Ama sizler benim işimi her zaman kolaylaştırmıyorsunuz." Lucy ile Lizzie öfkeyle birbirlerine baktılar.

Savcı Grinnell'in memurları bu arada tutuklularıyla dar merdivenden aşağı inmişlerdi. Harrison onları izlemek için çıkarken tekrar odaya döndü.

"Matbaanızın bir daha kışkırtıcı yayınlar basmayacağına dair söz vermenizi istiyorum," dedi.

"Gerçek, çoğunlukla kışkırtıcıdır," dedi Lucy. "Bizden gerçekleri yazmamamızı mı istiyorsunuz?"

"Beni fazla zorlamayın, Bayan Parsons. Ben sizinle, sizin derhal tutuklanmanızı isteyenler arasında kalıyorum."

Neebe hemen öne çıktı. "Gazetenin bu sabahki sayısını ben bizzat okuyacağıma söz veriyorum, efendim. Dizgicilerimizi tutukladığınıza göre eğer gazeteyi çıkarabilirsek tabii. Kışkırtıcı bir yazı çıkmayacağına dair size söz veriyorum."

Lucy, neredeyse kendi kendine konuşur gibi, "Bu da ya boş sayfalı ya da her sayfası Haymarket Meydanı'nı kana boğan kahraman polislere övgülerle dolu bir gazete demek. Belki de Emniyet Amiri Bonfield'dan bize bir yazı yazmasını istemeliyiz."

Neebe gözleriyle Lucy'ye ağzını tutması için yalvarırken, Lizzie de arkadaşının kolunu sessizce sıkarak onu destekledi.

Lucy'yi duymazdan gelen Harrison, Neebe'ye döndü. "Sizin sözünüze güveniyorum," dedi. "Sözünüzü tutmadığınız takdirde bunun sonucunun çok ağır olacağını bilmelisiniz." Harrison sonra dönüp odadan çıktı.

Lucy, Harrison'a söylediklerinin tartışma konusu yapılmasını önlemek amacıyla, "Hemen işe koyulalım," dedi. "Bu

kadar kısıtlamayla *Arbeiter*'ı bir genelge biçiminde çıkarmayı düşünmeliyiz."

"Bunu bile yapabilecek durumda mıyız?" diye sordu Neebe. *Arbeiter*'ın parasal ihtiyaçlarını karşılayan Sosyalist Yayıncılık Derneği'nin yönetim kurulundaydı ama gazete çıkarılmasıyla hiç ilgilenmiş değildi. "Yani, dizgiciler dahil matbaadaki herkes tutuklandı. Sadece üçümüz kaldık."

"Bu işi ne olursa olsun yapmalıyız," dedi Lizzie. "Bizi ezemeyeceklerini göstermeliyiz."

"Ya *Alarm*?" diye sordu Neebe.

Lucy güldü. "Bir gazeteyi nasıl çıkaracağını düşünürken şimdi de iki tane çıkarmak mı istiyorsun? Hayır, Neebe, şu an için *Alarm*'ı bir kenara bırakmalıyız." Sonra üzgün bir sesle ekledi. "Sadece şu an için olacağını umarım, yani."

Tam o sırada merdivenlerde yine polislerin ayak sesleri duyuldu. Bu kez odaya kararlılıkla dalanlar başka bir ekiptendi. Başlarındaki dedektif hemen adamlarına dosya dolaplarını, çekmeceleri ve kutuları boşaltmalarını emretti. Hepsi yere yığılan evrak arasında, 'komplocuların terörist niyetlerinin kanıtları olarak' merkeze götürülecek 'kışkırtıcı' malzeme aranmaya başlandı.

Adamları o işle uğraşırken, dedektif birden Lizzie'ye dönüp hiçbir açıklama yapmadan tutuklandığını bildirdi. Kadın itiraz edince de çenesini kapatmadığı takdirde onu bir yumrukta yere sereceğini söyledi. Lucy müdahale etmeye çalışınca bir başka memur kendisini bir iskemleye itti, 'siyah orospu' diyerek onu de yere sermekle tehdit etti. Baskıncılar az sonra Lizzie'yi alarak çekip gittiler.

Lucy öfkeli, Neebe ise şaşkındı.

"Anlamıyorum," dedi. "Neden bizi değil de, Lizzie'yi aldılar?"

Yere saçılmış evraklar, mektuplar ve tashihler arasında öfkeli adımlarla odayı arşınlayan Lucy, "Çok basit," dedi. "Se-

ni aşırılıkçı biri olmakla suçlayacakları bir hikâye uydurmakta güçlük çekecekler. Senin ne böyle bir şöhretin, ne de geçmişin var."

Lucy'nin kendisinden sanki gerçek bir eylemci değilmiş, polisin uğraşmaya değer bulmadığı biriymiş gibi bahsetmesi karşısında Neebe hafifçe kırılmıştı. "Ben fırıncılar ve bira işçilerinin başta gelen örgütçülerinden biriyim," dedi. Savunma konumunda kaldığı için kendini tuhaf hissediyordu.

Lucy onu dinlemiyordu bile. Lizzie'yi düşünüyordu. Kendisine kim yardım edebilirdi? Kime haber verebilirdi? Geneva'daki William'a telgraf çekse miydi? Yoksa bu Albert'ın saklandığı yeri tehlikeye atmak mı olurdu?

"Ayrıca sen aşırılık yanlısı olarak *tanımıyorsun*," diye Neebe devam etti. "Seni neden tutuklamadılar?"

"Gayet aşikâr bir nedenle. Onları Albert'a götüreceğimi umuyorlar. Baş İblis'in tutuklanmamış olması kamuoyunu öfkelendirdi.... Çok dikkatli olmalıyım." Lucy kendi kendine konuşur gibiydi.

Eşyalarını toplamaya başladı. "Neebe, ben çocuklarıma bir baksam iyi olacak. Polisten herşey beklenir."

"Peki, *Arbeiter* ne olacak? Onu yayınlamaktan tamamen mi vazgeçeceğiz?"

"Kesinlikle hayır! Chicago işçilerinin *Times* ve *Tribune*'deki pislik ve yalanlardan başka okuyacak bir şeyleri olmalı. Mümkün olduğu kadar çabuk döneceğim. Herhalde sadece tek bir sayfa çıkarabileceğiz. Sen onu hazırlarsan bizim basım işlerimizi yapan Burgess'e götürüp birkaç bin tane bastırabiliriz. İki saatten fazla kalmam."

Lucy evine vardığında polisler oradaydı ve onun gelmesine rağmen evi altüst etmeye devam ettiler. Beş yaşındaki Lulu durumu sakinlikle kabullenmiş, bez bebeğiyle oynuyordu. Ama ödü patlamış olan küçük Albert, yaşlı gözlerle bir köşeye sin-

mişti. Lucy sonunda oğlanın gözlerini kurulayıp konuşmaya ikna edince, çocuk polisin kendisini bir halıya sarıp odanın içinde durmadan çevirirken, "Baban nerede saklanıyor?... Bize söylesen iyi edersin, çocuk... Senin baban bir katildir... Onu zenciler gibi asacağız... onu bir daha asla canlı göremeyeceksin!" diye bağırdıklarını anlattı. Lucy polislere, "Gangsterler! Haydutlar!" diye öyle bir öfkeyle bağırdı ki, kendisini kollarından tutmak zorunda kaldılar. Yine de Albert'ın yerini bildiğine ve kendilerini oraya götürebileceğini umarak tutuklamadılar.

Günün geri kalanı bir tür kedi fare oyunuyla geçti. Çocuklarını alan Lucy boş dairelere giriyor, binaların arka kapılarından ve bahçelerinden geçiyor, arkadaşlarıyla görüşebileceği bir zaman kazanmak için peşindeki polisleri atlatmaya çalışıyordu. Ama polis izini bir an bile kaybetmedi. Öğleden sonra artık bitkin bir halde ve polisten kurtulduğunu sanarak bir arkadaşının evine kapağı attı. Ama polis de arkasından binaya daldı ve çaresizlikten cinnet getirmiş gibi evi darmadağın etti.

Korkutma çabaları bir işe yaramayınca Lucy'yi tutukladılar; gün sona ermeden sinirlerini bozmak ve hatta belki de delirtmek için tam *dört* kere tutuklayıp serbest bırakmışlardı. Her tutuklanmada Lucy polislere hakaret yağdırmış, bir tek soruyu bile cevaplamamıştı. Yine de her defasında kendilerini Albert'ı götüreceğini umarak salıvermişlerdi.

Lucy, *Arbeiter* bürosuna bir daha gidemedi, ama Oscar Neebe de tek başına işi başarmıştı. Bir sayfalık gazeteyi tamamlayınca Lucy'nin dediği gibi Burgess Basım Şirketi'ne götürdü ama şirket gazeteyi basmayı reddetti. Burgess, Neebe'nin kulağına işyerinin bulunduğu binanın sahibinin *Chicago Times* olduğunu ve *Arbeiter*'ı bir daha bastığı takdirde kira kontratını iptal edecekleri tehdidinde bulunduklarını fısıldadı.

Neebe saatlerce matbaa matbaa dolaştıysa da her yerde aynı korku dolu yüzler ve olumsuz cevapla karşılaştı. Sonunda küçük bir sosyalist işyeri gazeteyi gizlice bastı ve Ne-

ebe de kendi eliyle işçi birahanelerine ve kulüplerine dağıttı. Yazısında şöyle diyordu: "Tutuklanan yoldaşlarımızın yerini bizler aldık. Daha fazla tutuklama yapılırsa, bizim yerlerimizi de başkaları alacaktır... Bu hareket egemen sınıfların dalaverelerine rağmen ilerlemeye devam edecektir." Gazetenin bir nüshası *Chicago Times*'ın eline düşmüş ve 8 Mayıs'taki manşette dili 'eğlendirici' olarak nitelenmişti.

10 Mayıs'ta, Haymarket'ta bombanın patlamasından bir hafta bile geçmeden yüzlerce kişi hapse atılmış ve sendika gazetelerinin çoğu bir daha açılmamak üzere kapatılmıştı. Baskınlar ardı arkası kesilmeden devam ediyordu. Yüzbaşı Michael Schaak, kamuoyunu korkutmakta John Bonfield'dan bile ileri gidiyor, zaman zaman yeni bir silah deposu bulunduğunu, kenti felce uğratacak yeni bir anarşist komplosunun açığa çıkarıldığını bildiriyordu. Schaak'a bu çabalarında Chicago ticaret aleminin sağladığı 100 bin dolarlık bir fon yardımcı olmaktaydı; Haymarket olayından sonra, aralarında Marshall Field, Philip Armour ve Cyrus McCormick'in de bulunduğu Yurttaşlar Birliği'nin üç yüz ileri gelen üyesi bu fona bağışta bulunmuşlardı. Kent Kurtarıcısı olarak bu yeni ününün de keyfiyle Schaak, her yerde bomba ve silah görme saplantısına tutulmuştu; kamuoyunun heyecanını hep üst noktada tutmak için polisin de, dağıttığı anarşist gruplar yerine yeni anarşist gruplar kurmasını ve sonra onlara baskınlar düzenlemesini bile önermişti.

Adamları en sonunda o kadar aradıkları dinamitin izini Haymarket'taki patlamadan on gün sonra, eski ev sahibi, iş arkadaşı ve sözde militan yoldaşı William Seliger'in ihbar ettiği genç marangoz Louis Lingg'in Ambrose Sokağı'ndaki evinde buldular. (Seliger'e iyi bir ödül verilmiş ve Almanya'ya gönderilmişti). Lingg, Chicago'ya daha on ay önce Almanya'dan gelmişti ve daha şimdiden kendi deyimiyle 'polisin daha kaba kuvvetiyle mücadele için kaba kuvvet kullanılması'nı savunuyordu. Polisler odasına girdiklerinde

Lingg şiddetle durendi. Hatta birinin boğazını sıkarak bayıltmıştı ki, bir diğeri kafasına copunu indirince yere devrildi ve hemen üzerine atlayıp kelepçelediler. Lingg'in sandığında iki bomba, iki tabanca ve çok miktarda mermi bulundu. *Chicago Daily News* ertesi gün bu heyecanlı haberi şöyle veriyordu: "Polis 4 Mayıs gecesi polislerin üstüne dinamit atan adamı bulup tutuklamıştır." Gazete, Lingg'in Haymarket toplantısına katılmadığından söz etmeyi işe gereksiz bulmuştu.

Lizzie tutuklandıktan sonra dört gün hiç kimseyle görüştürülmedi ve bu süre içinde kendisine yönelik herhangi bir suçlamada bulunulmadığı gibi, bir ziyaretçiyle ya da bir avukatla görüşülmesine de izin verilmedi. Sonra 9 Mayıs'ta yine hiçbir açıklama yapılmadan aniden salıverildi. Lizzie doğruca Lucy'ye gitti ve orada polisin Geneva'daki evini bastığını öğrendi. Lucy, Albert'la William'ın bir baskın yapılacağını anlayarak daha önceden evi terk ettiklerini söyledi. Lizzie aradan bir saat geçmeden evine gitmek üzere yola çıktı.

Albert, Geneva'ya 5 Mayıs günü öğle saatinde gelmişti. Holmes kendisini hararetle karşılamış, sabah gazetelerinde çıkan haberleri bildirmişti: Anarşistler Chicago'yu kundaklamışlardı ve şimdi yardakçılarıyla birlikte yakalandıkları yerde kurşuna diziliyorlardı. Albert'ın aklına ilk gelen şey hemen geri dönmek oldu.

Holmes onun o gece dönmemesi için çok uğraşmış, Albert ancak saatler süren tartışmalar ve yalvarmalardan sonra sabaha kadar kalmayı kabul etmişti. Ertesi günün gazeteleri de bu söylentileri doğruladığı takdirde, Holmes Chicago'ya birlikte döneceklerine söz vermişti.

Ertesi sabah gazeteler yangın ve kıyım haberlerini yalanlamıştı ama yine de çok ürkütücü haberler vardı: Lizzie dahil bütün çevresi tutuklanmıştı, bir numaralı halk düşmanı

ilan edilen Albert Parsons aranıyordu ve Chicago'ya ayak bastığı anda hemen tutuklanacağı ya da öldürüleceği bildirilmekteydi. Lizzie'nin nezarete alınmasıyla polisin Holmes'ların evini basmalarının sadece bir saat -ya da dakika- meselesi olduğunun farkındaydılar.

Çok acele karar vermeleri gerekiyordu. Albert hâlâ Chicago'ya dönülmesinden yanaydı, ama Holmes ona sağ kalmasının ailesi için gerekli olduğunu, histeri dalgası yatıştıktan sonra hâlâ yapıcı bir rol oynama şansı varken hayatını feda etmesinin romantik bir saçmalık olacağını söyledi. Albert bağırıp çağırdı ama sonunda pes edip saklanmaya karar verdi.

Holmes hemen Wisconsin'de Waukesha'daki arkadaşı Daniel Hoan'a bir haber göndererek 'bir dost'un yanına geleceğini bildirdi. Albert bıyığını keserek görünüşünü büyük ölçüde değiştirdi: solgun ve kırışıksız yüzü kendisini otuz sekiz yerine on sekiz yaşındaymış gibi gösteriyordu. Sonra yakasını ve boynundaki eşarbı çıkardı, pantolon paçalarını çizmelerinin içine soktu, üstüne başına biraz çamur sürdü ve işsiz bir genç serseri tipine büründü.

Holmes, Albert'ın Elgin'e gidip oradan Waukesha trenine binmesini tavsiye etti. İki dost birbirlerini sıkı sıkı kucaklayarak yakında tekrar görüşmeye söz verdiler. Albert avare bir serserinin kambur ve sallantılı yürüyüşüyle boş yolda ilerlerken, Holmes arkasından baktı. Ertesi sabah ilçe şerifi, yardımcısı ve bir Pinkerton dedektifi, Holmes'un evine gelip her tarafı didik didik ederek aradılar, ama evde ne suçlayıcı bir şey, ne de saklanmış birini bulmanın öfkesiyle çekip gittiler.

Ellili yaşlarında basit bir adam olan Daniel Hoan, kapısının vurulduğunu duyduğunda gazete okuyordu. Gelenin Parsons olduğunu anlamıştı. "İçeri buyur, Tanrı senden razı olsun," diyerek, parıldayan gözlerle konuğunu içeri aldı. Elleri heyecandan titriyordu. "Seni buraya Tanrı gönderdi, en doğru yere geldin. Burada öz evladımmış gibi güvende olacaksın."

Albert adama teşekkür etti, önüne koyduğu yemekleri yedi. Sonra iki adam oturup Albert'a yeni bir kimlik düşündüler. Çok geçmeden de gezici bir marangoz olan 'Bay Jackson' adı üzerinde anlaştılar; komşulara Hoan'un küçük tulumba atölyesinde birkaç hafta çalışacağı ve evinde bir iki onarım yapacağı söylenecekti. Hoan, konuğunun yeni kimliğine uygun olan bol gri bir ceketle geniş kenarlı bir de şapka buldu.

Parsons'ın kır düşmüş saçları ve sakalı birkaç hafta sonra iyice uzamıştı ve artık yıllardır olduğu gibi boyamıyordu. Bol giysileri, kır sakalıyla onu gören köy kadınları, sohbeti böylesine ilginç olan bu adamın kılıksız ve bakımsız haline çok geçmeden acımaya başlamışlardı. Hatta çoğu biraraya gelip ona yeni bir ceket almaktan bile söz etmekteydiler.

Albert sanki saklayacak bir şeyi varmış gibi gölgede kalmanın daha çok kuşku çekeceğini düşünerek köylüler arasına karışmıştı. Köylüler onun alçakgönüllü tavırlarından, zekâsından, Hoan'un evinin saçaklarını onarırken çocuklara kölelerin güç yaşantılarından, kentin büyük fabrikalarında çalışanların sıkıntılarından söz etmesinden pek hoşlanmışlardı. Hoan bir keresinde onun, çocuklara, "İnsanlar koşullarının izin verdiği ölçüde iyidirler," dediğini duymuştu.

Waukesha yemyeşil tepeler arasında, berrak pınarları olan güzel bir köydü. Parsons sabahları tulumba atölyesinde çalışmaya başlamadan önce bir saat kadar kırlarda gezinirdi. Vadiye yukarıdan bakan Spence Tepesi'nde çok hoşuna giden bir yer bulmuştu ve her akşam oraya giderdi. Mekânın sakinliği, üzerinde çifte etki yaratıyordu; sessizlik ruhunu huzura kavuştururken, gündüzün sıkı bir çalışmayla hafifleyen incinmiş duyguları tekrar su yüzüne çıkıyor, Lucy'yle çocuklarını özlüyor, hapse atılmış dostlarının kaderlerine üzülüyordu.

Parsons, Waukesha'da iki hafta kaldıktan sonra çeşitli aracılar vasıtasıyla William Holmes'a bir mektup ve onun

aracılığıyla da Lucy'ye bir iki rahatlatıcı haber gönderebildi. Mektubunda, "Hâlâ Chicago'ya dönmem gerektiğini düşünüyorum," diyor ve Lucy'nin arkadaşlarından kendisinin yeniden aralarına dönmesinin ne zaman iyi olacağını öğrenmesini istiyordu.

Yine dolambaçlı yoldan gelen haberde arkadaşlarının bölündüğü bildiriliyordu. Çoğu, Albert'ın şimdilik uzakta kalmasının doğru olacağını, dönüşünün yoldaşlarının kaderini değiştirmeye en ufak bir katkıda bulunamadan kendi canını tehlikeye atacağını düşünüyorlardı. Dönüşünün yararlı olabileceğini düşünenler bile acele etmemesini söylemekteydiler. 17 Mayıs'ta büyük bir jüri toplanmış, ancak henüz suçlamalarda bulunmamıştı. Yakınlarda kurulan bir Savunma Komitesi, kiralayacak bir tek salon bulamamış ve 22 Mayıs'taki ilk toplantısını üyelerden birinin bürosunda yapmak zorunda kalmıştı. Chicago'dan gelen mesaj kısaca şuydu: her şey karmakarışık; acele etme.

Büyük Jüri 27 Mayıs'ta kararını verdi. Engel, Fielden, Fischer, Lingg, Neebe, Parsons, Schwab ve Spies, Haymarket Meydanı'nda bombanın patladığı ilk anda ölen polis Mathias Degan'ın 'öldürülmesi'nden ve aldıkları yaralardan dolayı daha sonra hayatını kaybeden diğer altı memurun ölümlerinden 'olay öncesi suçortağı' olarak sorumlu bulunmuşlardı.

Listedeki adlar arasında herkesi şaşırtan, Neebe'ninkiydi. Neebe yorulmak bilmeyen bir sendika örgütçüsüydü, ama Uluslararası Emekçiler Birliği'yle bir ilgisi yoktu ve asla silahlı savunma lehinde konuşmuş değildi. Yıllar sonra, Neebe'nin işçilerini örgütlediği bira fabrikalarından birinin sahiplerinin, büyük jüriyi, onu da suçlaması için ikna etmek üzere 90 bin dolar harcadıkları ortaya çıktı. Karar çıkar çıkmaz Neebe tutuklandı, ancak aleyhindeki kanıtların zayıf olduğu sanki kabul ediliyormuş gibi kefaletle salıverildi. Parsons dışında diğer sanıklar zaten tutukluydular ve 21

Haziran'daki yargılanmalarını beklemek üzere Merkez Karakolu'ndan Cook Kasabası Hapishanesi'ne gönderildiler.

Bir iki sendika ile Savunma Komitesi, Neebe'nin kefaletini denkleştirip tutukluları savunmak üzere, yirmi sekiz yaşındaki Moses Salomon ile, baroya yeni kabul edilmiş olan yirmi altı yaşındaki yardımcısı Sigmund Zeisler'i tuttular. Her ikisi de yetenekli kişilerdi, ama yaygın bir ünleri ya da mahkemede ün yerine geçecek baskın bir tavırları yoktu. Savunma Komitesi'ne avukat ekibinin başına daha kıdemli birinin getirilmesi sorumluluğu verildi.

William Perkins Black, Chicago'daki şirket avukatlarının en önde gelenlerinden biriydi. Kırk dört yaşında, ciddi tavırlı ve yakışıklı bir adam olan Black, on dokuz yaşındayken İç Savaş'ta Pea Ridge Muharebesi'nde gösterdiği kahramanlıktan dolayı Kongre Şeref Madalyası almıştı. 1882'de Kongre seçimlerini kaybetmişti gerçi, ama geleceğinin parlak olduğunda herkes hemfikirdi; seçimde, Rus popülist hareketini savunan konuşması anlaşılmaz olarak görülmüşse de, sadece bir avuç oy farkıyla Kongre üyeliğini kaçırmıştı. Pek çok kimse o 'yanlış adım'a rağmen Yüzbaşı Black'in (böyle tanınıyordu) elli yaşına gelmeden Vali olacağına inanıyordu.

Black'le çekici ve alçakgönüllü bir kadın olan karısı Hortensia, bütün doğru ilişkileri kurmuşlardı. Sınıflarının âdetlerine uyan insanlardı: arabayla gezintiler, kartvizitler, ısmarlama giysiler, Bornique'lerden (günün saygın karıkoca dans öğretmenleri) dans dersleri, pahalı Fransız şarapları ve uzman pasta şefleriyle ünlenmiş zengin ve ayrıcalıklı oniks saraylar olan Rector, Henrici ya da Kinsley restoranlarında yemekler. Yüzbaşı Black, Chicago Kulübü'nde yemek yerken kentin seçkinleriyle iş ve politika konuşur, Chicago Atletizm Kulübü'nde düzenli olarak egzersiz yapardı. Seçkin üyelerinin insanlar arasında terli görünmeme ihtiyacını çok iyi bilen bu kulübün kapalı hentbol, squash ve rakettopu kortları vardı.

1 Haziran akşamı Savunma Komitesi'nden beş kişilik bir heyet Yüzbaşı Black'in evinin kapısını çaldı. Heyetin başında, bilgili olmasıyla tanınmış ve pek çok belediye görevine aday olmuş, ılımlı sosyalist Dr. Ernst Schmidt vardı. Schmidt 'aşırılık'tan hoşlanmadığı için Uluslararası Emekçiler Birliği'ne girmemişti ama tutukluların iyi bir savunmayla korunup adil biçimde yargılanmalarında da kararlıydı.

Yüzbaşı Black, heyeti çalışma odasında kabul etti ve kendilerine herhangi bir girişte bulunmadan, ama saygıyla neden geldiklerini bildiğini söyledi. Daha önce başka avukatlara gitmiş ve reddedilmiş olduklarını da biliyordu.

"Doğru," dedi Dr. Schmidt. "Üstelik hiç dinlenmeden reddedildik. Söz konusu beyler durumun adilliği konusundaki fikirleri ne olursa olsun, bu kadar kötü ün salmış bir davayla ilgilenmenin sonuçlarını göze almaya hazır olmadıklarını söylediler."

"Benim tavrımın farklı olacağına neden inanıyorsunuz?" diye sordu Black.

Heyetten başka biri, "Daha önce de popüler olmayan bir davayı, Rus popülistlerini savunmak için Kongre seçimini kaybetmeyi göze almış olduğunuz için," dedi "Ayrıca, çok dürüst bir insan olarak bilindiğiniz için. Bir adaletsizlik durumunda konuşmaktan kaçınmayacağınız için."

Black gülümsedi. "Karakterimi bu kadar cömertçe değerlendirdiğiniz için size teşekkür ederim, bayım. Ama şunu da belirtmeliyim ki, eğer seçimi kaybetmeme mal olacağını bilseydim Ruslardan hiç söz etmezdim."

Dr. Schmidt, "Açıksözlülüğümü mazur görün ama size inanmıyorum," dedi.

Black bir kahkaha attı. "Beni saflarınıza çekmek için aşırı pohpohlama stratejisini seçtiniz demek."

"Hiç de değil. Biz karakterinizi bizim gördüğümüz gibi tanımladık. Gördüğümüz şey de, gerçeğe duyulan tutkudur."

Black yerinden kalkıp odanın içinde gezinmeye başladı. Birkaç dakika sonra, "Beyler, sizin benim hem Bay Spies'la hem de Bay Parsons'la tanıştığımı biliyor musunuz?" diye sordu.

Heyet üyeleri arasında şaşkın bir mırıltı dolaştı. "Hayır, Yüzbaşım, bunu bilmiyorduk," dedi Dr. Schmidt.

"Evet," diye devam etti Black. "Pek çok kez onları dinlemeye gittim. Parsons'ın kendisiyle alay eden kalabalığı hak ettikleri şekilde büyük bir zarafetle azarladığı Batı Yakası Felsefe Derneği'nin ünlü toplantısında ben de vardım."

Başka biri bundan cesaret alarak Black'e kendini bir sosyalist olarak görüp görmediğini sordu.

Black güldü. "Hayır! Ama koşullardan haberdarım ve sosyalizmin umutsuzluk ve çaresizliğin ürünü olduğunu biliyorum."

Black gereğinden fazla konuşmaktan pişman olarak tekrar konuya döndü. "Neyse, beyler, teklifinizi kabul etsem bile, bu davayı kazanacağıma inanmıyorum. Ben bir şirket avukatıyım ve ceza davalarında fazla deneyimim yoktur."

Black'in ahlâki duraksamasının kaynağının parasal olduğunu sanan biri, "Size bir avans verebiliriz," diye atıldı. "Savunma Komitesi'ne çoğu sıradan insanlardan olan küçük miktarlarda bağışlar verilmeye başlandı ve her gün biraz daha artıyor."

Black alınmıştı, sesinde hafif bir sertlik belirdi. "Sizi temin ederim ki, alacağım para, hatta para alıp almayacağım, kararımda hiçbir rol oynamayacaktır."

Dr. Schmidt adamı hemen onayladı. "Elbette. Bizler..." Eliyle tüm heyeti gösterdi. "... sadece hukuki işlemler için gerekli paranın mevcut olduğunu bildirmek istemiştik. Sekreter veya yardımcı desteğinden yoksun kalacağınızı düşünmenizi istemeyiz."

"Böyle çok kişiden bağış geldiğini duyduğuma sevindim," dedi Black. "Doğrusunu isterseniz, bu hasmane iklimde buna şaşırdığımı da söylemek isterim."

"Biz de çok şaşırdık ve çok duygulandık. İnsanlar kimi zaman on sente varan küçük paralar gönderdiler, sadece o kadar ayırabiliyorlardı, onlar ne yapsınlar, ama Birliğin her eyaletinden, Upsala ve Bombay kadar uzak yerlerden bile bağışlar geldi."

Bir delege heyecanla, "Bu dava kazanılabilir," diye atıldı.

"Ve kazanmanız için deneyimli bir avukata ihtiyacınız olacak, beyler," dedi Black. "Bu görevi bana vermek istemeniz benim için büyük bir iltifat, ama bu işe uygun olduğum hakkındaki kuşkularımı ne yazık ki gideremiyorum."

Black, Schmidt'in yılgın bakışını görüp de yalvarmak üzere olduğunu anlayınca, "Size bu davayı yürütecek beceri ve deneyime sahip bir avukat bulabilirim," diye devam etti. "Ama bunun için bana birkaç gün süre tanımalısınız. Bazı araştırmalar yapmalıyım. Ve ikna gücümü iyice bilemem gerekecek." Black heyete kendisine geldikleri için tekrar teşekkür etti ve kapıya kadar geçirdi. Heyet üyeleri de nezaketi ve kendilerini kabul ettiği için Black'e teşekkür ettiler.

Yüzbaşı Black bundan sonraki birkaç gün sözüne sadık kalarak ceza hukukunda deneyimli bazı meslektaşlarıyla görüştü. Hepsi de teklif karşısında kaşlarını kaldırdılar ve Black'i kuşkuyla süzdü. Neden böyle bir görev üstlenmişti? Gizli bir sempatizan mıydı? Onun hakkında yanılmışlar mıydı? Toplumun bu saygın üyesi toplum düşmanlarıyla gizli bir ittifak içinde miydi yoksa? Black'in teklifte bulunduğu kişilerden çoğu, kendisini sahte bir kibarlıkla karşılayıp, bomba atanlara duydukları öfkeyi ya da işlerinin çokluğunu öne sürdüler. Ancak kendi şirketinin kıdemli bir ortağı, Black'i, sosyal kargaşalık çıkmasına yardımcı olmakla suçladı ve bu yolda devam ettiği takdirde aforoz edilip, meslek yaşantısının sona ereceği tehdidinde bulundu.

Hukuk dünyasının bu tepkisi Black'i derin bir şoka uğratmıştı. Bu şok geleceğini tehlikeye atmış olmaktan değil, meslektaşlarının görevden kaçmak diye nitelediği tutumlarına

öfkeden kaynaklanıyordu. Bu adamlara birinin hukuksal yardım yapması gerekiyordu. Bunu kimse yapmayacağına göre davayı kendisi üstlenmek zorunda kalacaktı.

Black, Schmidt'le diğerlerine kararını söylemeden önce, karısının da onayını almak istedi. Bu nefret edilen hainleri temsil etmek Black ailesinin de dışlanmasına neden olabilirdi ve Yüzbaşı, Hortensia'nın onayı olmadan davayı alırsa huzurlu olamayacaktı.

Karısı ilk anda şoka uğramıştı. Fısıltılı bir sesle, "Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsin?" dedi. "Bütün geleceğimiz, hatta hayatımız tehdit altına girebilir."

"Bunu inkâr edemem," dedi Black, gayet ciddi bir sesle. "Ama başka ne seçenek var ki? Bu adamları savunmasız mı bırakayım? Bu görevimle alay etmek olur –sadece mesleğime değil, kendime karşı da ihanet olur."

"Kendin mi? Bizi bir uçuruma yuvarlamaya seni zorunlu kılan hangi görev, hangi ilke olabilir?"

"Adaleti ayakta tutacağıma ettiğim yemin. Eğer bu insanların adil bir şekilde yargılandıklarını göremezsem yaşayamam."

İkisi de bir süre konuşmadılar. Sonra Hortensia, "Sana bu davayı almamanı söylersem yine de alacak mısın?"

Black'in boğazı tıkanır gibi oldu. Soluk almakta güçlük çekiyordu. "Sevgili karıcığım..." dedi. "Senin ne kadar iyi yürekli olduğunu bilirim. Bunu benden istemezsin..."

Hortensia sessizce pencereye dönüp bakımlı bahçeye, Haziran güneşi altında parıldayan kadife yeşilliğe baktı. Odaya döndüğünde yüzünde öfkeden eser yoktu artık, sadece gözlerinin kenarında hafif bir hüzün seziliyordu.

"Sen soylu bir insansın, sevgili William. Ben sana layık değilim. Ama yanında olacağım. Dimdik yanında olacağım."

* * *

Daniel Hoan sayesinde Parsons, her gün Chicago gazetelerini alabiliyordu. Komplo kurmakla, yasadışı toplantı düzenlemekle ve cinayetle suçlandığını oradan öğrendi. Aynı zamanda ağır bir şekilde cezalandırılmasını isteyen ateşli makaleleri de orada okudu. İşçi basını bile bölünmüş gibiydi; kentin en büyük tirajlı işçi gazetesi olan *Emeğin Şövalyeleri*, anarşistlerin "vahşi hayvanlardan daha fazla önemsenmeye hakları olmadığını" iddia ediyordu. 2 Haziran'da yapılan Şövalyeler'in eyalet toplantısında, Haymarket kargaşası sırasında ölen ve yaralanan polislerin ailelerine sempati bildirme kararı alınmıştı –ama aynı düşüncelilik, yaralanan eşit sayıdaki sivilin ailesine gösterilmemişti.

Chicago basınının bu tavrı, Albert'ın kente dönmesinin tehlikeli olacağını gösteriyordu. Yine de bunun gerekli olduğunda ısrar etmekteydi. Lucy'ye elden gönderdiği ikinci mektubunda avukatlarla dönüş konusunu bir kere daha görüşmesini istemişti. "Onların tavsiyesini dinleyeceğime söz veriyorum," diye yazıyordu. "Kanımca benim davam, eğer tarafsız bir jüri bulunabilirse, beraatla sonuçlanabilir. Benim ne bombadan haberim vardı ne de Haymarket toplantısının düzenlenmesine karışmıştım. Yargılanma sırasında, varlığım diğer sanıklara bir ölçüde bile yardımcı olacaksa yargıç önüne çıkmaya hazırım."

Lucy yargılanmanın başlamasından üç gün önce, 18 Haziran'da, şimdi aralarında William A. Foster adında bir dördüncü ismin de bulunduğu savunma avukatlarıyla buluştu. Yüzbaşı Black savunma ekibinin başına geçmeye karar verince aralarına bir de ceza avukatı alması gerekeceğini biliyordu. Iowa'dan Chicago'ya yeni gelen Foster bu görevi kabul etti. Ne fazla bilgili ne de fazla yumuşak bir insan olan, kırk yaşındaki Foster, ceza davalarında büyük deneyime sahipti ve mücadeleden zevk alıp fikir çatışmalarından hoşlanan biri olarak ün salmıştı. Kıvırcık kızıl saçları, kayıtsız giyimi ve sürekli tü-

tün çiğnemesiyle, zarif Yüzbaşı Black'ten çok farklı bir insandı. Ancak Black, yanında kendisini kopya edecek değil de, tamamlayacak birinin varlığının önemini çok iyi kavramıştı.

Lucy avukatlara Albert'ın mektubunun içeriğini anlattıktan sonra ilk cevap veren Foster oldu. "Bence kocanız geri dönmemeli. Şu andaki kamuoyu nabzı göze alındığında bu intihar olur. Şimdilik güvenli bir yerde, çevresi dostlarıyla çevrili ve polisin onu bulma çabası hep boşuna çıktı. Olduğu yerde kalmalı."

Yüzbaşı Black fikrini bir soruyla dile getirdi: "Foster, sence Parsons mahkemeye kendi isteğiyle gelse, bu jestinin kahramanlığı jüri üzerinde olumlu bir etki yaratmaz mı ve bu olumluluk tüm sanıklar için daha yumuşak bir görüş sağlamaz mı?"

"Bence böyle bir şey olmaz," dedi Foster, gayet açık yüreklilikle. "Eğer söylememe izin verirseniz efendim, sizin insan doğası hakkında aşırı idealleştirilmiş görüşleriniz var. Siz gönüllü teslim olmayı bir kahramanlık olarak görüyorsunuz, ama pek çok insanın gözünde bu aşırı budalalıktan başka bir şey değildir."

Black, Foster'in bu hırçın tavrı karşısında şaşırmıştı. Arkasına yaslandı, çenesini ellerine dayadı ve sessizliğe gömüldü.

Ekibin iki genç üyesinden biri olan Salomon, Foster'a cevap verme görevini üstlendi. "Eğer jürinin suçlu bulmak için önemli bir şansı olduğunu düşünseydim sizinle aynı fikirde olabilirdim," dedi. "Ama Parsons'ın Haymarket toplantısında bir bombanın atılması için fikir verdiği, yardımcı olduğu, yataklık ettiği hakkında kesin bir kanıt yok. Onun suçsuzluğu kesin ve tarafsız düşünen herkes bu sonuca varmalıdır."

"Bana kalırsa tarafsız düşünenler şu sıralar pek azınlıkta," dedi Foster.

Konuşma sırası Zeisler'e gelmişti. "Parsons'ın geçmişi sorunu da var. Haymarket'ta ne yaptığı ya da yapmadığı bence yıllardır bir kışkırtıcı olarak tanınmış olduğu gerçeği yanında pek

önemli değildir. Mevcut toplumsal düzenin adaletsizliği konusunda çok konuşmuş ve bunlar kayıtlara geçmiştir. Sermaye sınıfının ısrarlı reddinin, koşulları kötüleştirerek ülkeyi bir devrime götüreceği konusunda, sık sık uyarılarda bulunmuştur. Evet, kendisi şahsen şiddete başvurulmasına karşıdır, ama şiddetin çok yakında bizi ezeceği kehanetinde de ısrar etmiştir."

Yüzbaşı Black düşünceli bir tavırla, "Bu sizi nasıl bir sonuca götürüyor?" diye sordu.

Zeisler çaresizlikle başını sallayarak, "Kesin bir sonuca varamıyorum," dedi. "Ben sadece bizim Parsons'ın masumiyeti olarak gördüğümüz şeyin, çok yaygın bir fikir olmadığını belirtmek istedim. Savcılık Parsons'ın yıllar boyunca söylediği şeylerin Haymarket'ta bomba atılmasına ilham verdiğini söyleyecektir."

Yüzbaşı Black, Lucy'ye döndü. "Bu konuda en çok sizin fikrinizi öğrenmek isterim."

Tartışma sırasında Lucy dimdik ve sessizce oturmuştu. Şimdi konuşurken bile kıpırdamıyordu. "Ben bir fikir ileri sürmek istemiyorum," dedi. "Albert'ın doğru ve akıllıca olduğuna inandığı şeyi yapacağını biliyorum. Kendisi kararını verirken avukatlarının görüşlerini de almak istedi." Lucy'nin sesinin tonundan bu tartışmaya daha fazla girmeyeceği açıkça belli oluyordu.

Black bir anlık bir duraklamadan sonra, "Bir oylama öneriyorum," dedi. "Odada farklı fikirler var ve biz de bunlara adlarımızı eklemeliyiz. Ne diyorsunuz? Parsons teslim olmalı mı?" Black ve Salomon olumlu oy verdiler, Foster olumsuz, Zeisler ise çekimserdi. Yüzbaşı Black, Parsons'a bir mektup yazarak oylamayı ve tartışmanın gidişatını bildireceğini söyledi. "Kişisel inancımın onun masumiyetini kanıtlayacağımız ve aklanmasını sağlayacağımız yönünde olduğu, ayrıca yargılanmasının diğer sanıklar için bir avantaj olacağı görüşümü bildireceğim. Ancak, beyler, burada ileri sürülen karşı görüşleri ve özel-

likle Bay Foster'ın, dönüşünün kendi güvenliği ve özgürlüğü için gerçek bir tehlike yaratacağı görüşünü de ileteceğim."

Dört adam konu kapanmış da kalkacaklarmış gibi iskemlelerini geri iterlerken Lucy yeniden söz aldı. "Beyler, kocanın atacağı adımın tehlikesini Bay Foster'dan bile daha iyi bildiğime inanıyorum. Sorusunu böyle değer vererek cevapladığınız için onun adına sizlere teşekkür etmek isterim."

* * *

Parsons daha ilk baştan arkadaşlarıyla birlikte yargılanması gerektiğine inanmıştı, ama kendisine çok yakın kişilerin fikirlerine kayıtsız görünmek de istemiyordu. Yüzbaşı Black'ten gelen mektup bu konuda arkadaşlarının bölündüğünü gösteriyor olsa da, kendisi geri dönmekten yanaydı. Lucy'den, avukatların Lizzie ile Williams'ın da teslim olması fikrinde olduklarını öğrenmişti. Ama Lucy' nin kesinlikle bir fikir ileri sürmemekte kararlı olmakla birlikte, onlarla aynı düşüncede olmadığını da biliyordu.

Parsons 19 Haziran'da Daniel Hoan aracılığıyla ertesi akşam Chicago'ya doğru yola çıkacağını bildirdi. O öğleden sonra Waukesha'daki arkadaşlarına çok sevdiği Spence Tepesi'ne kadar kendisine eşlik etmelerini istedi. Tepeye varınca bir süre diğerlerinden ayrı oturup ruhunu ılık bahar havasının okşayışlarına bıraktı. Sonra neşeli bir tavırla diğerlerinin arasına katıldı. Bir ara çocuk gibi yere yatıp tepeden aşağı yuvarlandı, dibe varınca kahkahalarla gülerek ayağa kalktı. Daha sonra da Hoan'a mahkemelere hiç güveni olmadığını söyledi.

O gece Hoan'un oğullarından biri atları hafif bir arabaya koştu, Parsons'ın kent giysilerini bir sepete doldurup yirmi mil uzaklıktaki Milwaukee'ye doğru yola çıktılar. Parsons oradan sabahın üçünde kalkan Chicago trenine bindi. Tren her zaman yavaşladığı Kinzie Sokağı'na yaklaşınca, Parsons

da istasyona kadar gittiği takdirde fark edilebileceğini düşünerek trenen atlamaya karar verdi. Ancak tren tahmininden hızlı gidiyordu ve yere düşünce aşağı kadar yuvarlandı. Başını kaldırdığında genç bir İrlandalı polis kendisine bakıp yaralanıp yaralanmadığını soruyordu.

"Bir şeyim yok, teşekkür ederim. Biraz sarsıldım, hepsi o kadar." Parsons uzamış sakalına ve üzerindeki giysilere uygun olarak yoksul bir köylü gibi konuşuyordu.

"Neden atladın ki?" diye sordu memur.

"Kinzie'ye gitmek istediğim için." Parsons kendine hakim olmaya çalışıyor ama gelecek sorulardan da ödü patlıyordu.

"O zaman nereye gittiğini biliyorsun demek?"

"Biliyorum, memur bey. Çok gittim oraya. İlginiz için teşekkür ederim. İyi günler, efendim." Parsons yürümeye başladı. Memur, sıradan hayatında birdenbire şöhrete tırmanma fırsatını kaçırmış olduğunun farkına bile varmadan, arkasından, "Kendinize iyi bakın," diye seslendi.

Parsons'ın doğruca evine gittiği bir arkadaşı, kendisini gözyaşlarıyla karşılayıp kucakladı. Albert tıraş olup üstünü değiştirir ve saçlarıyla bıyığını boyarken, arkadaşı da Lucy'ye kocasının sağ salim geldiğini bildiren bir not yolladı. Korkudan yüreği ağzına gelen Lucy, çocuklarını alıp evden çıktı. Altı haftadır sürekli gözetim altındaydı, evden her çıktığında mutlaka izleniyordu. Dedektiflerin o gün de kendisini adım adım izlediklerini düşünerek sıradan bir yürüyüşe çıkmış gibi davrandı, sabırsızlıktan neredeyse patlayacak halde olmasına rağmen, küçük Albert'ın ayakkabısını bağlamak için durdu, Lulu'ya çiçekleri gösterdi. Talihi yaver gidiyordu: çocuklarla kimseye görünmeden arkadaşlarının evine girmeyi başarmıştı. Hemen Albert'la kucaklaştılar ve hiç ağlamayan o Lucy bir anda hıçkırıklara boğuldu.

Yüzbaşı Black'e Parsons'ın kente geldiği ve teslim olmaya hazır olduğu bildirildi. Çeşitli arkadaşları gerekli düzenlemele-

ri yapmak için bütün sabah uğraştılar. Albert ile Lucy öğleden sonra saat ikide, her şeyin yolunda gideceği konusunda birbirlerine güvence vererek kucaklaştılar. Albert çocuklarını da göğsüne bastırdıktan sonra, kendisini bekleyen arabaya bindi ve arabacıya Ağır Ceza Mahkemesi'ne çekmesini söyledi.

Araba binanın önünde durup da Albert indiğinde Yüzbaşı Black kaldırımda telaşla bir aşağı bir yukarı yürümekteydi. Black hiçbir şey söylemeden Albert'la tokalaştı, sonra kolunu uzattı ve iki adam merdivenlerden çıkıp binaya girdiler. Duruşma salonuna girip de Yargıç Joseph Gary'nin kürsüsüne doğru yürürlerken Parsons'ı tanıyanlar çıktı ve onun mahkemeye geldiği haberi bir anda yayıldı. Yüzbaşı Black, yargıca Albert Parsons'ın yargılanmak üzere teslim olmaya geldiğini dramatik bir havayla bildireceği sırada davaya başsavcı olarak atanan Savcı Grinnell birden ayağa fırlayıp, "Sayın yargıç, Albert Parsons'ın salonda olduğunu görüyorum! Hemen şerife teslim edilmesini istiyorum!" diye bağırdı.

Grinnell'in bir teslim olmayı tutuklamaya dönüştürerek Parsons'ın eyleminin yüceliğini küçümsetmeye çalışmasına kızan Black, "Sayın Yargıç, Bay Grinnell'in bu isteği zalimce olduğu kadar haksızlıktır da," dedi. "Gördüğünüz gibi Bay Parsons mahkemeye gelme kararını kendisi vermiştir." Parsons da, "Sayın yargıç, arkadaşlarımla birlikte yargılanmak istiyorum," dedi.

Yargıç Gary, Parsons'a sanıklar arasına geçmesini söyleyerek bir sandalye daha getirilmesini emretti. Sanık bölmesine geçen Parsons arkadaşlarıyla tokalaştı ve gülümseyerek aralarına oturdu.

YEDİNCİ BÖLÜM

ALBERT R. PARSONS'IN GÜNLÜĞÜ

22 Haziran 1886

Sonunda oldu işte. Burada sabah erkenden hücremde oturmuş, yargılanmanın ikinci günü için mahkemeye götürülmeyi bekliyorum. Lucy'yle çocukları düşünmekten dün gece pek uyuyamadım. Mübaşir dünkü kucaklaşmamızı yarıda kesip kaba bir sesle, "Haydi bakalım, annenle evine git!" deyince Lulu nasıl da korktu. Ama ruhumu ve daha önemlisi aklımı sağlam tutabilmek için daha pek çoğunu yaşayacağım bu sahneleri düşünmemeliyim.

İşte, beş ya da altı yıl sonra bu günlüğe bu yüzden geri dönüyorum. Cook Kasabası Hapishanesi'nin üst katındaki, bizi tıktıkları bu tavuk kümesinde mümkün olduğunca bir

şeylerle oyalanmam gerek. Buraya 'Katiller Yolu' diyorlar - yargılanmadan suçlu bulunmak yani- ve koridorun bir ucundaki daracık demir merdivenle çıkılıyor. Her birimiz bir seksene iki metrelik taş hücrelerde kalıyoruz ve hücrenin ön tarafı ancak parmaklarımızın sığacağı kadar aralık olan tel ızgarayla kaplı (zavallı Neebe, o kalın parmaklarıyla bunu çok zorluk çekerek ve ıstırapla yapabiliyor). Benim 29 numaralı hücrem sıranın hemen başında, sonra 30 numarada Fischer, 31 numarada Fielden ve sırayla Spies, Engel, Schwab ve Lingg geliyor. Son hücrede de Neebe var. İçeride pek hava cereyanı olmasa da, kalın taş duvarlar nedeniyle burası duruşma salonundan daha serin oluyor.

Haftanın her günü saat 9:30'dan 17:00'ye kadar mahkemede olacağız, ama geriye de dolduracak epey boş zaman kalıyor. Bu sürenin büyük kısmında kafeslerimizde, sürekli önümüzde dolaşan iki silahlı gardiyanın gözleri önünde olacağız. Mahkemede de avukatlarımızın masasının solunda sıkışık bir dizi halinde oturuyoruz ve herhalde seyircilere bomba atacağımızdan korktuklarından, memurlar bir an bile gözlerini üzerimizden ayırmıyorlar.

Günde iki kere kısa ziyaretlere izin olduğu gibi, hücrelerin önündeki dar koridorda egzersiz yapmamıza da izin veriyorlar. Ancak dışarı çıkmamız yasak. Hücrelerimizde kilitliyken birbirimize, en rahat da yanımızdaki hücrelerde kalanlara bağırarak seslenebiliyoruz. Özel konuşmalar ancak koridorda birbirimizin yanından geçerken mümkün olabiliyor. Bu koşullar altında zaman hiç geçmiyor. Neyse ki, yetkililer bize kitapla kâğıt kalem veriyorlar. Bunlar benim kurtuluşum olacak.

Dün ara verildiğinde, mahkemede yanımdan geçen Spies bana, "Sen boynunu ilmeğe uzattığının farkındasın, değil mi?" dedi. Bunu bir tür şakacı bir hayranlıkla, gözleri sevgiyle parlayarak söylemişti. Daha sonra aynı sözleri, salondan çıkarken avukatlarımızdan biri olan Bay Foster'dan da duy-

dum. Ama onun bunu bayağı öfkeyle söylemesi beni şaşırttı. Adam gayet kaba biri ve bana, teslim olmak için hiç olmazsa jürinin seçilmesini bekleyebileceğimi söyledi. Böylece, diğerlerinden ayrı olarak yargılanırdım ve kamuoyunun kana susamışlığı bir ölçüde azalmış olurdu, dedi. O zaman, şimdi Lingg ve Fischer gibi 'anarşist fanatikler'e karşı sunulan 'iğrenç' malzemenin (bu tür sözcükler kullanan bir adam bizim davaya nasıl girdi acaba?) benim gibi 'daha ılımlı bir tip'e bulaşma tehlikesi olmazmış.

Foster'in bu tavrına kızarak arkadaşlarımın yanında bulunmamın vicdani görevim olduğunu söyledim. Bu onun kötü niyetini (başka ne ad vereceğimi bilemiyorum) daha da kışkırtmış olacak ki, alaycı bir ses tonuyla, "Herhalde bunu *erkekçe* bir şey olarak gördünüz," dedi. "Size bir şey söyleyeyim, Bay Parsons: Erkeklik, aptallık etmek ve öfkeli bir kamuoyunun önyargılarına gönüllülükle teslim olmak değildir. Kentte teslim olduğunuz için size erkek diyen tek bir kişi bile olmadığını garanti ederim. Hatta size, samimi bile değil de, şehit rolü oynamaya hevesli gözüzüyle bakıyorlar. Yasalara karşı içten bir horgörünüz olduğu ve sekiz kişi içinde tek Amerikan doğumlu siz olduğunuz için cezadan kurtulabileceğinize dair aptalca bir karar vermişsiniz."

Foster'ın öfkesi beni öylesine şaşırtmıştı ki, sesimi çıkartmadım. Daha sonra Spies'a bu konuşmayı naklettiğimde, adamın tepkisinin nedeni hakkında bir şeyler öğrenebildim. Anlaşıldığı kadarıyla dün sabah, benim teslim olmamdan az önce, Foster sanıkların her birinin ayrı ayrı yargılanmasını talep etmiş ve bu yüzden Yargıç Gary'yle atışmışlar. Foster mahkemenin adalet adına talebini kabul etmesi gerektiği halde bunu yapmasını beklemediğini söylemiş. Gary de buna buz gibi bir sesle, "Eh, Bay Foster, öyleyse sizi düş kırıklığına uğratmayacağım," karşılığını verip talebi reddetmiş. Foster buna karşılık ağzındaki tütünü üç metre ötesindeki tükürük hokkasına nişanlamış ve tam ortasına oturtmuş. Salonda

gülüşmeler olmuş ve Spies çok kızmış. "Kendi avukatımız, hem de duruşmanın ilk günü, yargıca hakaret ederek bizi nasıl güç duruma sokabilir?" dedi. "Herkes gibi Foster da Gary'nin zaten bize karşı olduğunu biliyor olmalı."

"*Ben* bilmiyordum," dedim. "Uzun zamandır sendikaların aleyhine konuşuyor ama yargıçlığının tarafsızlığı ve adilliğiyle nam saldığını duymuştum."

"Evet, namı öyle," dedi Spies. "Ama bunun senin için geçerli olup olmadığını yakında anlarsın. Bana sorarsan, bize kesinlikle karşı. Foster'ın bugünkü gösterisi durumu daha da kötüleştirecek. Yüzbaşı Black çok iyi bir insan, ama Foster'ı neden yanına aldığını hiç anlamadım doğrusu."

"Belki de bulabildiği tek ceza avukatı Foster'dı. Black her taraftan red cevabı aldıktan sonra Foster kendisi gönüllü olmadı mı?"

"Evet, kurnaz köylü, n'olacak. Kente yeni geldiği için böyle bir davaya girmekle dikkat ve müşteri çekebileceğini düşünmüş olmalı."

24 Haziran

Spies'ın Yargıç Gary hakkında ne demek istediğini anlamaya başladım. Jüri seçimi başladı ve saatler boyunca bir tek aday bile uygun bulunmadı. Bir tek sanayi işçisi bile çağrılmamıştı; duruşma başlamadan önce bütün bir işçi sınıfı safdışı bırakılmıştı sanki. Gary adil bir yargılanmayı garanti eden standart usullerin dışına çıkmış, muhtemel jüri üyelerinin adlarını, seçmen listelerinden rastgele seçilmiş yüzlerce adın bulunduğu bir kutudan çekmişti.

26 Haziran

Duruşma devam ettikçe pek çok şey öğreniyoruz: bunlardan biri de bir cinayet davasında yasaların 'neden'e ya

da kanıtlanabilir taraflılığa dayanarak, sınırsız sayıda jüri üyesini reddetme hakkını veriyor olması. Ancak Yargıç Gary bu tür itirazların hepsini reddediyor. Yüzbaşı Black de önyargılı bir jüri adayını diskalifiye etmek için 'mutlak' hakkını kullanmak zorunda kalıyor. Ama her sanık için sadece yirmi mutlak hak tanınıyor. Yargıç Gary, bir sebep ileri sürülerek yapılan her itirazı reddettikçe, Yüzbaşı da, *bir derece* olsun dürüstlük ve hakbilirlik gösteren insanlara razı olmaya başlaması gerektiğini söylüyor. Aksi takdirde, mutlak itiraz haklarımızı tüketeceğimiz ve çok daha aleyhte bir jüri karşısında kalacağımız konusunda bizi uyardı. Bugün, tanıkların tek kelimesini dinlemeden suçluluğumuzdan emin olacak bir jüri kurulması ihtimaline karşı kendimizi hazırlamamızı söyledi.

27 Haziran

Karılarımız, kendileri için büyük bir sıkıntı nedeni olmasına rağmen, her gün salona geliyorlar. Çocuklarımızı bir an görebiliyoruz, sonra gardiyan elimizden çekip alıyor. Çocuklarımızı bu kadarcık görmemize izin verdiği için, Yargıç Gary kendinden pek memnun görünüyor. Ne kadar zalimce bir şey olduğunu fark etmeden, bunu büyük bir merhamet ve cömertlik gösterisi olarak sunuyor.

28 Haziran

Jüri seçiminde iki gün daha geçti. Henüz sadece üç kişi seçilebildi. Dayanılmaz sıcak ve uykusuz gecelerden sonra olup biteni güçlükle izleyebiliyorum. Sıkıcı sorular, bir sürü insanın sırayla geçişleri, tekrar tekrar sorulan sorular artık beynimi uyuşturdu. Aklım Waukesha'da, vadiye bakan Spence Tepesi'nde, bahar tomurcuklarında, temiz havada... Yanımda oturan Schwab ise herşeyle çok yakından ilgileni-

yor gibi. Bir tek kelime kaçırmamak için öne doğru eğilip dinliyor. Ne de olsa okumuş bir insan...

29 Haziran

Lucy büyük bir sadakatle her gün ziyaretime geldi. Gelmeyen tek eş Meta Neebe; kocasının hapsedilmesi zavallı kadının çok ağırına gittiğinden hastalandı. Hücrelerimizde eşlerimizle yalnız kalmamıza nadiren izin veriliyor ve ya sadece ızgaranın arasından konuşmamız ya da koridorun ucundaki küçük bölmede gardiyanın gözetimi altında oturmamız gerekiyor. Yine de Lucy'nin elini tutmak ve onun teninin sıcaklığını hissetmek çok rahatlatıcı bir şey. Eyleme inanmış bir insan olarak mücadeleden hiç geri kalmıyor, para toplamak için piknik ve çekiliş düzenlemede Savunma Komitesi'ne yardım ediyor, emekçi basınına -ya da polis *Arbeiter* ve *Alarm*'ı kapattıktan sonra geriye ne kaldıysa oralara- yazılar yazıyor. Çocukları sorduğumda gözlerini kaçırışından bana sıkıcı haberler vermek istemediğini anlıyorum.

"Senin yokluğuna çoktan alıştılar," dedi bugün. "Daha önce de hep konuşma falan yapmak için evden uzak olman işe yaradı..."

"Hapishanenin ne anlamına geldiğini biliyorlar mı?" diye sordum, yedi yaşındaki Albert'ın bildiğinin çok iyi farkında olarak.

"Onlara doğruyu söylüyorum," dedi Lucy. "Yoksullara yardım etmeye çalıştığın için kötü insanların seni buraya tıktıklarını."

"Albert buna ne diyor?"

"Onların bizden daha yoksul olup olmadıklarını sordu." Lucy gülmeye çalıştı, ama bu çabası âdeta bir hıçkırık gibi boğazına takıldı. Bana terzihanede hızla müşteri kaybetmekte olduğunu ve böyle giderse daha ucuz bir yere taşınmayı

düşünmemiz gerekeceğini söyledi. Böyle bir ihtimalden söz etmesi bile, bunun kaçınılmaz olduğu anlamına geliyor.

30 Haziran

Uyuşturucu monotonluk devam ediyor; henüz sadece dört jüri üyesi seçilebildi. Yargıç Gary iki gün önce jüri üyeliği yapabilecek kişileri arayıp çağırmak için Henry Rice adında birini özel yardımcı olarak görevlendirdiğini bildirdi. "Seçme sürecini hızlandırmak için gerekli bir yöntem." Ancak Yüzbaşı Black bize, Ryce'ın özel konuşmalarında, Black'in mutlak hakkını kullanmak zorunda kalacağı kişileri seçeceğini ve Yargıç Gary'nin de kendisini zaten bunun için seçtiğini söyleyerek böbürlendiğini iletti.

1 Temmuz

Rice efendisinin verdiği görevi iyi yapıyor doğrusu. Bugün Haymarket'ta öldürülen polislerden birinin akrabası olan birini çağırma cüretinde bulundu. Sonra da başka bir ölü memurun yakın bir aile dostunu çağırdı! Gary ikisinde de Yüzbaşı Black'in itirazını kabul etmedi. Hatta başka bir aday üyenin, "Bu anarşistler hakkındaki fikrimi değiştirtecek kanıt getirebileceğinize inanmıyorum," demesine rağmen, Yüzbaşı'nın itirazını yine kabul etmedi. Ancak en garip olay, adaylardan birinin bizim suçlu olduğumuza inandığını ve bu inancının, kanıtları tarafsız olarak dinlemesinde bir 'engel' oluşturacağını hissettiğini söylediği zaman gerçekleşti. Yargıç Gary, "Saçmalamayın, efendim!" dedi. "Bir insan engelini bilirse ona karşı çok daha tetikte olur." Yargıcın böylesine açıkça taraf tutması inanılır gibi değil, ama böyle adamların mülkiyet sahibi sınıf ile kuklalarının ayrıcalıklarını korumak için neler yapacaklarını çok iyi bildiğimden fazla şaşırmadım.

Foster bana, ben teslim olmadan yargıca, duruşmanın Haymarket'taki ölümlerden çok kısa süre sonra ve öldürülen polislerin ailelerin evlerinin çok yakınında yapıldığını, bunun sakıncalı olduğunu söylemeye çalıştığını, ama Gary'nin hiç kulak asmadığını söyledi.

2 Temmuz

Louis Lingg beni çok şaşırtıyor. Duruşmadan önce hiç karşılaşmamıştık. O çok az İngilizce konuşabildiğinden, bense hiç Almanca bilmediğimden karşılıklı konuşamıyoruz. Ama onu sadece seyrederek bağımsız karakterini hissedebiliyorum. Mahkemede saatlerce kitap okuyor veya boş bakışlarla dimdik ileri bakıyor, çevresinde olup bitenlerle ilgilenmeye tenezzül etmeyerek, mahkemenin yasallığını kabul etmediğini açıkça belirtiyor. Bu karşı koyuşu gösterişli fiziki varlığıyla daha da güçleniyor. Sağlam bir yapısı var (Spies onun bir atlet olduğunu söylüyor) ve çevresine bir tür volkanik enerji yayıyor. Çok da yakışıklı: kıvırcık kestane saçlar, soluk beyaz ten ve delici mavi gözler. Gerçek bir Yunan ilahı –horgörülü ve hırs dolu.

3 Temmuz

Bugün Lizzie'yle William'ın beni ziyaret etmesine izin verildi; ancak ikisi de 'adları kötüye çıkmış radikaller' olduklarından ziyaret çok kısa sürdü. Görüşmemiz sırasında bir gardiyan hücremin tam önünde bekledi. Zavallı Lizzie, gözyaşlarını tutmak için nasıl da çaba harcıyordu! Onu, jüri seçiminin önyargılı biçimde devam etmesine rağmen neşeli olduğuma, sonunda masumiyetimi kanıtlayacağıma inandığıma ikna etmeye çalıştım. Lizzie neşesizce gülümsedi, bir şey söylemek için ağzını açtı, ama sonra benim şevkimi kırma korkusuyla sustu.

William, Haymarket'tan sonra sekiz saatlik çalışma grevlerinin her yerde başarısızlığa uğradığını, işçilerin korktuklarını ve polislerin güç kullanmaya daha istekli olduklarını anlattı. Bu döngülerin kaçınılmaz olduğunu dikkat çekip, geçici bir inişin sürekli bir yenilgi olarak algılanmaması gerektiğini anlattım. Şu anda davamızı kaybediyor gibi görünsek de, biz doğru olan taraftayız. 'İnsan doğası'nda (başka türlü açıklanamayan şeyler için kullanılan bir deyim bu) hiçbir şey, aynı fikirde olan insanların ortak çıkarlarını keşfedip, onları elde etmek için birlikte hareket etmelerini önleyemez.

Lizzie'den Lucy'yle çocukların nasıl olduklarını bana açıkça söylemesini istedim. O da Lucy konusunda hiç kaygılanmamam için bana güvence verdi: Lucy iyimserlikten hiç vazgeçmediği gibi, benim intikamımı almayı tüm enerjisiyle sürdürüyormuş. Çocukların da iyi olduklarını, ancak küçük Albert'ın olanları anlayacak yaşa geldiğini ve babasının akıbetinden korktuğunu düşündüğünü söyledi. Lizzie mahkeme sona erene kadar çocukların Waukesha'ya gönderilmesinin iyi olacağı fikrinde. "Ama o zaman hem annelerinden hem babalarından yoksun kalmayacaklar mı?" diye sordum. Lizzie onların emin ellerde olacaklarını ve Lucy'nin sık sık onları ziyarete gidebileceğini söyledi. Çocuklar Waukesha'da mahkeme konusunda fazla bir bilgi edinemeyeceklerinden, sürekli korku içinde olmayacaklarmış. Ayrıca, onların yokluğu Lucy'ye çalışmaları için daha fazla zaman tanıyacakmış. Bu planın faydalarını görüyorum ama ikna olmuş değilim. Bence, korkuya en iyi engel, insanın yakınında olan sevgi dolu annesidir.

4 Temmuz

Bağımsızlık Günü. Yargıç Gary, başsavcı Grinnell ve Cumhuriyet'in diğer Savunucuları, çeşitli vatansever görevlerine gidebilsinler diye duruşma kısa kesildi. Bu insanlar eyalet milis-

lerini selamlayacaklar, Union League Kulübü'nde Kutsal Özgürlüklerimiz'i (ikinci mermer saraylarını dikebilmek için işçilere onları açlıktan öldürecek kadar ücret ödeme özgürlüğü gibi) yok etmeye kararlı çılgın teröristleri yakaladıkları için, tebrikleri kabul edip kadeh kaldıracaklar. Gerçek yurtseverlerin tüm halkın refahıyla ilgilendikleri fikrine nasıl da gülecekler...

7 Temmuz

Sıkıcı jüri üyesi seçme süreci, boğucu sıcakta ve daha da boğucu olan monotonlukta devam ediyor. Son birkaç hafta içinde yüzlerce insan çağrıldı, ama sadece yedi kişi seçilebildi. O yedi kişiye de tarafsız denilemez; hepsi de sosyalistlere ve anarşistlere çeşitli derecelerde karşı olduklarını itiraf edip, basında hakkımızda okuduklarına kandıklarını gösterdiler.

Avukat Zeisler, Yargıç Gary'nin kabul etmeyeceğini bildiğimiz halde niçin 'sebep' ileri sürmeye devam ettiğimizi şöyle anlattı: "Jüri suçlu bulduğu takdirde Yüksek Mahkeme'ye Gary'nin hatalı kararlarıyla hükmü bozması için başvurabileceğiz." 'Hüküm' sözcüğü yutkunmama neden oldu. Masumiyetimizi bilerek -Lingg konusunda aynı şeyi söyleyememve bunu destekleyen o kadar çok kanıt varken, şimdiye kadar oldukça iyimserdim. 'Kanıtların ağırlığı'nın zorbaları etkilemediğini bildiğimden suçlu bulunma ihtimalimizin gerçekliğinin farkındayım. Zeisler durumu dramatize edecek biri değil.

10 Temmuz

Bugün *suçlamada bulunulmuş olmasının*, suçun gerçekliğinin yeterli kanıtı olduğunu düşündüğünü söyleyen bir jüri üyesi kabul edildi! Yüzbaşı Black, bilgisiz bir zihniyetin sabit fikirlerle dolu bir zihniyete tercih edilebileceğini düşünerek itiraz etmedi. Sorgu sırasında sosyalizmden nefret ettiğini iti-

raf etmesine rağmen, kentte önemli bir yeri olan tüccar Alanson Reed de jüriye seçildi. Black, Reed'i uzaktan tanıyormuş ve onun özgür düşünceden yana olduğu söylentilerini duymuş –en azından bu iş çevrelerinde nasıl tanımlanıyorsa! Böylece Ryce, seçim hakkımızı epey kısıtlamış oldu. Ya Reed'i seçecektim ya da bugün gururla, "Bu jüriye girersem bütün namussuzları asacağım," diyen adayı.

12 Temmuz

Dün gece garip bir rüya gördüm. Brazos Nehri Vadisi'nde ağabeyimin çiftliğinde küçük bir çocukmuşum. Vahşi bir Meksika atına eyersiz binmişim, yalnızım ve çok sevinçliyim. Birden bir tepenin yamacında yatan bir kadın görüyorum. Kadının yanında çömelince, bunun, ağabeyimin evinde köle ve hizmetçi olan sevgili Ester Teyze olduğunu fark ediyorum. Kadın uyanıyor, beni kolları arasına alıp sallıyor. Tam o sırada yüzüne kocaman bir karga konup beni gagalamaya başlıyor. Kargayı kovmaya çalıştığımda bir yılana dönüşüp beni boynumdan ısırıyor. Acıyla bağırarak uyandım. Gardiyan cobunu hücremin parmaklıklarına vuruyordu. Nerede olduğumu anlayamadım. Gardiyan pek de sert olmayan bir sesle, "Parsons, uyan Parsons. Gürültünden herkes uyandı!" diye sesleniyordu. O sırada artık kendime gelmiştim, ama karanlıkta yatarken çok sarsılmış olduğumu hissettim. Ester Teyze'nin yüzü bütün gün gözlerimin önünden gitmedi.

Rüyayı dün ağabeyimden gelen bir mektup üzerine gördüm. Ağabeyim duruşma başlayınca Chicago'ya geleceğini bildiriyordu. Bu haber benim açımdan büyük bir sürpriz oldu, içimde çelişkili duygular uyandırdı. William'la on beş yıldır görüşmüyorduk ve Yeniden Yapılanma döneminde çok farklı politikalara sahiptik. O bir ara üstün beyaz ırkın 'melezleşmesi' tehlikesine karşı bir kitap yazmayı düşündü-

ğünü söylemişti. Benim Lucy'yle evlenmem, aramızdaki tüm ilişkiye son vermişti.

Ağabeyim şimdi politik görüşünü değiştirdiğini yazıyor. Yaşadığı Virginia'da Emeğin Şövalyeleri'ne katılmış ve ekonomiyi kendi çıkarları için kullanan, Güney'in yeniden inşasını engelleyen (demek tanınmayacak kadar değişmemiş!) Kuzeyli tekelcileri kınayan bir kitapçık yazmış. Bana 'aşırı' görüşlerimi paylaşmadığını açıkça yazıyor, ama yine de basında beni reddettiği hakkında çıkan haberleri inkâr ettiği de anlaşılıyor.

William şöyle yazıyor: "Senin bir inanç uğruna savaştığını düşündüğümü bildiren ve inançlarının gerektirdiği cesarete sahip olduğun için seni kutlayan bir bildiri yayınladım. Kendiliğinden teslim olmanın, sana daha fazla itibar kazandırmamış olmasına şaşkınlık ve öfkemi de belirttim. Konfederasyonun bir generali olarak, gerçek bir savaşta seninki gibi cesaretin, sana askerlikten şerefinle terhis olmanı sağlayacağını ve vahşi kabileler arasında böyle bir cesur hareketin seni kabile şefliğine yükselteceğini ifade ettim."

Ağabeyim, Lucy'ye bile selam gönderiyor ve onu tanıyıp çocuklarımızı görmekten mutluluk duyacağını bildiriyor. Bugün bunları Lucy'ye anlattığımda 'çok geç' falan gibi bir şeyler söyleyeceğini sanmıştım. Ama o âdeta duymazdan geldi ve ağabeyimin tekrar ortaya çıkışı haberini hapishane yemeklerine şekerli suyun da eklendiği haberi kadar önemsiz buldu.

15 Temmuz

Yüzbaşı Black bu sabah son mutlak red hakkını kullandı. Bu nedenle bir sonraki on ikinci jüri üyesinin seçimi de sorunsuz geçti. H.T. Sanford adındaki bu bey, gazetelerin suçlu olduğumuza dair yazdıklarına inanmamak için bir nedeni olmadığını söyleyip sözlerini şöyle tamamladı: "Ben sanıkların bombanın atılmasını teşvik ettiklerine inanıyorum."

Bu 'on iki iyi ve dürüst' jüriyi seçmek yirmi bir gün sürdü ve tam 931 adayla görüşüldü. Jüride yabancı topraklarda doğmuş bir kişi var ve bir tane bile sanayi işçisi yok. Marshall Field mağazasının baş tezgâhtarı Bay F.S. Osborne jüri sözcülüğüne seçildi. Jüri sürecinin tamamlandığı bildirilince salon alkıştan inledi. Bu kadar taraflı bir jüriyle kaygıya kapılmak için bayağı neden var ve yoldaşlardan bazıları bu kaygıya yenik düştüler (özellikle de bir güvercin kadar sevecen olan zavallı Schwab). Ben Yüzbaşı Black'in bu mahkemenin vereceği suçlu bulma kararının daha yüksek bir mahkemeden geri döneceği inancını paylaşıyorum. Ayrıca, Black kararın aleyhimize olacağını sanmıyor.

Jüri yerini alır almaz savcı Grinnell hemen ayağa fırlayıp açılış konuşmasına başladı. Gerçekler yerine melodramı tercih ettiği anında ortaya çıktı. "Ülkemiz tarihinde ilk kez insanlar anarşiyi hakim kılmak, insanları acımasızca katletmekten dolayı yargılanıyorlar."

Sanki Anarşizm'in ne demek olduğunu bilebilirmiş gibi! Anarşizmi bizim tam karşıtımız olan nihilizm ve şiddetle bir tutuyor ya da jürinin öyle anlamasını istiyor. Biz, insanların doğuştan toplumsal varlıklar olduklarına, geleneksel dindarlıktan ve kurumlaşmış otoriteden bir kere kurtuldukları takdirde, karşılıklı yardım ve ilgi temeline dayanan topluluklar kuracaklarına inanıyoruz. Anarşi insani yaşama imkânlarına duyulan inançtır. Dünyanın Grinnell'leri, bizim otoriteye köle gibi itaat etmemizin bizi kendi vahşi doğamızdan koruyan tek şey olduğuna inanmamızı isterler. Calvin'in görevlerinin bilincine varmış oğulları olan bu kişiler, hayatı her bir bireyin topluma karşı savaşı olarak görürler. Biz toplum için bireyin sorumluluğunu vurgularız ve doğuştan merhametli ve dost canlısı olan insan doğasının, böyle bir toplumsal hedefi mümkün kılacağını ısrarla belirtiriz. Bu bizi bir tür 'hain' yapıyor sanırım: hayatta başarının statü ve mal birikimiyle ölçüleceği ve kişinin 'başarı-

sızlığı'nın sadece kendi ahlâki yoksunluklarından kaynaklandığını düşünen Amerikan görüşüne 'ihanet' edenler.

Grinnell'in cehaleti ve çarpıtmaları beni çileden çıkardı. Adamın doğru konuşmak diye bir derdi yok. Bu davayı hayatının fırsatı olarak görüyor ve mesleğinde yükselmek için bizim canımızı seve seve feda edebilir. Karakterlerimizi ve eylemlerimizin sebeplerini en aşağılık terimlerle tanımlıyor. Bugün ben de fazladan payımı aldım hakaretlerinden: "Parsons hayatı boyunca erkekçe hareketi olmamış bir korkaktır ve bu da topraklarımızda doğmuş biri adına çok daha utanç verici bir şeydir."

Ancak en ağır hakaretlere uğrayan Spies oldu. Grinnell onu yıkmış olmak için yıkan, kan dökme ve ayaklanma doktrinini sürekli yaymaya çalışan bir ahlâk canavarı olarak gösterdi. Spies'ı kenti bombalarla harabeye çevirmeye kararlı gizli bir şeytani komplonun merkezinde olarak gösterdi. Onu McCormick fabrikasındaki şiddet olaylarını bizzat başlatmak ve sonra da canını kurtarmak için kaçmakla; *Arbeiter*'da şifreli mesajlarla diğer komploculara genel ayaklanma vaktinin geldiğini bildirmekle; sonra da Haymarket toplantısını tüm kentte bir bombalama cümbüşü başlatmakla itham etti. Onun bu girişimleri Bonfield'ın 'zamanında ve akıllıca' müdahalesiyle boşa çıkarılmıştı. Grinnell'ın sesi bütün bu konuşma sırasında öyle bir tiyatrovari heyecanla titriyordu ki, bir insana *aşırılıkçı* sıfatı uygulanmak istenirse, bu ancak ona uyabilirdi. Üstelik, tüm bunlar yetmezmiş gibi, gözleri sahte bir içtenlikle kapanarak şöyle dedi: "Bu duruşma sırasında sizi heyecana getirecek herhangi bir şey söylemek istemem." Bu adam kendi kendisiyle nasıl yaşıyor ki?

Jüri adamın konuşması boyunca büyülenmiş gibi durdu ama Grinnell'ın çılgınca yalanlarını yalayıp yutacak kadar aptal olduklarına inanmak istemiyorum. Yüzbaşı Black bize, bombayı atan kişinin eylemiyle bizim yıllardır, sözde böyle

eylemleri teşvik etmek için yazdıklarımız ve söylediklerimiz arasında kuracağı bağlantının inanılırlığının çok önemli olduğunu söyledi. Ona göre Grinnell'ın stratejisi, jüriye şunları söylemesiyle açığa çıkmış: "Belki bu adamların hiçbiri bombayı atmış değildir, ancak hepsi de tek tek ve birlikte bombanın atılmasını teşvik etmişler ve tavsiye etmişlerdir ki, bu nedenle bombayı atan kişi kadar suçludurlar. Bunlar bombayı atanın suç ortaklarıdır." Grinnell bombayı atan kişiyi ortaya çıkaramazsa -Yüzbaşı Black, onun, eylemi Schwab'ın kayınbiraderi ve Uluslararası Emekçiler Birliği üyesi olan Rudolph Schnaubelt'e yüklemeye çalışacağını söylüyor-, jüri üyelerinin *bizi* suçlu bulması için gerçek katilin suçlanması bile gerekmediğine jüriyi ikna etmek için zemin hazırlıyor.

16 Temmuz

Grinnell bugün ilk tanığı olan Emniyet Amiri Bonfield'ı çağırdı. Bonfield tanık bölmesine giderken kalabalık salondan bir alkış koptu. Yargıç Gary sessizlik olması için tokmağını hafifçe kürsüye vurduysa da, babacan gülümsemesi bu azarlama hareketini yalanlıyordu. Bonfield fütursuzca yalan söylerken bile, dinleyicilerinden emin bir tavırla konuştu. Polis geldiğinde Haymarket'ta binlerce kişi olduğunu -aslında ancak iki yüz kişi vardı- söyleyip, bomba patladıktan sonra da 'her yandan ateş yağdığı'nı ve 'polisler tek el ateş etmeden yetmiş beş ila yüz el silah atıldığı'nı ekledi. Oysa güdümlü basın bile, polisin öyle ihtiyatsız bir süratle ateş ettiğini ve kendi memurlarından birkaçını öldürdüğünü yazmıştı. Belediye Başkanı Harrison da kalabalığı sakin ve silahsız olarak tanımlamıştı.

Bonfield'ın kısa süren tanıklığından sonra sıra Gottfried Waller'a geldi. Onun savcılık lehine tanıklık edeceğini ve hatta savcılığın 'yaygın komplo' iddiasını onun çevresinde kuracağını biliyorduk. Yine de bizim Uluslararası Emekçiler

Birliği gediklilerimizden, kendini toplumsal devrime adamış birini, düşmanlarımızın kucağında görmek ıstırap verici bir şeydi. Gottfried'ın düşmüş omuzları ve mahzun tavırları, görevinden hiç de mutluluk duymayan bir insan görüntüsü çiziyordu. Ama belki de gerçekliğine inanmak istediğim bir şeyi hayal ediyor olabilirim.

Greif Salonu'nda 3 Mayıs toplantısına başkanlık eden kişi olarak Waller'ın ifadesi özel bir ağırlık taşımaktaydı. Ancak onun anlattıkları, 3 Mayıs toplantısında bulunan Fischer ve Engel'in sonradan söylediklerine göre tümüyle yalandı. Waller'a göre, Engel'in, Greif'te grubun kabul ettiği planına göre McCormick fabrikasındaki kıyımın intikamını almak üzere silahlı bir karşılık verilecekti. Yine Waller'ın anlattığına göre, ayaklanmanın işareti *Arbeiter*'da iri harflerle çıkacak *Ruhe* (sükûnet, huzur) sözcüğüydü. Gazetenin 4 Mayıs sayısında *Ruhe* sözcüğü 'Posta Kutusu' bölümünde çıkmıştı ve bu da (savcının jüriyi ikna etmeye çalıştığı gibi) o akşam Haymarket Meydanı'nda Devrim'in başlayacağını göstermekteydi. Ancak Waller bile, 3 Mayıs toplantısında Haymarket toplantısının konuşulmadığını ve polisin oraya müdahale edeceğinin bir kere bile dile getirilmediğini kabul ediyordu. Greif'te bir 'komplo' üzerinde anlaşılmış olsa bile, kimse bunun, ertesi gece Haymarket'ta başlaması gerektiğini ya da başlayacağını aklının ucundan dahi geçirmemişti. Aksine, silahlı kişilerin o toplantıdan tümüyle uzak durmaları özellikle önerilmişti!

Bu akşam hücrelerimizde Engel bize, kendisinin Greif'te 3 Mayıs'ta sunduğu ileri sürülen 'plan'ın, işçileri öteki yanaklarını uzatmaktan vazgeçip güce güçle karşılık vermeleri gerektiğine dair pek de belirli olmayan bir öneri olduğunu söyledi. Toplantıdakiler onu onaylarken aynı derecede belirsiz konuşmuşlardı. Kimse belirli bir takvimden veya ayrıntılı stratejilerden söz etmiş değildi. Engel oradakilerin, çoğunun bir gün bir proleter ayaklanması olacağı ve böyle bir ayaklanma ger-

çekleştiği zaman onu desteklemeye hazır olmaları gerektiği görüşünü paylaştıklarını söylüyor. Sözde komplo adı verilen şey, bir grup insanın işçi sınıfı içinde gayet yaygın olan, geleceğin biçiminin karşı konulmaz şekilde belirli olduğu hakkındaki inançlarını dile getirmekten başka bir şey değilmiş.

Engel'in o gece Greif'te sergilediği öfkeyi küçümsemesinden kuşkulanmama rağmen doğruyu söylediğinden eminim. Ne de olsa, McCormick fabrikasındaki kıyımın üzerinden sadece birkaç saat geçmişti. Spies öfkesini yazdığı makalede dökmüştü. Eğer kentte olsaydım ben de düşüncesizce bir tutkunun esiri olabilirdim. Herkes olurdu. Sadece sefalete kayıtsız kalanlar -yani, dünyanın Cyrus McCormick'leri- insanların acıları karşısında istiflerini bozmazlar.

Her neyse, bizim avukat sorgusunu tamamladığında Waller'ın güvenilirliği paramparça olmuştu. Yüzbaşı Black ona, ayın dördünde *Arbeiter*'da *Ruhe* sözcüğünün neden çıktığını bilmediğini -yani, bir 'gong'un' çalınmadığını- itiraf ettirdi ve aynı zamanda gazetenin editörü Spies'ın, *Ruhe*'nin bir 'işaret' olduğunu bilmediğini, gazeteye gelen diğer ilanlar gibi onu da otomatik olarak 'Posta Kutusu' sayfasına koyduğunu kabul ettirdi.

Waller, polis kendisini komploya karışmakla tehdit ettikten sonra işbirliği yapmaya yanaştığını da itiraf etti. Dahası, son iki haftadır Merkez Karakolu'nda nasıl ifade vereceği konusunda eğitim gördüğünü, hatta ifadesinin bir kısmını kelime kelime ezberlemesi için polisin yazdığını da anlattı. Son olarak, orada geçirdiği zaman için para aldığını ve Yüzbaşı Schaak'ın kendisine iş bulmada yardımcı olduğunu bile açıkladı. Waller belki de fikir değiştirmişti. Aksi halde neden kendisini Black'in sorularına teslim etsindi ki?

Bu yalan ifadenin ve polisin bu işe karışmış olmasının ardından hemen davanın iptal edileceğini sanmıştım. Ama saflığımın sonsuz olduğu anlaşılıyor. Waller tanık sandalye-

sinden indiğinde öylesine kısa bir ara verildi ki, bacaklarımızı uzatmaya bile fırsat bulamadık.

20 Temmuz

Savcılık 3 Mayıs'taki Greif toplantısı ile ayın dördünde Haymarket'ta olanlar arasında güvenilir bir bağlantı ya da bir 'komplo'nun varlığını da kanıtlayamadıktan sonra, dikkatini bizimle birlikte suçlanan ama ortadan kaybolan Rudolph Schnaubelt'e çevirdi. Grinnell, Schnaubelt'i suçlu göstermek için art arda bir sürü tanık çağırıyordu. İki 'yıldız' tanığı, Marshall Field şirketi bakkaliye bölümünden Bay M.M. Thompson ile geçmişi doğruyu söyeme duygusu kadar belirsiz Bay Harry L. Gilmer adında biriydi.

Thompson, Haymarket toplantısında Spies ve Schwab'ı Crane Sokağı'na kadar izlediğini ve konuşmaları arasında *tabanca* ve *polis* sözcükleri geçtiğini söyledi. Hatta Thompson biraz daha yaklaşınca, Spies'ın, "Bir tane yeter mi, yoksa gidip birkaç tane daha alalım mı?" dediğini duyduğunu iddia etti. Birkaç dakika sonra da Schwab'ın, "Eğer gelirlerse onlara gösteririz," dediğini duyduğunu da ısrarla söyledi. Yine ifadesine göre, o sırada yanlarına üçüncü bir adam gelmişti. Spies adama iri bir nesne vermiş, o da bunu sağ cebine sokmuş. Grinnell bunun üzerine Schnaubelt'in bir fotoğrafını çıkardı ve Thompson da görevinin bilincinde olarak fotoğraftaki kişinin söz konusu üçüncü kişi olduğunu söyledi.

Çapraz sorgulamada Thompson'ın Spies veya Schwab'ı daha önce hiç görmediği, *tabanca* ve *polis* sözcükleri dışında başka bir şey duymadığı ve en önemlisi de Almanca bilmediği ortaya çıktı. Thompson, Spies ile Schwab'ın o gece İngilizce konuştuğunu iddia etmeye kalkışınca, Yüzbaşı Black'in çağırdığı tanıklar, iki adamın birlikte oldukları zaman sadece Almanca konuştuklarını kesin bir şekilde ortaya koydu. Fos-

ter buz gibi bir sesle mahkemeye, "Bir suç işlemeyi planlayan iki adamın çevredekiler tarafından daha kolay anlaşılacak bir dilde ve iki metre uzakta duran birinin duyabileceği kadar yüksek sesle konuşmaları mantığa sığmaz," dedi.

Diğer tanıklar Schwab'ın, o akşam *Arbeiter* bürosundan Haymarket'a, sadece, Spies'a o sırada Deering fabrikasında yapılmakta olan toplantıda konuşmak üzere hemen gelmesini söylemeye gittiğini kesin bir şekilde gösterdiler. Grinnell 'yıldız' tanıklarından birinin paçavraya dönüştürülmesinden sonra yılmayıp bir ikincisini çağırdı. Gilmer'ın ifadesi savcılık için çok daha büyük bir felaket oldu. Gilmer polisin Haymarket'a girmesinden sonra Spies'ın arabadan inip Crane Sokağı'nda birkaç kişinin yanına gittiğini iddia etti. Gilmer sanık bölmesinde oturan Fischer'ı göstererek, "Biri oydu," dedi. Gilmer'a göre Spies, ondan sonra başka bir adamın tuttuğu bir nesneye bir kibrit çakmıştı. "Bir fünye cazırtısı başladı ve ikinci adam bombayı polislerin arasına fırlattı." Schnaubelt'ın fotoğrafı bir kere daha ortaya çıkarıldı ve tanık hiç duraksamadan onun bombayı atan kişi olduğunu söyledi. Savcılığın çok işine gelen bir ifade olmasına rağmen, Gilmer'ın ifadesi, daha önce *Chicago Times*'dan bir muhabire anlattıklarından çok farklıydı. *Times* röportajında Gilmer, Spies'tan hiç söz etmemişti, bombanın fitilini yakanla atanın aynı kişi olduğunda ısrar etmişti ve tarif ettiği kişinin Schnaubelt'le uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Savcılık Gilmer'ın her iki ifadesini de doğrulayan başka bir kanıt getirmedi. Buna karşılık Yüzbaşı Black, polis geldikten sonra ve Yüzbaşı Ward dağılma emri verene kadar Spies'ın arabadan inmediğini söyleyen *on üç* tanık çıkardı. Spies arabadan indiğinde biri kendisine ateş etmeye kalkışmış ve ancak kardeşinin muhtemel katiliyle arasına girmesi sayesinde kurtulmuştu. Yüzbaşı Black o anda Fischer'ın Haymarket Meydanı'nda değil, Zepf Salonu'nda olduğunu da kanıtladı.

Yüzbaşı Black'in getirdiği dokuz komşusu ve tanıdığı, Gilmer'ın aşağılık bir yalancı olduğu yolunda ifade verdiler. Hatta ikisi, Gilmer'ın "yeminine bile inanılmaması" gerektiğini söyleyecek kadar ileri gittiler.

Ne muazzam bir hezimet! Keyiflerimiz yerine gelmişti. O günkü duruşma sona erince Lucy kızarmış tavuk getirdi ve yakında serbest bırakılacağımız şerefine kendimize esaslı bir ziyafet çektik. Yüzbaşı Black ile karısı Hortensia -bütün duruşmalara katılıyordu- geçerken uğradılar, onlar da gidişattan bizim kadar memnun görünüyorlardı. Yüzbaşı Black bize savcılığın henüz bütün kozlarını oynamadığını hatırlatma gereğini hissetti. Bundan sonra Lingg üzerinde yoğunlaşacaklarını, onun bombayı *atan* kişi olduğunu kanıtlamaya başaramadıkları için şimdi bombayı *yapan* kişi olduğunu iddia edeceklerini tahmin ediyordu. Yüzü memnuniyetle parıldadığı halde Yüzbaşı, "Hayır, henüz işimiz bitmedi," dedi. "Yakında şerefe kadeh kaldıracağımızı umuyorum, ama belki de bunun henüz zamanı gelmedi."

24 Temmuz

Yüzbaşı Black'in kehanetleri doğru çıktı. Savcılık son dört günü Lingg'in bomba yaptığını ispatlamaya çalışarak geçirdi. Evinde bulunan aletler ve ev sahibinin 'tanıklığı'na, bir zamanlar yoldaşı olan ama şimdi savcının tanıklığını yapan William Seliger'in, kendisinin de bomba yapımına yardım ettiğini itiraf etmesi eklenince bu hiç de zor bir iş değildi. Kanıtlanması zor olan, Lingg'in bombaları ile Haymarket'ta atılan bomba ve Lingg 'le bizler arasında bağlantı kurmaktı. Sanıklardan çoğu mahkemeye getirilmeden Lingg'i tanımıyorlardı ve biz tanıyanlar ise onunla hiç yakın olmamıştık.

Birkaç kimya profesörü, elde edilen Haymarket bombası parçalarını incelemek üzere çağırıldılar. Bunlar o bomba ile

Lingg'in evde ürettiği bombalarda -çeşitli miktarlarda olmak üzere- kıyaslanabilir oranlarda metaller bulduklarını söylediler. Bu ifade Haymarket'ta atılan bombanın Lingg'in bombalarından biri olduğunu kanıtlamaktan çok uzaktı ve bombayı Lingg'in attığını da kanıtlamıyordu. Lingg'in o gece Haymarket'a iki milden fazla yaklaşmadığı zaten açıkça belirlenmiş bulunmaktaydı.

Yüzbaşı Schaak tanık kürsüsüne çıktığında, terör savunucusunun adının bile jüri üyelerini ürküteceğini bilerek Johann Most'u olayın içine çekmeyi başardı. Schaak, Lingg'in Merkez Karakolu'nda tutuklandığında kendisine bomba yapımını Most'un *Devrimci Savaş Bilimi* adlı elkitabından öğrendiğini itiraf ettiğini söyledi. Bu doğru olabilirdi de olmayabilirdi de, ama bunu söylemesi bile Bay Grinnell'in sanıkların kitabı görüp görmediklerini araştırmadan (örneğin, ben görmemiştim) *tümünü* jüriye okuması için yeterliydi.

25 Temmuz

Duruşmalar kamuoyunun gündeminin en önde gelen atraksiyonu oldu. Jüri seçilirken bile salon doluydu, ancak şimdi moda düşkünü genç hanımlar bile oya işlerini ve dans derslerini bir yana atıp, tehlikeli sapkınların ve yabancıların içleri sıkılan aristokrasiyi eğlendirmek üzere canları için savaştıkları bu çağdaş Kolezyum'a akın akın koşuyorlardı. En şık giysileri içinde ön sıralarda oturuyorlar, şeker yiyorlar, sanıkları incelerken aralarında kıkırdaşıyorlar ve diyelim, bir sanığın sinsi gözlerini, diğerinin ahlâksızlık akan çenesini birbirlerine gösteriyorlardı. İçlerinden birinin yakışıklı Spies ya da Lingg'e uzun süre baktığını görünce, o kızla alay etmek için kahkahaları daha da yükseliyordu.

Yargıç Gary toplumda ileri gelen ya da güzel ve genç hanımları sık sık kürsüsünde yanında oturmaya çağırıyor, ta-

nıklar ifade verirken bile onlarla çene çalıyor. Bugün kendini de aşan bir şey yaptı. Yanında özellikle çok güzel bir kadın oturuyordu, yargıç sanki deniz kıyısında bir sayfiye yerindeymişler gibi kadını eğlendirmek için resimler çizdi ve kadının çözemediği bir bilmecede kendisine yardım etti!

Pazar günleri mahkemenin özel konuklarının hücreler arasında dolaşıp vahşi hayvanları yakından görmelerine izin veriliyor. Lingg bu ziyaretçi resmi geçidine mükemmel bir çare buldu: hücresine yaklaştıklarında atletik yeteneklerinden yararlanarak parmaklıklara asılıyor ve bir orangutan gibi homurdanıp kaşınıyor.

Bu arada tutukluların aksine, jüri üyelerine aşırı bir saygı ve nezaket gösteriliyor. Mahkemenin hemen karşısındaki pahalı bir otelde kalıyorlar ve Pazar günleri arabalarla zenginlerin gezinti yollarında gezmeye götürülüyorlar. Evlerini ziyaret etmek istediklerinde aileden birinin rahatsız olduğunu söylemeleri yeterli oluyor.

26 Temmuz

Kendi deneyimlerimden zenginler arasında bile aşırı duyarlı birkaç kişi olduğunu biliyorum. Ne de olsa kendi sınıflarının üyelerinden misilleme göreceklerine aldırış etmeden, Gilmer'a bir tanık olarak güvenilmeyeceğini söylemeye hazır iki ünlü mülk sahibi bulmuştuk. Uzun süredir en yüksek sosyal çevrelerde bulunan Yüzbaşı Black de, konumunu ve gelirini bizi savunarak tehlikeye atmıştı. Söylentilere göre, başta kocasının davayı almasına karşı çıkan Bayan Black, sosyete tarafından tecrit edilmesi pahasına kaderimizle yakından ilgilenmiş ve kendi ayrıcalıklı çevresinde bize olan sempatisini belirtmişti. Evet, en üst tabakada bile olsa iyi ve merhametli insan her yerde bulunur. Duruşmaya gelen genç kadınlar kimi zaman sadece bir kere gelseler de, içlerinden bazıla-

rı düzenli olarak gelip, duruşmaları gayet büyük bir dikkat ve ciddiyetle izliyorlar. Bunlardan biri de hemen her gün gelen Bayan Nina Van Zandt. Zarif annesi Bayan James K. Van Zandt da sık sık kızına eşlik ediyor.

Yargılanmanın ilk günlerinden birinde her zaman olduğu gibi salonda Lucy'yi arandım. İki çok süslü giyinmiş ve ana kıza benzeyen kadın arasında oturuyordu. O üçünün hemen yanındaki iskemlelerin boş olması dikkatimi çekti. Oysa duruşmalar hep çok kalabalık olur ve oturacak yer bulunmazdı. Birden, bunların Lucy'nin bana o kadar sözünü ettiği müşterisi Nina van Zandt ile annesi olduklarını anladım.

Van Zandt kadınlarının, böyle herkesin önünde Lucy'nin yanında oturma cüretlerine çok şaşırıyordum. Bir ara verildiğinde Lucy'yle tanık bölmesine benimle tanışmaya geldiler. Bayan Van Zandt biraz huzursuz göründüyse de, Nina sanki bir maskeli baloda karşılaşmışız gibi neşeyle konuştu benimle.

Bu akşam, yanında annesiyle Nina (kendisine öyle dememizi istiyor) ilk kez olarak hapishaneye bizi ziyarete geldi. Sanıkların akrabaları olmadıkları için sadece bir iki dakika kalmalarına izin verildi. Ama Nina yine de birkaçımızla konuştu, bir ara Spies'ın yanına gitti. Spies daha sonra bizlere, kızın bize yardım konusundaki kararlılığının çok içten olduğunu söyledi.

27 Temmuz

Bomba atıldığı zaman altımız da Haymarket'ta olmadığımız için savcı tüm ağırlığıyla Spies'a ve Fielden'a yükleniyor. Spies'ı bombayı atan ya da en azından fünyesini yakan kişi olarak gösterme çabasında başarılı olamayan Grinnell, şimdi insanların en naziği olan Fielden'ı o gece şiddet uygulamakta kararlı bir kişi olarak göstermeye niyetli. Tanıklardan biri, Fielden'ın konuşmasında polislerin öldürülmesi çağrısında bulunduğunu iddia etti ve Teğmen Quinn tanıklığında, po-

lisler yaklaşırken Fielden'ın, "İşte köpekler geliyorlar! Siz işinizi yapın çocuklar, ben de kendi işimi yapayım!" diye bağırdığına yemin etti. Bunu diğer üç görgü tanığı ile Fielden şiddetle inkâr ettiler. Bazı memurlar Fielden'ın doğrudan polise ateş ettiğinde ısrar ettilerse de, savcı Grinnell bunların ifadelerini birbirlerine uydurmayı başaramadı: polislerden biri Fielden'ın bomba patlamadan *önce,* bir diğeri bomba patladıktan *sonra* ateş ettiğini söylerken, bir diğeri onun arabadan inmeden ateşe başladığına iddia etti; bir dördüncüsü de arabanın arkasına saklandıktan sonra ateş ettiğini söyledi. Bu kadar kafa karıştırmak yetmezmiş gibi, iki polis teğmeni de 'bomba patlamadan önce *hiç* ateş edilmediği'ni belirttiler.

Bu tür gariplikler ve çelişkiler adaletle alay etmek demektir ve Grinnell ile tanıklarının doğru sözlülükleri üzerinde çıkmaz bir lekedir. Şimdiye kadar davanın çoktan reddedilmesi gerekirdi. Ama Yargıç Gary bunu yapacağı yerde, Chicago'nun züppelerine evsahipliği etmenin yorucu görevleriyle meşgul ve Yüzbaşı Black'in usul hakkındaki bütün itirazlarını reddediyor. Yargıç Gary'nin sadık bir müttefiki olduğunu bilen savcı da, açığa çıkan bir yalanını ya da bir çelişkiyi sadece birer yaramazlıkmış gibi görüp, yazısı kötü olduğu için azarlanan bir öğrenci gibi davranıyor.

Savcının taktikleri birer birer geri teptikçe -'patladı' daha uygun bir terim olur- sanki, hastası içtiği hintyağını kusunca hemen bir müshil tavsiye eden ilaç satıcıları gibi, derhal bir sonrakine geçiveriyor. Şimdiye kadar hiçbirimizin bomba attığını ya da polise ateş ettiğini veya arabadan yaptığı konuşmalarda böyle bir tavsiyede bulunduğunu kanıtlayamayınca (bu konuda tanıklık eden Belediye Başkanı Harrison, o gece Haymarket'ta yapılan konuşmaların 'uysal' olduğunu defalarca söyledi), Grinnell, şimdi eski konuşmalarımız ve yazılarımızla şiddet tavsiyesinde bulunduğumuzu kanıtlamaya çalışıyor. Yüzbaşı Black, savcılığın önümüzdeki birkaç gün-

de, jüriyi, Haymarket'ta bombanın atılmasından önceki yıllarda bizim ısrarla güç kullanımını savunmamızın bizi de bombayı atan kişi kadar suçlu kılacağına ikna etmeye çalışacağını bildirdi. Taktiklerdeki bu değişikliğin şimdiye kadar yapılan herşeyden daha ağır olabileceği konusunda bizleri uyardı. Bize gayet ciddi bir tavırla şöyle dedi: "Beyler, *Alarm* ve *Arbeiter*'ın eski sayılarını okuyorum ve sizlere oradaki pek çok şeyi paylaşmadığımı, daha da önemlisi, bunların rahatlıkla size karşı bir önyargı havası estirmek için kullanılabileceğini söylemek isterim."

Spies, kendine özgü o alaycı tavrıyla, Yüzbaşı Black'e anayasanın konuşma özgürlüğünü garanti eden Birinci Yasa Değişikliği'nin, kendisinin haberi olmadan değiştirilmiş olup olmadığını sordu.

Black, "Hayır, Bay Spies," dedi. "Ama hiçbir zaman da tutarlı bir şekilde olarak uygulanmış değildir."

28 Temmuz

On küsur yıl ayrılıktan sonra bu sabah ilk kez William'la görüştük. Çok değişmiş. Saçları dökülmüş, şişmanlamış. Ama yanımda olduğu için kendisine minnettarım. Bunun bedelini ödemeye başladığını söyledi: komşuları kendisinden uzak duruyorlarmış, Newport News'daki gümrük müfettişliği işinin tehlikede olduğu ima ediliyormuş. Ama o beni savunmanın görevi olduğuna inanıyor; çoğunu 'üzüntü verecek kadar yanlış' bulduğu görüşlerimi değil de, onları ifade etme hakkımı. Eski bir eyalet hakları savunucusu olarak, son zamanlarda büyük şirketlerin gücünün artmasından kaygı duyuyor. Bunu 'kimse Jay Gould'a karşı çıkmıyor' sözleriyle dile getiriyor. Kendisiyle pek çok konuda uzun uzun konuştuk; gardiyanlar ziyaretçi gerçekten akrabaysa buna izin veriyorlar. William bir süre avukatlık da yaptığından davanın adli usulleriyle de ya-

kından ilgileniyor. Bu kadar açıkça taraf tutulması karşısında şaşkına döndüğünü ve beraat kararı çıkacağından kuşkusu olmadığını söylüyor. William'ı bir kere daha görmek beni çok duygulandırdı, bütün eski anılarımı canlandırdı.

30 Temmuz

Savcı üç gündür bir an bile durmadan *Alarm* ve *Arbeiter*'dan, ayrıca diğer yazı ve konuşmalarımızdan zabıtlara geçmesi için parçalar okuyor. Ev ödevlerini iyi çalışmışlar doğrusu. Herbirimizin şiddete yaptığı en ufak bir göndermeyi gözden kaçırmamışlar ve sözcükleri anlamları dışına çekerek olumsuz etkilerini arttırıyorlar. Lucy'nin 'Aylakların Şerefine' ve Lizzie'nin 'Dinamit' isimli makalesini bile, ikisi de suçlanmadıkları ve yargılanmadıkları halde zabıtlara geçirdiler. Savcılık, sanık olan biz sekizimizin gayet yaygın bir komplonun sadece bir parçası olduğumuzu ortaya koymak amacıyla onları ve diğerlerini de davaya çekiyor.

O yazıları yazdıklarında Lucy de Lizzie de Johann Most tarafından büyülenmiş gibiydiler; ben onları, yazılarının bazı yerlerini yumuşatmaları için uyardığımı hatırlıyorum. Ancak onlar beni dinlemediklerinden makaleler *Alarm*'da özgün şekilleriyle çıkmıştı ve ben bundan çok rahatsız olmuştum. İçeriklerinin çoğunu unuttuğumdan şimdi bazı parçalarından ve özellikle de Lucy'nin, iş bulamayanlara ve açlıktan ya da soğuktan ölme tehlikesiyle yüz yüze gelenlere, 'zorbaların duyduğu tek sesin kaba kuvvetin sesi' olduğunu unutmamaları gerektiğini söylediğini şaşkınlıkla dinliyordum. Ancak bu sözler abartmanın ulusal tarz haline geldiği büyük heyecan zamanlarında söylenmişti. Lucy'nin makalesi milislerin ancak ölmeden yaşamaya yetecek bir ücret için greve giden taşocağı işçilerini süngüleyip vurduğu ve mahkeme salonunda sözü bile edilmeyen 1885 Lemont olaylarına doğrudan bir tepki olarak yazılmıştı.

Mahkemede askerlerin halka karşı kıyım eylemi hakkında bir şey işitmediğimiz gibi, mülk sahibi sınıfların ve basının askerleri galeyana getirdiği -ve Lucy ile Lizzie'nin sözle de yazıyla da asla erişemeyeceği- yaklaşımı hakkında da bir şey duymamıştık. Mahkeme bize unutturmaya çalışsa bile, işsiz biri ekmek dilendiğinde *Chicago Tribune*'ün, "Ekmeğin üzerine striknin ya da arsenik sürün, bir daha sizi rahatsız etmez," dediğini asla unutamayız. Aynı şekilde, Pennsylvania Demiryolu'nun başkanı Tom Scott'un yaptığı, "Onlara güzel bir tüfek şöleni çekmek lazım!" önerisini de.

Bu insanlar neden cinayetten ya da cinayete teşvikten yargılanmıyorlar? Bunlar şiddeti savunmuşlar ve *başlatmışlardı*, ama halen özgürler. Savcılık bizi mevcut toplum düzenine karşı olmamıza -politik görüşlerimize- dayanarak cinayetten mahkûm etmek istiyor ama gerçekten cinayet işlemiş olan Yüzbaşı Bonfield'ları 'yasa ve düzenin kurtarıcıları' olarak alkışlıyor.

Savcı dün, Yargıç Gary'nin herhangi bir müdahalesi veya uyarısıyla karşılaşmadan, ölü polis Mathias Degan'ın yırtık ve kanlı üniformasını göstererek jüriyi kışkırttı. Grinnell'ın Sezar'ın giysisinde Brütüs'ün 'lanetli kılıcını soktuğu' yırtığı gösteren Mark Anthony rolünü oynamasına izin verildi. Ancak Degan'ın ölümünün sebebi veya gerçekleştiği yer konusunda eylemi kimin yaptığı dışında bir kuşku yok; onun lekeli giysilerinin gösterilmesi bu esrarı çözmediği gibi, zaten çözmesi de amaçlanmamıştı.

Geçen Şubat ayında, Ohio kömür bölgesinde konuştuğumda Canton'da genç kızların giydikleri parça parça giysiler neden sergilenmiyor? Ya da geçen bir trenden düşmüş olabilecek kömür parçalarını karlar altında arayan o bir deri bir kemik kalmış küçük çocukların resimleri neden jüriye gösterilmiyor?

Büyük Demiryolu Grevi'nde milis kurşunlarıyla Martinsburg'da delik deşik edilen grevcilerin cesetleri neden sergilenmiyor? Ya da Halsted Sokağı altında tesadüfen oradan ge-

çerken Chicago polisi tarafından vurulan ve beyni boşalan gencin cesedi neden gösterilmiyor?

Allghany'de konuştuğum fabrika işçilerinin ifadeleri neden dinlenmiyor? Altı kazanı on iki saat süreyle istimde tuttukları ve en küçük bir ihmalin bile patlamaya, kırk elli işçinin ölümüne yol açacağı ve bu felaketin birkaç kere yaşandığı neden bilinmiyor? Demiryolu baronlarının gerekli güvenlik malzemesi kullanmamaları nedeniyle kafaları köprülerden geçerken kopan demiryolu çalışanlarının dul eşleri neden tanıklığa çağrılmıyor?

31 Temmuz

Savcılık dördüncü gün de tutanaklara geçmesi için *Arbeiter* ve *Alarm*'dan yazılar okuyarak, bizim yazılarımızla bomba atılmasını esinlendirdiğimizi, kurnazca sözcüklerimiz ve iddialarımızla namuslu işçilerin kafalarını karıştırdığımızı kanıtlamaya çalışıyor. Kısacası, bizler cinayetlerin 'suç ortağı'yız ve Illinois yasalarına göre katille aynı cezaya çarptırılmalıyız. Ancak bu tümüyle saçma bir mantık: Katilin kim olduğu bilinmeden onu neyin etkileyip neyin etkilemediği nasıl bilinebilir ki?

Savcı jüriyi biz sekiz sanığın gayet iyi örgütlenmiş bir komplonun liderleri olduğumuzu ve bir terör hakimiyetinin başlangıcı olarak 1 Mayıs 1886 tarihini seçtiğimize ikna etmeye çalışıyor (*biz de* sekiz saatlik çalışma gününü başlatmak için eylem yaptığımızı sanıyorduk!). Ancak Lucy'nin *Labor Enquirer*'da gayet açık seçik anlattığı gibi, bir tek bombanın atılmış olması böyle yaygın ve koordineli bir ayaklanma -karakol gibi yerlerin bombalanması- fikrini çürütmektedir. Haymarket bombasının tek kalması onun tekil bir hareket olduğunu, polisin dayağını yemiş ve intikam almaya karar vermiş biri, bir deli ya da hatta bir *ajan provokatör* olabileceğini göstermektedir. Bombayı atanın kimliği bilinmedikçe, sav-

cı, onun bir komplonun bir parçası olduğunu, ya da bizleri tanıdığını veya hep birlikte bir komployа girdiğimizi nasıl hâlâ ısrarla iddia edebilir? Ancak o, karmakarışık mantığına inanılacağından emin olarak bunu yapmakta ısrar ediyor.

Yüzbaşı Black mahkemeye, bizim belirli bir cinayetten yargılandığımızı ve bu nedenle tutanaklara geçirilen bütün bu malzemenin gereksiz ve kabul edilemez olduğunu sık sık hatırlatıyor. Bu okunanlar bizim zaten asla saklamadığımız, kurulu düzene muhalefetimizle Haymarket'taki bomba olayı arasında bir bağlantı kurmadığı gibi, 1 Mayıs'ta bir şiddet başlatma planı ya da bir 'genel komplo' kurmayla da bağlantılı olamaz. Ancak Yargıç Gary yazılarımızı 'ilişkili ve kabul edilebilir kanıt' olarak kabul etmekte devam ediyor. Ve Yüzbaşı Black'in itirazları hep boşuna çıkıyor.

1 Ağustos

Belediye Başkanı Carter Harrison tanık sandalyesine oturdu ve şunları söyledi: "Toplantının en başından, Bay Parsons'ın konuşmasının sonuna yaklaşmasına kadar Haymarket mitingindeydim. Bay Parsons konuşurken sekiz yüz kişilik kalabalığın dörtte biri bile kalmamıştı. Orada bulunduğum süre içinde değil sözde Terör Hâkimiyeti'nin başlatılması, 'organize bir komplo'yla karşı karşıya bulunduğuma dair en ufak bir izlenime kapılmadığımı belirtmek isterim."

Kentin ileri gelen yetkililerinden birinden gelen bu abartısız beyan, salondakiler arasında mırıltıların yükselmesine neden oldu. Grinnell, bir skandalla karşılaşmış gibi inanmıyormuş gibi bir tavırla başını iki yana sallıyordu, yüzü hoşnutsuz bir sırıtmayla çarpılmıştı. Ancak bu, Belediye Başkanı'nın sözlerinin etkisini gideremediği gibi aynı doğrultuda konuşmaya devam etmesini de önlemedi. "Konuşmacıların çok sert sözler söyledikleri doğrudur," dedi. "Ama bunlar

desteklenmedi. Ben kalabalığın çoğunluğunun sadece seyirci olduklarından, çoğunun işçi olduğundan ve yine çoğunun İngilizce bilmeyen Almanlar olduğundan eminim. O akşam hiçbir konuşmacının, derhal güç ya da şiddet kullanılması çağrısında bulunmadığından da eminim. Böyle bir şey olsaydı kalabalığı anında dağıtırdım. Hiç kimsenin üstünde herhangi bir silah da görmedim."

Belediye Başkanı Harrison'ın bugün politik kariyerini yıktığını sanıyorum. Keşke bir tek kişiyi bile ikna ettiğine inanabilseydim.

2 Ağustos

Saatlerce hücrede kapalı kaldığım ve duruşmanın da sonu gelmeyecekmiş gibi uzadığı şu sıralarda, ruhumu ayakta tutabilmek için büyük çaba harcamak zorunda kalıyorum. Diğerleri gibi elbette. Ama Lingg, Fischer ve Engel en azından dışarıdan bakıldığında çok sağlam ve sabırlı görünüyorlar (yine de içlerinde nasıl ıstıraplara katlandıklarını kim bilebilir ki?).

Çoğu günler sıcak dayanılmaz oluyor. Ben bu günlüğü yazarak sıcağı düşünmemeye çalışıyorum, ama hemen her sayfa ter damlalarıyla ıslanıyor; onları gözyaşları gibi düşünüyorum, yavrularımı düşündükçe önlemeye çalıştığım gözyaşlarım gibi. Nasıl da özlüyorum çocuklarımı, Lulu'nun kucağımda hoplayıp zıplamasını, Albert Jr.'un *Ben Hur*'u 'bir kere daha' okumam için yalvarmasını. Bir daha onları ancak haftalar sonra görebilirim: kapanış konuşmaları başlayacağı için çocukları Waukesha'daki arkadaşlarımızın yanına göndermeye ve bu fazlasıyla ağır duygusal gerginlikten uzak tutmaya karar verdik.

4 Ağustos

Çocuklar bugün gittiler. Veda etmeye geldiklerinde neşeli görünmeye çalıştım ve çok yakında tekrar birlikte olacağımı-

zı söyledim. Ah, buna bir de kendim inanabilseydim... kalbim yuvasından koparılmış gibi...

6 Ağustos

Lingg'in saatlerce çakısıyla oyalandığını görünce ben de tahta yontmaya başladım. Şu anda bir vapur üzerinde çalışıyorum; iyi bir şey olursa belki de satıp Lucy'ye biraz para verebilirim; 'anarşist hayvanın ellerinden çıkma' falan gibi. Lucy yakında dükkânı kapatmak zorunda kalabilir. Ancak ziyaret saatlerinin birini bile kaçırmıyor, bana ufak tefek armağanlar ve ellerinin temasının o büyük huzurunu getiriyor. Umutlarımızı ve korkularımızı birbirimizden saklamadan, bütün ihtimalleri açık açık konuşuyoruz.

Bugün bana yakınlardaki bir otelde kalan ve sık sık kendisini ziyarete gelen William'a kızdığını anlattı. "Bana senin karın değil de evinin kahyâsıymışım gibi davranıyor," dedi. "Kendi sesini duymaktan büyük keyif alıyor. Dün işçilerin çaresizlikten silaha sarılabileceklerine dair 'yanlış' fikri hakkında konuşup durdu ve bütün şikayetleri çözmek için özgür demokratik seçimin yeterli olduğunda ısrar etti. Kendisine Bay Lincoln'ün *özgür ve demokratik bir seçimi* kazandıktan sonra neden ona karşı silaha sarıldığını sordum. Buna çok şaşırmış göründü." Lucy kıkır kıkır güldü. "Ama çok geçmeden kendini toparlayıp bana fazla okumanın tehlikeleri hakkında bir demeç verdi. Bunun benim sağlığımı tehlikeye atacağını söylüyor. Anlaşılan okumak *kadının erkekten daha zayıf olan beynine aşırı bir yük bindirirmiş.*"

"Asıl fazla okuyan William... sözümona durmadan Bilim okuyor."

"Sevgili ağabeyin ondan sonra da, '*Senin* halkının özel yetenekleri çok başka alanlardadır,' dedi."

"Oh oh..."

"Buna karşılık vermeden duramazdım ama öfkeme de hâkim oldum. Ona, 'Benim halkım Amerikan halkıdır ve yeteneklerim sadece olağanüstü geniş ve derin oldukları anlamında 'özeldir' dedim." Lucy güldü. "William sersemlemiş gibiydi. Bunu da büyük bir ilerleme saydım."

Nina Van Zandt bugün hapishaneyi ziyarete geldi. Spies'la artık çok sık görüşüyorlar ve ikisi birlikte Spies'ın otobiyografisi üzerinde çalışmaya başladılar. Kız, Spies'ın akrabası olmadığından, ziyaret için hapishane yetkililerinin önüne çıkardığı çeşitli engelleri aşmak zorunda kalıyor. Ancak ailesinin ünü ve kendi inatçılığı hep galip geliyor. Lucy kadar ateşli ve iradeli. Lucy'yle böyle dost olmak yerine düşman bile olabilirlerdi. Hâlâ da olabilirler sanırım. Güçlü iradeye sahip insanlar, etki alanlarını paylaşmak istemezler.

Nina gittikten sonra Lucy şaşkınlıktan ağzımı açık bırakan bir şey söyledi: "Nina, Spies'a âşık."

"Bunu o mu söyledi?"

"Söylemesine gerek yok. Yüzünden anlaşılıyor."

"Bence yanılıyorsun."

"Bütün belirtiler ortada: Spies'ın adını söylerken sesinin o hayranlık ifade eden tonu, onu görünce yüzünün kızarması, kimse aleyhine bir şey söylemediği zaman bile Spies'ın dünyanın en yanlış anlaşılmış kişisi olduğunu ısrarla söylemesi. Bunu nasıl *göremezsin*?"

"Herhalde görmek istemediğim için," dedim. "Birlikte nasıl bir gelecekleri olabilir ki?"

Lucy'nin dili tutuldu. "Albert, ne söylediğinin farkında mısın? Tam da seninle benimki gibi bir gelecekleri olacak. İyi bir gelecek. Uzun bir gelecek. Yüzbaşı Black'in beraat kararı çıkması ihtimalinin çok yüksek olduğunu söylediğini duydun. Ondan neden kuşkulanıyorsun ki?"

Konuşmanın orada son bulmasını isteyerek, "Foster daha karamsar," dedim.

"Sadece *bu* jüri konusunda ama," dedi Lucy. "Jürinin suçlu bulması durumunda bile hepinizin temyizde serbest kalacağınıza Foster bile inanıyor."

Sesinde öyle bir güven vardı ki, "Foster'ın sözcükleri mi bunlar?" diye sordum.

"Buna benzer bir şey söyledi işte."

"Anlıyorum," dedim. Konuyu orada bıraktık. Parmaklığın arasından birbirimizin elini kavrayıp sıktık.

7 Ağustos

Bazı gazete muhabirleri benim Waco'daki gençliğimi araştırmaya başlamışlar. *Chicago Herald*'dan biri 'çılgın genç' olarak eski ünüm hakkında benim bile unuttuğum bir sürü ayrıntıyı ortaya çıkarmış. Hatta gezdiğim birçok kadının ve Lucy'yle karşılaşmadan önce kısa bir süre birlikte yaşadığım bir tanesinin adlarını bile bulmuş. Bunların hiçbiri karşısında kılım bile kıpırdamadı –ben asla dürüst bir Yankee olduğumu iddia etmedim. Hem o yıllarda Waco'da bir delikanlının zaten 'çılgın' olması beklenirdi.

Ama şimdi durum ciddileşti. Gazetecinin son yazısı Lucy'nin eski hayatı hakkında ve Lucy öfkeden çılgına döndü. Yazıda Lucy'nin zenci olduğu ve benimle tanışmadan önce eski bir köle olan Oliver Gathings adında biriyle evli olduğu iddia ediliyor. Bu benim için yeni bir haber ama doğru da olabileceğinin farkındayım. Lucy'nin bana bile tüm geçmişini anlatmayacağını kabullendim artık. Geçmişini tam olarak Lucy de bilmiyor, kendisine anlatılan çelişkili bilgi parçacıklarını asla çözememiş olabilir. Ya da bunu istememiş olabilir...

Bugün ziyaret saati geldiğinde gözlerime inanamadım: gözlerinden alevler fışkıran Lucy hücremin dışındaydı ve *yanında Herald muhabiri* vardı! Bana hal hatır sorma zahmetine bile gir-

meden, "Söyle şuna!" diye bağırdı. "Bu sersem muhabire benim geçmişim hakkında bütün bildiklerini anlat... *herşeyi!*"

İkimiz de benim fazla bilgiye sahip olmadığımı bildiğimizden onun beni yönlendirmesini kabul etmemi istediğini anladım. Sanki ben özellikle duraksıyormuşum ya da konuşmaktan kaçınıyormuşum gibi, "Söyle şu serseme!" diye tekrarladı.

Ne söylememi istediğini bilmediğimden Texas'ta yaşarken verdiğimiz politik mücadeleyi anlatmaya koyuldum.

"Hayır, hayır!" diye Lucy sözümü kesti. "O eski Yeniden Yapılanma hikâyelerini değil! Bu adam..." Gazetecinin omzunu dürtükledi. "Bu adam *önemli* konuları bilmek istiyor. Kim kiminle yatıyordu falan gibi. Yatak işleri, devlet işleri değil. Chicago'da gazeteciler öyle sıkıcı şeyleri *North American Review* dergisine bırakırlar."

Muhabir o arada bana kendisini Bay F.W. Peters olarak tanıttı ve dedikoduyla ilgilenmediğini, hikâyemizin 'insani' yanını ortaya çıkarmak istediğini söyleyerek bizi okuyan kamuoyuna daha sempatik göstermek istediğini ima etti. Onun ve Lucy'nin bu saptırmaları arasında en güvenli çıkış yolunu arayarak, "Size şunu söyleyebilirim," dedim. "Bu Oliver Gathings adındaki adamı ne Lucy'den ne de bir başkasından duydum. Böyle birinin var olduğundan emin misiniz?"

"Evet, efendim, hâlâ Waco'da yaşıyor."

"Bana adam reklamdan payını almak istiyormuş gibi geliyor," dedim. "Bazı insanların adlarının gazetelere geçmesi için yapmayacakları yoktur. Örneğin ben. Ben de resmimin *Herald*'ın birinci sayfasına geçmesi için ücret köleliğine karşı çıkmadım mı?" Bu şaka girişimim hiç takdir edilmedi. Lucy yüzüme öfkeyle bakarken Bay Peters sıkıntıyla yere baktı.

"Bay Peters, ben size birkaç şey söyleyeceğim," dedi Lucy. "Ondan sonra da başka hiçbir şey söyleyecek değilim. Bir: atalarım Meksikalı ve Creek Kızılderilisidir. İki: bu Oliver

Gathings'in kim olduğu hakkında hiçbir fikrim yok. Ya bunu kabul edip gazetende bir özür yayınlarsın ya da beni iki eşli olma suçuyla mahkemeye verirsin. Zaten verdin sayılır ya. Zamanını Mississippi'de Carrollton'daki son linçler hakkında 'derinliğine araştırma' yaparak harcasan çok daha iyi olurdu. Araştırma becerini biraz da siyah bir adamın siyah bir kadını ırzına geçilmekten korumaya çalıştığı için linç edildiğini ve linç edenlerin eğlence olsun diye bir mahkeme salonuna ateş edip on üç siyahı daha öldürdüklerini öğrenmeye ayır bakalım. O Carrollton pisliklerinin hayatlarının çok 'insani ilgi' uyandıracağına bahse girerim."

Lucy sonra arkasını döndü ve koridorda kayboldu. Bay Peters da beni şapkasıyla selamladıktan sonra tek kelime bile söylemeden çekip gitti.

13 Ağustos

Kapanış konuşmaları üçüncü gününde. Eyalet adına Walker ve Ingham, duruşmalar sırasında zaten söylenenleri uzun uzun tekrarlamaktan başka bir şey yapmadılar. Walker Haymarket protesto mitingini 'yasadışı bir toplantı' olarak niteleme cüretinde bile bulundu. Nedenmiş? Çünkü 'kargaşa çıkarmak' için yapılmış. Mitingin şiddet uygulama niyetiyle gelen Bonfield ve adamları ortaya çıkana kadar tümüyle huzurlu geçtiğini söyleyen Belediye Başkanı Harrison'unki dahil, dağ gibi yığılan ifadelere rağmen bunu söyleyebildi.

Walker savunma tanıklarının hiçbirinin 'Amerikan yurttaşı' olmadıklarını söyleyerek jüri üyeleri arasında bir yerli yandaşı duygusu yaratmaya çalıştı. Ingham da aynı minvalde konuşarak, özel mülkiyete inanmayanların Afrika Hottentotları ya da Fiji Adası sakinleri arasında yaşamaya gitmelerini tavsiye etti. O yerleri sakinlerinin derilerinin renklerinden dolayı seçtiğini tahmin ediyorum.

Ingham jüriye 'sonuçlarından korktukları için' bir beraat kararı vermemeleri gerektiğini de *iki* kere hatırlattı –yani, bizim asılmamıza karşı insani bir gönülsüzlük göstermemelerini istedi.

14 Ağustos

Bugün sıra bizdeydi. Konuşmaya Bay Foster başladı ve o sinirli huyu bir kere olsun işimize yaradı. Adamdan hiçbir zaman hoşlanmayacağım ama yeteneklerine yeni yeni saygı duymaya başladım. Doğrudan doğruya konuya girdi. Yargıç Gary'ye parıltılı gözlerle bakarak, "Bir tek, sadece bir tek soru var," dedi. "Bu sanıklar cinayetten sorumlu mudurlar? O gayet özenle hazırlanmış -ve de çürütülmüş- komplo suçlamasının amacı, dikkati gereksiz konulara çekmekti. Bir toplumsal devrimin istenirliliği ya da gerçekleşme ihtimali hakkında bir fikre sahip olmak ve bu fikirleri kamuoyu önünde açıklamak, her yurttaşın anayasamızın güvence altına aldığı bir hakkı olduğu için sanıklar komplo suçlamasıyla karşılaşmamalıydılar."

Yargıç Gary, Foster'ın konuşmasının tam burasında yanında oturan süslü giyimli kadının kulağına bir şeyler mırıldandı; kadın elini ağzına götürerek gülmesini saklamaya çalıştı. Gary'nin bu kışkırtması karşısında Foster cümlesinin ortasında sustu. Çöken sessizlik Gary'nin dikkatini yeniden konuşmaya vermesini sağladı.

"Eğer insanları politik görüşleri için asmaya başlarsak, o zaman sanıkların aksine, sık sık şiddet çağrısında bulunan o gazete editörleri ve tanınmış siyasetçilerin akıbetleri ne olmalıdır? *Tribune*'ün sahibi Joseph Medill'in makaleleri, ki kendi sözlerini aktarıyorum, 'Chicago'nun sokak lambalarını süsleyen komünist leşleri' hayallerini dile getirmiyor muydu? Ya gazetelerinde grevci işçilerden söz ederken 'bu vahşi yaratıklar güç kullanılmasından ve bunun çok sonraki

kuşaklarca bile hatırlanacak kadar çok olmasından başka bir mantıktan anlamazlar' diye yazan *New York Tribune* sahiplerine ne ceza verilmelidir?

"Hiç kuşkusuz bu tür gaddar duygular sert bir kınamayı hak etmektedirler. Yoksa hiçbiri de *Tribune* gibi yurttaşlarımıza el bombası atılmasını tavsiye etmemiş olan *Alarm* ve *Arbeiter-Zeitung* dışında her gazetenin fikirlerini ifade ettiği için korunmasını mı tercih edersiniz?"

Foster'ın yaptığı bu uzlamaz kapanış konuşmasındaki çürütülmesi mümkün olmayan savlarının bize dost kazandırmaktan çok, sempatizan kaybettireceğini bilmeme rağmen kalkıp kendisini alkışlamak istedim. Ama bir bakıma, hepsinden öte, bunun bir önemi olacağını sanmıyorum. Şimdiye kadar jüri üyelerinin hepsi değilse bile çoğu kararlarını çoktan vermişlerdir.

15 Ağustos

Dün Foster beni o küstah şovmenliğiyle şaşırtmıştı. Bugün de Yüzbaşı Black beni tam aksi bir yönde şaşırttı. Sevgili adamcağızın görünüşü beni ürkütmüştü. Aylardır kendisini her gün gördüğüm halde bugün karşımda dururken ilk tanıştığımızdan bu yana saçlarının ne kadar beyazladığını ve yüzündeki çizgilerin arttığını fark ettim. Daha altı ay önce yakışıklı ve ciddi bir askeri kahramanı temsil ediyor gibiydi. Bugün ise kamburu çıkmış, gözleri huzursuz bir telaşla yuvalarında dönüp duruyor. Bu sabah karşımızda tam yaşlı bir adam vardı.

Bugünkü performansı da her zamanki etkileyiciliğinden çok uzaktı. Kalbim duracak gibi oldu. Yüzbaşı Black yoksa güvenini mi kaybetti, bizim suçlu bulunacağımızdan mı korkuyor? Oysa şimdiye kadar çok neşeliydi, hatta kimi zaman bizi gereksiz yere umutlandırmamak için kendi iyimserliğini frenleme konusunda bayağı çaba gösteriyordu.

Lucy bir süredir Yüzbaşı Black'in etkinliğinin, bize karşı giderek artan ve artık aşikâr olan hayranlığıyla birlikte kaybolmakta olduğundan kaygılanıyor.

Lucy daha birkaç gün önce onun için, "Tarafsızlığını kaybetti," dedi.

"Dostumuz oldu," diye karşılık verdim ben de. "Ve bir dereceye kadar politik bir sempatizan. Belki de dostluk onu daha güçlü bir savunucu yapar, bizi mümkün olan en etkili biçimde temsil etme kararlılığını güçlendirir."

"Bunu hiç kuşkusuz istiyordur," dedi Lucy. "Ama hayranlık tehlikeli olabilir. Bir insan hakkında iyi duygular besliyorsan, onun karakterine yapılan saldırılara şaşırırsın ve bir avukatın sorumluluğu olan yanlışlığını *kanıtlamak* yerine onları önemsememeye çalışırsın."

Lucy'nin ne demek istediğini bugün tam olarak anladım. Black bir noktada 'devletin sonunda despotluğa dönüştüğünü' söyleyerek hiç olmadığı halde tam bir anarşist gibi konuştu. Sonra bizi mahkemeye 'hayatlarını hemcinslerinin daha iyi yaşamalarına adamış insanlar' diye tanımlayarak şöyle devam etti: "Bir insanın, sıradan insanların ıstıraplarına sempati duyması, kalbinin ezilen işçilerin isteklerine karşılık verdiğini hissetmesi bu kadar kötü bir şey mi? Aramızda böyle insanların çoğalmasının bizleri kârlı çıkaracağına inanıyorum ben."

Bu sözler karşısında Grinnell sırıttı, dinleyiciler arasında gülenler oldu. Ondan sonra öyle bir övgü dizisi geldi ki, doğrusu ben sıkıldım. Bir de kaygılandım. Yüzbaşı Black'in bu abartmalarının çok ciddi sonuçları olabilirdi.

Black bizim 'özverili idealizmimiz'i John Brown'ın ve... İsa'nınkiyle karşılaştırdı! İsa'yı, 'Spies ile diğer çağdaş havarilerinin öğrettiği sosyalizmi ilk kez dile getiren Yahudiye'nin büyük Sosyalisti' olarak tanımladı. John Brown'a gelince, Brown'ın Harper's Ferry'ye saldırısı 'Sosyalistlerin çağdaş kötülüklere saldırıları'yla kıyaslanabilirdi.

Beyazların çoğu siyah köleleri özgürlüklerine kavuşturmak için silaha sarılmasından hoşnut değillerdi, bu nedenle John Brown benzetmesi zaten yeterince tehlikeliydi. Ama bizleri İsa'ya benzetmek kesinlikle hataydı ve iyi Yüzbaşı'nın kalbindekileri dile getirdiğinden bir an bile kuşku duymuyor olsam da, bizim adımıza ciddi bir hata yaptığına inanıyorum.

Grinnell, Black'in hemen ardından konuşmasını yapmak için ayağa kalkınca, Yüzbaşı'nın yanlışlıklarından kurnazca yararlanmayı ihmal etmedi.

"Devlet despotluk mudur? Bizim yüce milletimiz bu kadar çarpıtılmış bir savın yalan olduğunu kanıtlamadı mı?" Salon yurtseverce alkışlarla inledi. Yargıç Gary milleti susturmak için gülümseyerek tokmağını hafifçe vurdu. Grinnell, "Neyse ki, sanık avukatlarından Bay Foster müvekkillerinin hain anarşistlikleriyle lekelenmiş değil," diyerek kışkırtmasını sürdürdü.

Grinnell yeni bir alkış dalgası bekleyerek sustu ama beklediğini bulamadı. Çünkü dinleyiciler, Foster'ın bu şekilde de olsa övülmesini istemiyorlardı: Forster mahkemeye ve dinleyicilere horgörüsünü biraz fazlaca göstermişti.

Grinnell hemen devam etti: "Bay Black sanıkları insansever olarak tanımlıyor. Herhalde mahkemeniz Bay Black'in aksine, bu adamların bu kentte yıllardır açıkça vatana ihanet ve cinayet çağrısı yaptıklarını unutmamıştır. Cinayet çığırtkanlığı yapmak Bay Black'in *insanseverlik* tanımı mıdır? Üstelik, Yüzbaşı Black daha da ileri gidiyor: Sanıkları insanlığın Kurtarıcısı İsa'ya benzetiyor! Savunma bu kadar alçaldı mı? Barış isteyen o yüce insan buradaki sefillerle kıyaslanabilir mi?" Salondan yuh sesleri yükseldi.

Yargıç Gary düzeni sağlamak için hiç acele etmedi. Grinnell ondan sonra bize haftalar boyunca yöneltilen komploculuk ve terörist suçlamalarının hepsini tekrarladı. Ardından yeni söz oyunlarına geçti. Azami etki yapabilmek için jüri bölmesinin önünde durup jüri üyelerine, beraat kararı ver-

dikleri takdirde, "Bu dava sırasında kentin deliklerine ve ara sokaklarına gizlenmiş bütün aşağılık haşereler, fare sürüsü gibi tekrar dışarı çıkacaklardır," uyarısında bulundu.

Salon yine alkışlarla inledi ve heyecandan gerilen gövdeleri, gururla parıldayan gözleriyle jüri üyeleri büyük bir savaşa girmek üzere olan askerlere benzediler. Bu işlerin emektarı olan Grinnell onları, talimatlarını verip, görevlerini tam olarak yapacaklarına inandığını belirterek, karar vermeleri için gönderdi.

Foster ve Black'in jüri üyelerine kuru bir teşekkürle yetinmelerine karşılık, Grinnell onlara 'bencillikten uzak, soylu hizmetleri' ve bu çetin duruşma sırasında kendisine gösterdikleri 'nazik ilgi' için övgüler yağdırdı. Sonra gayet usta bir darbe indirerek, jüri üyelerinin vicdan sahibi insanlar olarak 'son derece nahoş ve ağır da olsa' görevlerini cesaretle yapacaklarından emin olduğunu bildirdi.

Jürinin 'o hassas duyarlılığına' rağmen görevlerinin ne olduğu kuşkusunu taşıması ihtimaline karşılık, Grinnell bizi kıyaslamalı bir adaletsizlikle sıralayarak en uygun cezanın ne olacağını ima etmeye koyuldu: Spies, Fischer, Lingg, Fielden, Parsons, Schwab ve Neebe. Grinnell, Neebe'yi bizlerden özellikle ayırmıştı. Onun polisin 'tam zamanında boşa çıkarttığı' cinayet komplosunun tam üyesi olmadığını, elbette cezayı hak ettiğini, ama bunun bizlerin alacağı cezadan daha hafif olması gerektiğini belirtti.

Bu akşam hücrelerimize döndüğümüzde, Grinnell'ın sıralamasındaki adaletsizlik üzerine konuştuk. Yarışmada bu kadar gerilerde kaldığım için benimle dalga geçtiler. Spies, "Eğer kendini birahanelerden koparabilirsen ara sıra bizi ziyarete gelirsin belki," dedi. İyi bir espri değildi belki, ama cesur bir yürekten geliyordu...

Yargıç Gary'nin ertesi gün jüriye vereceği talimatları beklerken zaman eskisinden çok daha ağır geçiyor. Sadece Lingg, Fischer ve Engel gayet keyifli olarak davamızın haklılığı konusunda konuşuyorlar. Hepimiz uykusuzluktan ve kendimizi okuyup yazmaya vermemizden, zaman zaman gerginlik belirtileri göstermeye başladık.

Ben ikinci bir aşap vapur yontmaya başladım, bu tek bir parçadan oluşuyor ve çok daha süslü. Hatta bir dümen yontup ön güverteye iki insan bile yerleştirdim. Lingg bugün hücremin önünden geçerken eserimi gördü ve o nadir gülümsemelerinden biriyle başını onaylarcasına salladı.

Tahta yontmanın, beni, geleceği düşünmekten alıkoyduğu gibi, bir tür hayale dalmayı da kolaylaştırdığını fark ediyorum. Zamanda gerilere gidip yine bir çocuk oluyor, Ester Teyze'nin beni kucağına alıp her insanın hayatının değerli olduğunu asla unutmamam gerektiğini söylemesini, Brazos kıyılarında saçlarımın dalgalanarak yasemin kokuları arasında koşuşumu hatırlıyorum. Hayat ne kadar garip... o nehir kıyısındaki antilop avlayan, dünyayı umursamayan mutlu çocuğun, bir gün Kuzey'deki bir hapishanenin buz gibi hücresinde, temiz havayı içine çekmesi ve gökyüzünü görmesi yasaklanarak başka insanların onun ne kadar suçlu olduğunu belirlemesini bekleyeceği kimin aklına gelirdi. Çocukluğumuzda, bizi nelerin beklediğini tahmin edemediğimiz 'gelecek' gibi anlamsız bir konu üzerinde de kafamızı yormayız. Ama şimdi bu sıkıntılı hücrede otururken hayatımın nasıl kökten bir farklılık gösterebileceğini ve öyle olmamasının ne büyük bir esrar olduğunu çok iyi anlıyorum. Bu tabii bir pişmanlık değil, sadece merak konusu benim için. Neden William'ın yolunu izleyip bir hayvan yetiştiricisi, ya da Galveston'da bir pamuk tüccarı olmadım ki? Benim geçmişime sahip bir genç için bunlar, zencileri savunmaktan (ve hatta biriyle evlenmekten), göçmen işçilerle el ele tutuşmaktan çok daha mantıklı seçimler olurdu...

18 Ağustos

Nina Van Zandt artık neredeyse her gün ziyarete geliyor –eğer izin alabilse gerçekten her gün gelecek. Bugün nasıl olduğumu sormak için hücreme uğradı ve parmaklıkların ardından konuştuk. Yüzü her zamankinden gergindi ve çok dalgın görünüyordu, göz kenarlarındaki çizgiler kaygıdan artmış gibiydi. Ne olduğunu sorunca bana telaşlı bir sesle yakında Matson adında yeni bir şerif atanacağını duyduğunu ve adamın disipline düşkün olmasıyla ün saldığının söylendiğini anlattı. Ona güven vermeye çalıştıysam da iyimserlik yayacak gerçek bir nedenim olmadığından sözlerim âdeta boşlukta çınladı.

Gözleri bulutlanan Nina, "Eğer Matson atanırsa Bay Spies'la bazı alternatif planlar düşünüyoruz...." dedi ve sustu. O kadarını bile söylediğinden pişman olduğu anlaşılıyordu. Ben ne gibi 'alternatifler' düşündüklerini sorduğumda sorumu duymazdan geldi ve az sonra da veda edip gitti. Çok garip... Buradan kaçmayı planlıyor olamazlar herhalde. Bu intihar demek olur.

19 Ağustos

Yargıç Gary bugün jüriye talimatlarını verdi ve onlar da görüşmelere başlamak üzere çekildiler. Yargıç jüriye özetle, bir tek örnek bile gösteremeden, bombayı atanın kimliği ve bizim onunla ilişkimiz bilinmediği halde, yine de bizleri cinayetin suç ortakları olarak görebileceklerini söyledi. Hele jüri bizim yazı veya sözle cinayet işlenmesini teşvik ettiğimizi düşünüyorsa, bu konuda hiç kuşku duymamalıydı. Yüzbaşı Black, Gary'nin bu önyargılı talimatlarına çok kızdı ama yine bunun da işe yarar bir yanını görüyor: Davayı temyiz mahkemesine götürürsek Gary'nin bu şekilde taraf tutan tavrı yüzünden hükmün iptal edileceğinden emin.

Olayların karmaşıklığı ve Grinnell'ın sanıkları 'derecelendirerek', ima edilen suç sırasına göre cezayı da derecelendirmiş olduğu gerçeği göz önüne alındığında, genel kanı jürinin tartışmalarının en az birkaç hafta süreceği.

Tam hücrelerimize döneli sadece birkaç saat olmuştu ve Sam Fielden'ın eşinin bir oğlan doğurduğu haberini kutluyorduk ki, Yüzbaşı Black aniden hiç görmediğim kadar berbat bir suratla çıkageldi. Kendini toparlamaya çalıştıysa da, fazla dayanamadan şok edici haberi söyledi: Jüri karara varmıştı –sadece üç saatlik bir görüşme sonunda!

"Düşünebiliyor musunuz?" diye gürledi Black. "Üç saat! İki aylık ifadelerin gözden geçirilmesi, değerlendirilecek onca çelişkili kanıt... Üç saatte değil diğer malzemeleri; altmış dokuz suçlama maddesini bile okuyamazlardı. Ah, beyler..." İyi yürekli Yüzbaşı bayılacak gibiydi. "... bu çirkin telaşın beni çok kaygılandırdığını itiraf etmeliyim. Bu kadar aceleyle verilen bir karar, jürinin Grinnell'ın önerdiği sıralamaya falan dikkat etmeden herkes için aynı kararı vererek en kolay yolu seçmiş olduğu anlamına gelebilir. O kararın ne olduğunu da çok yakında öğreneceğiz... Mahkeme yarın sabah saat onda toplanacak."

Yüzbaşı Black bu şok haberi verdikten hemen sonra ekibiyle görüşmesi gerektiğini söyleyerek yanımızdan ayrıldı. Sabaha kadar oturacaklarını tahmin ediyorum. Tıpkı bizim gibi.

20 Ağustos

Saat ondan kısa bir süre önce bizi mahkeme salonuna aldılar. İçeriye dinleyici alınmadığı için salonu boş görünce şaşırdım; ancak aşağıdaki sokaktan gelen gürültülere bakılırsa dışarıda kararı dinlemek üzere epeyce büyük bir kalabalık toplanmıştı. Salon ise polislerin yoğun koruması altındaydı ve içeride sadece ailenin yakın fertleri bulunuyordu. Lucy, Spies'ın annesiyle kız kardeşinin yanındaydı, bana eliyle bir öpücük gönderdi ve ondan sonra da bir daha gözlerini benden ayırmadı.

Jüri içeri girip yerini alınca Yargıç Gary bir karara varıp varmadıklarını sordu. Jüri başkanı evet diyerek zabıt kâtibine bir kâğıt uzattı, o da yüksek sesle okudu. Jüri, Neebe dışında herkesi cinayetten suçlu bulmuş ve ölüm cezası verilmesine hükmetmişti. Neebe'ye on beş yıl ağır hapis verilmişti. Schwab'ın karısının çığlıkları âdeta havayı parçalıyordu.

Arkadaşlarıma baktım. Spies ile Schwab sararmışlardı, Neebe ise biraz sersemlemiş gibiydi -beraat bekliyordu çünkü- ama yine de herkes sakin görünüyordu. Bense kendiliğimden teslim olarak ölüm cezası almayacağımı düşünmek saçmalığında bulunduğum için oldukça sarsılmıştım. Ama kararın benim gözümde bir sürpriz olduğunu göstermemeye kararlıydım. Yüzüme bir gülümseme yerleştirdim, cebimden kırmızı mendilimi çıkarttım ve pencere yanında olduğumdan aşağıdaki kalabalığa salladım. Bir gardiyan hemen beni önlediyse de kolumu bırakır bırakmaz bu sefer perdenin kordonunu yakaladım, hemen bir ilmek yapıp pencereden aşağı sarkıttım. Kalabalık çılgınca bir sevinç içindeydi; karar hoşlarına gitmişti.

Yüzbaşı Black yeniden yargılanmamızı talep ettiyse de, Yargıç Gary bir dahaki duruşmayı gelecek aya erteledi. Gardiyanlar bizi dışarı çıkardılar. Fielden sendelediği için ona destek olmak zorunda kaldım.

Saat 18:00

Sabahtan beri çok gelip giden oldu. Lucy'yi ayakta tutan, öfkesiydi. Yüzbaşı Black, bir meslektaşından Grinnell'ın kapanış konuşmasında, "Parsons'ın kendiliğinden teslim olmasının göz önüne alınmasını" söylemeyi "unuttuğu" için üzgün olduğunu duyduğundan bahsetti.

Bunu duyan Lucy öyle bir öfkelendi ki, bir an onun kendini kaybedeceğinden korktum. "Unutmuş mu?" diye haykırdı.

"Namussuz, senin hem ölmeni istiyor *hem de* seni kurtarmaya çalıştığı için takdir edilmeyi! İkiyüzlü aşağılık bir pislik o!"

Yüzbaşı Black akşama doğru hücreme geldi.

"Bu kararın beni... beni dehşete düşürdüğünü... söylemek istedim.." diye kekeledi. Adamı sakinleştirmek için elimi omzuna koydum. "Ah, azizim Parsons," derken hıçkırıklarını güç tutuyordu. "Benim *seni* teselli etmem gerek aslında..."

"Karara şaşırdım diyemem," dedim. "Mahkeme de ülkemizi yansıtıyor. Ve bu ülke büyük çoğunluğuyla bizim aleyhimizde."

"Ama hukuk çevrelerindeki, hatta savcılıktaki yaygın kanı aranızdan sadece dördünün ölüm cezası alacağı yönündeydi: Spies, Lingg, Fischer ve Engel. Fielden, Schwab ve senin suçlu bulunsanız da hafif bir hapis cezası alacağınız düşünülüyordu. Neebe'nin ise beraat edeceğine herkes inanmaktaydı."

"Siz elinizden geleni yaptınız," dedim. "Bunu unutmamalısınız. Bu sonuç için kendinizi suçlamanıza hiç gerek yok. Sizi temin ederim ki, hepimiz böyle düşünüyoruz."

Black bu sözlerim üzerine biraz daha neşelenmiş göründü. Dışarı çıkmadan önce dönüp cesaretimi kaybetmememem için bana yalvardı. "Yeniden yargılanmanızı istemek dışında birkaç yolumuz daha var," dedi. "Eyalet ve Federal Yüksek Mahkemeleri ve Vali Oglesby'ye doğrudan af başvurusunda bulunmak." Melankoli dolu gözleri çok başka mesajlar veriyordu. "Özgürlük savaşınız daha yeni başlıyor."

Tribune'ün akşam sayısının başlığı şöyle: "İDAM SEHPASI BEKLİYOR. DİNAMİTÇİLER İÇİN YEDİ DARAĞACI." Gazetede 'minnettar halkın soylu görevleri için teşekkürleriyle' ibaresi altında, jüriye 100 bin dolar armağan edilmek üzere bir bağış kampanyası başlatıldığı haberi de var. Gazeteye göre, "bu paranın hızla toplanacağını tahmin etmek için çok sayıda neden varmış."

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Ohio, Cincinnati, 10 Ekim 1886

Sevgili Kocacığım,

Bu notu sana aceleyle yazıyorum. İki saate kadar gezinin ilk konuşması başlayacak. Yorgunluktan ağrımadık yerim kalmadı, artık gözyaşlarım da tükendi. Seninle olmayı özlüyorum ama ayakta kalmam gerektiğini de biliyorum. Yargıç Gary'nin davanın yeniden görülmesini kabul etmediğine hâlâ inanamıyorum. Sevgilim, o ceza gerçekleşmeyecek... buna inanıyorum... Benden başka pek çok insan ülkeyi karış karış dolaşıp para ve destek toplamaya çalışıyor. Şimdi Leonard Swett -*Lincoln'ün* arkadaşı- bizim ideallerimize asla sempati duymayan Foster'm yerini aldığı için, Yüzbaşı Black Eyalet

Yüksek Mahkemesi'nin kararı iptal edeceğini düşünüyor. Buna inanmalı ve güçlü olmalısın.

Bu sabah mahkemedeki konuşmanı dinledikten sonra bunu söylemek saçma geliyor tabii. William ile Lizzie beni trene öyle çabuk götürdüler ki, yaptığın konuşmayla ilgili düşüncelerimi seninle paylaşamadım. Bunca aydır orada oturup yalancıların ve namussuzların sana yılanlar gibi zehirlerini kusmalarını dinledin ve onların sözlerini çürütmek için tek kelime bile söylemene izin verilmedi. Gary sonunda sana konuşma izni verince –karar verildikten sadece on hafta sonra!- tahmininin pek üstünde bir şeyle karşılaştı. Sevgilim, o ne onurluluk ve meydan okuma, o ne tutkuydu! "İnsanlar fikirleri için ölmek zorundalar mı?" diye sorduğunda, salondaki o ürpermeyi hissetmiş olmalısın. Ve sen savcıya yedi adamın boğularak öldürülmesinin ya da kemiklerinin yoksullar mezarlığına taşınmasının herhangi bir şeyi çözümlemeyeceğini veya Amerikan halkının ayaklanıp ülkemizin anayasasının tüccar prensler ve onların kiralık uşaklarının emirleriyle ezilmesine isyan etmelerini önlemeyeceğini söylediğinde Yargıç Gary'nin koltuğunda nasıl huzursuzca kıpırdandığını gördüğünü umarım. Albert, senin sözlerin çağlar boyunca insanların kulaklarında çınlayacak.

Beni en çok duygulandıran şey, senin konuşmanın sonunda, şimdi bile hiçbir şeyden pişman olmadığını söylemen oldu. Sonra da Yüzbaşı Black'in iskemlesine gidip, sanki ona hitap ediyormuşsun gibi, seni Waukesha'dan ayrılıp teslim olmanı tavsiye ettiği için müthiş bir yük taşıdığını biliyormuşsun gibi elini omzuna koyuşun. Adamın gözlerinin rahatlama ve pişmanlıkla ve bu en büyük ihtiyaç anında seni kaygılandıran şeyin *onun* duyguları olmasından dolayı duyduğu minnetle bulutlandığını gördüm. Ben duygusal bir kadın değilim, ama sevgilim, şunu da söylemeliyim ki, ruhunun cömertliği beni -tanıdığın en burnu büyük insanlardan biri olan beni bile- alçakgönüllü olmaya itiyor.

Ancak orada suçlanan insanların hepsinin kendilerini mükemmel biçimde savunduğunu fark etmeyecek kadar kör değilim. Hepsi de kendi doğalarına uygun bir tavırla konuştu ve çoğundan hoşlanmadığımı sana daha önce defalarca söylemiş olmama rağmen, içlerinde tek bir zayıf konuşma yoktu. Her zaman Schwab'ın sıkıcı, bir profesör kadar sıkıcı bir insan olduğunu düşünmüşümdür. Fischer ve Engel'in militan fikirleri benimkilere yakınsa da, o dümdüz ve sıkıntılı kişilikleri hiç de bana göre değildir.

Ama diğer dördü... ah, tüm varlığım onların o yüce sözleri ve davranışları karşısında gururla kızarırken nasıl da yüreğimi parçaladılar! Gözleri kırgınlıkla parlayan Spies, "1886 yılında Illinois eyaletinde insanların daha iyi bir geleceğe inandıkları için ölüme mahkûm edildiklerini tüm dünya bilsin," dediğinde, Nina elimi sımsıkı kavradı ve ikimiz de gözyaşlarımızı tutamadık. Sonra Neebe, o saf ve gösterişsiz insan, yargıca diğer sanıklarla birlikte asılmayacağı için üzgün olduğunu, mahkemenin onların kaderlerini paylaşmasına izin vermesini istediğinde bir kere daha ağladık. Fielden da kendine özgü açıksözlülüğüyle, Lancashire fabrikalarında çocuk işçi olarak çektiği çileleri, o acıların kendisini haksızlıktan nefret etmeye yönelttiğini ve hayatını gelecek nesillerdeki çocukların hayatlarını daha kolaylaştırmak için harcamaya adadığını anlatırken aynı derecede duygulandırıcıydı. Yakınımızda oturan ve hiç tanımadığım bir kadın, sanki kalbi parçalanıyormuş gibi bir çığlık attı.

Sonra bir de Lingg vardı. Onun başkaldırıyı kendi bedeninde cisimleştirmesi bende gözyaşı değil, onunkine eşit şiddette bir öfke yarattı. Almanca konuşması ve her cümlesinin çeviri gerektirmesi, yarattığı o güçlü izlenimi daha da vurguladı. Sanki bu dünyanın dışından bir yaratık, bize değiştirilemeyecek bir hüküm vermeye gelmiş gibi. Ürpermekten kendimi alamadım. Düşün hele! Sadece yirmi iki yaşında, ölüme mahkûm edilmiş ve yine de kendisine işkence edenlere o küçüm-

seyici yıldırımlarını fırlatacak kadar sakin. Onun sözlerini ezberledim ve sonsuza kadar onlarla yaşayacağım: "Konuştuğum yüz binlerce kişinin sözlerimi hatırlayacaklarından o kadar eminim ki, darağacında mutlu öleceğim. Bizi astığınız zaman, işte *onlar*, esas o zaman bomba atmaya başlayacaklar! Bunu umut ederek size şunu söylüyorum: Sizlerden nefret ediyorum. Sizin düzeninizden, yasalarınızdan, kaba kuvvetle desteklenen otoritenizden nefret ediyorum. Beni bunun için asın!"

Bu fikirleri seninle bir mektupta paylaşmak ne kadar yapay geliyor ama kaderimiz buymuş. William ile Lizzie beni hüküm verildikten hemen sonra alıp götürdüler. Seni kucaklayıp ötekilere de bir iki kelime söylemekten başka bir şey yapamadım. Şimdi seni bir daha ancak altı hafta sonra göreceğim! Buna katlanmak zor ama hiçbir şey sizin yaşadıklarınız kadar zor olamaz. Herkesi kucakla ve sık sık yazmaya çalış. Bu bizim tek cankurtaran simidimiz artık...

Geziyi, Waukesha'da Lulu ve Albert'la birkaç gün geçireceğim şekilde ayarladım. Aldığım haberlere göre ikisi de gayet iyi ve mutlularmış, tabii onları dünyada en çok seven iki insandan ayrıyken ne kadar mutlu olabilirlerse...

Seni binlerce kez öpüyorum... Cesur ol!

Her zaman sadık karın,
Lucy

* * *

Cook Kasabası Hapishanesi,
Chicago, 16 Ekim 1886

Sevgili Karıcığım,

Ayrılırken çok üzüldüm ve şimdi itiraf ediyorum, az daha sana gitmemen için yalvaracaktım. Sana şöyle demek is-

terdim: "Hiç önemi yok, düşmanlarımız çok güçlü, yeniden yargılanma şansı, çok değerli zamanımızı birbirimizden ayrı geçirmeyecek kadar zayıf." Ama gitmen gerektiğini, o yoğun faaliyete girmen gerektiğini, o alkışlarıyla salonları inleten kalabalıkların bir şekilde anlayışlı yargıçlara dönüşeceklerini hissettim. Senin iyimserliğine gölge düşürmemek için sustum. Şimdi bunu itiraf ediyorum diye tüm umudumu kaybetmiş olduğumu sanma; ben ihtimaller ve önceliklerden söz ediyorum, kesinliklerden değil.

İşte, seni coşkuyla alkışlayan kalabalıkların kalbini kazanıyorsun! Gazetelerden ilerlemeni dikkatle izliyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla çok hoşlarına giden görüntüne ne kadar yer verdiklerini görüyorum: senin 'bakır rengi tenin,' 'delici kara gözlerin,' 'derin ve yumuşak sesin.' Bütün bunlar ne kadar da şeffaf. Sana 'zenci' demek için can atıyorlar. New York gazetelerinden bir ikisinin bunu da yaptıklarını gördüm. Buna kızıyor olmalısın. Ama hiç olmazsa görünüşün kadar sözlerini de bildiriyorlar ki, onlar da son derece güçlü ve gerçek. Cooper Union'da kalabalığa Philip Armour'un, 'domuzları olduğu kadar çocukları da öldürdüğünü' söylemenden çok hoşlandım. Ve Armour'un on yaşındaki çocukları çalıştırmasıyla, bizim küçük çocukları fabrikalardan çıkartıp ait oldukları yere, oyun alanlarına göndermeye dair anarşist rüyamızı kıyaslaman da çok hoşuma gitti.

Doğrusunu söylemek gerekirse New Haven'da söylediğin bazı şeylerden pek hoşlanmadığımı belirtmeliyim –'her büyük reformun kurbanlara ihtiyacı olduğu' ve kocanın sonu darağacında gelecekse 'ölümünün sadece davaya yardımcı olacağı' kısmını. Lucy! Dediğin doğru olabilir ama böyle büyük bir sevinçle kurban verdiğin kişinin *senin kocan* olduğunu unutma! Bu sözlerinin kocanın tüylerini ürperttiğini söyleyebilirim ve dinleyicilerinin de hoşuna gittiğini sanmıyorum. Sevgilim, davamızın başarısıyla kıyaslanınca

hiçbirimizin bireysel hayatının önemli olmadığı konusunda hemfikiriz elbette, ama Eyalet Yüksek Mahkemesi yargıçları kendilerini kurban etmeye hevesli insanların hayatlarını kurtarmaya ilgisiz kalmakta haklı olabilirler! Doğrusu, ben halkın 'şehit kompleksi' dediği şeye asla sahip olmadım. Ben ölümü aramıyorum ve kendimi hiç de özel kaderi olan bir insan sayıyor değilim. Hayatı, onu gönül rızasıyla terk edecek bir yol aramayacak kadar da çok seviyorum. Evet, eğer iş oraya gelecekse bu zorunluluğun karşısında boyun eğerim ama onu seve seve karşılayacağımı sanma. Düşüncelerime sansür koymadığım için bana kızma. Birbirimize karşı aklımızdan geçenleri söylemekle hep gurur duyduk ve bunu yapmaya devam etmeliyiz.

Burada herkes o enerji dolu çalışmaların için sana minnettar. Yüzbaşı Black sadece geçen hafta 750 dolar topladığını söyledi! Bu tempoda gidersek Illinois Yüksek Mahkemesi'ne başvurmak için gerekli 12,500 doları toplamakta hiç güçlük çekmeyeceğiz. Gördüğün gibi, sen bizim hem temsilcimiz hem de bankacımızsın ve bunun seni nasıl bir yük altına soktuğunu hepimiz çok iyi biliyoruz. Kamuoyu önünde sakin bir yüz sergilemek için elimizden geleni yapmamıza rağmen hiçbirimiz bugünlerde pek sakin değiliz. Mahkemeye son konuşmalarımızı yaparken çok başarılı olduğumuzu söylemene ne kadar sevindim, bilemezsin. Ancak birer 'sembol' olarak kimi zaman üzerimize çöken dehşeti açıkça ifade edememiz de korkunç bir şey.

Seni ve çocukları görmek için herşeyimi verirdim...

Her zaman sadık kocan,
Albert

* * *

Philadelphia, Pennsylvania,
20 Ekim 1886

Ah Benim Sevgili Albert'ım,

Sözlerimin sana böyle ıstırap vereceğini bir an bile aklıma getirmeden seni kırdım. Sevgilim, mektubunu aldığımda içimden geçen ilk şey, hemen Chicago'ya dönüp seni kollarımın arasına almak oldu. Lizzie (o da bir haftalığına burada) benim konferans vaatlerimi tutmam gerektiğini ve sana yardımcı olmanın en iyi şeklinin, bıkıp usanmadan davanı başka insanlara anlatmak olacağını defalarca söylemek zorunda kaldı. Ama bir daha benim sevgimden kuşkulanmadığını ya da sevgili kocamın hayatını 'seve seve' kurban edeceğimi bir an bile düşünmediğini söyleyene kadar içim rahat etmeyecek. Albert, Albert, sen dünyada benim en sevdiğim insansın, seni amcamın çiftliğinde ilk gördüğüm andan beri hayatıma anlam kattın. Sana olan sevgimi her an kalbinin yanında taşıyacağına söz vermelisin bana! Mektubunda kamuoyu önünde neşeli bir yüz sergilemenin ne kadar büyük bir gerilim yarattığını yazıyorsun. Aynı şeyin benim adıma da geçerli olduğunu görmüyor musun? Ben bu konuda sanırım senden daha başarılıyım, sinirlerim seninkilerden daha az hassastır, ama kürsüden 'kapitalistlerin cinayetleri' diye gürlediğimde hiç kuşkun olmasın, yüreğim kan ağlıyor. İnsanlara cehennemi göstermeyi biliyorum ama ben de bir cehennemde yaşıyorum.

Ve gazetelerde -hatta işçi gazetelerinde bile- okuduğun herşeyin doğru olmadığını unutmamalısın. Bunu en çok sen bilirsin zaten! Sözlerinin çarpıtıldığını, belli bir cümlenin vurgulanarak nasıl amacından saptırıldığını kaç kere gördün? Ben de bir gece önce yaptığım bir konuşmayı gazetede okuduğumda, değil kelimelere anlam veren duygu ve jestleri, kendi fikirlerimi bile tanıyamıyorum.

Seni bir konuda uyarmak isterim. Ben yola çıkmadan önce anlaştığımız gibi, ülkenin mahkemeye ve onun verdiği karara duyduğu büyük ilgi, mutlaka yakalanması gereken bir fırsattır. İster bir Uluslararası Emekçiler Birliği şubesine ister Yale'deki ayrıcalıklı gençlere olsun, benim konuşacağım ilan edildiğinde müthiş bir kalabalık toplanıyor. Dinleyicilerimden bazıları çalışma koşulları hakkında bilgisizler, hatta sendika toplantılarında bile anarşizm konusunda şaşırtıcı yanlış anlamalarla karşılaşıyorum; bizi dinamitçiler ve nihilistler olarak görüyorlar ve daha insani toplum vizyonumuz hakkında hiçbir şey bilmiyorlar. *Şiddetle eğitime ihtiyaçları* var ve ben de bunu bilerek hareket ediyorum. Benim kürsüde gösterişli bir varlık ve güçlü bir hatip olduğumu, *kitleleri* anarşizme doğru yöneltmeye başladığımı söylüyorlar.

Ve biliyor musun, Albert? Bu övgüleri duymaktan hoşlanıyorum. Bunu itiraf ediyorum. Bana gösterilen ilgi ve hayranlıktan keyif alıyorum. Bu gezinin bana getirdiği kişisel tatmin için kendimi suçlamamaya çalışıyorum, ama benim 'kötü ünümden zevk aldığım' ve 'kibirlilikten tumturaklı sözlerle konuştuğum' fısıltılarını da duyuyorum. İstedikleri kadar fısıldasınlar! Benim özür dileyecek bir şeyim yok, özellikle de bir kadında hiç hoş karşılanmayan nitelikler için, yani etkili ve güçlü olduğum için. Sen her zaman benim hırslı olduğumu ve -teşekkür ederim- bunu bir kusur olarak görmediğini söylerdin. Hiçbirimiz, ne kadar aksini söylesek de, bencillikten kurtulamayız. Ancak bencillik, davanın hizmetinde olmalıdır.

Sana bir şey daha itiraf etmek istiyorum: Fikirlerimi söyleme fırsatını yakalamak çok hoşuma gidiyor. 'İtiraf' diyorum, çünkü söylediklerimin bazılarını onaylamayacağını biliyorum; özellikle sürekli şiddet kullanma temeline dayanan bir toplumsal sistemi ortadan kaldırmak için, her türlü aracın haklı kılınmasında ısrarımı. Senin bu konuda daha ciddi kuşkuların olduğunu ve böyle kritik bir anda böyle bir noktayı

vurgulamanın kamuoyundaki sana karşı duyguları arttırma riskini taşıdığını da biliyorum. Kendi savunduğum şeyleri dürüst olarak dile getirme ihtiyacıyla, senin kendini savunma dışında, başka bir amaç için güç kullanmayı tavsiye etmediğini anlatma ihtiyacı arasında bir denge kurmak için elimden geleni yapıyorum. Sürekli olarak bu ikilem arasındayım ve her ikisini de başarıyla yerine getirdiğime inanıyorum.

Lütfen, bana ve senin adına yaptıklarıma inandığını söyle... Bunun aksini düşünürsem asla devam edemem...

Seni daima seven,
Lucy

* * *

Cook Kasabası Hapishanesi
Chicago, 25 Ekim 1886

Çok Sevgili Lucy'm,

Sen ve ben, yanlış anlaşılmalara ve anlaşmazlıklara hiç yabancı değiliz. Evlilik hayatımızda bunları fazla yaşamamış olmamız bizi pek çok çiftten ayırıyor. Sürekli yaşadığımız sinir gerilimini göz önüne aldığımızda, esas birbirimizle daha fazla dalaşmamış olmamız şaşırtıcıdır. Mektubunda söylenmesi gereken herşeyi söylemişsin. Senin sevginden kuşku duymuyorum. Kalplerimizin birlikte attığını biliyoruz.

Sana önemli haberlerim var ama ne yazık ki çoğu üzücü. Sam Fielden, Lanchashire'daki babasının ölüm haberini aldı ve çok sıkıntılı. Neebe de büyük bir gerilim altında. Karısı Meta ağır hasta ve iyileşeceği kuşkulu. Kadının ne kadar çekingen biri olduğunu, her türlü karar için nasıl Neebe'ye bağlı olduğunu hatırlarsın. Tek başına tramvaya binmeye korktuğu için hapishaneye de çok sık gelemiyordu. Haftalar

aylara dönüştükçe, Neebe'nin evden uzak olması kadını bir tür duygusal felce götürmüş. Doktorlar belirli bir hastalık bulamadıklarından çöküntüsünü 'sinir bozukluğu'na bağlıyorlar. Kadın her gün biraz daha zayıflıyor; bu kötü gidişini durdurabileceğini ummaktan başka yapacak bir şey yok.

Hortensia Black de saldırılara maruz kalıyor. Kadının, Yargıç Gary'nin kararına sinirlendiği anlaşılıyor; sanırım Yüzbaşı o kendine özgü iyimserliğiyle karısını çok daha başka bir karara hazırlamıştı. Duruma kızan Hortensia, *Chicago Daily News*'a gönderdiği bir mektupta bizi gayet açık bir dille savunuyor. Sana onun mektubundan bir parça aktarıyorum: "Kocam savunma avukatı olana kadar hiç anarşist görmemiştim ve bu terimin ne demek olduğunu bilmiyordum. Gerçekleri öğrendiğimde yanlış insanların tutuklandığına ikna oldum... O uzun dava sırasında ruhumun bir tür çarmıha gerildiğini hissettim. Sık sık Kutsal Efendim'in sözlerini hatırlıyordum: 'Hangi iyi işlerim için beni taşlıyorsunuz?'... Anarşi nihai kurtuluşu, yeni milenyumu getirmeyi hedefleyen insani bir çabadan başka bir şey değildir. Bütün vaaz kürsülerinden zamanın çok yaklaştığı gümbür gümbür söylenirken, bunun için neden insanları asmak istiyorsunuz?"

Basın, kadına öfke ve kin yağdırıyor. Tahmin edeceğin gibi, Yüzbaşı Black'in kapanış konuşmasında yaptığına benzer bir şekilde İsa'ya atıf yapılması büyük öfke uyandırdı. Kadına sapkından 'ahlâksız'a kadar yapıştırılmadık yafta kalmadı. Kadının bunlara dayanması çok zor, ama ben böylesine asil yürekli bir kadının bizim iyiliğimize ve masumiyetimize inandığını öğrenmekten bencil bir şekilde mutlu oldum.

Çocuklara bir daha ne zaman gideceksin? İkimizi de son gördüklerinden bu yana çok oldu.

Bütün sevgimle,
Albert

* * *

Bridgeport, Connecticut
5 Kasım 1886

Sevgili Kocacığım,

Sana daha önce yazacaktım ama hiç durmadan bir dizi konferansa, yemeğe, toplantıya koştum durdum. Şimdi bile bir heyet beni yerel Uluslararası Emekçiler Birliği'nde bir konuşmaya götürmek için geleceğinden çok kısa yazmak zorundayım.

Politik önemi açısından en büyük olay Emeğin Şövalyeleri'nin toplantısı oldu. Ayrıntıları yüz yüze görüşmemize saklayacağım -sadece üç hafta kaldı!- ancak belki de bildiğin gibi sempati kararı Powderly'nin şiddetli muhalefetine rağmen geçti. Powderly kamuoyunu, 'namuslu ve yasalara saygılı işçilere ve onların yasal istekleri'ne karşı kışkırtmayı başaran sanıklara sempati değil, 'nefret borcu' olduğunu söyledi. Mahkeme kararını onaylayan sendikacılar arasında bir tek o yok. Bu insanlar 'aşırılıkçılar'la bir tutulmaktan korkuyorlar. Ancak mahkemenin ne kadar taraflı ve adaletsiz olduğunu giderek daha çok insan görüyor ve işçi sınıfı arasında fikirler bizden yana dönüyor. Powderly'nin bize destek veren Emeğin Şövalyeleri şubelerini dağıtma tehdidi yerel şubeler tarafından önemsenmiyor.

Powderly, *Labor Enquirer* editörü Burnette Haskell'e -bunu bana Haskell söyledi- elinde sizin sekizinizin de katil olduğunuz hakkında çoktandır kanıt bulunduğunu bildirmiş ve sözde bu kanıtların bir kısmını da ağabeyin vermiş! Haskell, "Öyleyse bunları neden sakladınız?" diye sorunca da, "Ben dedektif değilim ve bu iş beni ilgilendirmez," cevabını verme cüretinde bulunmuş. Oysa bizi defalarca karalamayı iş edinen sanki başkasıydı! Son palavrası da, benim senin resmi karın olmadığım, birlikte yaşadığımız ama evli olma-

dığımız. Ayrıca benim 'kötü şöhretli biri' olduğumu ve 'ülkeyi karış karış dolaşan beyaz ya da zenci' hiçbir kadına saygın bir gözle bakılamayacağını söylüyor.

Bütün bunlara inanabiliyor musun? Eğer *kendisi* ölüm cezası almış olsa herhalde karısına zamanını kilisede geçirmesini ya da oturma odalarına asmak için Meryem Ana tasvirleri dikmesini tavsiye ederdi! Aşağılık adam, benim güvenilirliğimi sarsmak için elinden geleni yapıyor ama neyse ki Haskell beni korumayı üstlendi. Powderly'ye bizim 'resmen evlendiğimizi', ağabeyinin kamuoyu önünde seni savunduğunu ve şu anda da yargılamanın uydurmalığı ve taraflılığı hakkında bir kitap yazmakta olduğunu söyledi. Ancak Haskell bana bunların hiçbirinin Powderly'yi etkilemiş görünmediğini söylüyor. Öyle olsun. Amerika'daki işçi hareketi lideri artık bizim düşmanımız. Ama sıradan işçi bize düşman değil. Johann Most, Powderly'ye, *Die Freiheit*'ta yazdığı cevapta, ondan 'Büyük Üstad Fare' diye söz etti. Most senin en sevdiğin kişi olmayabilir ama kimi zaman doğruları da söyleyebiliyor.

Lütfen, çocuklar için kendini fazla üzme. Onları geçen hafta kısa bir süreliğine görebildim ve ayın ortalarında bir daha görebileceğim. Hoan ailesi ve diğer arkadaşlar onlara çok iyi bakıyorlar. Albert Jr. artık gazeteleri izleyecek kadar okuyabiliyor (bazı düşmanca yazılar kendisinden saklanıyor). Sürekli olarak herkese senin ne zaman salıverileceğini, seni ne zaman göreceğini sorup duruyor. Herkes, "Çok yakında," diyor. Çocuk senin haksız yere orada tutulduğunu anlıyor gibi, babasını inciten kötü adamlara çok kızıyor. Lulu, küçük bir hastalık geçirdi; bir ara salgı bezlerinde bir bozukluk olduğu sanıldı, ama halen bir teşhis konulamamış olmasına rağmen ateşi ve boğazının ağrısı geçti, yani eski haline döndü sayılır.

Çocukları kucaklamayı ne kadar özlediğini biliyorum ama kendimizden önce onların iyiliğini düşünmeliyiz. Bu ayın sonunda döndüğümde terzihaneyi bir daha açmamak

üzere kapatacağım. Yeterli müşterim kalmış olsa bile siparişlerini karşılamaya zamanım olmayacak. Bu da o dairede daha fazla oturamayacağım anlamına geliyor. Bir yerlerde bir üçüncü kat bulmam gerekecek sanırım; Waukesha'nın açık arazisi ve güzelliklerinden sonra çocukların böyle bir yere alışmalarının kolay olmayacağını biliyorum. Orada kalmaları kendileri açısından çok daha iyi olur. Belki de Savunma Komitesi'nden kiramıza yardım etmelerini isterim, o zaman yerimizde kalabiliriz. Konferanslarımdan aldığım paranın sadece hukuki masraflara harcanması konusunda seninle anlaşmıştık. Chicago'ya döndüğümde bütün bunları daha etraflıca konuşuruz...

Bildiğin gibi, ben sadece bir iki gün orada kalacağım, kararın ertelenmesi belli olunca, ki öyle olacağından eminim, Savunma Komitesi batıda bir geziye çıkmamı istiyor. Ne kadar çok konferans verirsem, çağrımızı riske atmaması için çok ileri gitmemeye çalışmama rağmen giderek daha militan oluyorum. New Jersey'de silahlı bir muhafız salona girmemi engellemeye kalkışınca kapıyı bir tekmede açtığımı sana söylemiş miydim? Ondan sonra hiç kimse bana elini süremedi ve konuşmamı rahatça yaptım.

Az kalsın unutuyordum, New York limanında Özgürlük Anıtı'nın açılışına tepkiyi anlatmış mıydım? Benim tepkim çok basitti: "Neden kimsenin aklına oraya bir bomba yerleştirmek gelmedi?" diye sordum.

Beni almaya geldiler... Burada veda etmeliyim... Geç kaldık.

Daima senin,
Lucy'n

* * *

Cook Kasabası Hapishanesi,
Chicago, 12 Kasım 1886

Sevgili Karıcığım (Powderly'nin dediklerine rağmen!)

Coşkun, mektuplarından fışkırıyor. Seni nasıl da kıskanıyorum, insanlar arasındasın, *havayı soluyorsun!* Bu taş hücrede oturup her gün aynı mekanik hareketleri yapmak zorunda bırakılırken, bir kalabalığın önünde durmanın heyecanını, onların takdir dolu alkışlarının içimi bir kararlılık duygusuyla doldurduğunu hatırlıyorum. Bunları bana acıman için değil, alkışların ve onların verdiği kararlılık duygusunun tadını çıkarman için söylüyorum. Alkışların etkisine fazla da kapılma, sonra buraya dönmek istemezsin. İki hafta sonra birlikte, yani aramızda demir parmaklıklar ve yanıbaşımızda silahlı gardiyanlar varken ne kadar birlikte olabilirsek, birbirimize dokunacağımız anı düşün.

Ayrıca, yanında bir orduyla gelip bizi buradan silah sıkarak çıkmaya çalışacak *kadar* militan olma. Hoş, burası Waco olsaydı onu da yapacağından eminim ya. Lizzie seninle geçirdiği bir haftadan sonra sana 'militan' demenin az geleceğini söyledi. Senin neredeyse politik ikizin olan Lizzie bile, sendeki şiddet hissine ara sıra şaşırdığını itiraf ediyor. Onun dediğine göre, Orange'da kapıyı kırman, sözlerinle kıyaslandığında çok daha az dramatikmiş. 'Yargıç Gary' yerine 'Cellat Gary' demen pek hoşuma gitti; senin sekiz saatlik çalışma hareketini yok etmek için Haymarket'a bir kışkırtıcı ajan tarafından bomba atılmasını bir Wall Street komplosu olarak iddia etmen ihtimalini de hiç gözardı etmiş değilim.

Ancak dinleyicilerin tümüyle devrimcilerden oluşmadığı göz önüne alındığında (ki toplanan kalabalıklara bakılırsa bu doğru olamaz), onları ikna etmekten çok kışkırtma tehlikesinde olduğunu söylemek isterim. Bu senin karakterin ve sana kendini frenlemeni tavsiye etmeye hakkım yok. Ama polise 'hayvan' dediğini, ya da eğer Haymarket'ta 'dağılmak

için verilen o küstah emri' duymuş olsaydın bombayı kendi ellerinle atacağını söylediğini duyduğumda, Lizzie'nin seni azarlama isteğine hak verdim. Bu tür konuşmalar değil yetkililerin, insanların bile bize karşı yüreklerini yumuşatmaz.

Bir başka konuya geçeyim. Bunun üstünde ne kadar ısrar etsem yetersiz: çocuklarımı görmek istiyorum, onları göğsüme bastırmak istiyorum, seslerini, o saçma kıkırdamalarını duymak, enselerine burnumu sürtmek istiyorum. Buna o kadar çok ihtiyacım var ki -hatta bencilce de diyebilirsin- onların buraya gelip yerlerini yadırgamaları riskini bile göze alabilirim. Onlar küçük ve dirençlidirler: Waukesha'dan Chicago'ya dönmeye kısa zamanda alışacaklardır. Albert ile Lulu'nun hep Chicago'da kalmalarından söz etmiyorum ama hiç olmazsa bir süre benim yanımda olmalılar. Umudum kırıldıkça -sana bunu yazmamaya çalıştım- ruhum onların masum gözlerindeki neşe ve umutla beslenmek istiyor.

Sakın telaşa kapılma; boğucu bir bunalıma girmiş değilim, ama ruhsal iniş çıkışlarım eskisine nazaran artık daha sert (ben iyi bir konuşmacı olarak yüzümdeki neşeyi göstermeye çalışıyorum). Yüzbaşı Black on gün önce Eyalet Yüksek Mahkemesi'ne verdiği infazın ertelenmesi dilekçesinin kabul edileceğine inanıyor. Bu da bize yeniden yargılanmayı talep etmek için zaman kazandıracak. Eğer o haklıysa, keyfimin hemen geri geleceğinden hiç kuşkun olmasın.

Bana fazla duygulu diyebilirsin ama gazetelerdeki Özgürlük Anıtı beni heyecanlandırdı. Bunu şöyle düşün, sevgilim: O anıt, ülkemizin bir gün olacağı şeyi simgeliyor. Sen bunu kabul etmeyecek kadar alaycı davranmaktan hoşlansan da, içten içe buna inandığını biliyorum. İyimserlikten yoksun kimseler asla toplumsal reformcu olamazlar –onlar hiçbir şeyin daha iyiye gidebileceğine inanmazlar. Kötümserlik, ikimiz için de kabul edilemez.

Seni her zaman seven ve sadık,
Albert

* * *

TELGRAF

MILWAUKEE WISCONSIN
25 KASIM 1886

ALBERT AZ ÖNCE HEYECANLI BİR HABER GELDİ STOP YARGIÇ SCOTT İNFAZI ERTELEMİŞ STOP ŞİMDİ MART'TA EYALET YÜKSEK MAHKEMESİ YOLU AÇILDI STOP MUHTEŞEM STOP BİRKAÇ GÜNE KADAR EVDEYİM STOP DÜN GECE TOPLANTIDA İKİ BİN KİŞİ VARDI STOP KAZANACAĞIZ STOP LUCY

* * *

Cook Kasabası Hapishanesi,
Chicago, 29 Ocak 1887

Sevgili Karıcığım,

Kalem elimde kurşun gibi ağır. Son iki aydır Chicago'da olmandan sonra yine mektuplara dönmek zorunda kaldığı için isyan ediyor. O sürenin çoğunda yollardaydın ama asla uzakta olmadığını ve yakında döneceğini bilmek huzur veriyordu. Tabii, küçükleri kısa da olsa bir kez daha görmenin sevinci; onları Waukesha'ya göndermeye dayanamayacaktım az daha. Ama artık sen yine uzaklarda olduğun ve buraya Nisan'a kadar dönmeyeceğin için başka ne seçeneğimiz vardı ki? Bunları düşündükçe kalbim duracak gibi oluyor. Neyse, buna bir son vermeliyim. Güçlü kalmaya çalışmalıyız.

Sana söz verdiğim gibi bütün ayrıntıları bildirmek için düğünden hemen sonra yazıyorum. Bildiğin gibi arkadaşlarımızdan çoğu bu fikirden pek hoşlanmamışlardı. Hortensia ile Yüzbaşı Black özellikle çok huzursuz oldular, bu evliliğin Ni-

na'nın sosyete çevresini kızdıracağını ve Spies'ı savunmayı güçleştireceğine inanıyorlar. Hortensia'yı hiç bu kadar öfkeli görmemiştim; bana Nina'nın tezcanlı ve sığ olduğunu, kendi reklamının peşine düştüğünü, Spies'a layık olmadığını ve sınıfının değerlerini aşmayı başaramadığını söyledi. Eğer bunu kendisi yapabilmişse, Nina'nın da aynı şeyi yapamayacağını nasıl düşündüğünü sormayı isterdim. O da, anne babası da bizim durumumuzu anlamak için ellerinden geleni yaptılar ve Nina dış dünyaya karşı bizi tutkuyla savundu. Van Zandt'lar kendi kişisel güvenlikleri dahil, pek çok şeylerini riske attılar. Ailenin evleri birkaç kere saldırıya uğradı, taş ve çamur yağmuruna tutuldu, camları kırıldı. Bu sürede Nina ile anne babası korku içinde bodruma sığınmak zorunda kaldılar.

Matson şerifliğe getirilip de Nina'nın ziyaretlerini yasakladıktan sonra Spies'la görüşebilmek için başka ne seçenekleri kalmıştı ki? Sadece Nina resmen *Bayan* Spies olduğu takdirde ziyaret ayrıcalıklarından yararlanabilirdi (hoş, Matson bunları da asgari tutmak için çaba gösteriyor ya). Spies da evlenmeye kararlıydı. Basın bunu onun kurnazlığı olarak görüyor, kızın servetini kendi savunması lehine kullanarak sınıfsal etkisinden dolayı davayı ertelemeyi amaçladığı yorumunu yapıyor. Ama o 'servet' hızla yok olmakta. Ailenin en zengin üyesi olan Nina'nın teyzesi kendisini mirasından yoksun bıraktı ve 'sınıfsal etkiye' gelince, Doğu Huron'da bir tek komşuları bile sokakta karşılaştıklarında Van Zandt'larla selamlaşmıyor.

Hayır, ben Nina ile Spies arasındaki bağın gerçek, sevgilerinin de çok güçlü olduğuna inanıyorum. Bunun aşk denebilecek kadar derin olduğunu kim bilebilir, ama herhalde bugünlerde kızlarını Avrupa aristokrasinden en yüksek fiyatı verene satmayı planlayan o zengin ailelerden değiller.

Düğün heyecanıyla Nina, Spies'ın hücresini çiçeklerle donattı ve çıplak taşların üzerine çok güzel bir halı serdi. Ancak Şerif Matson son anda nikâhın hapishanede kıyılmasını ya-

sakladı ve çift ancak vekaletle evlenebildi. Spies'ın kardeşi evlerinde damadın yerine geçti ve onun adına yemin etti. Bu koşullar altında çifte ne dilemeye cesaret edebiliriz? 'Mutluluk' saçma olur. Cesaret, belki de...

Henry George'un bizim temyiz başvurumuzu desteklediğini gördün mü? *Standart*'da bizim için, "O kadar utanmazca yasadışı bir şekilde seçilmiş bir jüri tarafından mahkûm edildiler ki, yargıcı beceriksizlikle itham etmek kendisine iyilik olur," diye yazmış. Ülkenin başta gelen gazetecilerinden Henry Demarest Lloyd ile yine sayılı edebiyatçılarından William Dean Howells da bizden yanalar ve davamızı savunmaya devam ediyorlar. Howell en son beyanatında bizlerin 'köleliğe ateşli biçimde karşı koyan her insanı darağacına gönderecek bir mantığa dayanılarak ölüme mahkûm edildiğimizi' söylüyor.

Ancak Eyalet Yüksek Mahkemesi'ne verdiğimiz dilekçenin gerekli ağırlığı taşıması için daha pek çok bu tür 'saygın' kişinin açık desteğine ihtiyacımız var. Ünlüler konuşunca yetkililer bunları dikkate alıyorlar, oysa sıradan insanların fikirleri -tabii, seçim zamanı dışında- duyulmuyor bile... George, Lloyd ve Howells şu anda neredeyse yalnızlar. Avrupa'da aralarında William Morris, Annie Besant ve George Bernard Shaw'un da olduğu tanınmış kişilerin bizden yana olduklarını duyuyoruz. Ancak bizim yurtsever yargıçlarımız herhalde iç işlerimize bu 'yabancı müdahalesi'nden alınacaklardır.

Mektubumu burada kesmeliyim. Seni kısa bir süre önce gördükten sonra şimdi mektup yazmak bana çok acı geliyor.

Seni çok öpüyorum sevgili karıcığım,
Albert

Not: İşte sana dokunaklı bir şey: iç çamaşırı ve çorap satın almak için Savunma Komitesi'ne başvurmak zorunda kaldım! Eğer bu, o katı kalbini etkilemezse şunu dinle: büyük bir ihtimalle iste-

ğimin reddedileceğini de öğrendim! Kurtulma şansımı bu parayı ödemeye değer bulmayacak kadar az mı görüyorlar? Belki de sen bir iki şey söyler ve bağış toplama kampanyasından üç doların kocanın saygın görünüşünü korumak için bir kenara ayrılması yolunda kendilerini ikna edersin.

* * *

Omaha, Nebraska
15 Şubat 1887

Sevgili Kocacığım,

29 Ocak tarihli mektubun elime yeni geçti ve benim ortabatı hapishanelerinden birinin derinliklerinde kaybolduğumu düşünmemen için aceleyle bir iki satır karalıyorum. Gerçek şu ki, Columbus'ta kısa bir süre hapishaneye atıldım. Konuşmam için bir salon verilmeyince Belediye Başkanı'nın karşısına çıktım. Bana, "O anarşist çeneni kapat!" dedi. Ben cevap vermeye çalışınca da, polislere, "Atın şunu içeri!" diye emir verdi. Beni 'ahlâka aykırı davranışlar' nedeniyle hapse tıkılmış dört kadının bulunduğu geniş ve pis bir hücreye attılar. Bu tanımdan, kadınların talihsiz ve arkadaşsız olduklarını anladım. Günde iki kere verilen ekmek, tuz ve suyla besleniyorlardı. Destekçilerim beni ziyarete geldiklerinde onları kadınlara doğru dürüst yiyecek almaları için gönderdim. Kadınlar minnetlerinden neredeyse ağlayacaklardı. Beni ertesi gün salıverdiler.

Nebraska, son dört ayda geldiğim on yedinci eyalet. Kaç konuşma yaptığımın, kaç broşür sattığımın, mesajlarımı kaç tane on binlerce kişiye ilettiğimin hesabını unuttum artık. Yine de enerji ve, evet, umut doluyum.

Hortensia ile Yüzbaşı Black'in evliliğe karşı tepkilerini anlamıyorum. Acaba sınıf taraflılıkları mı su yüzüne çıkıyor dersin? Senin gibi ben de onlara çok değer veriyorum; onlar olma-

saydı çoktan kurtların önüne atılırdık. Ama içimde bir ses, onların Nina'nın hareketini onaylamamalarının, Spies'a düşmanlık uyandırmakla fazla bir ilgisi olmadığını söylüyor. Ne de olsa, hepsinin en fanatiği olarak nitelendikten sonra kamuoyunun gözünde daha da aşağı düşemezdi artık. Bence bunun Black'lerin 'karışık' sınıf evliliklerine duydukları huzursuzlukla daha çok ilgili olduğunu tahmin ediyorum. İyi insanlar olduklarından kendi önyargılarına fazla kapıldıklarını sanmam. Benim kaçık olduğumu düşünebilirsin ama değilim.

Henry George'un davamıza omuz vermesinden duyduğun memnuniyeti paylaşmıyorum. Bence adam hırslı oportünistin biri. Bildiğin gibi gelecek seçimde New York Belediye Başkanlığı için bağımsız aday olmak ve kazanmak istiyor. Bu nedenle de sanırım Bay George'un bundan sonraki Haymarket sanıkları söylemi bizim fazla lehimize olmayacak. Yanıldığımı umuyorum. Ama ne yazık ki, pek az yanılırım: bu da benim taşımak zorunda olduğum çarmıhım işte! (Evet, biliyorum –ve senin de).

Benimki kadar yoğun bir bağış kampanyası yürüten Lizzie ve William'la birkaç kere görüştüm. Lizzie bir gün bana, imkân olsa senin yerine kendisinin ölmeye razı geleceğini söyledi. Bu sözünde gayet ciddi. William bana Fischer hakkında çok acıklı bir hikâye anlattı. Anlaşıldığı kadarıyla Kasım'da, infaz ertelenmeden önce William turunun ilk ayağına çıkmadan sizlerle vedalaşmak için hapishaneye gitmiş. Fischer kendisini bir kenara çekmiş ve St. Louis'deki eski arkadaşlarına onun ardından yas tutmamalarını, ilkeleri için ölmekten memnun olduğunu ve "Amerika'nın en zengin insanıyla bile yer değiştirmeyeceğini" söylemiş. Bunu duyunca ağladım. Fischer'a fazla yakın değildim, biliyorsun, ama bu sözleri tam da benim ve sanırım senin fikirlerini yansıtıyor. Hapishane yatmak, bizim ayrıcalığımız... Kendine iyi bak, sevgilim.

Lucy

Not: Yüzbaşı Black'in Eyalet Yüksek Mahkemesi'nin kararını ne zaman vereceği hakkında bir fikri var mı?

* * *

Cook Kasabası Hapishanesi
Chicago, 10 Mart 1887

Sevgili Hapishane Kuşu,

Hapishanede geçirdiğin ilk gece için seni kutlarım. Bunu benimle yarışmak için yaptığına eminim ama onuncu ayımıza girmekte olan bizlerle aynı kefeye konman için bir gece yetmez, bunu da bilmiş ol. Biliyorum: sen sadece kısıtlı kaynaklarıyla elinden geleni yapmaya çalışan tek başına bir kadınsın!

Hapishane rekorun beni fazla hayran bırakmadıysa da, Henry George hakkındaki kehanetin bunu yapmayı kesinlikle başardı. Onun karşı tarafa geçeceğini söyledin ve geçti de. Şimdi gazetesinde 'mahkeme zabıtlarını tekrar okuyunca', daha önceki görüşünün aksine, anarşistlerin yeterli kanıta dayanılarak hüküm giydikleri sonucuna vardığını söylüyor. Böyle sözünden dönmekle, esaslı bir Belediye Başkanı adayı olacağından hiç kuşkum yok.

Hortensia ile Yüzbaşı Black'e gelince, sezgilerinin seni aldattığını düşünüyorum. Hiçbirimiz çocukken bize benimsetilen o aşağılık sınıf ve ırk önyargılarını ruhlarımızdan tümüyle silip atamayız, ama Black'ler de herkes kadar ileri gitmişlerdir. Sevgilim, insanlardan dört dörtlük olmalarını beklemek senin açından tipik bir davranış, ama senin ölçülerine göre tüm insanlar yoldaş olarak 'uygunsuz' olurdu... Hayır, Yüzbaşı, Yüksek Mahkeme'nin kararının zamanı için bir tahminde bulunmadı. Bu sonsuz beklemenin sıkıntısı ve gerilimin acısı çıkıyor doğrusu, ama en azından dış görünüşlerindeki sakinlikleri, hatta kayıtsızlıklarıyla insanüstü bir kişi

olan Fischer, Engel ve Lingg birer istisna. William'ın sana Fischer hakkında anlattıkları onun karakterine çok uygun. Geçen gün bana koridorda senin 'kışkırtıcı' konuşmalarına yöneltilen eleştirileri okuyunca çok kızdığını söyledi. Seni büyük bir tutkuyla savundu ve kapitalistler birkaçımızı demir parmaklıklar ardına attılar diye görüşleri ve ilkelerini değiştirenlere karşı nefretini belirtti. "Gerçek savaş gelecek uğrunadır, yedi önemsiz hayat için değil!" diyor. Tam da senin duyguların bunlar. Benim de, ama önemsiz yedi hayattan birinin sahibi olarak benim inancım derin bir melankoliyle sarılı. Ben sadece bir insanım. Çocuklarımın büyümelerini, Lucy'min ortalıkta fırtına gibi dolaşmasını görmek istiyorum. Ben sadece meşgulken keyifliyimdir. Şimdi hem anılarımı yazmaya hem de bir Anarşizm tarihi kaleme almaya başladım.

Diğer yoldaşlardan bazıları benim kadar dayanaklı değiller. Fielden ile Schwab ziyaretten sonra karıları ve çocuklarıyla vedalaşırken sık sık gözyaşlarına boğuluyorlar. (Bu arada Lingg'in çocuklarla oynamasını görmelisin; onun doğal tatlılığı ortaya çıkıveriyor ve o da masum bir çocuk gibi oynuyor – hiç de basının gösterdiği gibi bir canavar değil.) Spies, Nina ile otobiyografisini yazıyor ama solgun yüzü ve hüzünlü gözleri durumunu açığa vuruyor. En kötü haberi sona sakladım: Meta Neebe bu hafta hastalığına yenik düştü ve Neebe'yi bir enkaza çevirdi.

Gelen mektuplardan ve birkaçı Avrupa'dan olmak üzere her taraftan akan çeşitli ziyaretçilerden dolayı en azından kısa bir süre keyifleniyoruz. Büyük Alman sosyalisti Wilhelm Liebknecht bizi ziyarete geldi! Üstelik yanında Karl Marx'ın küçük kızı Eleanor ile kocası Edward Aveling de vardı! Onlarla demir parmaklıklar ardından konuşmak zorunda kaldık. Bayan Aveling bize çok somut destek veriyor. New York'ta ve başka yerlerde yapılan mitinglerde konuşarak bizim yaptıklarımız için değil, inandıklarımız uğruna suçlandığımızı söylüyor. Bana New York'ta babasının Paris Ko-

müncülerinin kıyımı sırasında söylediklerinden bir alıntı yapmış: cellatlar "daha şimdiden papazlarının bütün dualarının kendilerini kurtarmaya yetmeyeceği teşhir direklerine çivilenmişlerdir."

Kadının ziyareti çok heyecan vericiyse de, sonra beni çok daha etkileyen bir ziyaretçim oldu: Texas'tan eski arkadaşım Ollie Canby! İnanabiliyor musun? On beş yıl önce Waco'dan ayrıldığımızdan bu yana onu ne görmüş ne de mektuplaşmıştım. Hatırladığım kadarıyla, sürekli sürüleri naklettiği için, sen onu hiç tanımamıştın ama ben sana ondan çok söz etmiştim. Ondan daha dürüst ve kutsal şeylere onun kadar saygısız bir insan dünyaya gelmiş değildir. Şimdi yüreği kadar kocaman bir göbeği, bir karısı ve üç çocuğu var. Bir gün sahip olmayı umduğu çiftliğe asla kavuşamamış -çoğunlukla sıradan işçilik yapıyor- ama bu konuda hiç de kırgın değil ve hayal kurmaya devam ediyor. Bu yolculuğu yapacak parayı nereden bulduğunu bilmiyorum ama, Waco'dan buraya sadece beni görmeye gelmiş. Parmaklıklar ardından eski günleri konuştuk. Savaş sırasında henüz yeniyetmeyken bile beni kollar, hep kendimi öldürteceğimden korkardı.

Bulutlanan gözlerle, "Ve şimdi yaptın işte," dedi. "Seni gözlerimin önünden ayırmamalıydım... Hep o lanet Federalistler yüzünden! O savaşı biz kazanmalıydık!"

Ollie gittikten sonra oturup hüngür hüngür ağladım.

Bu herhalde sen dönmeden önceki son mektubum olacak. Günleri sayıyorum...

Seni seven kocan,
Albert

CHICAGO
1887

Her iki tarafın da avukatları Illinois Yüksek Mahkemesi önünde üç gün boyunca görüşlerini savundular. Savunma kendine göre davanın başından sonuna kadar yapılan hukuki yanlışları ve kişisel taraflılıkları ayrıntılarıyla ortaya koydu. Savcılık ise daha önceki *komplo, tahrik* ve *suç ortaklığı* iddialarının geçerli olduğunda ısrar etti. Chicago'nun batısındaki bir kent olan Ottawa'da toplanan mahkemenin altı yaşlı yargıcı 16 Mart'ta nihai kararı görüşmek üzere çekildiler.

Günler haftalara, haftalar aylara dönüştü. Yargıçlar bir türlü ortaya çıkmıyorlardı. Kararın çabuk verilmesi bekleniyordu ama bahar bitip de yaz geldiğinde tüm ülkede bu gecikmenin şaşkınlığı ve kaygısı yaşanmaya başladı. Sonbahar

gelirken ülke hâlâ soluğunu tutmuş bekliyordu ve tutuklular da, günlük rutinlerinin monotonluğuyla ve sıcaktan tükenmiş bir halde, Neebe'nin duruşma sırasında 'santim santim ölmektense bir kerede ölmeyi tercih ettiği' sözünü artık tamamen benimsemişlerdi.

Sonra 13 Eylül günü, Yargıç Schofield aniden bir haber göndererek ertesi sabah saat onda Yüksek Mahkeme'nin kararını bildireceğini duyurdu. Ayın 14'ü sabahı yargıçlar gelmeden saatler önce salon tıka basa dolmuştu. Mahkeme heyeti adına konuşan Yargıç Magruder, kararı yüksek sesle ağır ağır okumaya başladı. Yüksek Mahkeme her konuda alt mahkemenin kararlarını onaylıyordu. Sadece Yargıç Mulkey çok küçük bir görüş ayrılığında bulunmuş, onun da altına, "kararın yanlış olduğunun anlaşılmasını istemem, çünkü değildir ve verilen kararı tam olarak onaylıyorum" notunu düşmüş"verilen kararı tamamen desteklediğini" vurgularken aklından geçen yanlışları da belirtmemişti. Mahkeme davanın yeniden görülmesini reddetti ve infaz günü olarak 11 Kasım'ı belirledi. Savcılık kazanmıştı.

Basın tabii bu kararı alkışladı ve ülkenin 'saygın unsurları' derin soluk aldılar. Sanıklar ise kaderci görünmeye çalışıyorlardı. Fischer, bir gazeteciye, "Başka bir sonuç beklemiyordum," dedi. Spies, bir başkasına alaycı bir tavırla, "Bu büyük ülkenin halkı özgür ifadenin boğulmasından memnunsa benim şikayet etmem neye yarar ki?" dedi. Albert, kararı daha önceden tahmin etmiş ve işçi basınından bir muhabire, mülk sahibi sınıfların Yargıç Gary'in kararını onaması için yüksek mahkemeye baskı yapacaklarını söylemişti: "Özgür Amerika için ne görüntü ama?" demişti. "İnsanlar egemen sınıfın hoşuna gitmeyen konuşmalar yaptıkları için öldürülüyorlar." Tahminleri şimdi doğrulanınca Albert kamuoyuna şöyle diyordu: "Ben, bana ve insanlara karşı görevimi yaptım; sonuçlarına da korkusuzca katlanacağım. Hemcinslerime karşı bir

tek suç işlemediğimi ve anayasanın bir tek maddesini bile çiğnemediğimi biliyorken başka ne yapabilirim ki?"

Yüzbaşı Black kararı duyunca şoka uğramıştı, ama bu sonuca rağmen infazın gerçekleşmeyeceğine inanan bir tek o değildi. Black, umutlu olmak için gerçek nedenler bulunduğunda ısrar ediyordu. Geriye iki seçenek kalmıştı: Davayı Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi'ne götürmek ve orada da başarısızlıkla karşılaşıldığı takdirde, cezanın affedilmesi ya da hafifletilmesi için Vali Richard Oglesby'ye başvurmak.

Yüzbaşı Black, yanına eski Konfederasyon generali Roger A. Pryor, eski Birlik Generali Benjamin Butler ve Virginia'nın çok saygın simalarından John Randolph Tucker'ı alarak, 27 Ekim'de Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi önüne çıktı ve iki gün usul hatası kararı çıkartmak için uğraştı. Mahkeme 2 Kasım'da oybirliğiyle aldığı kararı açıkladı. Başyargıç Waite davada 'federal ilişki olmadığı için' Yüksek Mahkeme'nin yetkisiz olduğunu bildiriyordu. Mahkemeyi eleştirenler, söz konusu federal ilişkilerin özgür ifade ve toplantı hakları olduğunu belirtmekte gecikmediler. Ancak hukuk mücadelesi sona ermiş, mahkeme yoluyla temyiz imkânı kalmamıştı.

O gece sekiz sanıktan ölüme mahkûm edilmeyen tek kişi olan Oscar Neebe, Cook Kasabası Hapishanesi'nden alınıp on beş yıl ağır hapis cezasını çekmek üzere Joliet'teki eyalet hapishanesine nakledildi.

İnfaza dokuz gün kalmıştı. Artık bütün gözler ve girişimler Vali Richard Oglesby'ye çevrilmişti.

Savunma Komitesi cezaların hafifletilmesi için bir dilekçe kampanyası başlatmıştı. Yüzlerce insan dilekçeleri dağıtmak üzere gönüllü oldular. Nina Van Zandt ile annesi, sokak köşelerinde imza toplamaya çalışıyorlar, küfürlerle karşılaşıyorlardı. Lucy'nin başı polisle sürekli belaya giriyordu. Bir polis memurunun, kaburgalarına copunu sokarak oradan çekip gitmesini söylemediği gün yok gibiydi. Sonunda bir öğ-

leden sonra tutuklandı. Davaya bakan yargıç, kulağına gelen olumsuz dedikodu yüzünden karşısında dişi bir kaplan bulmayı beklerken, Lucy'nin solgun ve bitkin yüzüyle karşılaşınca duygulanarak onu en düşük para cezası olan beş dolara mahkûm edip hemen salıverilmesini emretti.

Oglesby'nin bürosuna dilekçeler, telgraflar ve mektuplar yağıyordu. Bütün dünyadan, ünlülerden ve tanınmamış kişilerden, George Bernard Shaw'dan ve Rhode Island fabrika işçilerinden mektuplar geliyordu. Çoğu mektup "İnsanlık adına..." diye başlıyor ve genellikle de "Size yalvarıyoruz, onları ailelerine geri verin ve tarihin yargılamasına bırakın," diye son buluyordu. Oglesby'nin olumlu bir tavır takınacağına inanmak için neden vardı. Savaş öncesi dönemde köleliğin kaldırılması hareketinde aktif rol oynamış, kölelerin sefaletine sempatiyle yaklaşmıştı. Yüzbaşı Black, Lucy'ye, "Pek çok kimse valinin iyi yürekli bir insan olduğunu söyledi," dedi. Lucy bunu duyduğuna sevinmişti 'ama insan kalbi çok dönektir' diye düşünüyordu. O, umutlarını kamuoyunda görülen değişime bağlıyordu. "Vali bu değişime bir karşılık verebilirdi."

Oglesby kendini 'dürüst bir insan' olarak görüyorsa da, bir politikacı olduğu için, ticari ve mesleki toplulukların kendisi hakkında iyi fikirler beslemesine ihtiyacı vardı. İdeal olarak kalbin ezilenlere sempati pompalayan odacığı ile oy için el sıkan odacığının birbiriyle uyumlu olmasını ve bir karşı akımın tehlikeli bir ritimsizlik yaratmasını istemezdi. Af için bazı seslerin kentin ileri gelenlerinden yükselmesinden memnundu. Dilekçeleri imzalayan 40 bin kişi arasında, baro başkanı William Goudy ile Chicago ve Northwestern Demiryolu'nun başkanı Marvin Hughitt de vardı. Potter Palmer bile kent seçkinlerinden ellisinin bir araya geldiği gizli bir toplantıda cezanın hafifletilmesi görüşünü bildirmiş, ancak Marshall Field'ın güçlü muhalefeti bu girişimin destek bulmasını önlemişti. Aralarında George Pullman, Cyrus McCormick Jr.

ve Philip Armour'un da bulunduğu diğer güçlü iş adamları, asayişin gelecekte korunması adına ölüm cezasının infaz edilmesi gerektiği görüşünde olduklarını bildirmişlerdi.

Beliren işaretler karışık, kamuoyu tutkulu ve bölünmüştü. Vali Oglesby bürosunda oturmuş, iddiaları ve karşı iddiaları düşünüyor, kendisine Hazreti Süleyman'a yaraşır, ani bir ilham geleceğini umuyordu.

* * *

Çocuklar demir merdivenlerden olanca sesleriyle, "Baba! Baba!" diye bağırarak koşa koşa çıktılar. Onların seslerini duyan Albert yerinden öyle bir sevinçle fırladı ki, az önce dalgın bir şekilde üzerinde yazmakta olduğu küçük masa devrildi.

Çocukları biraz daha erken görebilmek için hücresinin önüne koşunca, yakında duran gardiyanla göz göze geldi. Gardiyan gülümseyerek, "Hiç merak etmeyin, Bay Parsons, onları içeri alacağım," dedi. "Karınızı da. Ama sakın beni Şerif'e şikayet etmeyin, yoksa başınıza benden daha anlayışsız birini dikerler!" Albert adama teşekkür edip dönünce, Lulu ile Albert Jr.'un arkalarından gelen Lucy'le koridorda koştuklarını gördü.

Görüşmeyeli aylar olmuştu. Hücreye giren çocuklar babalarının üstüne atladılar, Lulu omuzlarına çıktı, Albert Jr. beline sarıldı, sonra da yüzünü öpücüklere boğdular. Parsons, omzundaki Lulu'yla daracık hücre içinde at gibi koşarken, kız sevinçle bağırıyor, oğlan da arkasından olanca sesiyle haykırarak koşturuyordu.

Diğer mahkûmlar da çocukların geldiğini duyunca hep bir ağızdan gelenleri selamlayıp konuşmaya başladılar. Albert'ın yanındaki hücrede kalan Fischer, neşeli bir sesle, "Babanıza bir zarar vermeyin, onu Devlet'e saklamamız gerek!" diye bağırdı. Bir şaka yapmıştı ama şakacılık Fischer'ın güçlü yanı değildi ve çocuklar sanki onun sözlerinin anlamını

kavramışlar gibi hemen sakinleştiler. Lucy, Albert'la konuşabilmek için yanında getirdiği oyuncakları yere saçtı.

"Lizzie Teyze'nin söylediğini unutma, Lulu," dedi. "Fazla koşarsan ilacı çıkarırsın."

Albert telaşla, "Nesi var?" diye sordu.

Lucy, kızın tekrarlayan ateşi yüzünden çok kaygılı olmasına rağmen, "Yine küçük bir hastalık geçirdi, başka bir şey değil," diye durumu hafifletmeye çalıştı.

"Doktor ne diyor?"

"Doktorların bu tür hastalıklarda işe yaramadıklarını bilirsin. Beş altı doktora gösterdim. Hepsi de aynı şeyi söylüyorlar; ciddi bir şey değil, soğuk algınlığı. Lizzie, Drake's Plantation Bitters ilacı veriyor ve bayağı iyi geldi."

Lucy, çantasından küçük bir gazete çıkartıp Albert'a uzattı. "Sen hele buna bak bakalım!" Albert gazeteyi açınca birden soluğu tutuldu, gözleri aydınlandı. *'ALARM. 5 KASIM 1887.'* "Başardın demek," diye bağırdı. "Gazeteyi tekrar çıkarttın. Ama bunu nasıl yapabildin?"

"Ben bir şey yapmış değilim. Bütün başarı Dyer Lum'a ait. Onu hatırladın mı? 1880'de Greenback-Emekçi toplantısında görüşmüştük ve *Alarm*'da onun birkaç yazısını basmıştık. Şimdi sağlam bir Uluslararası Emekçiler Birliği yandaşı oldu."

"Hatırlamak mı? Dyer Lum sık sık buraya ziyarete geliyor, çoğunlukla da Lingg'i görmek için. Hiç burada karşılaşmamış mıydınız?"

"Hayır, hiçbir fikrim yoktu..." Lucy şaşırmıştı. "Onun Haymarket olayını duyduktan sonra New York'taki matbaasını satıp Chicago'ya taşındığını biliyordum sadece."

"Lum bunu nasıl başardı? *Alarm*'ı kimsenin bir daha ayağa kaldıracağını sanmıyordum."

"Bir yıldır bu işin peşinde, para bulmak için uğraşıp duruyordu. Bütün parası olan 1,500 doları bu işe yatırdı."

"Ve hiçbiriniz bana bunu söylemediniz, ha?"

"Başaramayacağından korkuyorduk... Ha, yardımcı editörü olarak kimi seçti biliyor musun?"

"Seni."

"Benim kadar iyi birini... Lizzie'yi!"

"Ah, Lucy...." Albert'ın sesi çatallaşmıştı. "Belki de herşey boşuna olmadı..."

"*Boşuna* mı?" Lucy'nin bitkinliği bir peçe gibi sıyrıldı yüzünden. "Bunu asla düşünme, Albert, asla. Hiçbir şey boşuna olmadı!"

Annelerin bu beklenmedik öfkesine şaşıran çocuklar, oyuncaklarını atıp babalarının kucağına çıktılar.

"Tamam tamam," diye gülümsedi Albert. "Sana inanıyorum... en azından inanmaya çalışıyorum..."

* * *

İnfaza günler kala, ülkenin ve dünyanın dört bir yanında toplantılar ve yürüyüşler yapılıyordu. Protesto mitinglerine büyük kalabalıklar katılıyor, 'hukuki katliam'ı kınamaktan tarafsız adalet çağrılarına kadar pek çok karar alınıyordu. Cezanın hafifletilmesi için Oglesby'ye Londra'dan çekilen bir telgrafın imzacıları arasında Oscar Wilde, Edward Carpenter, William Rosetti, George Bernard Shaw, Friedrich Engels, Oliver Schreiner ve William Morris de vardı.

Terence Powderly, Emeğin Şövalyeleri'nin 'şiddet çığırtkanlığı' yapanlardan uzak durmasında ısrar etmeyi sürdürmekteydi ve Şövalyeler'in yerel şubeleri af konusunda bölünmüş durumdaydılar. Ancak daha muhafazakâr olan Samuel Gompers, yaklaşan idamları, 'milletimizin onurunun yüz karası' olduğu konusunda diğer ileri gelen işçi liderleriyle birleşmişti ve valinin ölüm cezalarını ömür boyu hapse çevirmesini istiyordu. Gompers, Oglesby'ye, kendi örgütü olan Amerikan Emekçiler Federasyonu'nun ve anarşistlerin

'evin ayrı köşelerinde emekçiler için mücadele verdiklerini', Chicago polisinin 'bir dereceye kadar' Haymarket olayından sorumlu olduğuna inandığını yazmıştı. Değindiği bir diğer nokta da, anarşistlerin idamının onları şehitlik mertebesine yükselteceği ve böylece 'bu sözde devrimci hareket'i yaygınlaştıracağıydı. Gompers şöyle devam ediyordu: "Eğer bu ülke Jefferson Davis'i bağışlamışsa, bu insanlara da merhamet gösterecek kadar büyük ve yüce gönüllü olmalıdır."

Bu kamuoyu baskısı valiyi af yoluna sokmayı başarsa bile, hükümlüler resmi bir dilekçeyle başvurup, ne kadar üstü kapalı da olsa geçmiş 'hataları'ndan pişman olduklarını bildirmedikleri sürece, eyalet yasasının valinin bu konuda harekete geçmesini engelleyeceğini herkes biliyordu.

Sorun, hükümlüleri valiye böyle dilekçeler göndermeye ikna etmekti. Lingg, Engel, Fischer ve Parsons, bunu ilk ağızda reddettiler. Onlar masum olduklarını söyleyerek şartsız salıverilmelerini istiyorlardı. Fischer, Oglesby'ye şöyle yazıyordu: "Eğer yetkililerin adalete uygun hareket etmeleriyle aileme geri dönemeyeceksem, o zaman kararın olduğu gibi infaz edilmesini tercih ederim." Fischer ve Engel'in eşleri kararlarını bir kere daha gözden geçirmeleri için yalvardılarsa da, herkes bunun boşuna olduğunu biliyordu: Kocaları, yaşamanın bir ilkeye bağlı kalmaktan daha önemli olduğunu asla kabul etmezlerdi.

Albert'a gelince, aralarında Yüzbaşı Black'in de bulunduğu pek çok kişi, onun yalvarmalara dayanamayıp hayatını kurtarmak için çaba gösterenlerle işbirliği yapacağına inanıyorlardı.

Schwab ile Fielden ilk başlarda Oglesby'ye resmi bir başvuruda bulunmaya sıcak bakıyorlardı, ancak hiç düşünmedikleri fikirleri ve yapmadıkları eylemleri üstlenmeye niyetleri yoktu. Spies, herkesi şaşırtan bir hareketle ve Nina'nın yalvarmaları sonucu kendi yaşama arzusuna yenik düşerek, Schwab ve Fielden'la ortak bir dilekçeye imza atmayı en azından düşünebileceğini bildirdi.

Hızlı davranmak çok önemliydi. Gece gündüz demeden çalışarak ve her kelimeyi tek tek tartıp biçerek Fielden, Schwab ve biraz duraksayarak da olsa Spies'ın onaylarını alan bir mektup hazırlandı. İki paragraflı kısa mektup, üç adamın şu kesin ifadesiyle başlıyordu: "Biz kendini savunma halleri dışında hiçbir zaman şiddet kullanılmasından yana olmadık... Yasadışı bir eylemi asla desteklemedik ve gerçekleştirmek için komplo kurmadık." Bunun ardından gerekli özür dileme geliyordu: "Eğer görüşlerimizi yayma heyecanı içinde işçileri reform için gerekli aracın saldırgan güç olduğunu düşünmeye yöneltecek bir ifade kullandıysak, bundan üzüntü duymaktayız. Haymarket'taki ve" -bunu Spies'ın ısrarı üzerine eklemişlerdi- "McCormick fabrikasındaki can kayıplarını üzüntüyle karşıladık." Spies mektubu imzalamak için kalemini alırken, "Bir hata yapmakta olduğumu düşünüyorum," dedi.

Fielden ile Schwab, sonraki iki günde valiye birer ek mektup daha göndererek, pişmanlık göstermekte Spies'ın onay vereceğinden biraz daha ileri gittiler. Fielden 'dinleyicilerinin alkışlarıyla sarhoş olarak' kimi zaman şiddete başvurmayı tavsiye ediyor gibi görünebilecek 'sorumsuz' konuşmalar yaptığını kabul ediyordu. Ancak korkak bir insan olmadığı için de şöyle devam ediyordu: "Fakat herhangi bir kimseyi suç işlemeye bilinçli olarak yönelttiğim doğru değildir... Bomba yapmak veya atmak komplolarına girmiş değilim ve Haymarket mitinginin huzurlu ve düzenli geçmeyeceği konusunda en küçük bir düşüncem bile yoktu."

Schwab'ın sadece üç satır olan mektubu da temel olarak aynı şeylere değinmekteydi: "Söylediğim pek çok şey aşırı heyecan anında, çoğunlukla hiç düşünmeden söylenmiştir. Bunların kimi zaman gereksiz şiddete yöneltme eğilimi gösterdiğine inanarak pişmanlık duyuyorum. Benim bulunmadığım Haymarket mitingine ilişkin, şiddet içeren herhangi bir düşünce ve amaç taşıdığım iddiasını bir kere daha reddediyorum."

Yüzbaşı Black koridorun ucundan Lucy'nin sesini duyuyordu ve Albert'ın hücresine yaklaştıkça kadının kelimelerini seçmeye başlamıştı. "... bir korkak o!... Almanya'daki radikaller onu ihanetle suçluyorlar..."

Black bir iki adım daha atınca Albert'ın kısık sesli itirazını duydu. "Tanrı aşkına, alçak sesle konuş... Spies seni duyacak!"

"Duyarsa duysun, umurumda bile değil." Ancak Lucy sesini alçaltmıştı.

"Çok sert davranıyorsun... Spies ağır baskı altındaydı... bir insanı böyle yargılayamazsın..."

Bu sırada Black hücrenin tam karşısına gelmişti ve Albert sözünü aniden kesti. Sebepsiz yere üçü birden birbirlerinden özür dilemeye kalkıştılar. Black o sıkıntılı anı sona erdirmek için Albert'la birkaç dakika yalnız konuşmak istediğini bildirdi. Lucy'nin bundan alınacağını biliyordu -zaten kadının gözlerindeki kuşkulu bakış da bunu doğrulamaktaydı- ancak koridorda gelirken kulağına çalınanlardan Albert'la yalnız konuşursa daha başarılı olacağını anlamıştı. Lucy zaten gitmek üzere olduğunu söyleyerek herkesi rahatlattı.

İki adam baş başa kalınca Black, Albert'a, valinin merhametini isteyen bir dilekçe imzalamamasının herkes tarafından çılgınlık ve inatçılık olarak karşılandığını, bunun sonunda idam sehpasına çıkarsa bundan sadece Albert'ın kendisinin sorumlu olacağının söylendiğini anlattı.

Lucy'nin ziyaretinin keyfini üzerinden hâlâ atamamış olan Albert, "Bu korkunç şeyleri kim söylüyor?" diye sordu.

"Pek çok kişinin yanısıra sanık arkadaşlarının bazıları."

"Schwab ile Fielden herhalde. Spies olacağını sanmam. Bakın, Schwab ve Fielden beni sevdikleri için, kendi iddialarına göre 'beni benden kurtarmak' istedikleri için böyle konuşuyorlar, kendilerinin valiye dilekçe yazma isteklerini savunmak istediklerinden değil. Ailelerinin yalvarmalarına boyun eğip merhamet için başvurdular ama sizi temin ederim ki bunu hiç de isteyerek yapmış değillerdir."

"Spies'ı neden ayrı tutuyorsun?"

"Çünkü Spies, Oglesby'ye verdiği dilekçeyi iptal edecek. Spies dilekçeyi imzaladığından beri bunun ıstırabını yaşıyor. Benimle uzun uzun konuştu ve yanlış bir karar verdiği sonucuna vardı."

"Spies'ın valiye yazdığı son mektubun kopyası bende. Sen gördün mü?"

"Ne söylemek istediğini aşağı yukarı biliyorum; birkaç taslağı birlikte hazırladık, ama son şeklini görmedim."

Duyulmaması için fısıltıya konuşuyorlardı. Yüzbaşı Black, Albert'a Spies'ın mektubunu uzatıp arkasına yaslandı. Mektup sadece iki sayfaydı ve Albert içeriğini bildiğini düşünerek şöyle bir bakarken birden beklemediği bir paragrafla karşılaştı. Şaşkınlıkla Black'e baktı. "*Bu* kısmını görmemiştim!" Mektubu kaldırıp alçak sesle okudu: "Eğer bir can feda etmek gerekiyorsa benimki yetmez mi? Yarı barbar bir kitlenin öfkesinin tatmin edilmesi ve arkadaşlarımın hayatlarının kurtulması için size kendi hayatımı sunuyorum. İlle de yasal bir cinayet işlenecekse benimki yeterli olsun."

Albert mektubu kucağına bıraktı. "İşte, bir inancın ölçüsü," dedi. "Şimdi Spies'a korkak demeye kim cesaret edecek bakalım?"

"Oglesby'nin bu teklifi kabul etmesine imkân yok tabii," dedi Black. "Bu da akla Spies'ın bu teklifi neden yaptığı sorusunu getiriyor. Arkadaşları arasında şöhretini kurtarmak için elbette ve kendisinin ilkelerine olan bağlılığı konusundaki kuşkuları gidermek için. Ancak ben, Spies'ın bile tam farkında olmadığı bir başka sebep olduğundan kuşkulanıyorum."

Albert'ın şaşkın bakışlarını gören Black, sözlerini, "Bence Spies hiçbirinizin idam sehpasına gitmeyeceğine inanıyor," diye sürdürdü. "Kalben idealist bir insan. Oglesby'ye mektubunun sonunda bunu nasıl dile getiriyor? 'Tek suçları herkes için daha iyi bir gelecek istemek olan insanlar' gibi bir şey söylüyor. Spies'ın mantığına göre, Devlet böyle insanları öl-

dürecek kadar duygusuz değildir. Spies son dakikada en azından bir erteleme olacağına inanıyor. Devlet'in idealistlerden hoşlanmadığını anlayamıyor."

Yüzbaşı sözlerinin etkisini göstermesi için bir an sustu. Sonra ciddi bakışlarını Albert'a çevirdi. "Ama Spies yanılıyor. Bu gece sana bunu söylemeye geldim: O, Engel, Fischer ve Lingg mutlaka asılacaklar. Bu aşamada onları kurtarmak için hiçbir şans kalmadı."

Albert herhangi bir şaşkınlık ya da telaş belirtisi göstermemişti. "Haklısınız sanırım," dedi. "Peki, o listeye neden benim adımı da almadınız?"

"Bunun çok iyi bir nedeni var. *Senin* kurtarılabileceğine inanıyorum."

Albert iskemlesinde huzursuzca kıpırdandı. "Yani, bazı şeyleri yerine getirmeyi kabul edersem demek istiyorsanız."

"Evet. Savcı Grinnell ve Yargıç Gary bile *sen* istediğin takdirde cezanın hafifletilmesini kabulleneceklerini ima ettiler. Ne de olsa Amerika doğumlusun, kendi isteğinle teslim oldun ve mahkemedeki konuşman, gösterdiğin içtenlik büyük bir etki yarattı. Vali bana senin özel bir muameleye hakkın olduğuna inandığını gayet kesin bir şekilde ima etti."

"Eğer ona bir dilekçe yazarsam..."

"Bunu yapmanı öneriyorum. Bunu yapman için sana yalvarıyorum. Hiçbir şey için olmasa bile, karın ve çocukların için yap bunu."

"Lucy böyle bir dilekçe vermem için beni sıkıştırmıyor."

"Vermemen için sıkıştırıyor mu?"

"Bu konu üzerinde tek kelime bile söylemeyi reddediyor."

"Ama Fielden, Schwab ve Spies'ı dilekçe verdikleri için kınadı. Koridorda gelirken duydum."

"Evet, ama ben onun kocasıyım!" Albert'ın kahkahası gerilimi az da olsa hafifletti. "O benden daha radikal görünmeye çalışmaktan zevk alsa da, beni sever. Ölmemi istemiyor. Ve bir şey söyleyeyim mi, Yüzbaşı? Ben de ölmek istemiyo-

rum. Henüz genç sayılırım. Sadece otuz sekiz yaşındayım. Yaşamaktan hiç de bıkmış değilim."

"Öyleyse *yaşa*, Parsons!" diye patladı Yüzbaşı Black. "Yaşamak senin elinde."

"William ve Lizzie Holmes sizinle aynı fikirde değiller. Onlar Oglesby ile efendilerinin kurnazca bir oyun oynadıklarını, beni süründürmek için af ihtimalini uzattıklarını düşünüyorlar. Beni öldürmekle yetinmeyip rezil olmamı da istiyorlar. Bunu yaptıktan sonra da, nasıl olsa öldürecekler."

"William ile Lizzie yanılıyorlar! Çok yanlış düşünüyorlar! Eğer Oglesby'nin teklifinde içtenlikli olduğuna inanmasaydım bir dilekçe yazmanı bir an için bile olsa ister miydim senden?"

"Elbette istemezdiniz. Sizin dürüst bir insan olduğunuzdan hiç şüphem yok. William ile Lizzie'nin yanıldıklarını ve sizin haklı olduğunuzu düşünüyorum: Eğer bir bağışlanma dilekçesi yazarsam cezam hafifletilecektir."

Yüzbaşı Black derin bir soluk aldı. "Ne diyeceğimi bilemiyorum, Parsons. Senin bu isteksizliğini anlayamıyorum. Seni yola getirmek için başka ne söyleyeyim ki?" Black'in yüzünde ıstırap vardı. İki adam arasındaki kısa bir sessizlikten sonra Albert ürkütücü bir sakinlikle konuşmaya başladı.

"Size verdiğim kararla ilgili sırrımı açıklayacağım. Ama bu aramızda kalacak. 11 Kasım'dan önce bu konuda hiç kimseye bir şey söylemeyeceğinize söz verir misiniz?"

"Elbette." Black öne doğru eğildi. Parsons'ın 11 Kasım tarihini öylesine, sıradan bir şeymiş gibi söylemesi midesini düğümlemişti.

"Durum şöyle, Yüzbaşı. İdari af için başvurmayı reddederek, böyle bir şeyi reddeden dört arkadaşımın hayatını kurtarma şansının -binde bir de olsa- var olduğunu düşünüyorum. Kendimi Lingg, Fischer, Engel ve Spies'tan ayırıp valiye başvurduğum takdirde, bunun, onların ölümü demek olacağına eminim. Onları kurtarmanın bir imkânı varsa bu da, on-

ların yanında yer almam ve davalarını benimsememdir. Böylece Oglesby onları da bağışlamadan beni bağışlayamaz."

"Ama bunu asla yapmayacaktır!" diye bağırdı Yüzbaşı Black. "Sen bir af dilerkçesi yazmayı reddetmekle Devlet'i diğerlerini affedecek kadar köşeye sıkıştırmıyorsun, aksine seni öldürmek için ellerine hukuki bir neden veriyorsun. Ne de olsa, seni yaşatmaya can atmıyorlar!"

"Haklı olabilirsiniz. Stratejimin onların serbest bırakılmasına ya da benim de darağacında onların kaderini paylaşmama yol açacağını biliyorum. Ama bu konuda içim rahat. Ölmeye hazırım."

Yüzbaşı Black söyleyecek başka bir şey bulamadı. Parsons'ın merhamet dilemek için başvuruda bulunmayı reddetmesinin diğer dört adamın darağacından kurtulmaları için tek şans olduğunu biliyordu. Ve Parsons'ın onlara bu fırsatı verme kararında ısrarlı olduğunu da biliyordu, üstelik bunun kendi hayatına mal olacağını bilmesine rağmen. Yüzbaşı Black, Parsons'ın elini tuttu ve yaşlı gözlerle, "Sana yakışan bir tavır bu," dedi.

* * *

Hükümlüler 6 Kasım sabahı hücrelerini derhal boşaltmak için emir aldılar. Hepsi birden koridorun ucundaki küçük hole alındılar. Gardiyanlar hücreleri aramaya başladılar. Çok geçmeden Lingg'in şiltesini kaldıran iki gardiyanın sesi duyuldu. Yatağın altındaki tahta bir kutuda, gazeteler arasına saklanmış dört ince boru bombası bulmuşlardı.

Hemen basına sızdırılan bu keşif bir sansasyon yarattı. Gazeteler en dramatik yorumları sergilemeye başladılar: bombalarla hapishaneyi yıkmak, belki bir kaçışı kolaylaştırmak, belki de kendileriyle birlikte mümkün olduğu kadar çok 'düşman' öldürmekti. Kentte anarşistlerin gizli talim

yaptıkları ve infazdan hemen önce tutukluları güç kullanarak kaçırmayı planladıkları söylentileri yayıldı.

Yurttaşlar Derneği hemen polise silah bağışında bulundu: 400 Springfield tüfek ve kasaturası, 12 bin mermi ve bir Gatling topu. Eyalet milisleri alarma geçirildi, Salt Lake City'deki Amerika Birleşik Devletleri Altıncı Piyade Alayı'nın iki bölüğü trenle Chicago'ya gönderildi. Yüzbaşı Schaak ve Emniyet Amiri Ebersold şurada bir sandık dinamit, orada bir depo Remington bulunduğuna dair uydurma haberlerle öfkeyi körüklediler. Bonfield bu hummalı korkudan büyük keyif almaktaydı. *Tribune* muhabirine şöyle diyordu: "Bir karışıklık çıkmasından korkmaya gerek yok. Anarşistler doğuştan korkaktırlar. Zaten Haymarket'ta da polis ateş açınca erkek gibi oldukları yerde kalacaklarına çil yavrusu gibi dağılmışlardı."

Yüzbaşı Black ve Savunma Komitesi bombaların bulunmasına çok sıkılmışlardı; bunun kamuoyunda giderek artan sempatiyi tersine döndüreceğinden ve cezaların hafifletilmesi girişimini baltalayacağından korkuyorlardı. Bu olumsuz propagandaya karşı çıkmak için hemen harekete geçtiler. Yüzbaşı Black gazetecilere dört bombanın ciddi bir hasar vermeyecek kadar küçük olduklarını, ama hücrelerin dar telörgüsünden geçirilemeyecek kadar büyük olduklarını söyledi; diğer bir deyişle, Lingg bunları sadece kendini öldürmek amacıyla kullanabilirdi. Lingg ise bu teoriyi doğrulamayı reddediyordu. O ısrarla, bombalardan haberi olmadığını söylemekteydi.

Bu tavrı da hükümlülere merhamet gösterilmesi için giderek büyüyen hareketin önünü kesmek için, bombaları hücreye polisin yerleştirdiği spekülasyonlarının yayılmasına neden oldu. Albert ile Lucy de böyle düşünenler arasındaydılar ve Lucy polisle beceriksizliği için kamuoyu önünde alay etti. Bir gazeteciye şöyle dedi: "Daha zeki insanlar bombayı bir hücreye, fünyeyi bir ikincisine ve dinamiti de üçüncüsüne yerleştirir ve bölyece ortada gerçek bir komplo varmış görüntüsü verirdi."

Lucy ile Albert'ın aksine Spies, Lingg'in bombaları bir arkadaşı aracılığıyla hücreye soktuğuna inanıyordu. Spies, Lingg'den pek hoşlanmazdı ve iki adam son dokuz ayda pek konuşmamışlardı. Spies şimdi Chicago basınına yazdığı bir mektupta (mektubu Fielden ve Schwab da imzalamışlardı) Lingg'i bir 'monomanyak' olarak niteliyor, onun anlamadığı bir dava için arkadaşlarının hayatlarını feda etmeye hazır olduğunu, -Lucy ile Albert'ın teorisinin aksine- giderek büyüyen af hareketinin önünü kesmek için bombaları hücresine bizzat koyduğunu söylüyordu. Öfkeye kapılan Lucy, bir daha Spies'la hiç konuşmadı. Bu da aynı derecede öfkeli olan Nina'nın Lucy'yle tüm ilişkisini kesmesine yol açtı.

Şimdi merak edilen tek şey, bombaların bulunmasının Vali Oglesby üzerinde ne gibi bir etki yaratacağıydı. Hemen ertesi sabah, 7 Kasım'da, Oglesby af dilekçelerini sunmak isteyen herkesi 9 Kasım'da Valilik binasında kabul edeceğini bildirdi.

7 Kasım sabahı Harper's Ferry Kahramanı'nın büyük oğlu John Brown Jr., hükümlülerden her birine birer kutu Catawba üzümü ile şu notu gönderdi: "Bunları size ve davanıza duyduğum sempatinin bir belirtisi olarak kabul etmenizi rica ederim. Babam idam edilmeden dört gün önce bir arkadaşına şöyle yazmıştı: 'Hepimizin yapacağı gibi doğaya olan borcumu ödemek için değil de, bir dava uğruna ölmeme izin verildiğini bilmek büyük bir huzur veriyor bana.'"

8 Kasım'da Lucy günlük ziyareti için geldiğinde ilk kez tepeden tırnağa kadar arandı. Bütün diğer eşler de aranıp kuşkulu bir şey bulunmadıktan sonra o gün ziyaretçi kabul edilmeyeceği söylendi. Lucy öfkeyle gardiyanlara dönerek, kendilerini bilerek küçük düşürmeye çalışmakla suçladı. "Bir gün hücrelerde tuttuğunuz adamlar anahtarları ele geçirecek ve sizin üstünüze kilit vuracaklar!" diye kükreyerek çıkıp gitti.

O akşam Chicago'dan özel olarak kiralanmış vagonlar Springfield'daki Eyalet Meclisi'ne hareket ettiler. Trenlerde

avukatlar, aile üyeleri ve tutukluların ileri gelen destekçileri vardı. Ama kendilerini 'alçaltmayı' reddeden Lucy, Lizzie ve William onların aralarında değildi. Çoğu eyalet dışından 300 kadar sempatizan gece boyunca sabaha kadar Springfield'a gelmeye devam ettiler.

Ertesi sabah saat dokuz buçukta Vali Oglesby, Capitol'ün 'kabul salonu'nda yaldızlı bir masanın başına geçerek, önünde toplanmış yüzlerce kişiye Haymarket davası için başvuruları dinlemeye hazır olduğunu bildirdi. Yanında karısı Hortensia olan Yüzbaşı Black, uzun ve belagatlı bir konuşmayla hükümlülere merhamet gösterilmesini isteyerek oturumu açtı. Vali arada sırada adamın sözünü keserek bir noktanın açıklanmasını ya da iddianın tekrarlanmasını istiyordu. Oglesby gün boyunca büyük bir dikkatle sunulan her iddiayı dinledi.

Öğleden sonraki kısa bir ara dışında dilekçeler sekiz saatten uzun bir sürede takdim edildi. Henry Demarest Lloyd ve Samuel Gompers gibi ünlüler spiritüalistlere, ev kadınlarına, akrabalara, çiftçilere ve sendikacılara katılarak validen insanlık ve adalet adına merhametli olmasını rica ettiler.

Pek çok kişi tutkulu bir akıcılıkla ya da daha etkili olan tereddütlü ve dokunaklı bir zarafetle konuştuysa da, bunca aylık tartışmalardan sonra yeni ya da şaşırtıcı bir şeyin söylenmesi pek mümkün değildi. Ama toplantının sonunda Yüzbaşı Black, August Spies ile Albert Parsons'dan valiye mektuplar getirdiğini belirtti ve bunları yüksek sesle okumak için sadece birkaç kişilik özel bir grup talep etti. Vali hemen isteği kabul edip, on-on beş kişiyi özel odasına aldı.

Spies'ın mektubu sadece kendisinin idam edilip arkadaşlarının ölümden kurtulmalarını isteyen mektuptu, ancak şimdi valiye iletiliyordu. Bunu duyan Oglesby'nin gayet duygulandığı görüldü; böyle bir şeyin mümkün olamayacağını herkes bildiğinden, Spies'm mektubu yazarken duygulandığından bile daha fazla duygulanmıştı belki de.

Diğer yandan, Albert'ın mektubu daha önce sadece Lucy tarafından okunmuştu ve Yüzbaşı Black mektubu valinin önünde açmaya söz vermişti. Mektubun kısa ve şok edici içeriği Yüzbaşı'nın merhamet dileneceği umutlarını paramparça ediverdi. Parsons -vali dışında herkese ıstırap veren bir ironiyle- bomba atıldığı gece Haymarket'ta bulunduğu için asılacağına göre, karısı, iki çocuğu ve Lizzie Holmes'un da orada kendisiyle birlikte olduklarını valiye bildirmek istiyordu. Bu nedenle, diğer dördünün de yargılanıp, suçlu bulunup, idam cezasına çarptırılana kadar kendisinin cezasının ertelenmesini istiyor, böylece hep birlikte el ele Öteki Dünya'ya gidebileceklerini yazıyordu. Yüzü acıyla kasılan vali, "Tanrım! Bu korkunç bir şey!" demekten kendini alamadı.

Oglesby, bir anlık duraklamadan sonra kendini toplayarak kararını ertesi gün vereceğini bildirdi. İnfazın gerçekleştirilmesine kırk sekiz saatten az bir zaman kalmıştı.

Parsons o gece hücresinde iki çocuğuna bir mektup yazdı: "Bu satırları yazarken gözlerimden akan yaşlar kâğıdın üzerindeki adlarınızı örtüyor. Sizinle bir daha hiç görüşemeyeceğiz. Ah çocuklarım, babanız sizleri o kadar çok seviyor ki. Siz, hayatımı ve doğal olmayan zalim ölümümü başkalarından öğreneceksiniz. Size miras olarak, namuslu bir isim ve yerine getirilmiş bir görev bırakıyorum. Onu koruyun, daha iyisini yapmaya çalışın. Çocuklarım, benim değerli varlıklarım, bu son sözlerimi, ölümümün yıldönümlerinde sadece sizin için değil, henüz doğmamış bütün çocuklar için ölen birini anmak adına okuyun. Tanrı'ya emanet olun, sevgili yavrularım. Elveda."

* * *

10 Kasım sabahı saat 8:55'te hapishanenin koridorlarından biri patlamayla sarsıldı. Lingg'in hücresi önünde duran bir gardiyan, içeriden mavi bir duman çıktığını görünce, "Lingg!" diye bağırdı. Diğer gardiyanlar hemen o yana koş-

tular. Lingg, yatağı üzerinde başı sarkmış bir halde yatıyordu; hücredeki her şey -yatak, yastık, duvarlar ve yer- kan, et parçaları ve kırık kemiklerle kaplanmıştı. Lingg'i çeviren gardiyanlar onun hâlâ soluk almakta olduğunu gördüler; ağzından bir gurultu yükseliyordu. Hâlâ soluk alabilmesine şaşırmışlardı. Yüzünün alt kısmı, dudakları ve dili parçalanmış, çenesine kadar iğrenç bir yara açılmıştı. Burnu kanlı bir et parçası gibi yüzüne gömülmüştü. Çenesinin bir parçası ile üst dudağı kalmıştı sadece. Gözleri kapalıydı.

Ancak Lingg'in bilinci yerindeydi. Gardiyanlar onu hücreden çıkartıp odalardan birine taşıyıp hemen doktor çağırdılar. Doktorlar belki Lingg'in son arzusu olan kendi eliyle ölmesini imkânsız kılmak, belki de acımasız bir mizah anlayışı olan biri onlara bir insanın asılması için ne kadar sağlıklı olması gerektiğini sorduğu için, Lingg'i ameliyat etmeye karar verdiler.

Üç doktor korkunç bir Engizisyon tablosu yaratıp aletlerini Lingg'in kanlı etleri arasına sokarak çalışmaya koyuldular. Vücudu zaman zaman ıstırapla kasılsa da, Lingg bir kere bile inlemedi. Kendisine işkence yapanların elinden kurtulup ölmek istiyordu ama güçlü bedeni tam altı saat boyunca iradesine boyun eğmedi. Sonunda, saat 15:00 sularında birden komaya girdi ve son nefesini verdi. Gardiyanlar onun cesedini, arkadaşlarınınkini beklesin diye bir banyo küvetine attılar.

Nina Van Zandt, Lingg'i polisin öldürdüğüne eminse de, Lingg'i tanıyanların pek azı onun bu tahminine katılıyordu. Engel, "Asılacak bir adam bir gün önce neden öldürülsün?" dedi. Yargılanması ve tutukluluğu sırasında başkaldırıyı âdeta kendi bedeninde cisimleştirmiş olan Lingg'in, ruhunun da bedeninin de üzerinde Devlet'e söz hakkı vermemeye kararlı olduğu genel kabul görüyordu.

Tek şaşırtıcı olan şey, onun intihar etmek için patlayıcıyı nereden bulduğuydu. Çoğu kimse dinamiti içeriye sevgilisi Ida'nın soktuğunu düşünüyordu. Ancak sonunda bunu yapan kişinin, *Alarm*'ın yeni sahibi ve kendisinden kuşkulanılan-

dan daha militan bir devrimci olan Dyer Lum olduğu anlaşıldı. Lingg'e dinamitli bir puro getirmişti. Tutukluların sigara içmelerine izin verildiği için, polisler üç gün önce Lingg'in hücresini aradıklarında puroyu incelememişlerdi. Lingg de ölmeye hazır olduğunda puroyu ağzına sokup yakmıştı.

Chicago Tribune, Lingg'in intiharını verdiği baş sayfadaki yazısının son paragrafında, okurlarına bu ölümün Lingg'in hücresinde 6 Kasım'da bulunan bombaların polis tarafından yerleştirildiğini iddia eden 'o anarşist sempatizanlarının ağızlarını kapattığı'nı hatırlatıyordu.

William Dean Howells, Lingg'in ölümünü duyunca basına şunları söyledi: "Dünyanın her yerinde insanlar kendi kendilerine, 'İnsanların böyle seve seve uğruna öldükleri dava gerçekten nedir?' diye soruyor olmalılar."

Lingg'in intihar ettiği hemen telgrafla Springfield'daki Eyalet Meclisi'ne bildirildi. Bir buçuk saat sonra, saat dört buçukta, gazetecilere Vali Oglesby'nin başvurular konusundaki kararını açıklayacağı bildirildi.

Vali az sonra salona gelip gayet ciddi ve huzursuz bir tavırla elindeki yazılı metni okudu: "Çok büyük bir titizlikle incelediğim kanıtlar, bende jürinin kararını ya da Yüksek Mahkeme'nin bu insanların suçluluklarını onaylayan hükmünü değiştirecek bir izlenim yaratmamıştır."

Dinleyiciler arasında bulunan Michael Schwab'ın karısı Maria'nın birden yüzü sarardı, bayılacak gibi oldu; vali daha bir gün önce, Savcı Grinnell ile Yargıç Gary'nin mahkemede 'saygılı davranışları' ve pişman olduklarını belirten dilekçeleri nedeniyle cezalarının hafifletilmesini tavsiye ettiklerini açıklamıştı. Herkes bu tavsiyeye uyulacağını beklerken, valinin sözleri şimdi bununla çelişiyor gibiydi.

Ancak Oglesby, sadece kendi doğasına uygun olarak uzun bir açılış konuşması yapmaya karar vermişti. Birinci amacı iş çevreleriyle arasını düzeltmekti; bu çevreler kendi-

sine ayaklarını yere sıkı basmasını isteyen dilekçeler yağdırmışlardı. Oglesby de mülk sahibi sınıfların gözünde yerini sağlamlaştırmak için sözlerinin başında, mahkemenin, yedi adamın 'şiddet içeren' konuşmalarıyla cinayetin suç ortakları oldukları kararını kabul ettiğini bildirmekteydi. Vali daha sonra Parsons, Fischer, Engel ve Lingg ile Spies'ın 'koşulsuz salıverilme' isteğinde bulunmakla, durumlarında bir değişiklik yapma hakkını elinden almış olduklarını bildirdi; bu insanlar hükümlerini kendileri vermişlerdi.

Oglesby böylece kendini güvenceye aldıktan sonra Schwab ve Fielden'a verilen ölüm cezasını 'insanlık adına ve kamu adaletine herhangi bir aykırılıkta bulunmadan' ömür boyu hapse çevirdiğini bildirdi.

Oglesby'nin kararı o akşam kendisine iletilince Lucy hemen Lizzie ve William'la hapishaneye gitti. Hapishaneye giriş bir polis birliği tarafından engellenmişti. Lucy adamları iterek kendisine yol açmaya çalıştıysa da, kaba bir hareketle geri itildi. Bir an sersemleyip bayılacak gibi oldu ama telaşla yanına koşan Lizzie'nin yardımıyla kendini toparladı.

Birkaç saniye sonra, öfkeden gözleri kararmış bir halde polislere yine saldırıyordu. En yakındaki memurun yüzüne, "Kocamı ne zaman öldüreceksiniz?" diye bağırdı. Polisler gözlerini kaçırarak heykel gibi kıpırdamadan duruyorlardı. Lucy başlarındaki çavuşu görünce hemen yanına seğirtti.

"Bu akşam son bir veda için bazı eşlerin ve ailelerin içeri alındıklarını biliyorum," diye bağırdı. "Neden bana aynı hak tanınmıyor?"

"Hiçbir fikrim yok, hanımefendi," dedi polis. "Ama sabaha gelirseniz mutlaka gireceğinize eminim."

Lucy'yle arkadaşları adama inanarak ve zaten başka bir seçenek olmadığından oradan ayrıldılar.

* * *

Oglesby'nin kararı bildirildiğinde hükümlüler bu sonuca hiç şaşırmadılar ve fazla bir telaşa kapılmadılar. Spies gardiyanlarla dostça bir sohbetten sonra oturup, Nina'ya güçlü olmasını, hiçbir zayıflık belirtisi göstermemesini yazdı. Hapishane rahibi teselli etmek için Engel'e gelince, Engel adama ihtiyacı olmadığını söyledi. "Ben bildiğim tek dine sadık kalmanın huzuru içindeyim," dedi. "O da 'kimseye kötülük etmemek ve herkese iyilik etmektir." Fischer bir şişe şampanya istedi ve dizgiciler sendikasına, 'sevgili kızıl bayraklarıyla' birlikte ve 'din palavraları' ya da 'duygusal şarkılar' okunmadan gömülmek istediğini yazdı.

Parsons ise kendisine gönderilen şerif yardımcısıyla neşeli bir sohbete girişti ve sadece Lucy'yle çocuklar için kaygılandığında hüzünlendi. Gecenin bir saatinde ağabeyi William'dan gelen mektubun son satırını şerif yardımcısına okudu.

Neşeli bir sesle, "Şunu dinle hele," dedi. "Sevgili ağabeyimin bana son sözleri bunlar: 'Yüceliğinle, metanetinle ve irsi kahramanlığınla gurur duyuyorum.' İnanabiliyor musun? Ben burada ilkelerim için darağacına çıkmak üzereyim ve William bunun onurunu bana değil, ailemin kanına vermek istiyor!" Şerif yardımcısı gülmeye çalıştı ama söyleyecek bir şey bulamadı; kendisini huzursuz eden Willam'ın duyguları değil, Albert'ın gülümsemesiydi.

Ölümü bekleyiş, sabahın bir buçuğunda değişip de ışıklar sönüp herkes hücresinde yalnız kalınca sessizlik yoğunlaştı ve ruhlar karardı. Çok geçmeden aşağıdaki avludan gürültüler gelmeye başladı: Bir sürü testerenin ve çekicin gürültüsü. Darağaçları hazırlanıyordu.

Kimse uyuyamadığından Albert, arkadaşlarının dikkatini gürültüden uzaklaştırmak için şiir okuyup şarkı söylemeye karar verdi. Önce John Greenleaf Whittier'in 'Reformcu'sunu okudu:

İnsanın öleceği en soylu yer
İnsan için öldüğü...

Whittier'in, haftalar önce William Dean Howell'ın af dilekçesini imzalamamış olmasına aldırış bile etmiyordu.

Albert daha sonra, yıllardır yürüyüşler ve toplantılarda söylediği şarkılar içinde en sevdiğini, 'Annie Laurie'yi okudu:

Ve güzel Annie Laurie için
Ölüyorum işte.

Albert'ın gür sesi hücreler boyunca yayılıyor, taş duvarlarda yankılanıyordu.

* * *

Yüzbaşı Black tam o anda trenle Springfield'a gitmekteydi. O sabah Chicago'ya döndüğünde New York City'den aldığı bir telgraf umutlarının yeniden canlanmasına neden olmuştu:

ANARŞİSTLERİN SUÇSUZ OLDUKLARINI GÖSTEREN KANITLARIM VAR. SUÇLU NEW YORK'TA BULUNDU. VALİ OGLESBY'YE TELGRAF ÇEKTİM. KANIT YEMİNLİ. SİZE NASIL İLETEYİM?

AUGUST P. WAGENER
AVUKAT

Yüzbaşı Black, Wagener'ın gerçek ve saygın bir kişi olduğunu saptayınca, telgrafı bombayı atan kişinin tanıklık etmeye hazır olduğu şeklinde yorumladı.

Black, Springfield'a sabah sekiz buçukta -infazdan üç saat önce- vardı ve doğruca Oglesby'nin evinin kütüphanesine alındı. Vali de New York'tan telgraf almıştı ve selamı sabahı bir yana atarak Yüzbaşı Black'e bunun ne anlama geldiğini sordu.

"Öğrenebildiğim kadarıyla, içeriği ve imzacısı gerçek," dedi Black.

Ciddi yüzlü vali, "Eğer öyleyse ne öneriyorsunuz?" diye sordu.

"Bombacıyı Illinois'e getirmek ve Haymarket olaylarına önemli ışık tutacak olan ifadesini almak için altmış ila doksan günlük bir erteleme, Sayın Vali. Bu soruşturmayı yürütmenizdeki adil davranışlarınıza hayran biri olarak, hükümlülere hayatlarını kurtarmak için her yasal imkânı tanıyacağınızdan eminim."

Vali konuyu düşünmek üzere bir odaya çekildi. Fakat yirmi dakika sonra çıktığında erteleme istemini reddetti. Aylar sonra Lucy, Wagener'i bulup da işin aslını öğrenmeye çalıştığında, adamı verdiği adreste bulamadı; adam gittiği yeri bildirmeden sırra kadem basmıştı.

* * *

11 Kasım'da korkunun hâkim olduğu kentte hava soğuktu. Söylentilere göre anarşistler hapishanenin bodrumuna bomba yerleştirmişlerdi ve ya bunları patlatacaklar ya da yoldaşlarını kurtarmak için son bir saldırı düzenleyeceklerdi. Parsons'ın birkaç gün önce Chicago işçilerine herhangi bir şiddet gösterisine başvurmamaları için yaptığı çağrıya rağmen, kent halkının büyük bölümü bir felaketin kaçınılmaz olduğuna inanıyordu.

Parsons'ın çağrısını duyan Emniyet Amiri Ebersold, "Bir kandırmaca," dedi. "Dikkatimizi dağıtmaya çalışıyor." Bu üstün öngörüsünden gurur duyan Ebersold, Gatling tüfekleri ve topla donanmış silahlı milislerle destekli polis birliklerinin kentin çeşitli yerlerine dağılmalarını emretti. Adamlarının büyük bir kısmı da hapishaneye bakan binalara ve çatılara yerleşeceklerdi. O gün için fabrikalar kapatıldı, dükkânların vitrinlerinin kepenkleri indirildi. Zenginlerden çoğu ev-

lerinde kaldılar, sokağa çıkmaya cesaret eden birkaçı da tabancalarını yanlarına aldılar. 'Güruh'tan en büyük tehlikeyi bekleyenlere -Yargıç Gary, Grinnell, Ebersold ve Bonfield da bunlar arasındaydı- özel polis koruması verildi.

Bir gün önce ek bir önlem olarak gizli bir toplantı yapılmış ve mahkemeden polisin Cook Kasabası Hapishanesi çevresinde dolaşan anarşistleri 'tutuklama' izni alınmıştı. Hapishaneye bitişik bloklar kordon altına alınmış, her türlü trafik yasaklanmıştı. Winchester tüfekleriyle silahlı üç yüz polis hapishanenin çevresini kuşatmışlardı. New York City'de 7 bin işçi idamları protesto için bir yürüyüş yapmışlardı.

* * *

Hükümlüler birkaç saatlik bir uykudan sonra erken bir kahvaltı için uyandırıldılar. Albert yüzünü yıkadı, kahve içti, yediği midye kızartmalarını 'lezzetli' bulduğunu söyledi. İçlerinde en gerginleri olan Spies'ın nasıl olduğunu merak ediyordu. Dört adam hücrelerinden birbirleriyle selamlaşınca arkadaşının sakin olduğunu gördü ve içi rahatladı.

Albert, Lucy'yle çocukların neden gelmediklerini merak ediyordu. Görüntülerini hayalinden silmek için sabah gazetelerini gözden geçirdi. Ancak hücre kapısı birden açıldı ve gardiyan, Rahip Doktor Bolton diye tanıttığı bir adamı içeri soktu. Albert adamın pişmanlık ve bağışlanma sözlerini sessizce dinledi, adamın sözü sona erince de, dinin bâtıl inançtan başka bir şey olmadığını düşündüğünü söyledi. Rahip Bolton şoka uğramış olmasına rağmen sakinliğini korudu. "Yaratanın bağışlayıcılığı o kadar büyüktür ki, en kaba küfrü bile duymazdan gelir," dedi. Sonra Parsons'a, ya da daha doğrusu onun Ruhu'na veda etti. Albert arkasından, "Sizi benim çağırmadığımı unutmayın," diye seslendi.

* * *

Nina ile annesi o sabah arabalarıyla hapishaneye gelip Spies'a veda etmek için izin istediler. Bir şerif yardımcısı son ziyaretlerini yapmış olduklarını söyleyerek kendilerini gönderdi. Van Zandt'lar evlerine döndüler, bütün perdeleri kapatıp kapıları kilitlediler. Eve yaklaşan bir komşu büyük bir keyifle, içeriden inleme ve ağlama sesleri geldiğini söyledi.

* * *

Lucy'yi bir gece önce geri çeviren şerif yardımcısı, iki çocuğuyla birlikte onun ertesi sabah sekiz buçukta son bir veda için içeri alınacağını söylemişti. Lucy bir iki saat uyuduktan sonra şafak sökerken çocuklarını uyandırıp giydirdi. Hava soğuktu ve Lulu'nun yine ateşi çıktığından Lucy kıza üç kat kazak giydirmişti. Lizzie ile William saat tam yedi buçukta geldiler. Hep birlikte kent merkezine gittiklerinde William, Savunma Komitesi bürosuna, diğerleri de hapishaneye gitmek üzere ayrıldılar. Hapishaneye gidenler polis kordonuyla karşılaşınca Lucy köşe başında duran memura kendini tanıtıp hapishaneye alınacağına söz verildiğini bildirdi.

Polis, "Buradan giremezsiniz," dedi. "Ama bir sonraki köşeye giderseniz oradaki memur gerekli izni verir sanırım."

Ancak öteki köşedeki polislerin başında bulunan teğmen, Lucy'yle göz göze gelmemeye çalışarak, "Önce şeriften izin kâğıdı almanız gerekiyor," dedi.

Paniğe kapılmaya başlayan Lucy , "Şerifi nerede bulabilirim?" diye sordu.

"Bir sonraki bloğun batı köşesine giderseniz, orada kendisine mesaj iletecek imkân bulacaksınız." Ancak Lucy üçüncü köşe başına geldiğinde orada şerifin nerede bulunabileceğini kimsenin bilmediğini gördü.

Bu kovalamaca böylece iki saat sürdü, umutları giderek sönen dört kişi şu ya da bu söze inanarak oradan oraya sürüklenip durdular. Memurlardan hiçbiri açıkça, "Kocanızı göremezsiniz, hapishaneye girmeniz yasak," demiyordu. Onun yerine hep, eğer sakin olduğu takdirde belirsiz bir noktada yolun açılacağı ve çocuklarıyla birlikte veda edebilecekleri iması vardı.

Saat 11:30'da gerçekleştirilecek infazlar için artık çok az zaman kalmıştı. Lucy'nin sinirleri bozulmuştu, yanaklarından aşağı yaşlar süzülüyordu; çocuklar soğukta titriyorlardı ve küçük Lulu'nun gözleri ateşten parlıyordu.

Lucy hapishane köşesinde duran polis yetkilisine, hiç olmazsa çocuklarının son bir kere babalarını görmeleri, zihinlerinde kalabilecek son bir görüntüye sahip olmaları için yalvardı. Polis ise sertçe oradan çekilmesini söyledi. Istırabına daha fazla dayanamayan Lucy, birden bağırmaya başladı: "Beni de kocamı öldürdüğünüz gibi öldürün öyleyse!" Lizzie arkadaşını kucaklayıp sakinleştirmeye çalıştıysa da bir faydası olmadı. Lucy'nin çığlıkları havayı yırtıyordu ve kadını susturmak için çabalayan üç polis memuru 'sizi içeri almak için elimizden geleni yapacağız' diyerek Lucy'yi, çocukları ve Lizzie'yi bir polis arabasına soktular.

Böylece sonunda 'içeri' alındılar. Lizzie rutubetli bir bodrum hücresine, Lizzie ile çocuklar da bir diğerine kilitlendiler. Çocuklar dahil hepsi çırılçıplak soyulup arandılar. Çocuklar çığlık çığlığa bağırıyorlardı. Arama bitince hücrelerin ağır kapıları kapandı ve ışıksız, susuz ve yiyeceksiz orada beklemeye bırakıldılar.

* * *

Saat tam 11:30'da Şerif Matson, kasaba doktoru ve birkaç şerif yardımcısı Spies'ın hücresinin önüne geldiler. Çevresi

muhabirlerle sarılı olan Matson, titrek bir sesle ölüm ilanını okurken, Spies kollarını göğsünde kavuşturmuş olarak ifadesiz bir yüzle bekledi. Daha sonra Spies'a hücreden çıkması emredildi, kolları beş santim kalınlığında meşin bir kayışla göğsüne bağlandı ve elleri arkasından kelepçelendi. Grup daha sonra diğer üç hücreye geçerek aynı süreci tekrarladılar. Albert, kolları bağlanırken başını kaldırınca, hücresinde ağlayarak kendisine bakan Sam Fielden'ı gördü. Hafif bir gülümsemeyle, "Elveda, sevgili Sam," diye seslendi.

Sonra başta şerif, iki yanda muhabirler olduğu halde darağaçlarına doğru yürüyüş başladı. Albert, muhabirlerden birine dönerek alaycı bir sesle, "Siz de bizimle gelmez miydiniz?" dedi.

Darağaçları kuzey koridorunda kurulmuştu, önde de iki yüz kişinin oturacağı sıralar yerleştirilmişti. Halk sabah altıda gelmeye başlamıştı. Bütün yerler dolmuştu, oda heyecanlı konuşmalarla çınlıyordu. Ancak demir merdivende ayaksesleri duyunca aniden ortalığa belirgin bir sessizlik çöktü.

Kısa bir süre sonra her biri yanında birer şerif yardımcısıyla hükümlüler göründü. Kapakların üzerinde yerlerini aldıklarında yüzleri seyircilere çevrildi. Hepsi de kendine göre sakindi. Spies, seyircilere horgörüyle baktıktan sonra, gözlerini başları üzerinde görünmeyen bir noktaya dikti. Dimdik ve kendine güvenli olan Fischer, bu insanların kim olduklarını çok merak ediyormuş gibi çevresine bakınmaktaydı. Engel'den ise bir mutluluk yayılıyordu, sanki çok önemli bir olayın şeref konuğu gibiydi. Albert kendisiyle barışık bir tavırla aşağıdaki yüzlere bakmaktaydı. Yüzü bembeyazdı.

İdam edileceklerin son sözlerini söylemelerine izin verileceği sanılıyordu, ancak şerif yardımcıları eğilip de her birinin ayaklarına kayışları bağlayınca hızlı bir son kararı verilmiş olduğu anlaşıldı.

Yukarıda çengellerinden sallanan ilmekler çıkarılırken, seyircilerin soluklarını tuttukları duyuldu. Boynuna ilmek

geçirilen ilk kişi Spies oldu. Biraz sıkı bağlandığı için şerif yardımcısı Spies'ı rahatlatmak için ilmeği hafifçe gevşetti; Spies bu iyiliğe hafif bir gülümsemeyle karşılık vardı. Ondan sonra sıra Fischer'daydı; o da ilmeğin sol kulağının altında sıkılmasını kolaylaştırmak için başını hafifçe öne eğdi. Engel başını çevirip şerif yardımcısına bir şeyler söyledi; yüzündeki gülümsemeye bakılırsa kendisine ülkenin en büyük nişanını boynuna geçirdiği için teşekkür ettiği düşünülebilirdi. Sıra Albert'a geldiğinde hiç kıpırdamadan durdu ama gözlerinde dalgın bir bakış vardı. Bir an Ester Teyze'nin sevgiyle dolu yüzünü görür gibi oldu.

Arkasından, sırayla hepsinin omuzları, boyunları ve bellerinden bağlanan kefenler geçirilip, çenelerinin altında düğümlenen ve pencerelerden giren gün ışığını örten beyaz kukuletalar başlarına yerleştirildi. Kukuletaların hazırlıkların sonu olduğu biliniyordu. Beklenen an gelmişti.

Birden Spies'ın kukuletanın altından yükselen sesi duyuldu: "Bir gün gelecek, sessizliğimiz bugün boğduğunuz seslerimizden daha güçlü olacak!"

"Yaşasın anarşi!" diye hemen ardından Fischer bağırdı.

"Yaşasın anarşi!" diyen Engel'in sesi onunkini bastırdı.

Albert'ın kefeni bağlanırken Fischer'ın sesi bir daha yükseldi: "Bu hayatımın en mutlu anıdır!"

Sonra da Albert'ın güçlü sesi duyuldu. "Bırak konuşayım, Şerif Matson! Bırak milletin sesi...."

Kapak açılınca Albert'ın sözü yarıda kesildi. Dört beden aşağıya düştü, sonra boşlukta sallandılar. Bir an cansız gibi göründüler ama sonra birer birer kıvranmaya, kolları bacakları kasılmaya, göğüsleri spazmlarla şişmeye başladı. Sonuncu hükümlü de tamamen hareketsiz kalana kadar sekiz dakika geçmişti.

Cesetler on dakika asılı kaldıktan sonra ipler kesildi ve yakınlarına verilmek üzere sade tabutlara yerleştirildiler.

Doktorlar son muayenelerini yaptıklarında, hükümlülerin hiçbirinin boyunlarının kırılmadığını gördüler. Hepsi de boğularak ölmüşlerdi.

* * *

Hapishanenin kadın gardiyanı saat on ikiyi çeyrek geçe Lucy'nin hücresinin kapısını açarak, "Bitti," diye seslendi. Sonra kapıyı kapatıp Lucy'yle çocuklarını yine karanlıkta bıraktı. Lizzie yan hücreden onların inlemeleri ve ağlamalarını duyuyor, teselli etmek için durmadan kendilerine sesleniyordu. Ama yandan hiç karşılık gelmedi ve o korkunç iniltiler devam etti.

Yüzbaşı Schaack üç saat sonra gelip artık evlerine gidebileceklerini söyledi. Lucy bitkinlikten yıkılacak gibi olmasına rağmen, Schaack'ın önüne dikilip kendilerine yapılan muameleyi protesto etti. Schaack omuzlarını silkti, olaydan hiç haberi olmadığını söyleyerek derhal orayı terk etmelerini emretti.

SON

Cenaze alayı Chicago'da o güne kadar görülenlerin en büyüğüydü. Yaklaşık 200 bin kişi sokakları doldurmuştu. Siyah krep bir elbise giymiş olan Lucy ve diğer arkadaşları en öndeki arabadaydı. Lingg'in de yoldaşlarına katılmasıyla, sayıları beşe çıkmış siyah cenaze arabaları tamamen çiçek ve çelenklerle kaplanmıştı. Kortej çalınan hafif davul sesleri arasında Milwaukee Caddesi'ne girdi. Halk sokaklardan, pencerelerden ve köprülerden kırmızı çiçekler yağdırıyordu. Kalabalık arasında çoğunluk ağlamaktaydı; yürüyüş kolunun düzenini sağlayan polisler arasında da ağlayanlar vardı.

Belediye bayrak ve döviz taşınmasını yasaklamışsa da, yaşlı bir İç Savaş gazisi aniden cenaze arabalarının önüne

çıktı, cebinden küçük bir Amerikan bayrağı çıkardı ve tören sona erene kadar da taşıdı.

Otuz özel tren 10 bin kişiyi kentin on mil dışında olan Waldheim Mezarlığı'na taşımıştı. Kalabalık arasında pek çok kimse, kadınlar bonelerinde, erkekler ceketlerinde olmak üzere kırmızı kurdeleler taşımaktaydılar.

Güneş batarken Yüzbaşı Black, mezarlıktaki kısa konuşmasını yapmak üzere öne çıktı. "Biz burada suçluların tabutlarını şerefsiz bir mezara indirmek için bulunmuyoruz," dedi. "Burada fedakârlıklarıyla yücelen insanların huzurunda saygıyla eğiliyoruz."

Onu daha öfkeli başka konuşmacılar izledi. Biri, "Ey Chicago emekçileri, sizler, en iyi beş adamınızın öldürülmesine göz yumdunuz!"diye bağırdı. "Ölülerinizi gömmeyi iyi bildiğinizi gösterdiniz... Onları sadakatle sevdiniz. Fakat artık *nefret* zamanı... Bu tabutların başında yemin edin... O boyunduruğu silkinip atın... Özgürlüğünüzü elde edin!"

YÜZBAŞI WILLIAM BLACK: Haymarket davasının hemen ardından büyük müşteri kaybına uğradı. Ama zamanla yeniden müşteri kazandı. Ömrünün sonuna kadar Haymarket sanıklarına olan hayranlığını açıkça dile getirdi ve Halkçı Demokrat olarak politikaya girdi. 1916'da yetmiş dört yaşında öldü.

EMNİYET AMİRİ JOHN BONFIELD VE MICHAEL SCHAAK: 1889'da çalıntı mal pazarlamakla suçlanıp emniyetten atıldılar. Bonfield özel dedektif ajansı kurdu, ama çok geçmeden iflas etti. Schaak, Wisconsin'de bir çiftliğe çekildi.

SAMUEL FIELDEN: Neebe ve Schwab'la birlikte 1893'te Vali John Peter Altgeld tarafından affedildiler ve bu davranı-

şı Altgeld'in politik kariyerinin sonu oldu. Fielden bir süre taş işçiliğine geri döndü. Sonra İngiltere'deki bir akrabasından kalan küçük bir mirasla Colorado'da bir çiftlik aldı ve ailesiyle oraya taşınıp hayvan yetiştiriciliğine başladı. Ara sıra işçi sendikacılığına da karıştı. 1922'de yetmiş dört yaşında öldü.

YARGIÇ JOSEPH GARY: Mesleğinin saygın bir üyesi olarak kırk üç yıl boyunca hizmet verdikten sonra, 1906 yılında seksen beş yaşındayken öldü.

LIZZIE VE WILLIAM HOLMES: Anarşist yayınlara ve sendika dergilerine yazı yazmaya devam ettiler. 1893'teki Altgeld affından sonra batıya göçüp New Mexico'ya yerleştiler. Evleri her zaman için radikal politikacıların toplantı yeri oldu. Lizzie 1926'da, William da ondan iki yıl sonra öldü.

OSCAR NEEBE: Affedilmesinden kısa bir süre sonra evlendi, 1916'da altmış beş yaşında ölene kadar Chicago mezbahaları yakınında bir meyhane işletti.

MICHAEL SCHWAB: Hapishanede yattığı yılların etkisinden asla kurtulamadı. 1893'te serbest bırakılınca, kitap da sattığı küçük bir kunduracı dükkânı işletmeye başladı. 1898'de hapishanede yakalandığı verem sonucunda, geride eşiyle dört çocuğunu bırakarak kırk beş yaşında öldü.

NINA VAN ZANDT: Uzun bir yas ve tecrit döneminde iki kere evlenip boşandı. Ailesi servetlerinin çoğunu kaybettiler ve Nina sonunda yoksul kaldı. Halsted Sokağı'nda açtığı pansiyonda işçilere ucuz, işsizlere ve evsizlere bedava odalar vererek hayatını güçlükle sürdürdü. Ömrünün sonuna kadar politik açıdan aktif oldu. 1936'da yetmiş beş yaşında öldü.

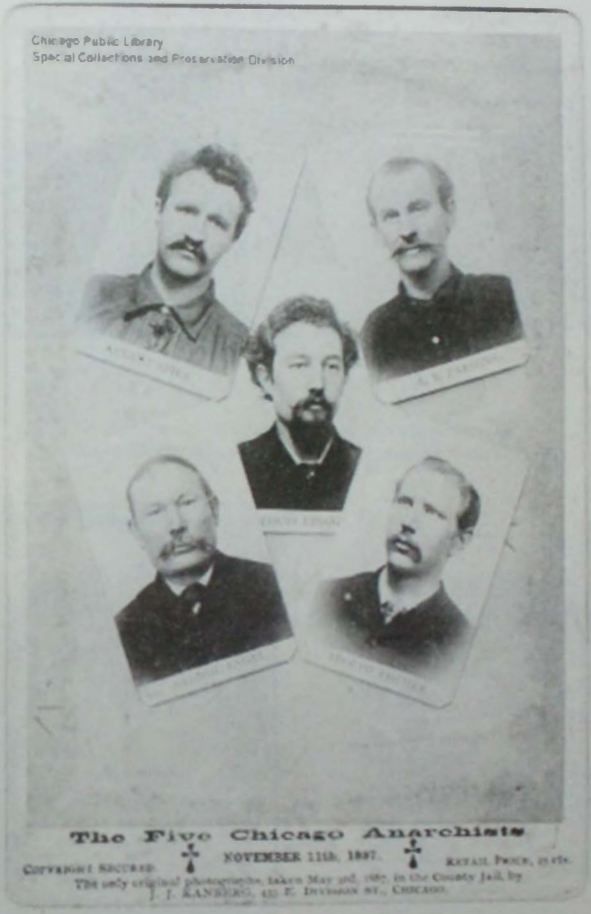
PARSONS AİLESİ

LULU EDA PARSONS: Babasının idam edilmesinden iki yıl sonra, sekiz yaşında, lenf bezi hastalığından öldü.

ALBERT PARSONS Jr.: Kiliseye gitmeye ve spiritüalizmle uğraşmaya başladı. On sekiz yaşında annesinin itirazlarına rağmen İspanya-Amerika savaşına katıldı. 1899'da Illinois Tımarhanesi'ne kapatıldı. Babasının idam edildiği yaşta, otuz dokuz yaşındayken 1919'da tımarhanede öldü.

LUCL PARSONS: Uzun ömrünün sonuna kadar politikadan hiç kopmadı. Kocasız ve evlatsız yaşayarak yıllarca tutuklanma tehdidi altında kalınca, kendini Albert'ın yayınlanmamış eserlerinin düzenlenmesine adadı, pek çok radikal dergide yazılar yazdı ve konferanslar verdi. 1894'te işsizlerin Washington'a düzenlediği yürüyüşte Coxey Ordusu'na hitap etti. 1905'te Dünya Sanayi İşçileri kurucular toplantısına katıldı. 1930'larda Sacco ve Vanzetti ile Scottsboro Boys'u savunan konuşmalar yaptı. Onlarca yıl McCormick fabrikasında işçileri örgütleme çabasını sürdürdü. Rus Devrimi'nden sonra komünizmle yakından ilgilendi ama Parti'ye katılmadı. Sonraki yıllarında kör olmasına rağmen, bütün alanlardaki faaliyetlerini sürdürdü ve 11 Kasım 1937'de Haymarket sanıklarının idamının ellinci yıldönümünde konuştu. Lucy, hayatının son otuz yılında George Marstall'la birlikte yaşadı ve 1942 yılının Mart ayında, küçük ahşap evlerini yerle bir eden yangında ikisi birlikte öldüler. Lucy, Haymarket anıtının yanına gömüldü.

Б

Haymarket Davası'nda yargılanan Beş Chicago Anarşisti:
August Spies, Albert Parsons, Louis Lingg, George Engel, Adolph Fischer

Albert R. Parsons

Lucy Eldine Gonzalez

Dönemin sosyalist ve anarşist yayın organlarından bazıları.

Emekçi hareketin temel talebi: Sekiz saatlik işgünü, on saatlik ücret.

RIOT AT McCORMICK'S REAPER WORKS.

McCormick fabrikasında çıkan ve altı kişinin ölüp çok sayıda işçinin yaralandığı çatışmadan bir sahne.

McCormick fabrikasındaki eylemde, bir vagonun üzerine çıkan August Spies işçilere hitap ediyor...

Attention Workingmen!

MASS MEETING

TO-NIGHT, at 7:30 o'clock.

Achtung Arbeiter!

Massen-Versammlung

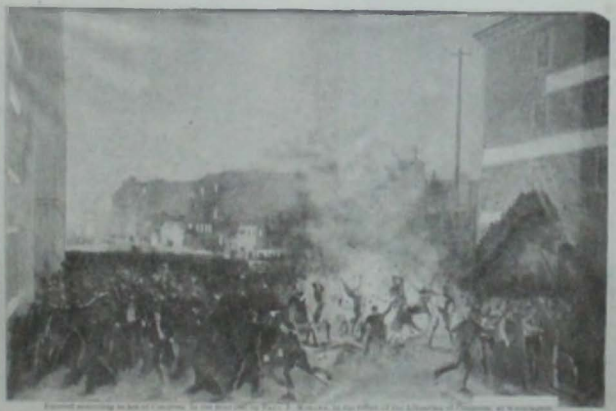
Heute Abend, halb 8 Uhr, auf dem

Haymarkt,

4 Mayıs'ta işçileri Haymarket Meydanı'nda toplanmaya çağıran bir bildiri.

Haymarket'taki toplantının son anları. Meydanda birkaç yüz kişi kalmışken ve kürsüdeki Fielden son cümlelerini söylerken kalabalığın üstüne bir bomba atılıyor.

Haymarket Meydanı'ndaki mitinge bombanın atıldığı an.

Sanıklarım avukatlığını üstlenen Yüzbaşı Black ve karısı.

Albert, teslim olmadan önce bir süre Waukesha'da saklanıyor.

Haymarket sanıkları aleyhine kanıt olarak gösterilen bomba ve dinamitler.

Haymarket Davası'nın görüldüğü mahkeme binası.

O günlerde Amerikan kamuoyunu en çok meşgul eden olay olan Büyük Duruşma.

Mahkemedeki taraflı tutumuyla idam kararlarının çıkmasında baş rolü oynayan yargıç Gary.

Yargılamanın bitmesinden sonra üç saat içinde kararını bildiren jüri üyeleri.

Çeşitli kişi ve kuruluşlarla bazı hükümlülerin af dilekçelerini inceleyip reddeden Vali Oglesby.

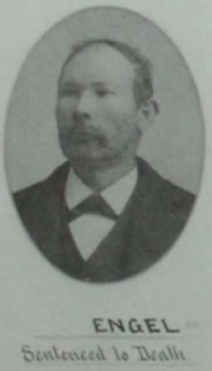
Haymarket'taki toplantıya düzenlenen saldırıyı tezgâhlayan Emniyet Amiri Bonfield.

Albert Parsons
(asılarak idam edildi).

August Spies
(asılarak idam edildi).

George Engel
(asılarak idam edildi).

Adolph Fischer
(asılarak idam edildi).

Fielden, Schwab ve Neebe'nin hapishaneye girerken çekilen fotoğrafları.

SAMUEL FIELDEN.
Sentenced to Death.

Samuel Fielden (idam aldıktan sonra cezası ömür boyu hapse çevrildi).

MICHAEL SCHWAB.
Sentenced to Death

Michael Schwab (idam aldıktan sonra cezası ömür boyu hapse çevrildi).

OSCAR NEEBE.
Sentenced to Penitentiary 15 years.

Oscar Neebe (on beş yıl ağır hapisle cezalandırıldı).

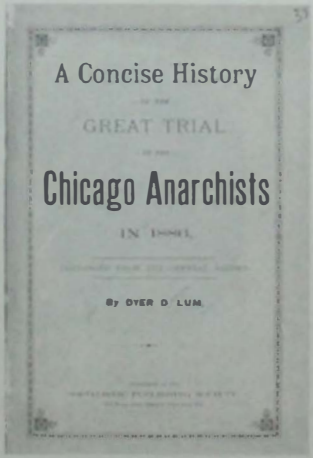
Louis Lingg (ölüme mahkûm edildi ve hücresinde, ağzında dinamit patlatarak intihar etti).

Louis Lingg'in intiharını tasvir eden bir illustrasyon.

Duruşmalar sırasında Lingg'e âşık olan Nina van Zandt.

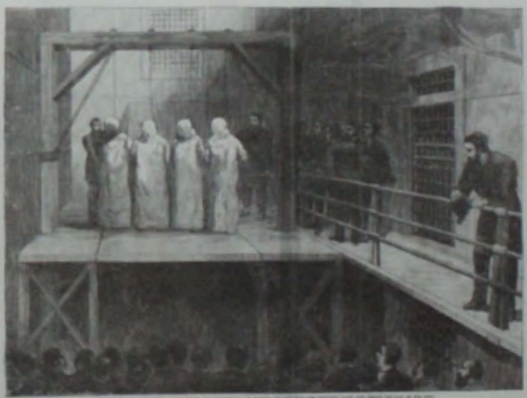
Lingg'in intihar ettiği dinamitli puroyu hapishaneye sokan Alarm'ın editörü Dyer D. Lum'un kitabının kapağı.

Albert Parsons,
29 numaralı hücresinde.

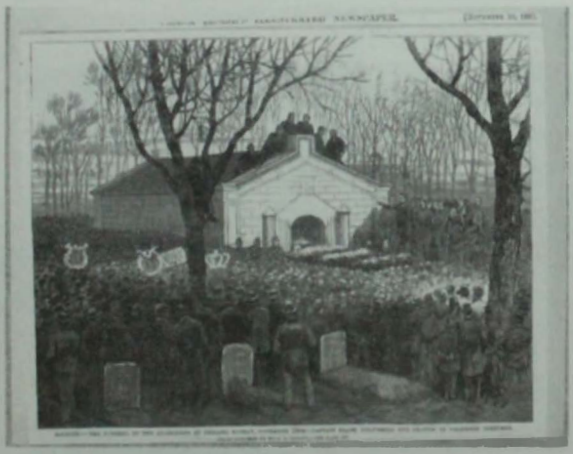
Haymarket hükümlülerinin idama götürülüşünü tasvir eden bir illustrasyon.

Öldürlerken "Yaşasın Anarşi!" diye haykıran dört hükümlü, darağacında.

Waldheim Mezarlığı'na gömülen Haymarket hükümlülerinin, yaklaşık 200 bin kişinin katıldığı cenaze töreni.

Hükümlülerin avukatı Yüzbaşı Black'in bir konuşma yaptığı defin anı.

Haymarket Davası'nda şehit düşenler anısına dikilen anıtın kaidesi.

Ölene kadar ideallerine bağlı kalıp mücadele etmeyi sürdüren Lucy Parsons.

Anıt mezarda taşlarla örülen anarşist amblemi.

Haymarket şehitleri anısına dikilen anıt.

HAYMARKET

MARTIN DUBERMAN

1870'lerin grev dalgalarıyla sarsılan Amerika Birleşik Devletleri; emekçi hareketinin 8 saatlik işgünü hakkını elde etmek için verdiği kararlı mücadele; büyük gösterilere şahit olan Chicago; 1 Mayıs 1886'da bütün ABD çapında 350 bini aşkın kişinin katıldığı büyük grev; 4 Mayıs'ta Haymarket Meydanı'nda toplanan işçiler dağılmak üzereyken, kalabalığın ortasına ve onların üstüne yürüyen polislere atılan bir bomba; hemen ardından başlayan cadı avında sekiz önderin tutuklanması; Albert Parsons, August Spies, Adolph Fischer ve Georg Engel'in asılarak idam edilmeleri, Louis Lingg'in ağzında dinamit patlatarak intihar edişi...

Amerikalı yazar Martin Duberman, 'Chicago Anarşistleri'nin en ateşli militanlarından Albert Parsons ile mücadele etme kararlılığında ondan hiç geri kalmayan Lucy Gonzalez'in aşkı etrafında, bütün dünya emekçilerinin birlik ve mücadele günü olan 1 Mayıs'ın doğuşunu hazırlayan yılların, ABD tarihinin en sert sınıf çatışmasını yansıtan eylemlerin, en çıplak haliyle mülk sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden taraflı bir yargıç ve uydurma bir jüriyle, işçi önderlerinin asılması kararıyla sonuçlanan Haymarket Davası'nın hikâyesini anlatıyor...

ISBN 975-8829-27-0

9 789758 829279